

Genalia N. Z. HA.

TITU MAIORESCU

Critice

1866—1907

EDIȚIE COMPLETĂ

VOLUMUL I

„MINERVA“

BUCUREȘTI

Donația N. ZAHARIA

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

No. 21.364 I

CRITICE

1866—1907

TITU MAIORESCU

Donația N. ZAHARIA

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

No 21.364
T

CRITICE

1866—1907

EDIȚIE COMPLETĂ

157432

—
VOLUMUL I
—

39

BUCUREȘTI

«MINERVA», Institut de arte
Grafice și Editură. Bulevardul
Academiei 3—Edgar-Quinet 4

1908

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 56104
Inventar 154432

CRITICE

REPRODUCEREA OPRITĂ

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURA
«MINERVA». — BUCUREȘTI.

B.C.U. Bucuresti

C157432

Donația N. Z. HART

56104
Dublet

CASA COALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

No

Noua ediție a «*Criticelor*» d-lui Titu Maiorescu, în comparare cu cele anterioare, îndeosebi cu cea publicată de librăria Socecu & Comp. la 1892-1893, este considerabil sporită. Pe lângă reproducerea integrală a edițiilor mai vechi, cele trei volume actuale cuprind și cercetările d-lui Maiorescu asupra traducerii lui *Horatiu de Ollănescu-Ascanio*, asupra scriitorilor bănățeni *Ioan Popovici* și *Victor Vlad*, asupra oratorilor și retorilor noștri, precum și rapoartele academice despre operele d-lor *Naum*, *Goga*, *Sadoveanu* și *Brătescu-Voinești*, alături de explicarea modificărilor ortografice introduse de *Academia Română*. Un indice alfabetic al persoanelor și materiilor, alcătuit din nou, înlesnește întrebuințarea volumelor.

În această întindere, publicarea de față poate fi privită ca ediția completă și definitivă a unor studii critice, cari au însoțit mișcarea literaturii române de la 1866 încoace.

București, Iunie 1908.

Editura Institutului „*Minerva*”.

PREFAȚA AUTORULUI LA EDIȚIA DE LA 1874

Iluzii pierdute — iacă semnul timpului, în care trăim. Stăpânirea frazei încetează.

Numai deziluzionarea să nu treacă în scepticism. Putinii bărbați eminenti ce-i avem, au și început să se retragă unul câte unul din viața publică, iar în locul lor năvălește mulțimea mediocrităților și, cu steagul naționalismului și al libertății în frunte, acea gloată de exploataatori, pentru care Dunărea nu e destul de largă ca să'i despartă de Bizanț. In contra lor rezistența, fie și violentă, eră o datorie.

De aci critica! Inșă critica destructivă unde trebuie, și constructivă unde poate.

Paginile următoare cuprind un șir de cercetări critice asupra câtorva forme de cultură română din ultimile decenii.

Scrierile ast-fel împreunate în volumul de față sunt o retipărire din Convorbiri literare. Prezentându-se acum singure înaintea publicului și lipsite de vecinătatea și de sprijinul scriitorilor uniți cu noi în aceeaș tendință, ele sunt silite să răspundă îndată la o întâmpinare de princip, care caută să le tăgăduiască dreptatea și folosul.

Dirrecția cea nouă — ni se zice — nu putea să se introducă în conlucrare pașnică pe lângă cea vechie? Trebuie oare o critică așa de neîmpăcată în contra celor mai multe forme și autorități de astăzi? Admițând chiar, că transilvănenii scriu rău, că Bărnuțiu nu e om de știință, că Șincai nu e istoric, că Societatea Academică Română e stearpă, că cele mai multe ziare și poezii nici nu merită acest nume: — de ce să fie totuș așa de amar combătute? Tot sunt creațiuni de cultură, forme fie și goale pentru primirea cuprinsului viitor, tot sunt ceva, sunt un semn de viață și sunt mai bine decât nimic.

La aceasta răspundem :

Puterile unui popor, fie morale, fie materiale, au în orice moment dat o cantitate mărginită. Averele națională a Românilor are astăzi o cifră fixă, energia lor intelectuală se află asemenea într'o câtime fixată. Nu te poți jucă nepedepsit cu această sumă a puterilor, cu capitalul întreprinderii de cultură într'un popor. Timpul, averea, tăria morală și agerimea intelectuală ce le întrebuințezi pentru o lucrare de prisos, necum pentru o lucrare greșită, sunt în veci pierdute pentru lucrarea cea trebuincioasă și cea adevărată. Amândouă nu pot merge lângă olaltă, tocmai fiindcă izvorul puterilor unei națiuni nu este nesecat, ci este din fire mărginit. Dacă dar îți lipsesc o mie de școlari silitori și modești, de industriali și meseriași naționali, de poeți și prozatori mai buni, de oameni de știință adevărați, cauza este, că mărginitele puteri, de care dispune poporul tău pentru aceasta, sunt consumate de profesori ignoranți, de funcționari netrebnici, de academici, secretari, membri onorifici, asociați în cultură, jurnaliști, ateneiști, conservatoriști, poetastri, spânzurători de pânze la «expoziția artiștilor în viață», și celelalte și celelalte. Ai un singur bloc de marmură: dacă îl întrebuințezi pentru o figură caricată, de unde să mai poți sculpta o Minervă?

Iași, Martie 1874.

T. MAIORESCU.

O CERCETARE CRITICĂ

ASUPRA

POEZIEI ROMÂNE

DE LA 1867

Com

30608.

Maxim

24/65

PREFAȚA LA EDIȚIA DINTÂI

Cartea de față a fost altfel proiectată decât se prezintă publicului acum.

Sunt aproape doi ani decând membrii societății Junimea consacră o parte din timpul fiecărei ședințe a lor la lectura poeziilor române publicate până astăzi, cu scop de a compune pentru juna generațiune română o antologie, în care toate poeziile să fie, dacă nu mai pre sus de orice critică, cel puțin însuflete de un simțimânt poetic și ferite de înjosire în concepțiune și în expresiuni. Inșă din miile de poezii cetite, societatea nu a putut alege un număr suficient pentru a compune un volum, și dintr'o colecțiune de poezii frumoase a eșit o critică de poezii rele.

Critica se află la începutul volumului, iar câteva exemple de poezii mai bune la fine, și publicațiunea întregă este un semn caracteristic al stării, în care a ajuns literatura română în anul 1867.

PREFAȚA LA EDIȚIA DELA 1892

Studiul elementar asupra poeziei române apăruse întâi în primele numere ale Convorbirilor Literare (1 Martie—15 Iunie 1867) și fusese apoi publicat în volum deosebit.

«Exemplele de poezii mai bune», care însoțeau acel mic volum dela 1867, nu se mai află reproduse în reeditarea de față. Cele 11 poezii lirice, 10 fable-epigrame și 13 balade de Gr. Alexandrescu, Alecsandri, Bolintineanu, M. D. Corne, G. Crețeanu, Donici, I. Negruzzi, Nicoleanu, T. Șerbănescu și A. Sihleanu, relevate atunci ca singure posibile, nu mai pot avea astăzi această însemnare.

De atunci încoace s'au ivit în literatura noastră multe alte lucrări. «Pastelurile» și baladele războinice ale lui Alecsandri, poeziile lui Naum, Vlăhuță, Șerbănescu, Duiliu Zamfirescu, T. Robeanu, Ollănescu-Ascanio, A. C. Cuza, Bodnărescu, Coșbuc, Volenti, ale doamnelor Matilda Cugler-Poni, Lucreția Suciș, Veronica Micle, și mai ales ale lui Eminescu ar trebui neapărat să figureze astăzi într'o asemenea antologie ¹⁾. Unele din ele au înălțat limba, forma, idea poeziei române cu mult peste treapta dela 1866.

Cercetarea noastră critică de acum 25 de ani rămâne dar numai ca un indicator pentru distanța străbătută pe calea evoluțiunii de progres.

București, Septemvrie 1891

T. M.

¹⁾ Astăzi (1908) ar mai trebui adăugate exemple din poeziile lui Octavian Goga, Al. Brătescu-Voișești, St. O. Iosif, P. Cerna, G. Vâlsan, M. Codreanu, ale d-rei Maria Cunțan, ale doamnei Elena Farago și ale altora.

T. M.

etc

CERCETARE CRITICA

I.

Condițiunea materială a poeziei.

Poezia, ca toate artele, este chemată să exprime frumosul; în deosebire de știință, care se ocupă de adevăr. Cea dintâi și cea mai mare diferență între adevăr și frumos este: că adevărul cuprinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă.

Este dar o condițiune elementară a fiecărei lucrări artistice de a avea un material, în care sau prin care să-și realizeze obiectul. Astfel sculptura își taie idea în lemn sau în piatră, pictura și-o exprimă prin colori, muzica prin sonori. Numai poezia (și aci vedem prima ei distingere de celelalte arte) nu află în lumea fizică un material gata pentru scopurile ei. Căci cuvintele auzite nu sunt material, ci numai organ de comunicare. Cine aude silabele unei poezii sanscrite fără a înțelege limba sanscrită, deși poate primi o idee vagă de ritmul și de eufonia cuvintelor, totuș nu are impresia proprie a lucrării de artă, nici partea ei sensibilă, nici cea ideală; fiindcă sonul literelor nu are să ne impresioneze ca ton muzical, ci mai întâi de toate ca un mijloc de a deșteptă imagi-

nile și noțiunile corespunzătoare cuvintelor, și unde această deșteptare lipsește, lipsește posibilitatea percepțiunii unei poezii. Din contră cine vede o pictură îndică, și fără a înțelege idea străină ce a încorporat-o poate artistul prin colori, d. e. înfățișarea unui cult necunoscut al antichității, are totuș pe deplin partea sensibilă a lucrării de artă și este în stare a o apreția. Colorile picturii sunt dar un adevărat material, asemenea sonurile muzicii, piatra sculpturii; însă cuvintele poeziei sunt de regulă numai un mijloc de comunicare între poet și auditoriu.

Unde este atunci materialul sensibil al poetului, fără de care nu poate exista arta? Materialul poetului nu se află în lumea din afară; el se cuprinde numai în conștiința noastră și se compune din imaginile reproduse ce ni le deșteaptă auzirea cuvintelor poetice. Când cetim d. e. la Bolintineanu:

Intr'o sală 'ntinsă printre căpitani
Stă pe tronu'i Mircea încărcat de ani.

Astfel printre trestii tinere 'nverzite
Un stejar întinde brațe vestejite.

Astfel după dealuri verzi și numai flori
Stă bătrânul munte albit de ninsori,

partea materială din cece este frumos în această poezie, sunt imaginile provocate în fantazia noastră prin cuvintele poetului, «Mircea încărcat de ani, ca un stejar ce și întinde brațe vestejite printre trestii, ca un munte albit de ninsori de pe dealuri verzi», etc.

Prima condițiune dar, o condițiune materială sau mehanică, pentru ca să existe o poezie în genere, fie epică, fie lorică, fie dramatică, este: ca să se

(1) deștepte prin cuvintele ei imagini sensibile în fantazia auditorului, și tocmai prin aceasta poezia se deosebește de proză ca un gen aparte cu propria sa rațiune de a fi. Cuvântul prozaic este chemat a-mi da noțiuni, însă aceste noțiuni sunt abstracte, logice, desmaterializate, și pot constitui astfel un adevăr și o știință, dar nici odată o artă și o operă frumoasă. Frumosul nu este o idee teoretică, ci o idee învălită și încorporată în formă sensibilă, și de aceea cuvântul poetic trebuie să-mi reproducă această formă. Noțiunea abstractă «cina cea de taină» poate fi adevărată, dacă îi cunosc relațiile esențiale din istorie, însă pentru aceasta nu este încă frumoasă; vroesc să fac din ea o operă de artă, trebuie să o încorporez într'o materie sensibilă, să mi-o deping cu colori într'un tablou (Leonardo da Vinci) sau să o descriu prin cuvinte, care să-mi deștepte imagini de sensibilitate adecuate cu obiectul ei (Klopstock «Messias»).

Prin urmare un șir de cuvinte, care nu cuprind alta decât noțiuni reci, abstracte, fără imaginațiune sensibilă, fie ele or cât de bine rimate și împărțite în silabe ritmice și în strofe, totuș nu sunt și nu pot fi poezie, ci rămân proză—o proză rimată.

Pentru a demonstra acest adevăr—demonstrațiune cu atât mai importantă, cu cât din ignorarea lui multe din poeziile noastre nici nu intră în categoria operelor de artă, ci sunt poză stricată prin rime—, vom intra în câteva amănunte ale producțiilor adevărat poetice și vom arăta, cum o sumă de particularități esențiale ale poeziilor frumoase se explică numai pe baza aceluși adevăr.

Poetul, chemat a deșteptă prin cuvintele ce le întrebuințează, aceleași imagini sensibile în conștiința auditorului, ce trebuie să le aibă el în fan-

tazia sa, are a se luptă cu o primă greutate foarte însemnată: cu pierderea crescândă a elementului material în gândirea cuvintelor unei limbi. La început cuvintele corespundeau unei impresii sensibile, și cine le auzea atunci, își reproducea prin ele acea imagine materială, din care se născuseră. Cu cât înaintează însă limba, cu cât experiența se întinde peste mai multe sfere și cuprinde cunoștința a tot mai multe obiecte de acelaș fel : cu atât cuvântul ce le exprimă, devine mai abstract, caută a se potrivi cu toată suma de obiecte câștigată din nou, pierde una câte una din amintirile sensibile de mai nainte și devenind o noțiune generală se ridică pe calea abstracțiunii spre sfera științei, însă se depărtează în proporție egală de sfera poeziei. Să luăm d. e. cuvântul eminent. Când zice astăzi cineva «inteligentă eminentă», nu leagă nici o imagine sensibilă cu aceste cuvinte. Altfel a fost în vechime, în acea vechime romană, care a întrebuițat pentru prima oară cuvântul *eminens*. *Eminens* sta în legătură cu vechiul *meno*, care însemnă a fi înălțat, a se ridică peste un nivel dat; de unde cuvântul *mensa*, care mai înainte vrea să zică orce ridicătură, masă, bancă, scenă pentru vinderea sclavilor; etc.; *e-minere* arată o ridicătură mai frapantă decât celelalte, scoasă la iveală dintre toate, și *eminens* cuprindea dar pe atunci o imagine sensibilă foarte semnificativă. Astăzi a dispărut elementul material din concepțiunea acestui cuvânt, *eminent* este o noțiune exclusiv intelectuală. *Eminens* cel vechiu putea să fie o expresie poetică. *eminentul* de astăzi este o expresie esențial prozaică.

Ceea ce s'a întâmplat cu *eminens*, s'a întâmplat cu cele mai multe cuvinte ale limbei române și a tuturor limbilor indo-europene: cuprinsul lor, în

procesul psihologic al formării noțiunilor, a devenit așa de eteric, încât nu mai posedă decât o slabă amintire de sensibilitate.

Ce importanță are această eterizare pentru știință, am arătat cu altă ocaziune¹⁾. Rezultatul însă pentru artă este: că poetul nu mai poate întrebuința toate cuvintele limbei simplu așa precum sunt admise astăzi pentru însemnarea obiectelor gândirii lui, ci trebuie sau să le ilustreze cu epitete mai sensibile, sau să le învieze prin personificări, sau să le materializeze prin comparațiuni, în orice caz însă să aleagă dintre toate cuvintele ce exprimă aproape acelaș lucru, pe acele, care cuprind cea mai mare doză de sensibilitate potrivită cu închipuirea fantaziei sale.

Dacă, precum am arătat, prin progresul logic al inteligenței limbistice într'un popor gândirea cuvântului, care gândire are la început trup și suflet, și-a pierdut cu timpul trupul și și-a păstrat, numai sufletul, un suflet rece și logic, oglindă credincioasă a rațiunii omenești: poetul trebuie mai întâi de toate să încâlzească acest product și să resusciteze în imaginațiunea auditorului trupul evaporat din vechile concepțiuni de cuvinte.

1. Să privim acum mai cu deamănuntul mijloacele poeților de a ne sensibiliza gândirea cuvintelor. Primul mijloc este alegerea cuvântului celui mai puțin abstract. Un exemplu va lămuri pe deplin această afirmare. Când zic «sint durere», cuvintele sunt numai prozaice, fiindcă mi dau o noțiune intelectuală, dar nu mă silesc a o întrupa; când

1) «Despre scrierea limbii române», în vol. 2 al acestei ediții.

zic «durerea mă cuprinde», locuțiunea a devenit mai poetică, fiindcă verbul este mai expresiv, sau, cum se zice, mai pitoresc. «Durerea mă pătrunde, durerea mă săgeată», etc. sunt alte variațiuni corespunzătoare trebuinței de sensibilitate în cugătarea aceluiaș lucru. Și astfel vedem poeții preferind cuvintelor abstracte pe cele ce exprimă o gândire mai individuală și calități mai palpabile.

A. Mureșanu, în loc de a vorbi de armata turcească, de Rusia, de patria română, cuvinte cu totul prozaice, sensibilizează aceste noțiuni și zice :

N'ajunse *iataganul* barbarei semi-lune
A cărui plăgi fatale și azi le mai simțim,
Acum se vără *cnuta în vetrele străbune*.
Dar martor ne e Domnul, că vii nu o primim!

Schiller, în «Moartea lui Wallenstein» ¹⁾, zice :

Pălăria

De admiral mi-ai *smuls-o* de pe cap.

Și în alt loc :

Cu *ochiu posomorît*
Privesc ei pe străini în țara lor,
Și bine le-ar veni să ne trimită
Acasă cu *un pumn de bani* etc.

Camoëns zice (Lusiada, cântul V) :

După ce am trecut linia arzândă ce separă lumea 'n două.

Din aceeaș particularitate poetică se explică farmecul fabulelor lui Lafontaine. Obiectul acestor fabule este cunoscut din alți autori, poate nici unul nu este original al lui. Dar ceea ce este original în Lafontaine, este acea alegere admirabilă de cuvinte, prin care în modul cel mai simplu se exprimă lucrurile în natura lor palpabilă :

1) Traducere română de E. M. pag. 15, 22.

Maitre corbeau sur un arbre *perché*
 Tenait en son bec un fromage.
 Maitre renard par l'odeur *alléché*
 etc.

Il ouvre un *large* bec, laisse tomber sa proie
 etc.

Shakespeare, modelul cel mai perfect pentru tot ce se va chema vreodată fantazie de poet, se ferește până la exagerare de cuvinte abstracte și, dacă le întrebuințează, le pune totdeauna alătura o imagine sensibilă.

Exemple se află pe fiecare pagină a operelor sale. Să ne mărginim la câteva din cele traduse în românește, din «Macbeth» ¹⁾:

Să pot *răsturnă* cu viteaza mea *limbă*
 Orce te-ar depărtă dela *cercul de aur*.

«Cercul de aur» în loc de coroana regală, la care aspiră Macbeth.

La finele actului I zice Macbeth:

Sunt deplin hotărit: *întins e orce nerv*
 Spre teribila faptă.

În actul III, scena 1:

eu sum *rădăcina*
 Și tatăl multor regi.

În scena 4:

Am *înnotat în sânge* atâta de departe
 Încât de-a mă întoarce tot așa greu îmi vine.
 Cât de-a merge înainte. În cap îmi *clocotesc*
 Curioase gândiri.
 etc. etc.

Amis, ne *creusez* pas vos chères rêveries,
 zice Victor Hugo (*Feuilles d'automne*, 29).

1) Traducere de P. Carp, p. 16, 23, 24, 52, 60.

2. Al doilea mijloc ce-l vedem întrebuințat de poeți pentru a produce materialul sensibil în gândirea cuvintelor din partea auditorului, sunt adjectivele și adverbele, ceea ce s'a numit «epitete ornante». Substantivul și verbul singular, chiar când se refer de drept la obiecte și acțiuni materiale, nu produc în mintea noastră decât o slabă amintire de sensibilitate, mai mult o nălucire a materiei, decât o adevărată impresie. Când zicem d. e. Hasdrubal fù ucis în bătălia dela Metaurus, nu ne gândim la imaginile sensibile, ce ar trebui să fie cuprinse în aceste cuvinte. Nici pe Hasdrubal nu ni-l închipuim în figura lui, nici uciderea nu ne reproducem în cruzimea ei, nici bătălia, nici râul Metaurus: aceste substantive și verbe sunt numai semne uscate pentru gândirea abstractă a faptului istoric, gândire exclusiv prozaică.

Poetul nu poate întrebuința asemenea verbe și substantive goale, ci este silit a le îmbrăcă, a le înprospăta în partea lor sensibilă prin anume relevare a ei. Aci este cauza, care ne explică d. e. epitetele constante ce le aflăm în Homer lângă persoanele principale din epopeele lui. Homer nu numește pe Achil singular, nici pe Diomed, nici pe Pallas Atene, etc. Căci ce sunt aceste nume? Cuvinte reci, care nu silesc imaginația să-și reproducă persoana în plenitudinea ei de viață palpabilă. De aceea Homer zice totdeauna πόδας ὠκίδες Ἀχιλλεύδης = Achil cel grabnic la picior, și te silește astfel să-ți construiești în fantazia ta o imagine mai sensibilă a eroului; Homer zice βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης = Diomed cel bun la strigăt, γλαυκῶπις Ἀθήνη = Minerva cu ochiul albastru, etc

Shakespeare în «Macbeth», unde vorbește Banquo cu vrajitoarele, le descrie :

Se vede că înțelegeți,
Căci fiecare pune degetul *ciuntit*
Pe *sbârcitele* buze.

Și în alt loc :

Voi fi silit să iau
De la noapte 'mprumut vre una din a ei
Intunecate oare.

Alecsandri, în frumoasa poezie «Groza», deșteaptă cea mai vie impresie prin adjectivele pline de sensibilitate, cu care însoțește obiectele gândirii :

Galben ca făclia de *galbenă* ceară
Ce aproape'i ardeă,
Pe o scândură *vechie* aruncat afară
De somnul cel veșnic Groz' acum dormea...

Un moșneag atuncea, cu o barbă *lungă*,
La Groza mergând,
Scoase doi bani *netezi* din *vechia* sa pungă,
Lângă mort îi puse, mâna'i sărutând,
Mai făcù o cruce și zise plângând, etc.

Frumos este adjectivul sensibil în strofa lui Mureșanu :

Inalță'ți *lata* frunte și caută'n jur de tine
Cum stau ca brazi în munte voinici sute de mii...

Foarte plastic în descrierile sale este Bolintineanu :

Noaptea se întinde și din geana sa
Argintoase lacrimi peste flori vărsă

Colo sub o neagră stâncă
Geme râul spumător,
Pacea nopții e adâncă,
Luna doarme pe un nor.

Caigi! vezi, noaptea vine
După dealuri *fumegând*.

Pe un pisc sălbatec și *vijelios*
 Unde urlă'n poale Argeșul spumos,
 Este o cetate.
 etc.

③. Un alt mijloc de a realizà aceeaș condițiune neapărată a frumosului poetic sunt personificările obiectelor nemișcătoare sau prea abstracte, precum și a calităților și acțiunilor. Prin aceasta se introduce în gândirea cuvintelor o nouă mișcare, neobișnuită în proză și tocmai de aceea surprinzătoare, ce deșteaptă imaginea sensibilă și colorează schema palidă a cuvântului prin cea mai energetică viziune.

Nici Homer nu mai întrebuițează verbul simplu a săgetà, ci zice :

Săgeata zboară cu voluptate pentru a gustà carnea inimică

În Horatiu grija se urcă pe corăbii,

Scandit aeratas vitiosa naves
 Cura.

Od. II. 16.

În Sofocle ajutorul are «ochi vioiși», etc.

Cea mai pitorească fantazie și în această privință o are iarăș Shakespeare.

Lumina a intrat
 Dejà cu noaptea 'n luptă,

zice Lady Macheth.

Sacrilegul omor a căleat sfântul templu
 Al regelui furând viața din altar

strigă Macduff.

Păn'a nu mântui
 Nocturnul liliac monachescul său zbor
 Și păn'a nu trage cornuratul gândac,

Somnoroș băziind, clopotul de noapte,
Se 'mplinește-o faptă de crudă pomenire,

prevestește Macbeth.

Grozavul omor,
Ce santinela sa, lupul, l-a trezit
Urlându-i ora nopții, pășește stafios...
Pământ nestrămutat, n'auzi pasul meu
Or undă m'ar purtă, ca nu pietrele tale,
Destăinuindu'mi fapta, să lipsească pe noapte
De grozava tăcere ce-acum nevoește.

Trecând la literatura noastră, de și nu ne
putem aștepta încă la aceeași fantazie viguroasă,
totuș constatăm întrebuițarea aceluiaș mijloc de
personificare.

În exemplul citat din Bolintineanu:

Colo sub o neagră stâncă
Geme râul spumător,
Pacea nopții e adâncă,
Luna doarme pe un nor.

impresia produsă din această strofă provine mai
ales din personificarea lunei în versul din urmă.

Asemenea în o poezie a lui Gr. Alexandrescu:

Este ora nălucirii: un mormânt se desvelește,
O fantomă 'ncoronată din el iese — o zăresc,
Iese—vine către țărături—stă—în preajmă sa privește—
Râul înapoi se trage, munții vârful își clătesc.

Dintre toate poeziile «D-lui Marelui Logofăt»
I. Văcărescu (publicate la 1848), aproape singurele
strofe acceptabile ne par a fi cele dintâi din «o zi
și o noapte de primăvară la Văcărești», și frumu-
sețea lor stă mai ales în personificarea amorului:

N'am să scap, în piept port dorul
Peste ape, peste munți,
Văz că peste mări amorul
Când o vrea își face punți.

La Carpați mi-am adus jalea.
 Lor am vrut să hărăzesc :
 Răsunetul, frunza, valea,
 Apele mi-o îmulțesc!

Mii de piedici, mii de curse
 Peste firea toată 'ntins,
 Lacrimi în zadar sunt curse :
 Unde-oi merge, eu sunt prins.

Aceste exemple vor fi de ajuns pentru a da o idee despre personificările poetice și pentru a dovedi, că și ele sunt născute din necesitatea de a sensibiliza gândirea prea abstractă a cuvintelor.

④ Să mai observăm în fine încă un mod, prin care poetul caută să ajungă la acelaș rezultat, — comparațiunea, metafora, tropsul în genere. Un obiect al gândirii se pune în paralelă cu altul, care trebuie să fie sensibil, și cu cât această paralelă este mai nouă și mai frapantă, cu atât imaginația este silită a-și construi figurile sensibile cuprinse în cuvinte.

Talent fără noroc
 E de prisos :
 Tămăia fără foc
 N'are miros.

zice Goethe în proverbele sale rimate.

H. Heine compară :

Ca un rege e păstorul
 Tron e dealul înverzit,
 Iar coroana e deasupra-i
 Soarele cel strălucit.

Țapii sunt actori de curte
 Dar când păsări ciripesc,
 Clopotele când răsună,
 Fac orchestrul cel regesc.

La picioare îi sunt miei
 Curtizani lingușitori,
 Cavaleri îi sunt vițeii
 Ce aleargă printre flori.

Și toți cântă și incântă,
 Apa ncepe a șopti,
 Și cu arbori împreună
 Vor pe rege-a adormi.

În acest timp stăpânește
Un ministru, acel căne
Ce lătrând vrea să arate
Că veghiază peste stâne.

Ca din vis oțtează Prințul:
Cârmuirea e prea grea!
Ah! aș vrea să fiu acasă
Și lângă regina mea.

Pe-al ei sân se odihnește
Capul meu cel obosit,
Și în ochi-i se cuprinde
Un regat nemărginit!

De tous les océans votre course a vu l'onde,
Hélas! et vous feriez une ceinture au monde
Du sillon du vaisseau,

compară V. Hugo (*Feuilles d'automne* 6),

Tandis que votre ami, moins heureux et moins sage,
Attendait des saisons l'uniforme passage
Dans le même horizon;
Et comme l'arbre vert qui de loin la dessine,
A sa porte effeuillant ses jours, prenait racine
Au seuil de sa maison!

Ca un glob de aur luna străluceă,

începe Bolintineanu una din cunoscutele sale ba-
lade istorice.

Mihai mândru vine iară
Falmic ca un stâlp de pară,

Două observări dintre cele multe, ce se pot face
asupra acestei materii, ne par la ordinea zilei
pentru starea actuală a poeziilor române: cea
dintâi să referă la noutatea, cea dea doua la ju-
teța comparațiunilor.

Punctul de plecare pentru orice comparare poe-
tică a fost necesitatea sensibilizării obiectelor. Însă
pentru ca acest scop să fie atins, comparațiunea
trebuie să fie relativ nouă, altfel nu produce nici
o imagine. Ceeace am arătat că se întâmplă cu
vorbele izolate, se întâmplă și cu comparațiunile:

757432

prin uzul zilnic își pierde elementul sensibil. Auzind tot mereu una și aceeași comparație, nu mai avem pentru ea atențiune și nu ne mai reproducem cuprinsul material. Când zic d. e. curajos ca un leu, nu mi mai amintesc figura leului, și primesc locuțiunea oarecum ca un semn convențional pentru gândirea abstractă a unei calități. Precum prin deasa întrebuintare se tocesc monetele și se pierde chipul și pajura exprimate pe ele, așa din comparațiunile prea des auzite se șterge imaginea sensibilă; și cu aceasta toată rațiunea lor de a fi.

Rămâne acum la tactul limbistic al poetului de a simți, care metaforă se poate întrebuinta cu succes și care a încetat de a mai fi comparațiune sensibilă și prin urmare trebuie pentru un timp sau cu totul depărtată sau cel puțin modificată în poezie. În această privință nouă ne pare, că în poeziile române de astăzi sunt mai ales trei imagini așa de uzate și abuzate, încât poeții cei tineri ar face bine să se ferească de ele: aceste sunt florile, stelele și filomelele.

Toate amantele poezilor noștri sunt ca o floriceică sau ca o steluță sau ca amândouă în același timp (lucru mai greu de închipuit), toți prinții, toate aniversarele, toate «zilele mărite» sunt ca o stea mare, și toate impresiile poetice se deșteaptă când cântă filomela. Astăzi însă am cetit atâtea flori și floricele, stele, stelute, stelișoare și filomele în versurile române, încât acum primim aceste cuvinte numai ca niște semne uscate, obișnuite în vorbire, prin urmare fără niciun rezultat poetic.

Spre a mai putea fi întrebuintate asemenea metafore în literatura română, trebuie înprospătate în mod original prin alte cuvinte, care să fie în stare a renaște din nou imaginile în frumusețea

lor primitivă. Drept model poate servi poezia lui Alecsandri «Dedicațiune» :

Tu, care ești pierdută în neagra veșnicie,
Stea dulce și iubită a sufletului meu

.....
O blândă, mult duiosă și tainică lumină...

Aci imaginea își produce efectul ei, fiindcă este pregătită și reînnoită prin celelalte cuvinte marcante: tu care ești *pierdută în neagra veșnicie*, etc.

Cât de slabe din contră (pentru a nu spune un cuvânt mai energetic) sunt comparațiuni ca aceste:

Căci eu în lume sunt ca o floare,
Și cu iubirea mă mai nutresc
Ș'a filomelei dulce cântare
Pare că'mi zice: ah te iubesc!

.....
Dragă Elizo, tu ești mai dulce
Decât o roză, decât un crin

.....
Frumoasă ca o roză erai în astă lume,
Frumoasă ca o floare, ca floarea delicată.

.....
Tu ești o stelă, ce dai lumină...

.....
Ce e noaptea când nu cântă
Filomele printre flori?
etc.

Dacă e vorba să comparăm tot cu flori, să ne luăm mai bine de exemplu poeziile populare, chiar cele mai de rând, care toate au cel puțin originalitate în determinarea florilor și nu vorbesc numai de roze și de crini. Cât este de expresivă următoarea strofă, născută pe stradele Bucureștilor!

Frunză verde măr sălciu,
La grădină 'n Cișmegiu
Două fete frumoșele

Mi-a furat mințile mele:
Una oacheșe și naltă
Ca o dalie învoaltă.

Alta blondă mijlocie
Ca o jună iasomie,
Una are ochi de mură

Care inimele fură,
Alta două vioarele
Ce te scoate din oprele, etc.

A doua condițiune pentru admiterea comparărilor este: ca ele să fie juste. Comparările sunt chemate a da o imagine sensibilă pentru gândirea prea abstractă, însă această imagine trebuie să fie potrivită cu gândirea, altfel sensibilizarea ei produce contradicție și constituie o eroare. E de necrezut, cât de des păcătuiesc scriitorii în contra unei așa de elementare regule a conceperii, întrebuițând comparații false sau pline de confuzie.

Această parte a poeziilor române moderne este plină de erori uneori așa de comice, încât pot deveni un izvor bogat pentru almanacuri humoristice, și cu cât autorul vrea să fie mai solemn sau mai duios, cu atât, se înțelege, impresia este mai ridicolă.

Un poet compară:

Primăvara cea dorită dela sferile senine
Pe-a zefirului aripe între noi voioasă vine.
Sub ușoarele ei pasuri mii de flori au răsărit,
Câmpul, muntele și codrul de nou iar au înverzit,
Aerul senin s'adapă de-a suflării ei miroase,
Și din sânu-i rouează pe țarine ploii mănoase.

Primăvara vine cu pasuri ușoare și plouă din sân!

Altul zice:

Talia-ți naltă și subțirică,
Ochii tăi negri de abanos,

Mâna ta albă și mititică
Face din tine un cer stelos.

Talie înaltă, ochi negri și mână mică fac un cer stelos!

Un poet cântă

Să fiu zefirul, să fiu zambilă,
Prin cele fete să salt ușor.

Altul compară:

Sus la Petricica
Când mergea fetica
Și stă ziulica,
Vițeii păzea —

Iși luă de furcă,
Și ca o haiducă
Și ca o nălucă
În tufiș torceă.

Și în alt loc:

Ochii cum îi joacă
Ca la o șerpoaică,
Ca o panduroaică, etc.

Citim într'o foaie nouă din Iași (Septembrie
1866):

Ador tare adevărul
Il ador că e frumos
Precum e în floare mărul,
Al livezii pom frumos.

Adevărul frumos ca mărul!

Unul începe:

Belă copilă, de grații plină,
Muză sublimă, soare d'amor,
Coruri de nimfe pe buza'ți lină
Le văd cum joacă incetișor.

Inchipuiți-vă o buză pe care joacă coruri de
nimfe!

Unul se adresează la iubita sa:

Tu floare frumușică, ca cerul de măreață,
Ca dânsul de albastră. . . .

Iar altul zice:

Aste inimi prea 'nfocate
Cu stâlpări de nemurire
De al păcii imn legate
Cânt a patriei iubire!

Ce imagine teribilă! Inimi înfocate, legate de
un imn cu stâlpări de nemurire!

Dar destul și prea destul din această infirmerie a literaturii române, și să revenim la partea serioasă a cercetărilor ce ne ocupă.

Recapitulând rezultatul dobândit din analizarea precedentă a amănuntelor poetice, constatăm ca demonstrate următoarele propoziții din începutul cercetării de față:

Particularitățile stilului poetic (expresii determinate, epitete, personificări, comparațiuni) purced toate din trebuința de a sensibiliza gândirea obiectelor; aceasta provine din necesitatea de a creă poeziei elementul material, ce nu-l află gata afară din sine, de care însă nu se poate lipsi nicio lucrare de artă, frumosul fiind tocmai exprimarea unei idei sub o formă sensibilă corespunzătoare.

Din aceste reflecții înțelegem în acelaș timp, ce vrea să zică mult discutata originalitate a poetului. Poetul nu este și nu poate fi totdeauna nou în idea realizată: dar nou și original trebuie să fie în vestmântul sensibil cu care o învălește și pe care îl reproduce în imaginațiunea noastră. Subiectul poeziilor, impresiunile lirice, pasiunile omenesti, frumusețile naturei sunt aceleași de când lumea; nouă însă și totdeauna variată este încorporarea lor în artă: aici cuvântul poetului stabilește un raport până atunci necunoscut între lumea intelectuală și cea materială și descopere astfel o nouă armonie a naturei.

Ne pare important a insista asupra acestor adevăruri fundamentale ale literaturii: căci tocmai ele sunt astăzi pierdute din conștiința tinerei noastre generații, și de aceea astăzi suntem în pericol de a nu mai aveà unul din puternicele mijloace de

cultură ale societății române. Este probabil, că politica ne-a surpat mică temelie artistică ce o puseseră în țara noastră poezii adevărați Alecsandri, Bolintineanu¹⁾, Gr. Alexandrescu. Atât cel puțin este sigur, că cele mai rele aberațiuni, cele mai decăzute produceri între poeziile noastre dela un timp încoace, sunt cele ce au primit în coprinsul lor elemente politice. Și cauza se înțelege ușor: politica este un product al rațiunii; poezia este și trebuie să fie un product al fantaziei (altfel nici nu are material): una dar exclude pe cealaltă.

De aceea vedem, că poeziile politice, precum și cele rele istorice, au toate vițiul corespunzător: de a fi lipsite de sensibilitatea poetică. Exemple vor explică mai bine, ce însemnează aceasta, și pentru mai multă lămurire să începem cu o poezie foarte caracteristică a unei celebrități de ale noastre către C. Negri:

O Negri! inamicii a tot ce dă mărire
 Și viață României nu-ți vor putea ierta
 Că ai luat o parte de lauri la unire
 Prin insistența ta!

A face un singur popor, o singură domnie
 Din două; a restrânge atâția postulani:
 Crezi tu, că o să faci vr'odată bucurie
 Acestor sclavi tirani?

Cuvântul datorie spre țară, e un nume!
 Și patria o umbră, mărirea un eres!
 A face să rămâe desprețuită 'n lume
 Și 'n umbră mai ales,

A pune interesul persoanelor nainte
 De interesul țării, a nu simți vr'un dor
 Când jugul rău apasă aceste locuri sante
 Aceasta-i legea lor! etc.

¹⁾ Înțelegem pe Bolintineanu de mai nainte, până la 1852, când se făcî publicarea primelor sale poezii; căci peste ultimele lucrări ale sale (Eumenidele, etc.) trebuie să aruncăm un vâl.

Toate aceste strofe cuprind un șir de cuvinte reci, fără imagine, și prin urmare nici nu sunt poezie: sunt un articol de jurnal pus în rime, — o monstruoasă literară. Dacă un adevărat talent poetic a ajuns la această decadentă, ce să mai așteptăm dela ceilalți?

Unul ne face următoarea «poezie» epică:

CEI 300 EROI DELA SATUL PUTINEIUL (1594).

Cu o despărțire de Români aleasă,
Din oastea cea bravă a lui Bravu trasă,
Radu, Stroe, Preda, cei trei frați Buzești,
Și Stoica și Radu, frați Calomfirești,
In câteva ore bat oastea tătară
Și în două rânduri ei o sfărâmară;
Apoi pun pe goană hordele barbare,
Secerând cununa cea nemuritoare.

In această luptă trei sute Olteni,
Bravi ca și eroii din Călugăreni,
Singuri se luptară, bravii mei Români,
Cu douăsprezece de mii de păgâni:
Toți într'o unire, bravii mei jurară
Pe păgâni să'nvingă, sau cu toți să moară.

Manualul de Istorie al lui Laurianu, pus în stanțe și trochee, și încă și aceste ca vai de ele.

Un alt scriitor, care acum «debutează» în poezie, se adresează într'un ziar (din Octomvrie 1866) la Dumnezeu și-i spune între altele:

Împărați, regi, principii dară, toți sunt o necesitate
Pentru popoli: unii știu să-și îplinească datoria ce-ai impus,
Altul însă, plin d'orgoliu, speculează onestitate,
Calcă în picioare legea, fără a fi de tine pus.

Triste scene, suferințe, care strigă răzbunare;
Tot ce-i sacru, nici virtute, toate aruncate 'n vânt —
E tiranul! El domnește fără vr'o nerușinare.
Tată, fiu, soție, frate la el nu-i decât cuvânt.

Și așa mai departe în vr'o zece strofe, și nota-

bene toată această declamațiune politică este numai o introducere pentru a ajunge la exprimarea dorinței de a-și revedea amanta :

Elvirița absentează, nu-i viață pe pământ.

Intr'un alt ziar nou (din August 1866) citim :

Să scriu la ode lingușitoare
N'am obiceiul, mărturisesc ;
Chiar de cuvinte măgulitoare
In totdeauna mă cam feresc ;

Dar cu plăcere și cu căldură
Aș scrie multe, pre legea mea,
Strâmbe, sucite, fără măsură,
Fără de vină cum aș putea.

Aș face una acelu care
Democrația ar sprijini,
Și monstruoasa centralizare
Ca pe o spaimă o ar goni.

Aș face una cu mulțămire
Acelui spirit îngrijitor,
Ce prin școli bune mai cu grabire
Ar da lumina și în popor, etc.

Sperăm, că din opoziția frapantă între exemplele din urmă și între poeziile citate mai înainte, cetitorul va fi simțit deosebirea radicală ce desparte poezia de proză ; fie aceasta simplă, fie rimată, și va fi înțeles că înainte de a putea fi vorba de poezie, trebuie cel puțin să se împlinească condițiunea mehanică a oricărei opere de artă : aflarea materialului sensibil, care pentru poezie consistă în imaginile sensibile deșteptate prin cuvinte.

Odată această condițiune împlinită, începe tărâmul artelor, posibilitatea frumosului, critica estetică, și de aci înainte vin apoi cerințele artistice : ca dicțiunea să nu fie prea materializată prin imagini, că cuvintele să fie așa de bine alese, încât să întrupeze în modul cel mai simplu și pregnant ideile poetului etc. După măsura acestor cerințe se dovedește apoi adevăratul poet, și se deosebește chiar și în privința cuvintelor literatura clasică de literatura decadentei. Dar, după cum am văzut, de aceste considerări mai înalte nu s'a tratat în paginile precedente, și nici nu credem oportun a

se trată în literatura noastră, prea tânără încă pentru o estetică mai rafinată. Pentru noi a fost prima necesitate: a marcă în mod demonstrativ linia de separare între poezie și celelalte genuri literare, pentru ca cel puțin pe această cale să se lățească în juna generație un simțimânt mai just despre primele elemente ale artei poetice.

II.

Condițiunea ideală a poeziei.

Trecând la partea a doua a cercetării noastre, ne propunem a analiza, care este în privința *ideilor* exprimate de poet condițiunea, fără a cărei împlinire nici nu poate exista poezia.

O veche împărțire a tuturilor obiectelor gândirii omenești face deosebirea între lumea interioară sau sufletească și între lumea exterioară sau fizică. Însă și această lume fizică există pentru noi numai întrucât simțim ceva cu prilejul ei. Astfel toate obiectele gândirii, fie externe, fie interne, se pot privi împreună și se pot apoi deosebi dintr'un alt punct de vedere: în obiecte ale rațiunii reci sau logice, și în obiecte ale simțimântului sau pasionale, deosebire întemeiată pe cunoscuta dezbinare între minte și inimă.

Paralel cu această deosebire constatăm pentru scopul ce ne ocupă, următoarea propoziție limitativă: *idea sau obiectul exprimat prin poezie este totdeauna un simțimânt sau o pasiune,* și niciodată

o cugetare exclusiv intelectuală sau care se ține de tărâmul științific, fie în teorie fie în aplicare practică.

Prin urmare iubirea, ura, tristețea, bucuria, disperarea, mânia, etc., sunt obiecte poetice; învățătura, preceptele morale, politica, etc., sunt obiecte ale științei și niciodată ale artelor; singurul rol ce-l pot juca ele în reprezentarea frumosului, este de a servi de prilej pentru exprimarea simțimântului și pasiunii, tema eternă a frumoaselor arte ¹⁾.

Și pentru ce aceasta?

Câteva din cauzele fundamentale ce deosebesc cele două sfere ale gândirii omenești, ne par destul de simple pentru a putea fi explicate în cercetarea de față fără prea lungi digresiuni.

Și mai întâi poezia este un product de lux al vieții intelectuale, *une noble inutilité*, cum a zis așa de bine Me. de Staël. Ea nu aduce mulțimii nici un folos astfel de palpabil în cât să o atragă de la sine din motivul unui interes egoist; ea există pentru noi numai întru cât ne poate atrage și interesă prin plăcerea estetică. Inșă o condițiune, fără de care nu poate fi interes și plăcere, este: ca mai întâi de toate poezia să fie înțeleasă, să vorbească la conștiința tutului. Prin urmare ea nu-și poate alege obiecte, care se țin de domeniul ocupațiunilor exclusive, precum sunt cele științifice, fiindcă aceste rămân neînțelese pentru marea majoritate a poporului, ci este datorare să ne prezinte simțiminte și pasiuni, fiindcă aceste sunt comune tutului oamenilor, sunt materia înțeleasă și

¹⁾ Goethe în «Faust» vorbește mult de științe, Corneille în «Horace» de fapte din Istoria Romană, Scribe (dacă este permis a-l numi lângă acești doi) în «Verre d'eau» de politica engleză: înșă toate aceste numai pentru a arăta cu prilejul lor simțimintele și pasiunile omenești.

interesantă pentru toți. Ceeace separă pe oameni de o laltă este cuprinsul diferit cu care și-au împlinit mintea; ceeace-i unește este identitatea mișcărilor de care se pătrunde inima lor.

Dar chiar mărginindu-se poetul științific la acea minimă parte din public, care se alcătuește din oameni speciali, din politici, filologi, etc., se naște pentru dânsul o nouă împotrivire: ceeace, chiar pe acest tărâm, este interesant astăzi, nu a fost interesant ieri și nu mai interesează mâine, și o poezie însuflețită numai de asemenea obiecte ar pierde din an în an din atracțiunea ei.

Astăzi se interesează societatea politică română de descentralizare; societatea, ce se mai gândește la cercetări limbistice, de unificarea ortografiei și de terminațiunile cuvintelor nouă: vor trece oare mulți ani, până când aceste preocupări să fie șterse de la ordinea zilei? Odată descentralizarea făcută, ortografia și limba unificate, mișcarea cauzată prin aceste îndeletniciri trecătoare va încetă, și nimeni nu le va putea reînviă în propriul lor interes intrinsec.

Prin urmare poezia rătăcită în sfera științei și a politicei rămâne întâi neînțeleasă și neinteresantă pentru marea majoritate a oamenilor contemporani, și este al doilea pierdută în generațiunile următoare chiar pentru cercul restrâns de indivizi, pentru care a avut un sens și o atracțiune în ziua nașterii ei.

Insă prea rară este, este de prea mare preț și valoare acea creațiune a spiritului omenesc, ce se numește poezie, pentru a fi expusă vicisitudinii mobile a zilnicelor interese. De magica figură ce poetul a creat-o din abundența inimei sale, trebuie să se frângă valul timpului și să o lase in-

tactă pentru generațiunile viitoare ca o scumpă moștenire seculară a geniului omenesc.

Numai copiii cei necopti, pentru a'și face o grădină, taie florile și frunzele din tulpina lor și le așează în nisipul spulberat: cea dintâi suflare a vântului le doboară, cea dintâi rază a soarelui le vestejește. Dar natura, marea noastră învățătoare, își împlântă rădăcina stejarului în pătura cea mai adâncă și statornică a pământului și de acolo dă creațiunii sale putere de a lupta și de a trăi.

Să analizăm acum o altă cauză, mult mai importantă, pentru care poezia nu poate trata obiecte științifice.

Frumoasele arte, și poezia mai întâi, sunt *repaosul inteligenței*. În mijlocul fluctuațiunii perpetue, de care este mișcat acel straniu product al formațiunilor animalice, ce se numește minte omenescă, arta se stabilește ca un liman de apă, ost spre a redă inteligenței agitate o liniște salutară. Aceasta a fost cauza, din care s'a lățit odinioară poezia între oameni; aceasta este cauza, din care astăzi își păstrează valoarea ei nemăsurată pentru fericirea genului omenesc.

Dar activitatea științifică nu se potrivește cu această chemare a poeziei. Căci știința provine din acea însușire înnăscută a minții noastre, prin care suntem veșnic siliți a întâmpina orice fenomen al naturei cu cele două întrebări specific omenesti: din ce cauză? spre ce efect? Inșă primul efect ce-l descoperim, se arată a fi totdeodată o cauză pentru un alt efect, care la rândul său este noua cauză pentru alte efecte — și pe nesimțite se deschide înnaintea noastră linia timpului, care ne duce înnainte într'un viitor nemărginit. Și asemenea cercetând înapoi ni se arată prima cauză a unui

fenomen ca fiind și ea efectul unei alte cauze, care iarăș este efectul unei cauze anterioare, și așa mai departe se deschide și îndărătul nostru aceeaș linie infinită a timpului. Și astfel omenirea, împinsă în sufletul ei de forma apriorică a cauzalității, se urcă și se coboară pe scara timpului în sus și în jos, până când mințile îmbătrânite ale generațiunii actuale se pleacă la pământ și lasă altei generațiuni sarcina de a împinge piatra lui Sisifos cu un pas mai înainte; această altă generațiune o lasă generațiunilor viitoare, și așa mai departe se dezvoltă știința și nu are nicăeri repaos și niciodată sfârșit: căci prima cauză și ultimul efect sunt refuzate minții omenesti; nici o limită eternă nu ne oprește, dar etern ne oprește o limită.

În această stare a inteligenței active se coboară arta ca o mângâiere binefăcătoare. Ea prinde atenția neliniștită și agitată spre infinit, și înfățișându-i o idee mărginită în forma sensibilă a frumosului, îi dă liniștea contemplativă și un repaos intelectual. Poezia în special trebuie să ne decline spiritul dela înlănțuirea fără margini a nexului causal, să ne manifesteze idei cu început și cu sfârșit și să dea astfel o satisfacțiune spiritului omenesc. De aceea ea este datoare să ne îndrepteze spre simțiminte și pasiuni. Căci tocmai simțimintele și pasiunile sunt actele de sine stătătoare în viața omenească: ele au o naștere și o terminare pronunțată, au un început simțit și o catastrofă hotărâtă și sunt dar obiecte prezentabile sub forma limitată a sensibilității.

Celelalte arte, prin chiar condițiunile lor materiale, sunt restrânse în acest cerc estetic și sunt ferite de rătăcirea științifică: nici teorii politice, nici regule limbistice nu se pot sculpta în piatră

sau exprimă în muzică ¹⁾). Poezia singură este în pericol de a-și confundă sfera, și aceasta din cauză că ea întrebuițează acelaș organ pentru ideile ei, pe care-l întrebuițează și știința pentru ale sale: adică limbajul omenesc. Cu atât mai mult însă este de datoră poetului a-și îndreptă atențiunea spre diferența între aceste două sfere deosebite și a distrage mintea obosită de perpetua cauzalitate.

Recapitulând rezultatul dobândit din cercetarea teoretică de pân'acum, afirmăm din nou adevărul, cu care am început: idea sau obiectul poeziei nu poate fi decât un simțimânt sau o pasiune. Și precum am făcut în partea I, așa vom arăta și în această parte, că însușirile esențiale ale poeziilor celor frumoase în privința ideilor lor se explică numai pe baza acestui adevăr.

Poetul, chemat a exprima simțirile omenesti, a aflat în însăș natura lor legea după care să se conducă. Intre deosebirile ce disting afectul în genere, fie simțimânt, fie pasiune, de celelalte stări ale cugetului, se pot cită următoarele ca principale :

1. O mai mare repejune a mișcării ideilor. Observarea aceasta o poate face oricine. Exemplul cel mai lămurit dintre toate ni-l prezintă spaima, cu prodigioasa sumă de idei ce ne pot străbate mintea în momentele ei.

2. O exagerare sau cel puțin o mărire și o nouă privire a obiectelor sub impresiunea simțimântului

1) Nimic nu este absolut în omenire. Journale din Noemvrie 1866 ne spun, că un American a pus constituțiunea Statelor-Unite în muzică; dar cel puțin aceasta ni se spune ca o monstruositate americană. — Când se va simți cu aceeaș claritate de toți ai noștri, că o poezie asupra constituțiunii este tot așa de monstruoasă ca acea muzică americană!

și a pasiunii. Lucrurile gândite iau dimensiuni crescânde, micul cerc al conștiinței intelectuale se prefăce în linte microscopică și, privite prin ea, toate senzațiunile și toate ideile momentului apar în proporțiuni gigantice și sub colori neobișnuite.

3) O dezvoltare grabnică și crescândă spre o culminare finală sau spre o catastrofă, dacă luăm acest cuvânt și în sens bun, nu numai în împrejurări tragice.

Aceste trei semne caracteristice ale afectelor sunt totdeodată cele trei calități ideale ale poeziei.

1. Poezia adevărată, ca și pasiunea și simțimântul, ne arată dar o grabnică transițiune dela o idee la alta și în genere o mișcare abundantă a gândirii. Gândirea, fiind exprimată prin cuvinte, imitarea acelei particularități psihologice ne prescrie dar a stabili între idei și cuvinte un raport de precizie astfel, încât cu orice înmulțire de cuvinte să se înmulțească în aceeași proporție și suma de idei. Căci ceea ce întârzie transițiunea gândirilor și amorteste mișcarea abundantă, sunt tocmai frazele cele lungi, în care după atâta auzire de sonori nu se produce nici un progres de înțelegere în conștiință. Prin urmare regula, ce o scoatem pentru poezie din această considerare a afectelor, se poate exprima în mod negativ: poezia să nu se întoarcă în jurul aceiași idei, să nu se repete, să nu aibă cuvinte multe pentru gândiri puține. O excepție aparentă sunt poeziile cu refren (cupletele); dar numai aparentă. În realitate refrenul, de și păstrând aceleași cuvinte, cuprinde în fiecare strofă o idee nouă sau cel puțin o altă privire a ideii celei vechi. D. e.:

VOCEA MUNTELUI

Colo'n vale se coboară
 Trist și cu capul plecat
 Un drumeț: doru-l omoară
 Să ajungă de unde a plecat.
 «Oare amorul mă așteaptă
 Sau o piatră ș'un mormânt?»
 Atunci eco se deșteaptă
 Și răspunde: «un mormânt».

Greu suspină și înaintea
 Grăbind pasul s'a îndreptat,
 Groaza turbură-a sa minte,
 Dorul l-a inaripat.
 «In mormânt așa de iute!
 Fie, pacea-i în mormânt!»
 Și atunci eco din cel munte
 Sună: «pace-i în mormânt»!

«Vino dară, vino moarte,
 «Ca pe-un dar eu te aștept,
 «Să merg nū pot mai departe
 «Moartă-i inima în piept!
 «Ah! de moarte nu mi-e frică
 «Mă tem că mă va uita»!
 Din văi un glas se ridică
 Și răspunde «va uita»!

Vai furtuna în piept sbucnește
 La sârmanul călător,
 Și o lacrimă lucește
 În ochiu-i: «Da vreau să mor,
 «Dacă pacea pentru mine
 «Pacea-i numai în mormânt»!
 Și din văile vecine
 Eco strigă: «în mormânt»!

(Imit. din Heine, de M. Corne).

Din acest exemplu se vede că refrenul departe de a face excepție confirmă regula de mai sus, că poezia să nu se repete și să nu revie în jurul aceleiaș idei. Importanța acestei reguli merge așa de departe, încât holandezul *Hemsterhuis* a putut defini frumosul: o producțiune ce ne dă cele mai multe idei în cel mai scurt timp.

Toți poeții cei buni sunt exemple pentru aceasta și dacă este poate cu puțință a le face obiecțiunea că sunt uneori prea concisi și chiar obscuri în expresiunile lor pregnante, nu li se va afla nici odată defectul contrariu de a fi prea lungi, fiindcă aceasta s'ar îndreptă în contra propriei naturi a poeziei.

Considerată dintr'un punct de vedere exterior, această regulă implică dar pentru poezie cerința unei conformități între cuprins și întindere. Nu vrei să exprimi toate nuanțele simțământului, îți sunt ideile reduse la un cerc mai strâmt de pri-

vire: poezia să'ți fie scurtă. Numai când abundanța novelor gândiri îți crește astfel în conștiință, încât sparge forma prea strâmtă a unei strofe și te silește a o întrupa într'o nouă formă, numai atunci vei adăoga un nou șir de cuvinte și 'l vei continua până când te agită acest impuls irezistibil.

E caracteristic a arunca o privire în faimoasa colecțiune de poezii a lui *Heine Buch der Lieder*. Majoritatea poeziilor sunt de una, de două, de trei strofe, și totuș în ele se coprinde o lume întreagă de idei poetice, de simțiminte și pasiuni. Inșă în expresie nici un cuvânt de prisos; cea mai preciză legătură între son și idee! Din contră cele mai multe poezii române sunt lungi, lungi de nu se mai isprăvesc — în cuvinte, nu în idei, și cu cât poetul este mai rău, cu atât poezia este mai lungă. Par'că mulțimea cuvintelor și cifra paginelor imprimate ar fi măsura valorii poetice!

Prin câteva exemple sperăm că se va lămuri pe deplin cestiunea de față. Incepem cu două poezii ¹⁾ din colecțiunea citată a lui *Heine*:

De-odată eu am desperat
Că voi putea răbdă,

Și'n fine toate le-am răbdat:
Dar cum? nu măntrebă.

Un poet mediocru ar fi făcut zece strofe ca să exprime aceeaș idee, și ar fi slăbit de zece ori efectul.

Aș vrea ca durerile mele
Vărsate într'un singur cuvânt
Să le pot arunca la vânturi
Să le ducă etern pe pământ!

Să-l poarte la tine, iubito,
Cuvântul de chin și de foc,
Să-l auzi în orșice oră,
Să-l auzi în orșice loc.

Și pentru repaosul nopții
Când ochii abia ai închis,
El are să te utmeze
Și până 'n adâncul tău vis.

¹⁾ Traduse de N. Schelitti.

Să vedem acum câteva exemple contrarii. A. Mureșanu începe poezia sa *Vinovatul* cu strofa :

Cât de dulce armonie
Dormeă când-va 'n pieptul meu,
Cum știa toate să ție
Nesmintit acordul său!

Toate știa să ție acordul său vrea să zică că eră armonie în pieptul meu, și cele două rânduri din urmă nu fac decât a mai spune încă odată ceea-ce spuseseră mai bine rândurile dintâi.

Pân'acum priveam la soare,
La roata lui cea de foc,
Ca un prunc, ce'n al său joc
Privește la sburătoare.

Cum privește copilul la sburătoare, așa priveam eu la soare! — Eroarea acestei imagini este tocmai, că nimeni nu privește de bună voie în soare; dar eroarea s'ar fi strecurat nesimțită, dacă ar fi comis-o poetul numai în versul întâi, mai ales că cuvântul *la* permite două sensuri; însă versul al doilea se repetă și insistă :

Pân'acum priveam la soare,
La roata lui cea de foc.

Stranie îndeletnicire, și periculoasă!

Dar acum ș'o rază mică,
Când la ochi'mi s'a ivit,
De nu'i închid, rău mă strică.

Se poate o manieră mai lungă de a exprima această idee? *Dar acum ș'o rază mică mă doare*, se 'nțelege *dacă 'mi ajunge la ochi*, se 'nțelege *dacă nu închid ochii*. Atât de bine se 'nțelege, încât este urât de a o spune. Poezia nu e tractat de fiziologie.

Și așa merge poezia mai departe încă cinci strofe. Și când se sfârșește, te miri pentru ce s'a

sfârșit. Putea să mai continue cel puțin vr'o opt strofe, cu aceeași economie de spirit.

Pentru a varia lectura, să revenim la un exemplu bun din Heine:

Lacrima ce am vărsat
S'a schimbat în floare,
Și suspinul ce-am oftat
În privighitoare.

Și de mă iubești, copilo,
Te'necun cu flori
Și un chor te va'ncântă
De privighitori.

Să mai cităm următoarea poezie a lui *Alexandri*, remarcabilă prin sobrietatea cuvintelor și grabnica tranzițiune a gândirii:

S T E L E L E.

De la mine pân' la tine
Numai stele și lumină!

Vărsat-am multe din ele
Pentru soarta țarei mele,

Dar ce sunt acele stele?
Sunt chiar lacrimile mele

Multe pentru cei ce sânt
Pribegiți de pe pământ!

Ce din ochi-mi au zburat
Și pe cer s'au aninat

Multe lacrimi de jeliere...
Iar de dulce fericire

Cum se-anină despre zori
Roua limpede pe flori.

Ah! vărsat-am numai două,
Și's luceferi amândouă!

Dar dejă în contra «Pescarului» aceluiaș poet am avea obiecțiuni de făcut în privința regulei ce ne ocupă. Cele dintâi cinci strofe sunt destul de variate în idei:

PESCARUL BOSFORULUI.

De-ar vreă înaltul prooroc
Mohamed strălucit
Să'mi fie zioa cu noroc
Și dorul împlinit,
De-aș prinde-acum în mreja mea
Pe-al mării împărat
Ce poartă'n frunte-o mare stea,
Un talisman bogat:

Eu, care sunt un biet pescar
Purtat din val în val —
Eu, care dorm în Iuschiudar
În earba de pe mal,
Eu, Abdulah, cel mai voinic
Văslaş de pe Bosfor,
Ce n'am decât une biet caic
Ș'un suflet plin de dor:

Allah! atunci or ce-am dorit,
 Allah! or ce-aş vrea eu,
 Dela apus la răsărit
 Ar fi îndată-al meu:
 Caftane, şaluri de Caşmir
 Cu late, scumpe flori,
 Iuţi armăsari de la Misir
 Ca vântul de uşori

Ş'un lung caie de abanos
 În aur prelucrat,
 Cu innuri din Coran frumos
 Pe margine săpat,
 Şi treizeci de văslaşi osmani
 Ce vesel ar sbură,
 Mai repezi decât Elcovani
 Pe'nţinsa Marmara.

Dar n'aş vrea nici stofe cu fir
 Şi cu mărgăritar,
 Nici largi caftane de Vizir,
 Nici falnic armăsar;
 N'aş vrea nici săbii de Taban
 Deprinse la omor,
 Nici lung covor de Ispahan
 Ce saltă sub picior:

Dar strofa a 6-a reîntoarce gândirea la aceleaş lucruri şi slăbeşte efectul:

Allah! mă jur că de-aş avea
 A mării talisman,
 N'aş vrea să fiu vizir, n'aş vrea
 Nici padişah-sultan;

N'aş vrea comori, n'aş vrea să
 Nici chioşcuri nici sarai, [am
 Nici să desmierd în Bairam
 Hurile din rai.

Apoi poezia culminează în următoarea strofă finală:

Ci'n mreją dulce prefăcând
 Duios'inima mea,
 M'aş duce 'n cet şi tremurând
 Să prind norocu'n ea,

Să prind copila lui Topal,
 Frumoasa Biulbiuli,
 Ce cântă noaptea lin pe mal,
 Pe mal la Candili!

Scotându-se afară strofa a şasea, poezia ar câştiga în efectul ei cel frumos.

Inşă cu toată claritatea sperăm că se va simţi eroarea menţionată aci, din următoarele strofe ale unui alt «poet», a cărui citare alături cu poezii de mai sus nu o putem scuză decât prin scopul didactic ce şi l-a propus cercetarea noastră:

INTRISTAREA¹⁾.

Mult mi-e inima 'ntristată
 Căci prea rău mă văd ursit,
 Furtuni rele dela soartă
 Peste mine-au năvălit.

Favor de loc n'am găsit
 În crudă anima lui,
 Cî cu totul s'a silit
 Să mă 'nchin cruzimei lui.

Niciodată ver un bine
 Stătător nu am avut,
 Relele toate cu mine
 Petrecere ș'au găsit.

O! dea cerul ver odată,
 Să pot să mă liniștesc —
 Cu lumea cea înverșunată
 Să pot să mă înfrățesc.

Din a mea mică pruncie
 Cu norocul m'am luptat,
 Dar el tot cu dușmănie
 În mai rău m'a cufundat.

Dușmănia, neunirea
 Ca fumul piară din noi;
 Și dreptatea, fericirea
 Cerul sădească 'ntre noi.

Să nu mai fim niciodată
 Unul altuia vrășmași;
 Ci cu anima curată
 S'ajutăm pe pătimiși.
 etc., etc.

E cu neputință a ceti asemenea lucruri pănă la sfârșit. Toată strofa următoare își dă osteneala să mai spue încă odată ceea ce ne-a spus strofa precedentă.

Și cu toate aceste numai o mică reflecție asupra artei lor ar spune acestor poeți, că dușmanul cel mai mare al poeziei este tocmai cuvântul. Ceea ce îngreuiază efectul, ceea ce poate produce simțământul de monotonie și de urât într'o lucrare poetică este mai ales mulțimea de cuvinte. S'a arătat în partea I a studiului de față, că materialul poeziei nu sunt cuvintele, ci imaginile deșteptate prin cuvinte în fantazia cetitorului. Cuvântul nu este prin urmare decât un mijloc de comunicare, ne-

¹⁾ Poezia o reproducem din «Versuinții romani, adevă: Culesiune versuarie din foile naționale», edată de studenții școalelor oradane. Oradea mare 1854. Această stranie adunătură este plină de poezii de acelaș calibru.

cesitatea fizică de care este înlănțuită idea în trecerea ei din mintea poetului în mintea auditorului. El nu are existență de sine, ci are singura misiune de a fi un organ, de care să se anine gândirea în comunicarea ei, și trebuie să se mărginească strict la împlinirea acestei misiuni. Și aci, ca și în regulile anterioare, este o linie de demarcațiune foarte pronunțată între poeții cei chemați și între simplii fabricanți de rime.

O observare mai este de făcut la acest paragraf, sau mai bine zicând o întâmpinare de combătut.

S'a zis că poezia să fie abundantă în idei: cum se potrivește aceasta cu scurtimea ei? Bine că scurtimea face impresia frumoasă a unui raport precis între cuvânt și gândire, dar nu pare mai puțin adevărat, că d. e. într'o singură strofă cu puținele ei cuvinte, fie aceste orcât de precize, suma de idei nu s'ar putea numi abundantă și n'ar constitui o vie mișcare a gândirii. Cum se explică atunci justețea poetică a poeziilor celor mici?

Dacă analizăm efectul ce ni-l produc, constatăm în noi o mulțime de *idei de ale noastre proprii, deșteptate cu prilejul cetirii și alătura de cuvintele poetului*. Nu numai ceea ce spune poezia, ne ocupă conștiința, ci ea se află a fi în atâtea raporturi cu alte cercuri de gândiri ale noastre, încât și aceste sunt reproduse în conștiință și însoțesc și ilustrează oarecum percepțiunea poetică. Farmecul acestui fel de poezii nu este atât în ceea ce spun, cât în ceea ce rețin și ce lasă în liberul joc al fantaziei lectorului. Experiența o putem face îndată cu strofa citată din Heine:

Deodată eu m'am desperat
Că voi putea răbda,
Și'n fine toate le-am răbdat
Dar cum? nu mă'trebă.

Nu mă 'ntrebă, fiindcă nu-ți pot răspunde, fiindcă tocmai culmea simțământului, în durere că și în bucurie, nu se va descrie nici odată cu cuvintele reci, ci va fi reținută ca un rest inexprimabil al adâncului inimei omenești. Dar simțământul, pentru care eu n'am aflat expresie în cuvinte, reprodu-ți-l tu prin propria simțire, și cu imaginațiunea înviiată prin puținele mele indicări, scoate la lumina conștiinței tale ceea ce este ascuns în cugetul meu.¹⁾

Să luăm alt exemplu și vom afla acelaș fenomen:

Dacă privesc în ochii tăi,
Durerea mi s'a stins.
Și dacă gura ți-o sărut,
Un farmec m'a cuprins.

Pe pieptu'ți de mă odihnesc
În inimă tresar,
Dar dacă'mi spui: eu te iubesc,
Aș vrea să plâng amar.

(Heine).

Pentru ce? Lectorul să o simță, s'o afle în sine, și multe posibilități a le explicării, diferite după diferenții indivizi, constituie abundența de idei ce caracterizează producțiunea poetică.

Alt exemplu:

Adese ochiul tău îmi pare
Intunecat de-un tainic dor,
Dar eu cunosc a ta 'ntristare:
Viața pierdută, pierdut amor!

Și nici odat' n'a revenit
Copilăria cea trecută,
A ta ursită s'a 'mplinit:
Amor pierdut, viață pierdută!

(Heine).

¹⁾ Compară Edgar Poe, analiza poeziei sale *Corbul*, publicată în traducere franceză în *Histoires grotesques et extraordinaires*.

In fine un exemplu din Goethe :

De sub pământ
Un gheocel
Deabiă eșise
Tinerel.
Veni o albină,

Gustă din el :
Să știi că natura
Când i-a creat,
Pentru olaltă
I-a destinat.

O perspectivă întregă asupra frumoasei armonii în natură se deschide cu aceste cuvinte ; dar poetul înțelept a dat numai un îndemn gândirii și a lăsat liber șirul reprezentărilor să se desvolte în conștiința cetitorului după propria sa individualitate.

Voltaire a zis-o : *le secret d'être ennuyeux c'est de tout dire*, și dacă prima cerință pentru un artist este, ca să știe ce să spună, de sigur a doua cerință este ca să știe, ce să nu spună.

Când curentul electric se transmite dintr'un loc în altul, numai o parte a lui merge pe firele văzute de metal : o altă parte, tot așa de esențială, străbate în ascuns prin pătura umedă a pământului. Tot așa în lumea inteligenței cuvântul zis este numai un fragment al raportului ce se stabilește între suflet și suflet : restul se acordă pe tăcute și formează ascunsa armonie a simțirilor omenești.

2. A doua asemănare între poezie și pasiune este un fel de exagerare a gândirii. Or ce simțământ produce o încordare extraordinară a înțelegerii momentane, și sub presiunea ei ideile lucrează asupra conștiinței noastre cu acea energie caracteristică, al cărei rezultat este mărirea obiectelor și perceperea lor în proporții și sub colori neobișnuite.

Mijloacele, prin care se manifestă aceiaș particularitate în poeziile cele frumoase, sunt felurite.

Mai întâi se poate constată observarea ei în alegerea obiectului. Obiectul poeziei este o idee care, fie prin ocaziunea, fie prin energia ei, se distinge și se separă de ideile ordinare, înălțându-se peste sfera lor. Simțimântul, care'i servește de fundament, l-am putut avea toți: gradul intensității lui, forma și combinațiunea, sub care se prezintă, sunt originale și proprie ale poetului. Această intensitate și combinațiune nouă ne explică, pentru ce, privite din punct de vedere prozaic, poeziile par de regulă exagerate. Dar tocmai exagerarea lor, ținută în marginile frumosului, este timbrul emoțiunii artistice, sub care s'au conceput.

Câtă exagerare, ce personificări nereale, însă în acelaș timp ce simțimânt adevărat al naturei se manifestă în următoarea poezie:

CONSOLAȚIUNE.

Și dacă nici o iubită
La moarte-mi nu va jeli,
Cu rouă totuș florile
Mormântu-mi vor stropi.

Și dacă pe acest pământ
Mă va uita orcine,
Dumbrava și câmpiile
Se vor gândi la mine.

Din trecători dacă nici unul
La el nu va privi,
A lunei rază călătoare
Cu dor se va opri.

Căci și câmpia și dumbrava
Și florile și luna
De-a lor poet își vor aduce
Aminte totdeauna.

(Trad. din Justinus Kerner).

Un alt mic exemplu îl extragem din Lessing:

CÂNTEC SPANIOL.

Ieri eram plin de amor,
Azi pățimesc,
Măine-o să mor:
Totuș gândesc
Astăzi și mâine
La ieri cu dor.

Cât de decizivă este alegerea obiectului din acest punct de vedere, se va lămurî mai bine din exemple contrarii, precum în genere regulele estetice au mai multă valoare negativă: nu pot crea binele, dar indică răul și contribuiesc la evitarea lui.

Trăiască pipa consolătoare,

începe un «poet»,

Și cu țigara ce ne distrăm, (?)
Ele 'n ne cazuri ne dau uitare,
Ora fericii (?) la ele aflăm.

Când n'ai mijloace de amăgire
Pentru vr'o jună ce o iubești,
Cere la pipă povățuire,
Ea-ți va da 'n grabă câte voești,

și așa mai departe vr'o zece strofe, în care înjosirea ideilor este întrecută numai de cacofonia limbei (*Ea-ți va da 'n grabă, etc.*).

Un alt poet, pe care'l luăm tot din suscitata «culesiune» a studenților oradiani, se adresează la *una formosa* (citește: o frumoasă):

Soarele vieții mele,
Resipitoare de rele,
Tu ești, o! nimfă frumoasă,
Ca Melita amorosa

A! Ce zic? portretul tău
Singur e în stare zău!
Ca să-mi insufle viață,
Nina, când nu ești de față.

C. P. A.

Măsura ritmică a cuvintelor, rima cea măgulitoare, melodioasa cadență și tot ce alcătuește forma poeziei nu s'au descoperit de geniul omenesc; pentru ca orice scriitor să ne spună că ia povățuiri dela pipă în cestiuni de amor. Asemenea lucruri sunt platitudini prozaice, dar nu concepțiuni de artă.

Cu cât are mai mult simțimânt poetic și mai distinse comparațiuni Barbu Țiganul din Iași, când cântă plin de melancolie :

Dragi boeri de lumea nouă,
Ziua bună vă zic vouă;
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc.

Ah, gândiți c'am fost odată
Glasul lumii desfătăată,
Ș' inchinați câte-un pahar
Lui biet Barbu lăutar !

Cunoaștem obiecțiunea ce o fac poeții « pipei » și companie în contra acestei critice: poezia frumoasă trebuie să fie adevărată, *rien n'est beau que le vrai, etc.*

Obiecțiunea seamănă cu cei ce o fac.

Tot ce e frumos, e adevărat ! Fie ; de și îți vine să întrebi cu Pontius Pilatus : ce este adevărul ? Dar de aici încă nu rezultă, că tot ce este adevărat trebuie să fie și frumos.

Nimeni nu contestă domnului C. P. A... că se uită la portret, când nu-i este *Nina de față* ; dar de aci nu urmează, că această întâmplare adevărată să fie poetică. Din multele idei cu realitate ce trec prin capetele omenești, numai acele sunt și frumoase, care sub vălul unei sensibilități adecuate ne prezintă simțiminte distinse prin forma, intensitatea sau ocaziunea lor.

Și în toate cazurile cuvântul *adevărat* în aplicarea sa la artă trebuie înțeles *cum grano salis*. Ce este adevărat în frumoasa strofă citată :

Și dacă pe acest pământ
Mă va uita oricine,
Dumbrava și câmpiile
Se vor gândi la mine ?

Este adevărat că se vor gândi câmpiile la poet? Nu; dar adevărat este, că poetul și-o închipuește și că această închipuire îl mângâe.

Cuvintele poetului pot dar să fie tot așa de puțin reale în înțelesul lor exact ca nălucirea nebuniei, numai simțimântul cel profund al naturei să fie păstrat; și cine a înțeles odată natura vizionară a întregii existențe, nu se va miră de aceasta.

Cu alte cuvinte: adevărul artistic este un adevăr subiectiv, și el nu prescrie nici-odată lui C. P. A. de a face câte o poezie din toate evenimentele sale private, ci îi prescrie să-și întrupeze în forma poetică numai acele simțiminte adevărate, care se disting prin nobleța lor și, introducând o suflare de idealism în existența de toate zilele, sunt demne de a manifesta o subiectivitate de om. Și aci este punctul, unde se vede din nou, cât de osebită este poezia de ocupațiunea științifică.

Un alt mijloc, prin care poezia caută a imita și a produce energia afectului, este contrastul, și ca exemplu cităm mai întâi următoarele versuri nouă ale unui june poet român:

Pe când frunza 'ngălbenită
Pe creangă mureă,
Inima-mi întinerită
Vesel te iubeă.

Azi pe creangă cu plăcere
Frunza vei zări,
Azi inima-mi de durere
Poate va muri.

(M. D. Corne.).

Ce efect frumos pot să producă contrastele, ne probează următoarea poezie a lui Goethe:

MÂNGĂIERE ÎN LACRIMI ¹⁾.

De ce, amice, ești măhnit,
Când veseli toți ne-am strâns?
Eu după ochii tăi cunosc:
De sigur tu ai plâns.

«Și dac'am plâns, retras de voi,
Am plâns de chinul greu,
Și lacrimi curg așa de dulci
Alin sufletul meu».

¹⁾ Traducere de N. Schelitti.

Amicii tăi voinzi te rog
 În sânul lor să vii,
 Și orce 'n lume ai pierdut,
 Măhnit să nu mai fii.

«Sfrigați, vuiți, dar să vă spun
 Ce pățimesc nu pot,
 Ah nu! eu n'am pierdut nimic,
 De și-mi lipsește tot».

Fii sprinten dar și cu curaj,
 Ești tânăr plin de foc,
 În anii tăi or unde-ajungi
 Cu-amor și cu noroc.

«Ah nu, acolo n'am s'ajung!
 Stă prea sus ca să sper,
 Lucește blând și așa frumos
 Ca steaoa cea din cer».

De stele să ne bucurăm,
 Dar nu să le dorim,
 Și cu plăcere noaptea-ades
 La ele să privim.

«Și cu plăcere zile 'ntregi
 Privesc ades la ea;
 Lăsați ca nopțile să plâng
 Cât inima mea vrea».

Un nou șir de reflecții decurge din acest paralelism între poezie și simțământ, îndată ce privim partea lui negativă. Dacă este greu și de multe ori imposibil a analiza natura pozitivă a cerințelor poetice, este din contră mai ușor și mai sigur a arăta ceace este oprit în poezie, și aci estetica practică își împlinește misiunea ei cea mai foloșitoare.

Din aceea că poezia, ca și pasiunea, mărește obiectul și se înalță într'o sferă mai distinsă, rezultă *ex contrario*, că ea trebuie să se ferească de micșorare și de înjosire.

Vorbind mai întâi de defectul micșorării, atingem o cestiune destul de importantă pentru poezia română actuală: cestiunea diminutivelor. Formele de substantive și adjective în ică, țică, șică, oară, etc., sunt astăzi vițiul contagios de care sufer mai toate poeziile române. Câte scapă de înjosirea ideilor, mor de boala diminutivelor. Fiecare poet crede, că nu este destul de poetic, de delicat, dacă nu-și diminuează cuvintele, și acum am ajuns așa de departe, încât cu greu se va mai afla vre-o poezie

română, care să nu fie bântuită de aceste forme de decadență limbistică.

Scumpa mea Mariță,
Zina mea din cer,
Ia dă-mi o guriță
Asta-i tot ce cer.

Ș'apoi Ionițică,

(Nu-i e destul *Ioniță*, a făcut *Ionițică* !)

Ce fac cu onoare,
Știi c'o gurițică
E ca și o floare, etc.

Ia această cruciuliță
Și păstrează-o 'n sânul tău,
Tu mai dă-mi a ta guriță, etc.

Gurița ta, fetiță, e dulce rumeioară,
E garofița creată în a ei primăvară...
Și talia-ți gingașă e foarte mlădioasă,
A tale piciorușe, o scumpa mea frumoasă,
etc.

De-ți place, scumpă Lino, aceste versulețe,
etc., etc.

Mariță, guriță, Ionițică, cruciuliță, garofiță, piciorușe, versulețe — pentru Dumnezeu! Ce limbă este aceasta? Ce forme de copii nevârstnici? Ce linguşire bizantină? Cu asemenea terminațiuni linse și corupte are să se producă energia, intensitatea, vigoarea impresiunii poetice?

Să ne înțelegem: ce rol pot jucă diminutivele în poezie? Poezia are să mărească efectul; prin urmare numai acolo, unde anume prin micimea obiectului se produce impresiunea cea mai marcantă, numai acolo diminutivul poate avea locul său special. Toți poeții cei mari ne învață aceasta. Să ne aducem aminte de exemplul citat din Goethe:

De sub pământ
Un gheocel
Abia ieșise
Tinerel.
Veni o albină,

Gustă din el:
Să știi că natura
Când i-a creat,
Pentru olaltă
I-a destinat.

Și textul german cuprinde diminutive, unul din puținele exemple de diminutive în Goethe. Pentru ce? *Micimea obiectului* este punctul de contrast. Ideea este: armonia cea mare a universului se manifestă până în cele mai mici ființe ale sale. Prin urmare diminutivul are aci rațiunea sa de a fi.

Dar când se află diminutive în fiecare strofă și la fiecare ocaziune; când gura este mică, piciorul mic, Maria mică, Ioniță mic, garoafa mică, versul mic, atunci e mic și poetul, mică și literatura și toate se află în decadentă.

E de necrezut, până unde merge această manie în literatura noastră. Un june student, altminteri plin de inteligență, începe a publică niște încercări poetice și le dedică lui V. Alecsandri într'un sonet, care se termină astfel:

Primește, poete, aste versurile,
Căci sub ale tale falnice-aripile
Vreau să leagăn gingaș dorul, ce-am visat!

A și închipui pe d. Alecsandri cu aripi, este dejă întreprindere îndrăzneată; dar dacă aripele sunt mari, treacă-meargă! Inșă a și închipui pe d. Alecsandri cu aripile, este o imagine de un ridicol așa de pronunțat, încât, pentru onoarea gustului omnesc, trebuie să căutăm un fel de explicare la întrebuintarea ei.

Explicarea este ușurința rimei. Versuri și aripe nu se rimează; hai să facem *versurile și aripele!* Bălăe și vale nu merge; hai să zicem:

Măriuța bălăioară
Impreună două flori
Și le-aruncă în vâlchioară.

Gură și garoafă nu se potrivește, hai să zicem:

tu ai o guriță ca o garofiță; și așa în infinit. Diminutivele românești, în diferență de cele germane, au nefasta proprietate de a cuprinde în terminarea lor silaba intonată; prin urmare or ce cuvânt românesc rimează (când în rimă masculină când în rimă feminină) cu or ce alt cuvânt de acelaș gen, îndată ce se pune în diminutiv. *Hinc lacrimae.*

Și pentru această neglijență, pentru lenea poetului de a-și căuta o altă rimă, se corupe poezia întreagă și se introduce în literatură o efeminare și un spirit de miniatură, precum nu se mai află nici în ultima decadență a lingușirilor persane și turcești.

Cu cât o rimă este mai ușoară, cu atât este mai ieftină și mai comună, și poetul trebuie să se gândească de două ori pentru a o întrebuința. Un poet distins nu va rimă niciodată guriță — garofiță.

Adăugați la aceasta, că noi Românii avem o cauză specială de a ne feri de diminutive în poezie, și aceasta este întrebuințarea lor din partea țiganilor. Toți cunoaștem diminutivele servile ce le obișnuia această ginte asuprită, când vorbea limba noastră, și de atunci încoace diminutivele sunt par excellence o manieră țigănească. Ca să simțiți aceasta cu tot desgustul, citiți următoarele strofe ale unui autor — nu de rând, ci ale unui autor, care este astăzi unul din bunii scriitori în proză, dar pe care în poezie... aveți să'l judecați după diminutivele sale ¹⁾:

Tii tu minte oară, pentru 'ntăia oară
Când la tulpiniță, jos lângă gărlia
Noi ne sărutam ?

1) C. Boliac.

Ții tu minte oară, noaptea de la moară,
 Grămadă 'n droșchiță, când eu pe chichiță
 Țineam mâna ta?

Ții tu minte oară în acea căscioară,
 etc.

Ții tu mintea oară, acea dumbrăvioară
 etc., etc.

Cu asemenea lucruri avem de gând să punem
 fundamentul literaturii române?

Dacă în rândurile precedente ne-am opus în contra abúzului diminutivelor, cu aceasta nu am voit să zicem că ele sunt cu totul de alungat. Din contră suntem siliți a le primi în poeziile noastre mai mult chiar decât în poeziile or cărui alt popor, afară de cel italian; fiindcă numai noi și italienii avem în limbă atâtea forme diminutive și totdeodată atâtea ușurință de a le aplică la or ce cuvânt. Prin urmare diminutivele sunt oare-cum o particularitate caracteristică a limbei noastre și din această cauză vor avea totdeauna o mare întindere la noi. Dar cu atât mai mult poeții să se simtă provocați a se feri de exces, a nu întrebuiți diminutivele nepotrivite cu natura cuvântului (*versurile, droșchiță, etc.*), în genere a nu întrebuiți diminutivele prea des și în or ce caz a nu le întrebuiți într'un mod silit, numai pentru a produce rima.

Și aci, ca în toate cestiunile ce se refer la natura limbei, poezia populară ne poate servi de model. Cităm ca exemplu frumoasa poezie din România-mică *Oltule, Oltețule*:

Oltule, Oltețule!
 Secă-ț'ar pâraele,
 Să crească dudaele,
 Să trec cu picioarele.

Oltule, râu blestemat,
 Ce vii așa turburat?
 Ce te rezezi ca un zmeu
 Și-mi oprești pe Nițul meu!

Schimbă-ți, schimbă-ți apele,
Slăbește-ți vârtejele,
Să-ți văd petricelele,
Să treacă fetițele,
Să le speli picioarele.

Iacă neica! — Nu e neica!
Că de-ar fi venit neicuța
L'ar fi cunoscut leicuța,
Bine, bine, nu e neica!

Vântule, du-te de'i spune,
Că zăbavele nu's bune,
Că Florica duce dorul
Și i-a 'nțelenit ogorul.

Vino, Nițule băete,
Ce faci lelea să te-aștepte?
Busuiocul a negrit,
Rosmarinu-a 'ngălbenit.

Lelea plânge, se jelește,
Nimeni n'o mai îngrijește.
Vino, Nițule băete,
Ce faci lelea să te-aștepte?

În toată poezia nici un diminutiv nu este nefiresc sau silit din pricina rimei. *Petrele* — *fetele*, s'ar fi rimat mai bine de cât *petricelele* — *fetițele*, de și amândouă nu sunt rime curate; și *neica* — *leica* eră o rimă tot așa de bună ca *neicuța* — *leicuța*. Diminutivele sunt dar aci numai desmierdări populare.

O altă regulă negativă ce se poate învăța din acelaș punct de asemănare între poezie și pasiune, este: ca poetul să nu și înjosească obiectul. Dispoziția poetică se înalță peste sfera de toate zilele; poetul trebuie să o mențină la această înălțime și să nu o coboare la un nivel inferior. Cea mai mare atenție merită în această privință alegerea cuvintelor; un singur cuvânt comun este în stare să nimicească toată impresia frumosului, și aceasta pe drept: fiindcă o asemenea înjosire din partea poetului dovedește, că eră însuși lipsit de entuziasmul poetic pe care ar voi să'l deștepte în noi. *Si vis me flere, dolendum est primum ipse tibi*, zice Horațiu în epistola *ad Pisones*.

Iubeam cu frăgezime o jună pentru care
Viața mi-aș fi dat-o; dar vai! o am pierdut!
Să fiu iubit de dânsa doream cu înfocare,
Dar toat' a mea speranță ca vântul a pierit.

O cât pareă de dulce sublima-i sărutare
Eram nebun de dânsa, nu *mint*, o am iubit, etc.

Mă *costă* c'am pierdut-o, mă *costă*, pân' la viață, etc.

Ce asunet mă *stârnește*
In a nopții grea tăcere?
Mamă bună, ea privește,
Cine alin' a mea durere? etc.

Angerul vieții mele:
Tu ești frumoasa zeiță!
Tu între supărări grele
Al meu liman, *porumbiță!*

De când n'avui *convenire*
Cu tine, frumoasa zână,
Anima mea, de perire
Nu-mi răsare zi senină.

Amoru'n piept *sbocotește*
Și *pofteste doftorie*,
Dar nimic nu-i folosește
Făr'tu! — or cine să vie.
etc.

Se înțelege de la sine, că înjosirea este ceva relativ. Totul atârnă de la nivelul la care te pui. Cutare cuvânt este permis într'o poezie populară, fiindcă aceasta începe cu expresii obișnuite și apoi se înalță în sfera poetică; pe când acelaș cuvânt în mijlocul unei versificațiuni alese înjosește și nimiceste frumosul. Farmecul poeziilor populare e distanța relativă între ideile de rând, care servesc de fond, și între subita nobleță de simțimânt, care străbate și se înalță peste dânsule¹⁾.

Din contră poeziile literare cele rele au un fond de cuvinte alese, de simțiminte cu pretenția de a fi distinse, și deodată din înălțimea lor artificială le aruncă câte un cuvânt în înjosirea de toate zilele, care acum îți pare îndoit de comun.

Unei poezii populare îi este permis să zică:

Frunză verde de piper!
Dacă nu e un mister
Că ești Dumnezeu în cer,
Dă-mi și mie ce îți cer;
Că nu'ți cer vr'un lucru mare

Să'ți fie cu supărare,
Nici nu cer vr'o bogăție
Ca să'ți fie cu mânie:
Ci'ți cer pe drăguța mea,
Care m'am iubit cu ea

1) De aci se explică profunda impresie ce o produc scenele populare din dramele lui Shakespeare, cu tot cinismul lor.

Din vârsta copilărească,
Din coliba părintească,
Frunză verde flori de soc!
Bată-l crucea de noroc,
Că tot umblă în gropi dând
Și nu dă la toți pe rând.

Unii cere bogăție,
El le dă drăguțe-o mie;
Unii cere flori de crini,
El le dă mănunchi de spini.
Nu mai e noroc în lume,
Și-a pierdut și el de nume!

Dar unei poezii literare nu'i e permis să se intituleze «geana de lacrimi» și apoi să zică:

Geana-mi de lacrimi e ca o salbă.
Arde-te-ar focul, demon spurcat! etc.

Sau cum zice altul:

Iarăși am văzut-o, mare Dumnezeu!
Și iar în durere e sufletul meu.
Inima îmi arde, tâmplele îmi bat,
Sufletul meu zboară, par'că sunt turbat!

Sau cum zice Andrei Mureșeanu în «Un rămas bun dela Brașov» :

Rămâneți, baști învechite,
Ce ades vă cercetam.
P'a voastre ruini turtite
Doamne! mult mai cugetam,
Că asemenea ursită
Va fi mie rânduیتă!

Tâmpă¹⁾, frumoasă Sioane!
P'al tău vârî când mă suiam,
Ca în nescari vii icoane
Tot ținutul revedeam!
Oar lăsa-m'a cruda soartă
Să te mai calc pân' la moarte!

Dar la ultimul grad de înjosire s'a coborît un scriitor, ale cărui versuri cuprind exemple miraculoase pentru tot ce este neiertat în poezie. Trebuie să ne mărginim a extrage pentru cazul nostru numai câteva rânduri din o baladă a sa, intitulată :

TRIUMFUL AMORULUI.

În natura toată totul reposă.
Până și chiar gârla în albia sa:
Numai o copilă singură veghia
Și 'n tăcerea nopții astfel ea cântă:

1) Muntele de lângă Brașov.

Cântă că este orfană și că numai prin onoare
poate să dobândească pe «Costică».

Însă în fereastră bate oare care,
Numaidecât Liza suflă 'n lumânare.
Totu' întră 'n tăcere. Un glas mângăios
În liniștea nopții vibr'armonios :
— Eu sunt, Elizo, nu te speria,
Dar aprinde lampa, să văd fața ta.
— A! tu ești, Costică? — Eu, angelul meu,
Și aștept d'aseară sub balconul tău.
— Frumoasă purtare! Bine șade zău!
Să șezi toată noaptea sub balconul meu!
— Ci ia lasă gluma, dă-te iute jos,
Și dă'mi o guriță, angel radios!
— Să'ți dau o guriță, pe fereastră, eu?
Nu mă cunoști încă, Domnișorul meu.
Eu imi țiu parola pe care ți-am dat,
După cununie să'ți dau sărutat.
— Dar nici eu parola, Lizo, n'am uitat,
Ci dă'mi o guriță, căci am înghețat.
etc.
— Dă'mi o sărutare, o Eliza mea,
Și îți jur, că mâine tu ești soața mea!
— Fapte! fapte! fapte! căci de jurământ
Și de vorbe grase prea sătulă sunt.
etc.
— Adio, Elizo! mă duc să mă'nec...
— Adio! vezi însă unde-i lacul sec.... 1).
etc. etc.

Rezultatul este, că a doua zi Costică se însoară
cu Liza.

Cine ar fi crezut, că asemenea platitudine de
mahală să se îmbrace vreodată în haina poeziei?

Și fiindcă am vorbit de «Costică» și de «Liza»,
să mai considerăm un alt pericol de înjosire al
poeziei: numele proprii. În poeziile epice cu fun-
dament istoric numele proprii sunt în mare parte
impuse poetului; nu le poate nici ocoli, nici schimba.
Dar ele în asemenea cazuri nu strică impresia

1) C. D. Aricescu.

poetică: faptul, că sunt istorice, le dă oarecare nobleță de vechime și le ridică peste sfera comună. Inșă în poezii lirice numele proprii sunt periculoase. Unele pot trece, d. e. *Elena*, poate din amintirea antichității grecești, *Maria*, poate din cauză că este purtat de o ființă venerată a religiunii creștine etc. Dar cele mai multe înjosesec poezia, aducând lectorului mai întâi aminte de cutare sau cutare persoană foarte prozaică și comună, care poartă același nume.

Dar de ce, fetiță,
Așa crudă ești,
De al tău Ioniță
Nu compătimești ?

— — —

Imi ziceai odată, îmi aduc aminte,
Cu o voce dulce, ce mult mă 'ncântă :
Te iubesc, Costică, te iubesc fierbinte,
Și nu-ți cer nimica decât mâna ta !

— — —

Doamne cât e de frumoasă
Lizișoara mea !
Și cât e de drăgăstoasă
Când mă uit la ea

— — —

Eliza s'ar putea zice, *Lizișoara* e cu neputință în poezie; *c'est du style de femme de chambre*.

Încă odată: poetul nu are să reproducă realitatea crudă; și dacă pe amanta sa o cheamă în realitate Safta sau Lizișoara, atunci să-și păstreze numele pentru el, dar să nu-l pună în poezie, căci prin aceasta și-o înjosește. De poet trebuie să se zică ceea ce zicea Schiller de amicitia junelui Piccolomini:

Căci el sta lângă mine ca juneța mea
Și din realitate îmi făcea un vis,
Asupra tipelor palpabile

A lucrurilor astei lumi vulgare
 Tinzând al aurorei magie vâl.
 De sufletul lui june, luminate și
 Miraculoase deveneau
 În ochii mei uimiți, figurile
 Banale, seci ale vieții.

3. Cea din urmă asemănare între pasiune și poezie ce ne-am propus a o analiza, este *dezvoltarea grabnică și crescândă spre culminarea finală*, ce o au amândouă deopotrivă.

Pasiunea este o stare anormală a sufletului omnesc. Incordarea senzațiilor, prin care se caracterizează, nu poate dura mult fără a pune sufletul în pericol, și terminarea ei, în proporție cu natura acestui afect, constituie totdeauna o criză intelectuală și fizică, a cărei scară variază de la plâns până la nebunie. Șirul fenomenelor pasiunii nu este decât apropierea crescândă spre acea catastrofă.

Poezia ne arată aceeași însușire: și ea are cu necesitate un punct de culminare, în care se concentrează ideile ei și pe lângă care toate celelalte expresiuni erau numai elemente pregătitoare, oare cum trepte de înălțare; și de sigur strofa, în care culminează poezia, este cea dintâi, care s'a înfățișat în fantazia poetului în momentul concepțiunii și pentru răsărirea căreia poetul a compus pe celelalte; ea este esența, este fapta poeziei și totdeauna măsura pentru efectul ce-l produce; de la ea atârnă lungimea sau scurtimea lucrării, de la ea și tonul în care este concepută: atâtea strofe și acea culoare trebuie să aibă o poezie, câte și care se cer pentru ca strofa culminantă să ne facă impresia cea mai mare.

Un exemplu bun este poezia lui Goethe «Erlkoenig»¹⁾:

¹⁾ Traducere de N. Scheletti.

CRAIUL CODRULUI

Prin vânt, prin codru 'n al nopții sîn
 Trece călare tatăl bătrîn.
 El ține 'n brațe copilul său
 Și-l strânge dulce la piept mereu.

Copile dragă, ce teamă ai?
 — Tată, nu vezi pe-al codrului crai
 Cu o coroană pe capul său?
 — E ceața numai, copilul meu.

«Copile dulce, mult te-așteptăm,
 «Jocuri frumoase hai să jucăm.
 «Flori pentru tine am câte'i vrea,
 «Rochiți de aur muma ți-a da».

— Tată, pe rege n'ai auzit
 In taină câte mi-a făgăduit?
 — Copile-ți pare, te-ai înșelat,
 Prin frunzi uscate vânt a suflat.

— Nu vezi tu, tată, colo cum joc
 A regelui fete pe negrul loc?
 — Uită-te bine, sunt trunchiuri
 [mari
 Și crengi căzute din vechi stejari!

«Cu mine, dragă, de vei veni,
 «Fetele mele te vor sluji,
 «Fetele mele te-or dismerdă
 «Și'n visuri dulce te-or legăna».

«Plăcuta ta față mult o iubesc,
 «De nu vii singur, eu te răpesc».
 — Tată, ah tată, mâna a'ntins!
 Craiul pădurii iată m'a prins.

Tatăl în spaimă aleargă mereu,
 Băiatul geme în brațul său,
 Și când în curte el a intrat,
 Mort pe copil în brațe-a aflat.

Ca exemplu va fi tot așa de lămurită următoarea
 poezie mai scurtă de Th. Gautier ¹⁾.

N O R U L.

Sultana vrea să intre în baia din grădină,
 Ea ultima sa haină acum a azvârlit,
 Și păru-i în libertate ca o mantă divină
 Pe corpul său cel fraged voios s'a răspândit.

De sus iată Sultanul la dansa că privește,
 Și barba își dezmeardă, zicând în gândul său:
 Pe turn eunucul aprig se plimbă și păzește,
 Și nimeni p'astă lume n'o vede decât eu.

1) Traducere de V. Pogor.

Dar lucru de mirare! un nor din cer răspunde
Zicând: «și eu, o doamne, o văd colo de sus,
«Văd sânu-i ce se umflă sub limpedele unde
«Și corpa'i ce nud șade sub ochii mei expus».

Ahmet se făcu galben ca luna intristată,
Scoase din brâu hamgerul cu artă cizelat...
Sultana favorită în sânge stă 'necată,
Iar norul cel fantastic pe ceruri a sburat.

În aceste două poezii este o *faptă de catastrofă*, care înseamnă culminațiunea; însă culminațiunea există și acolo, unde poetul arată numai impresiuni interioare. D. e.

În a lacului tăcere
Raza lunii se adapă,
Roze palide 'mpletește
Printre trestia din apă.

Ochiul meu se pleacă 'n lacrimi,
Prin 'ntreaga-mi fire
Ca o rugăciune trece
O dulce amintire.

(Trad. din *Lenau*)

Cerbi se plimbă lângă țermuri
Sus la cer cătând,
În tufiș deabia se mișcă
Paserea visând.

Ce zburat, ce vâjiire!
E un pâlce de ciocârlii!
Multe flutură prin arbori,
Alte zboară pe câmpii;

Una sus la cer se urchă
Pe scara cântului său;
Însă cea mai cântăreață
S'a ascuns în pieptul meu.

(Trad. din *Uhland*).

Pentru susținerea opiniei noastre vom cită acum, ca și la paragrafele precedente, câteva exemple de poezii rele, a căror eroare consistă în neobservarea regulei de culminare.

Cea dintâi eroare în această privință se poate comite prin lipsa totală de gradare treptată. Atunci strofele urmează unele după altele fără vre-o măsură, după care să se așeze șirul lor, așa în cât strofa din mijloc ar putea să fie tot așa de bine cea dintâi sau cea din urmă și poezia nu mai produce impresia unui întreg organic, ci a unei înșirări de strofe desunite.

Îngerel suflet curat!
A ta roșioară față,
Trup tinerel delicat,
Imi scurtează-a mea viață.

Luna e strălucitoare.
Însă ale sale rază
Nu-s așa desfătătoare
Ca delicata ta vază.

Darurile dela fire
Cu care ești înfrumșețită,
Sunt mai sus de omenire,
Prea frumoasă Afrodită!

A tăi frumoși ochișori
Scot ruge în verce față.
Precum face uneori
Soarele în nor roșată.

Nici Minerva, nici Juna,
Ma nici frumoasa Diană,
Nu-e ca tine nici una,
Nici a lui Venus icoană.

De a tale dulci cuvinte
De-ar fi inima de piatră
Sau or cât de aspră minte,
Tot se va muiă îndată.

Orce strofă din această poezie, extrasă iarăș din mult-citata «Culesiune» a studenților Oradiani, se poate scoate din șirul său și se poate pune în locul orcărei strofe anterioare sau posterioare, fără a schimbă impresia.

O altă eroare în contra regulei noastre este lipsa gradațiunii în culminare. Atunci partea cea mai însemnată a poeziei, impresia ei cea mai intensivă, se cuprinde încă dela început, și tot ce urmează este numai o scădere a simțământului: poezia nu merge spre culminare, ci spre cădere.

Simț că consumă fără 'ncetare
Un foc putinte sufletul meu,
Câte odată în disperare
Uit chiar voința lui Dumnezeu,

Însăș natura azi mă desparte
De o ființă ce o iubesc,
Și nu pot altfel decât prin moarte
Iar lângă dânsa să mai trăesc.

Vai! suvenire de fericire
Încă păstrează inima mea,
În toate aflu nemulțumire,
Căci eu departe suspin de ea.

Cum un poet adevărat, care simte în realitate și nu simulează numai, ar putea vreodată, după ce a început a ne spune că este așa de desperat, încât uită pe D-zeu și vrea să se ucidă, să termine zicând, că este nemulțumit și că suspină!

După ce am constatat, că se află identitate între

poezie și între semnele caracteristice ale simțimântului și pasiunii, și totodată că în poeziile cele rele eroarea provine din ignorarea acestei identități: conchidem prin inducțiune, ceea ce afirmasem *a priori*, că poezia cea adevărată nu este decât un simțimânt sau o pasiune, manifestate în formă estetică.

De aci rezultă, că tot ce este produs al reflecției exclusive, politica, morala, teoriile științifice, etc., nu intră în sfera poeziei, și orice încercare pentru aceasta a fost o eroare. Exemple sunt din nenorocire prea multe în literatura română, pentru a mai avea trebuință de o nouă citare în cercetarea noastră. Câteva, adică cele politice, se află la finea părții I; pentru altele și mai ales pentru falsa aplicare a formei poetice la opinii asupra științelor, a patriei, a viitorului, a lui Dumnezeu, etc., ne pot servi de colecțiune exemplară poeziile lui Heliodor, care cu toată vioiciunea inteligenței, nu arată în scrierile sale nici o inspirațiune de adevărat poet, ci numai o adunare de reflecții manierate.

Să nu uităm că în poezii cei mari, a căror chemare poetică este mai presus de contestare, în Corneille, Racine, Shakespeare, Goethe, nu se află nici un vers de politică sau de teorii serioase asupra științelor. Nu că poezia ar fi nedemnă de reflecția științifică sau reflecția științifică nedemnă de poezie: dar aceste sfere provin din operațiuni așa de radical deosebite ale minții omenești, încât confundarea lor este cu neputință și anume cu neputință într'o stare sănătoasă a literaturii. Unde se întâmplă, este un simptom rău, nu numai pentru literatură, ca și pentru viața publică. Căci necunoștința deosebirii sferelor în literatură merge paralel cu ignorarea competenței autorităților în stat, și când se introduce reflecții politice în poe-

zie, se introduc și fantazii poetice în politică — două confuzii, între care este greu de hotărât, care este mai primejdioasă.

Recapitulând acum toate concluziunile, ce am încercat să le demonstrăm în studiul de față, dobândim următoarele idei principale asupra poeziei:

Poezia cere ca o condiție materială a existenței ei imagini sensibile; iar condiția ei ideală sunt simțiminte și pasiuni.

Din condiția materială se explică determinarea cuvintelor, epitetele, personificările și comparațiunile juste și nouă, și totdeauna regula negativă, că poezia să se ferească de noțiuni abstracte.

Din condiția ideală se explică mișcarea reprezentărilor, mărirea obiectului și dezvoltarea gradată spre culminare, și totdeauna regula negativă, că poezia să se ferească de obiecte ale simplei reflecțiuni.

Aceste adevăruri le-am demonstrat, pecăt se poate demonstra în materie estetică, atât prin cercetări teoretice, cât și prin experiența din exemple.

Scopul lor nu este și nu poate fi de a produce poeți; nici odată estetica nu a creat frumosul, precum nici odată logica nu a creat adevărul. Dar scopul lor este de a ne feri de mediocritățile, care fără nici o chemare interioară predind a fi poeți, și acest scop îl poate ajunge estetica. Căci asemenea discipline au două mari foloase:

Ele îndeamnă întâi pe acela, care are talentul înnăscut, să se perfecționeze în arta sa, deșteptându-i atenția asupra multor particularități importante, pe care le-ar fi trecut cu vederea;

Ele contribuie al doilea să dea publicului o măsură mai sigură pentru a deosebi adevărul de eroare și frumosul de urât.

În această din urmă privință ne-a părut importantă pentru noi o cercetare critică asupra poeziei române. Căci mica noastră literatură poetică este în pericol de a confundă acea deosebire elementară. Majoritatea poetilor nu merită numele ce și-l usurpă : din producțiunile lor se vede numai o fantazie seacă de imagini originale și o inimă goală de simțiri adevărate, și mai bine le-ar fi fost lor și nouă dacă niciodată nu ar fi luat pana în mână și nu ar fi lățit în public producțiunile lor nedemne de limbajul muzelor. Căci dacă lipsa de orce literatură este unul din semnele de barbarie a popoarelor, o literatură falsă și urâtă este cel dintâi pas spre degradarea culturii începânde.

Aci devine prima datorie a științei de a se opune în contra răului contagios. O critică serioasă trebuie să arate modelele bune câte au mai rămas și să le distingă de cele rele, și, curățind astfel literatura de mulțimea erorilor, să prepare junei generațiuni un câmp liber pentru îndreptare.

ASUPRA
POEZIEI NOASTRE POPULARE

(DIN «CONVORBIRI LITERARE» DELA 15 IAN. 1866).

POEZII POPULARE ROMÂNE

ADUNATE DE D. VASILE ALECSANDRI

Poezii populare ale Românilor adunate și întocmite de Vasilie Alecsandri, tipărită cu spesele Azilului Elena Doamna. 1 vol. în 8°, VIII și 416 pag. București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1868.

Jurnalele române nu și-au îndeplinit încă datoria lor față cu colecția de poezii populare publicată de d. Alecsandri. Mai toate foile noastre periodice însemnează în rubrica intereselor, de care promit să se ocupe, și cuvântul de *literatură*, însă mai toate sunt de o neglijență remarcabilă pentru această parte a vieții noastre publice. Noi cei dintâi admitem, că pentru multe din producțiunile literare ale Românilor tăcerea absolută este încă sentința cea mai blândă ce o merită, dar cu atât mai mult, când este vorba de o publicațiune ca aceea a d-lui Alecsandri, tăcerea ne pare o lipsă de conștiință.

«Convorbirile literare», îndată la aparițiunea cărții în cestiune, și-au împlinit datoria de a o anunța în câteva rânduri călduroase publicului cititor. Însă acel anunțiu al momentului nu este îdestul pentru cerințele criticei literare, și noi ne folosim cu plăcere de ocazia ce ni se ofere pentru a reveni încăodată la lucrarea d-nului

Aleksandri. Căci pe lângă rangul necontestabil ce această colecțiune de poezii ne pare că ocupă înaintea tuturor publicațiilor din ultimul deceniu al literaturii noastre, cartea d-lui Aleksandri este și va rămâne pentru tot timpul o comoară de adevărată poezie, și totdeodată de limbă sănătoasă, de notițe caracteristice asupra datinelor sociale, asupra istoriei naționale, și cu un cuvânt asupra vieții poporului român.

D. Aleksandri împarte poeziile, culese și întocmite de d-sa din gura poporului, în Balade (cântece bătrânești), Doine și Hore. În ele găsim poezia aproape a întregului popor: Moldova și Țara Muntenescă, Transilvania și Basarabia sunt deopotrivă reprezentate. Mai la fiecare poezie, la fiecare aluziune socială din ea, la fiecare cuvânt mai greu, d. Aleksandri a făcut note explicative, care în cea mai mare parte a lor adaugă la meritul cărții și cuprind observațiuni pline de interes.

În articolul de față am dori să ne dăm în câteva cuvinte samă de impresiunea binefăcătoare, de care ne pătrunde citirea acestor poezii.

Ceea ce le distinge întâi în modul cel mai favorabil de celelalte poezii ale literaturii noastre este naivitatea lor, lipsa de orce artificiu, de orce dispoziție forțată, simțământul natural ce le-a inspirat. Sunt două moduri de a privi lumea care ne încunjură: cu reflecția rece, speculativă sau speculătoare, și cu inima plină de simțiri. Din cel dintâi mod ies pentru literatură cărțile de știință, din cel de al doilea lucrările de artă. Ceea ce constituie defectul operelor de artă celor rele este confundarea acestor sfere, este lipsa de inspirare sentimentală și producerea sub impresia reflecției. Cei mai mulți poeți ai noștri cântă fără cauză firească, simulează inspirații ce nu i agită, descriu senti-

mente ce nu'i insuflă, și nu este o excepție ju-
nele de 17 ani, care în anul trecut trimisese spre
publicare un caet de poezii plin de «iluziuni pier-
dute asupra sexului frumos». In acești oameni
nechiemați și nealeși predomină calculul, ei iau
pana în mână fără a ști încă ce să cânte, se ho-
tăresc mai întâi să facă «o poezie» și apoi își răs-
foiesc mintea pentru a găsi o materie convenabilă,
și astfel lucrarea lor face o impresie tot așa de
rece ca și reflecția din care a isvorit.

Nimic din toate aceste în poezia populară! Și
ce ambiție calculătoare ar putea îndemna pe sim-
plul sătean ca să și întrupeze simțirea în forma
poetică! Ceea ce abundanța tristeții sau bucuriei
i-a scos din adâncul inimei sale, nu este nici odată
al lui; în *toate* inimele își află un răsunset și la
toate le devine o proprietate: fapta lui devine fapta
lor, el însuș pierde necunoscut. Cea mai adâncă sim-
țire numai îl silește astfel a se arunca afară din
sine, și de aceea din poezia lui îți vorbește însăș
durerea și însăș bucuria, dar nu un individ care
sufere, un individ care se bucură. Inșă tocmai
aceasta este semnul adevăratei poezii, și ne putem
explică, cum asupra Iliadei atribuite lui Homer
s'a născut controversa, dacă în adevăr este com-
pusă de un poet Homer, sau este numai un șir de
balade populare de autori necunoscuți: într'atât
poetul celei mai frumoase epopee s'a consumat și
s'a pierdut fără vreo urmă a individualității sale
în lucrarea ce a produs-o.

Pentru a însufleți această explicare teoretică cu
exemple, vom cită din cartea d-lui Alecsandri câteva
poezii luate după prima răsfoire, care toată poartă
acel semn de adâncă inspirație adevărată:

Drum la deal și drum la vale!
Imi fac veacul tot pe cale,

N'am în lume sărbătoare,
Nici n'am partea mea la soare.

4000/60
10

Ostenit mereu de ducă
Noaptea 'n codrii mă apucă
Copacilor sunt nălucă.

(Doină din Valachia, pag. 277).

Sub tufe de clocotel
Zace-un tânăr voinicel,
Cu mândruța lângă el.
«Scoală, scoală măi bărbate,
Nu mai tot zace pe spate,
Că mi-am urât zilele.
Mutând căpătaele
Când la cap când la picioare,
Când la umbră, când la soare».
— Oh! dragă muierea mea,
Nu pot, nu pot chiar d'aș vrea.
Boala mea nici că s'a duce
Pân' ce tu nu mi'i aduce
Mură-albastră și amară,
Sloi de ghiață 'n miez de vară.
— Oh! draguț bărbatul meu,
Ajuta-ți-ar Dumnezeu!
Eu toți munții am călcat,
Mură-albastră n'am aflat,
Sloi de ghiață n'am găsit,
Că pământu-i încălzit.

— Muerușcă din Brașeu!
Mură-albastă-i ochiul tău,
Care mă ucide rău.
Sloi de ghiață netopită
E chiar inima-ți răcită
Și de mine deslipită!»

(pag. 53).

BUSUIOCUL.

Busuioace. Busuioace,
N'ai mai crește nici te-ai coace!
— Dar de ce să nu mă coc
Că mă port fetele 'n joc?
— Trandafire, n'ai mai fi,
Nici în cale-ai înflori!
— Dar de ce să nu mai fiu
Că mă poartă lelea viu?
— Tu ești viu, dar eu sunt mort,
Și de-abi'e'n lume mă port.
— Mergi în horă, saltă 'n joc
S'ai parte de Busuioac.
Vin la horă ici în șir
S'ai parte de trandafir.

(pag. 241).

Isvorând astfel poezia populară din plenitudinea simțământului, în ea ne aflăm apărați de acele aberațiuni intelectuale, care strică inspirarea multor poeți, chiar a celor cu talent.

Politica, declamările în contra absolutismului, reflecțiile manierate asupra divinității, imortalității, etc. etc., nu ating cuprinsul lor sentimental și nu silesc pe cetitor a recădea din înălțimea impresiei poetice în mijlocul preocupărilor de toate zilele ¹⁾.

Nu că doară poporul ar fi nesimțitor la asemenea lucruri; dar el când face poezie, nu face politică; când inima îi saltă, încetează sarcina reflecției. Și la Români se găsesc poezii contra Rusiei și a Austriei, dar nu fiindcă Rusia este «cnuta colosală

¹⁾ Vezi mai sus critica poeziei române, pag. 25.

dela Nord» și Austria «despoticul absolutism», ci fiindcă străinul îi rămâne străin sub orice formă politică l'ar subjugă.

Exemple aflăm multe în cântecele din Basarabia și în doinele din Transilvania.

Frunză verde de măslină,
Trecui Nistrul, apă lină,
Să vedem pânea de-i bună
Ca și 'n țara mea străbună.
Fie dulce ca și mierea,
Mie 'mi pare că-i ca fierea.

(pag. 405).

Când eram la mama fată,
Purtam rochii de bucată.
Dar de când m'am măritat
C'un moscal din cela sat,
Nici n'am fustă de purtat,
Nici papuci de încălțat!
Inima-mi e cu lăcată:
Când aş discuiă odată,
Ar cunoaște lumea toată,
Cât amar și cât venin
Bea inima la străin.

(pag. 406).

DOINĂ HAIDUCEASCĂ.

Murgule, coamă rotată,
Mai scoate-mă 'n deal odată
Să-mi fac ochișorii roată,
Să mă uit la lumea toată.

Veni-ar timpul să vie,
Ca Românul iar să 'nvie
Și de hoți să mântuiască
Țara lui Ardelenească!
Asta nu-i țară de câni,
Ci e țară de Români,
Nu-i pământ de Ungureni,
Ci de neași pământeni!

(pag. 311).

VRĂBIUȚA.

Vrăbiuță de pe deal,
Sbori degrabă în Ardeal
Și te 'ntoarce de îmi spune
Or vești rele or vești bune.
Du-te vezi dacă mai sunt
Frați de-ai mei pe-acest pământ,
Sau dacă i-a omorât
Ungureanul cel urât?
De-or fi vii, să mă răpăd
Intr'o fugă ca să-i văd,
De-or fi morți, să mi-i răz bun
Cu-o măciucă de alun
Ce-i bună de descântat
Și morții de răz bunat.

(pag. 317).

Cu toate aceste autorii și publicul «din societate» s'ar înșelă foarte mult, când ar crede că simțimântul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile cele înalte. Lumea se poate aprofundă tot așa de bine pe calea inimei ca și pe calea reflecției, și din aceea, că poporul își exprimă numai simțirile sale, nu rezultă că i-ar lipsi meditațiunea și delicatetea în exprimarea ei. Îndrăsnim chiar să credem, că mulți poeți de salon ar fi încântați, când ar putea descoperi în fantazia d-lor idei cu

o umbră numai de frumuseţea celor populare,
precum le aflăm d. e. în următoarele poezii :

BADE TRANDAFIR.

«Bade Trandafir frumos !
Vrut-ai să te-arăţi duios,
Dar te-ai arătat ghimpos
Şi din minte nu m'ai scos.
— Vai ! leliţă din cel sat !
Ce-ai cerut şi nu ți-am dat ?
Cerut-ai faguri de miere,
Eu ți-am dat buzele mele ;
Cerut-ai o viorea,
Ți-am adus inima mea.
— Dacă vrei dragoste-aprinsă,
Adă-mi gură neatinsă,
Şi o inimă fecioară
Ca apa de la izvoară.

(pag. 369).

Sus în vârf de brăduleţ
S'a oprit un şoimuleţ,
El se uită drept în soare
Tot mişcând din aripioare.
Jos la trunchiul bradului
Creşte floarea fragului,
Ea de soare se fereşte

Şi de umbră se lipeşte.
«—Floritică de la munte,
Eu sunt şoim şoimuţ de frunte.
Eşi din umbra din tulpină,
Să-ţi văd faţa la lumină,
C'a venit până la mine,
Miros dulce de la tine.
Cât am pus în gândul meu
Pe-o aripă să te ieu
Şi să mi te port prin soare
Pân te-i face roditoare
Şi de mine iubitoare.
— Şoimuleţ duios la grai,
Fiecare cu-al său trai.
Tu ai aripi zburătoare
Ca să te înalţi la soare,
Eu la umbră, la răcoare
Am menire 'nfloritoare.
Tu te leagăni sus pe vânt,
Eu mă leagăn pe pământ.
Dute 'n cale-ţi, mergi cu bine
Făr'a te gândi la mine.
Că e lumea 'ncăpătoare
Pentr' o pasăre ş'o floare!

(pag. 13),

Nu mai puţin frumoase sunt poeziile populare
cât pentru delicately expresiilor şi energia şi juste-
teţa comparărilor ; d. e. când zice Păunaşul Co-
drilor (pag. 24) :

Nu, eu mândra nu ți-oi dà
Pân' ce capul sus mi-a stă,
Că eu când o am luat,
In cosite i-am jurat
Să n'o las de lângă mine
Şi s'o apăr de or cine.

Sau când spune în Doncilă (pag. 113) :

Rămâi, soro, sănătoasă,
Ca o viorea frumoasă
Intr'un păhărel pe masă.

Sau când compară cu vioiciune plastică (p. 290) :

Voinicelul nearmat
 E ca știuca pe uscat,
 Voinicelul fără cal
 E ca peștele pe mal
 Și ca mărul lângă drum,
 N'are pace nici de cum,

Căți trec, îl sburătuesc
 Și de crengi îl sărăcesc.
 Dar voinicul înarmat
 Și p'un zmeu încălecat
 Drăgălaș e și frumos
 Ca luceafăr luminos.

Sau la pag. 79:

Doamne-ajută! el ziceă,
 Barda 'n mână apucă,
 Ca un vânt înviforat
 Intr'un lan de grâu uscat!

Am trece mult peste marginile unui articol de revistă, când am stă să relevăm toate frumusețile din colecțiunea d-lui Alecsandri. Un singur punct ne permitem încă să semnalăm atenției cărturarilor noștri: cuvintele cele originale, care ne surprind mai pe fiecare pagină a acestor poezii populare. Ce importanță are originalitatea cuvintelor pentru poezie, am arătat mai pe larg în o cercetare anterioară asupra acestei materii; aci voim numai să cităm câteva exemple din colecțiunea de față:

Eu la umbră, la răcoare
 Am *menire* 'nfloritoare
 (pag. 31).

Sora cea *mezină* (pag. 14).

Tu ai bani de vânturat
 (pag. 42).

Unicelul (pag. 18).

Un brad verde, *cătinat*
 Pe biserică plecat
 (pag. 21).

Vă ia unul câte unul
 Și din fugă vă cosește
 Și vă tae chip *snopește*
 (pag. 81).

Terminând aceste puține observări asupra colecțiunii d-lui Alecsandri, nu avem decât să-i mulțumim d-sale și celor ce l-au ajutat în culegerea și publicarea poeziilor populare pentru lucrarea cu care au înzestrat literatura noastră.

LIMBA ROMÂNĂ
ÎN JURNALELE DIN AUSTRIA
1868

Stilul jurnaliștilor români din Transilvania, Bucovina și Banat a ajuns într-o stare, ce nu mai îngăduie tăcerea, cu care a fost primit până acum. Prin formarea nouelor expresii și prin construcțiunea lor sintactică compatrioții noștri de peste Carpați introduc pe toate zilele în limba română o denaturare a spiritului propriu național, care în întinderea ei de astăzi a devenit primejdioasă, cu atât mai mult cu cât cei ce au cauzat-o și cei ce o continuă nu par a avea conștiința răului, ci răspândesc încrederea de a fi cei mai buni stilști ai literaturii române.

Încă zece ani de o asemenea convingere publică, încă o generație de tineri cu acelaș sistem de expresii — și limba română poate deveni o ruină, nu reparată, ci stricată prin construcții străine fără nici o adaptare de stil și incapabile de a-i manifesta propria idee în modul ei originariu.

Rândurile de față au scopul de a arăta acea direcție falsă a autorilor români din Austria și de a deșteptă în spiritele, care în mijlocul contagiului general vor mai fi putut păstră judecata lor sănătoasă, o tendință de reacțiune.

Suștinem dar și ne vom încercă să dovedim, că jurnaliștii români de peste Carpați — nu rareori, pe ici pe colo, din scăpare de vedere, ci sistema-

ticește, după deprinderea obștească, în fiecare număr publicat de dânșii, fac greșeli neiertate în contra limbei române, introducând construcțiuni false de cuvinte, stil greoi antiromân și mai întâi de toate o monstruoasă germanizare în expresii. Și când vorbim de jurnaliștii români de peste Carpați, nu înțelegem pe cei obscuri, ci înțelegem pe cei de frunte și cei mai recunoscuți, în prima linie pe cei dela Gazeta Transilvaniei, Albina, Telegraful român, Federațiunea, Foaia Societății din Cernăuți, Transilvania, pe lângă care vom cită numai în treacăt Concordia și Familia.

Recunoștința ce se datorește acestor foi pentru serviciile aduse cauzei politice a Românilor austriaci, nu ne poate scuti de datoria unei opozițiuni energice în contra formei cu care se prezintă; căci ușor s'ar putea întâmpla, ca în rezultatul final câștigul dobândit în politică să fie cumpănit prin pierderea suferită în limbă.

I.

În haosul erorilor, de care avem să ne ocupăm, vom introduce mai întâi o ordine a pertractării. Din antologia îmbelșugată ce ne-au înfățișat-o numerii de jurnale apărute în aceste patru — cinci luni ale anului 1868 (căci nu am avut trebuință să ne întindem peste un timp mai îndelungat), vom așeză citațiunile în trei grupări deosebite: vom arătă întâi germanizarea limbei, vom cită apoi îngreuierea stilului paralel cu exagerarea lui și vom vorbi în fine despre falsă originalitate în formarea și întrebuițarea cuvintelor.

Probele de germanisme în foile române austriace sunt așa de numeroase, încât (cu singura excepție a «Arhivului» filologic al d-lui Cipariu, care este

scris în limbă curată) nu am aflat nici o coloană a vreunui număr, care să fi fost lipsită de ele. Cităm din foile ce le avem înaintea-ne câteva exemple.

Gazeta Transilvaniei din 7 Febr. 1868 zice :

După un telegram generalul Neipperg s'ar fi străpus la Brünn. O muzică de pisici i se pregăteă în Poseniu.

Ce va să zică *un general străpus la Brünn*? Lectorii din România liberă vor crede la prima citire, că este o greșală de tipar și că ar trebui să fie *străpuns*. Dar cine cunoaște sistemul jurnaliștilor transilvăneni, de câte ori nu înțelege un cuvânt, îl traduce în nemțește și apoi îl retraduce în românește. *Străpus* tradus în nemțește ne dă *verlegt* și *versetzt*, și aceasta însemnează pe românește *strămutat*. Astfel aflăm, că generalul nostru a fost strămutat la Brünn.

Insă altă greutate! Ce întâmplare neînțeleasă este aceea cu *pisicile*, care îi pregăteau generalului o muzică? *Muzică de pisici* se chiamă nemțește *Katzenmuzik*, ceea ce va să zică pe românește cu un termen admis la noi ca în toată Europa (vezi și vocabularul francezo-românesc de Poenaru, Aron și Hill) *charivari*, adică o «muzică făcută în bătae de joc».

În Albina din 28 Aprilie 1868 cetim :

Pesti Naplo, organul corporal al partidei guvernului.

Traducând acest organ corporal, dăm de *Leiborgan*, și *Leiborgan* însemnează organ favorit, organ de predilecțiune, și astfel «Pesti Naplo» devine jurnal favorit al partidului guvernamental.

Telegraful român din 25 Aprilie 1868 ne spune că :

Succesul acesta nu poate fi dătător de măsură.

«Dătător de măsură» este traducerea literală din nemțescul *massgebend* și însemnează: deciziv, hotărâtor, așa încât după dânsul să poți prevedea sau măsură și alte fapte. Ce ar zice Francezii, când le-ar vorbi un jurnalist *d'un succès donateur de mesure!*

Albina din 19 Aprilie 1868 zice:

Motivându-și deputațiunea rogarea sa, D. Ministru aduse una și alta în contra.

Pe nemțeste: *der Herr Minister brachte eins und das andere dagegen vor*, iar pe românește: d. ministru făcù mai multe obiecțiuni.

In Gazeta Transilvaniei din 7 Februarie 1868:

Introducerea unei taxe uniforme de 40 cr. s'a propus în Senat a se pune în viață.

Die Einführueg einer Taxe soll ins Leben treten, adică: introducerea unei taxe se va pune în practică, sau mai bine: o taxă uniformă de 40 cr. se va introduce.

Albina din 5 Februarie 1868:

Monitorul francez trebuiă să bage în socotință,

adică: să ia în seamă, să ție seamă de; nemțeste: *in Rechnung, in Anschlag bringen*.

Gazeta Transilvaniei din 24 Aprilie 1868:

In consunetul Statutelor se convocară membrii reuniunii.

In consunetul statutelor? In consunetul trâmbițelor, dar nu al statutelor! — Nemțeste: *im Einklange mit den Statuten*, românește: în conformitate cu statutele.

Tot Gazeta zice în No. din 17 Aprilie 1868:

După sunetul învoelei ratificate.

Un sunet de învoială! — Nemțește: *laut ratificirten Abkommens*, românește: după cuprinsul învoielei, sau cum se zicea în stilul vechiu de tribunale: după glăsuirea tocmelei.

O altă analogie falsă o vedem în *Telegraful* din 25 Aprilie 1868:

Se sună, că în personalul acestui oficiu se vor face schimbări, adică: se aude că; nemțește *es verlautet*.

Asemenea în *Albina* din 12 Mai 1868:

Intre alte afaceri de restanță intonăm cestiunea naționalităților.

«Intonăm» un cântec, dar nu intonăm o cestiune de naționalitate. Însă Nemții zic: *eine Frage betonen*, adică a releva, a accentua.

Telegraful din 28 Aprilie 1868 zice:

Keglevich mai vine odată asupra interpelațiunii de alaltăeri. La aceasta răspunde ministrul, că el nu poate avea în vedere numai singuratecii, ci tesaurul întreg al Statului.

«Keglevich mai vine odată asupra» vrea să zică: mai revine, nemțește: *kommt nochmals auf*; «singuratecii», pe care nu'i poate avea în vedere ministrul, sunt indivizii, nemțește: *die Einzelnen*.

În *Federațiunea* din 22 Apr. 1868:

Un public ales constatatator din baroni, conți, principii.

Românește: compus din. Nemțește. *bestehend aus*.

Pot spune din fântâna credibilă.

Românește: de la o persoană demnă de crezut, sau din izvor destul de sigur. Nemțește: *aus glaubwürdiger Quelle*. Inchipuiți-vă un Francez, care ar zice: *Je peux affirmer de fontaine croyable*.

Tot *Federațiunea* din 9 Mai 1868 spune :

D. Radich fu încredințat cu prezintarea lor la casa magnaților.

Românește : D. Radich fu însărcinat cu prezentarea. Nemțește : *H. R. wurde betraut mit.*

Se citește referatul în cauza urcării de plată a domesticilor casei.

Românește se zice sporire de leafă. Numai Nemții zic mai bine *Erhöhung des Gehalts* în loc de *Vergrößerung*. Sunt forme de vorbire consacrate prin uz, pe care nu'i este permis unui autor să le prefacă fără nici o cauză binecuvântată. Ce am zice noi de un Neamț, care ar traduce cuvântul nostru «nepomenit» cu *unerwähnt*? Nu e vorbă, și *unerwähnt* vrea să zică nepomenit ; dar termenul german admis în certe locuțiuni este *unerhört*, și prin urmare nu se poate înlocui cu *unerwähnt*.

«Domesticii casei» este traducere literală și nechibzuită a germanului *Hausdiener*. Domestic cuprinde deja în sine idea de casă (*domus*), așa dar domesticii casei nu merge. Servitorii !

În *Albina* din 25 Aprilie 1868 :

O foaie nemțească, care stă aproape de minister.

Românește : care este inspirată de minister, nemțește : *dem Ministerium nahe steht.*

În *Federațiunea* din 15 Aprilie 1868 :

Lupta va fi cu atât mai crâncenă, de oare-ce astăzi...

Românește : cu atât mai crâncenă, cu cât astăzi. Dar nemțește : *der Kampf wird um so hartnäckiger sein, indem* — cu observațiune, că și acest *indem* se găsește numai în stilul cel neîngrijit al Germanilor din Austria, ale căror jurnale sunt uneori tot așa de rău scrise în comparare cu cele pru-

siene, ca jurnalele române austriace în comparare cu cele din România liberă.

Transilvania își începe No. 1 din 1 Ianuarie 1868 cu următorul anunț :

Incepem acest No. al «Transilvaniei» cu lucrările adunării generale din a. 1867 nu numai pentruca aceleas trebuie să se publice ca și până acum, și și pentrucă acea ~~adunare~~ a dat viața acestei foi periodice, pentrucare faptă și-a și caștigat drept la recunoștința publică. Red.

Această citațiune ne arată mai întâi abuzul ce se face, nu numai în *Transilvania*, ci în mai toate foile de peste Carpați, cu pronumele *acelaș*. *Acelaș* nu este identic cu *acela* sau *acesta*, ci cuprinde o accentuare specială, o constatare a identității, care nu se află în simplul pronume demonstrativ. Când zic: «În *acea* scrisoare îi descriam călătoria și în *aceeaș* scrisoare i-am cerut etc.», cuvântul *aceeaș* accentuează identitatea între scrisoarea cu descrierea călătoriei și cu cererea. «Apuc'o pe *aceeaș* cale», nu însemnează în genere: apuc'o pe această cale, ci însemnează «apucă pe o cale, pe care a mai apucat cutare, și nu, pe alta», va să zică este o accentuare a acelei căi în opoziție cu or care alta.

Prin urmare, când zice *Transilvania*: «Incepem acest No. cu lucrările adunării generale din anul 1867, pentrucă *aceleași* trebuie să se publice», aceasta ar presupune, că a fost vorba, să se publice alte lucrări, și că în *Transilvania* au să se publice numai *aceleași* în opoziție cu celelalte. Inșă este evident, că intenția autorului a fost numai să zică simplu: aceste sau ele, și că *aceleaș* al d-sale este o eroare de germanism. Germanii ar putea zice: *wir beginnen diese Nr. mit den Arbeiten der allg. Versammlung, weil dieselben* etc., cu observațiune,

că și acest *dieselben* este mai mult stil rău austriac, decât stil bun german, și că românescul «acelaș» chiar în traducere nu vrea să zică *derselbe*, ci *eben derselbe*.

Să ne fie iertat a releva în treacăt sfârșitul pasagiului citat, cu care începe noua foaie :

Adunarea a dat viață acestei foi periodice, pentru care faptă și-a câștigat dreptul la recunoștința publică.

Foaia nu a apărut încă bine, este primul număr ce-l cetim, n'am văzut încă, dacă va fi bun sau rău, și recunoștința publică s'a și câștigat adunării pentru înființarea ei ?

Noi am dori să nu slăbim întru nimic încrederea redacțiunii în meritul foii sale, însă trebuie să mărturisim, că dacă *Transilvania* va continua ca până acum, și mai ales cu aceeași limbă, cu care sunt scrise primele 11 numere, dreptul la «recunoștința publică» merită să fie micșorat în mod considerabil.

Pentru a reveni la germanisme, găsim în No. 1 al *Transilvaniei* :

În legătura cu acest raport și amăsurat paragrafului.

«Amăsurat» este nemțescul *gemäs*, care la noi s'a tradus pe românește cu *conform*. Pentru ce *conform* și nu *amăsurat*? Pentru că *conform* este un cuvânt nou primit dela Francezi, pe când *amăsurat* este un cuvânt nou tradus dela Germani, și că nu mai încapе îndoială, când este conflict între aceste două popoare, dela care trebuie să primim mai întâi cuvintele.

În No. 2 al aceleiaș *Transilvania* :

La cetirea lor membrii prorupseră în cele mai entusiastice strigări de «să trăiască», ce păreau că nu mai vor să încete.

«Prorupseră», nemțește *ausbrechen*, românește izbucniră. Și fraza «ce păreau că nu mai vor să

încete» este deadreptul luată din nemţeşte: *welche nicht mehr enden zu wollen schienen*, are însă nefericirea de a însemnă, în deosebire de înţelesul convenţional al frazei germane, că domnii aceia dela adunare aveau cu tot dinadinsul voinţa, hotărâtă de a nu mai încetă cu strigările.

Familia scrie (la pag. 327 a nu ştiu cărui an, fiindcă lipseşte începutul coalei):

În tragedia «Galilei» a nemuritorului Ponsard vin înainte mai multe observaţiuni, etc.

«Vin înainte» este o traducere literală a nemţescului *kommen vor* şi însemnează româneşte: se află.

În acelaş No. (pag. 328):

Sultanul va fi încortelat la Schönbrunn.

Nemţeşte *einquartiert*, dar şi nemţeşte este rău. Aceeaş *Familie* pag. 328:

Bărbatul a fost judecat la închisoare.

Ceeace vrea să zică pe româneşte: Tribunalul s'a dus la temniţă şi a judecat pe acuzatul acolo şi poate în sentinţa sa l-a desvinovăţit. Dar intenţiunea autorului este de a zice, că l-a *condamnat* la închisoare. Germanii zic *zur Kerkerstrafe verurtheilt*, şi fiindcă *urtheilen* se chiamă a judecă, d. colaborator al Familiei a crezut că şi *verurtheilen* va fi tot a judecă. *Geurtheilt* sau *verurtheilt*, tot *urtheilt* este, pentru dumnealui.

Pe aceeaş pagină se întitulează o ştire în parenteză

(Şi o glumă)

Şi o glumă! Nemţeşte *auch ein Scherz*.

Într'o pag. 322 a aceleeaş foi citim:

Eruditul Eliade împreună cu mai vreo câţiva bărbaţi zeloşi.

Acest «mai» este nemțescul *noch* : *mit noch einigen Männern*.

Intr'o pag. 144, ni se spune de o

tânăra engleză avută fără măsură.

Fără măsură? Autorul vrea să zică: peste măsură de avută, nemțește: *unermesslich reich*.

Albina din 17 Aprilie 1868 zice:

Conchizând dela tonul ce-l poartă foile rusești.

O foae poartă un ton! Nemțește *Ton* sau mai bine *Sprache führen*.

In acelaș număr:

Onorata d-na Gabriela Ionescu, nepoata d-lui A. Gavra, a pășit în «Bărbierul de Sevilla», reprezentând pe Rozina.

«A pășit» vrea să zică românește: a făcut pași; autorul însă vrea să zică: s'a produs pe scenă. Nemțește *ist aufgetreten*.

Albina din 28 Aprilie 1868:

Am să scriu un ce asemenea caracteristic.

Nemțește: *etwas ebenso charakteristisches*.

Gazeta Transilvaniei din 17 Aprilie 1868:

In puterea datorinței noastre purcezătoare din deregătorie archiepiscoporală, îmbăerată cu responsabilitate.

Dorință purcezătoare din deregătorie, îmbăerată cu responsabilitate! Nemțește *hervorgegangen, verkünpft*.

Transilvania își începe No. dela 1 Mai cu următoarea traducere:

Disce ab hoste.. Invață dela dușmanul.

«Invață dela dușmanul» nu e românește, ci: învață dela dușman, fără articol, fiindcă în limba noastră substantivele după prepozițiuni (afară de *cu*) nu se articulează când stau singure. Nemții

zic: *lerne vom Feinde*, precum zic: *setze auf den Tisch*, unde noi zicem: pune pe masă, și nu: pune pe masa.

Aceeaș eroare de articulare, într'un exemplu mai tare, este în *Albina* din 18 Aprilie 1868:

Dieceasa Dalmației numără 80.000 suflete și din budgetul Statului primește la anul 60.000....

La anul 60.000? După articularea substantivului s'ar crede, că este vorba de 60.000 după sau înainte de Christos. Dar nu! Autorul vrea să zică: pe an 60.000 florini.

Telegraful român din 25 April. vorbește de un Atac de răpire.

Românește: o prădare. Nemțește: *Raubanfall*.

Tot *Telegraful Român* din 21 Aprilie 1868 zice, relatând o faptă trecută:

Spre norocire.

Noi zicem în acest caz cu o distingere fină «din norocire», lăsând «spre norocire» pentru tendința în viitor; însă Nemții zicând *zum Glück* în amândouă cazurile, se înțelege că trebuie să ne stricăm și noi limba după ei.

Acelaș *Telegraful Român* spune într'un anunț, ce are bunătate a face «Convorbirilor literare» (No. din 14 Martie):

Convorbirile literare, foae din Iași, apar de două ori la lună.

Putem asigura pe d. redactor al *Telegrafului*, că foaia în cestiune ce e drept apare în intervale de câte 15 zile, însă nu la lună, ci la soare, publicându-se dimineța.

În *Albina* din 5 Mai 1868, într'o corespondență din Brașov, care vorbește de succesul teatrului d-lui Pascali, se zice:

Publicul român l-a îmbrățișat cu căldură, ocupând toate locurile de șezut, încât acum numai locurile de stat mai sunt libere.

Nemțește; *Sitzplätze* și *Stehplätze*. Inșă «locuri de stat» pe românește sunt *places de l'état*, *Staatsplätze*, nu *Stehplätze*; iar «locurile de șezut» ne cerem voie să nu spunem, ce sunt.

Corespondența se termină cu fraza:

Numai mâne este până poimăne și eaca 3 Mai, memorabila zi de la 1848.

Albina din 12 Mai 1868 :

Această odihnă este foarte bătătoare la ochi.

Bătătoare la ochi = *in die Augend fallend, auf-fallend*.

Adiectivele în—*tor*,—*toare* se fabrică de confrății noștri de peste Carpați din o sumă de cuvinte, dar mai toate sunt nepotrivite. Forma *tor* e la noi mai mult o formă de substantiv sau de adjectiv substantivat, și nu de adjectiv propriu cu substantivul calificat alătura, de aceea asemenea încercări au adeseori ceva forțat, siluesc limba.

Un public *constătător* nu se zice românește; precum asemenea nu se zice ceeace cetim într'un faimos articol literar din foiletonul Concordiei (1866, critica unui almanac):

Object legător de atențiune.

Nemțește *die Aufmerksamkeit fesselnd*. Noi zicem: legător de cărți (subst.), dar nu legător de atențiune (adject).

Asemenea exemple de germanisme credem că sunt de natură a deșteptă în toți cetitorii o dreaptă neliniște asupra soartei finale a unei limbi astfel maltratate; și acest simțimânt s'ar pronunța încă mult mai tare, dacă toți cetitorii ar fi făcut ceeace a trebuit să facem noi, dacă ar fi cetit timp

de patru luni cu luare aminte mai toate foile române din Austria. Atunci ar fi văzut, că germanizarea limbei noastre din partea compatrioților de peste Carpați nu este excepție, ci este regulă, și că citațiunile reproduse de noi au fost numai o slabă culegere din o sumă nenumărată de alte exemple de acelaș fel.

De unde să provină acest fapt? din negligența autorilor? sau din un sistem de procedare precugetată? In cazul dintâi lucrul se osândește de la sine, și câteva critice, care să dovedească acelor domni, că publicul urmărește cu oarecare atențiune stilul d-lor, vor putea avea un rezultat bun pentru îndreptare. In cazul al doilea însă întrebarea este mai grea: dacă în adevăr jurnaliștii citați vor să și justifice germanismele, atunci impresia ridiculă, ce ne-o produce stilul d-lor, nu este îndestul pentru a'i îndreptă, ci noi trebuie să scoatem toată cauza din sfera simțimântului instinctiv despre cece este și ce nu este limbă română, și să o ridicăm la înălțimea unei argumentări teoretice din principii.

Când zice *Telegraful Român*, din 14 Martie, anul 1868:

De vom lua acest recurs spre examinare sub cuțit canonic,

pentru ce constituie aceasta o eroare de limbă? Nemții zic: *unter das kritische Messer nehmen*, de ce să nu zicem și noi «a lua sub cuțitul canonic?» Limba noastră este o limbă încă săracă în idei, deabiă acum se dezvoltă cu progresul de cultură al întregii societăți; nu este bine să primim expresiile figurate din limba germană sau din alte limbi și să ne înavuțim astfel pe a noastră? și care ar fi cauza legitimă, ce s'ar opune în contra acestei procedări?

Cauza foarte legitimă, care se opune în contra

acestei procedări și care nu va iertă nici odată germanismele jurnaliștilor noștri de peste Carpați ne pare că rezultă din următoarele reflecții:

Orce cuvânt este exprimarea unei noțiuni abstracte prin sonori articulate. Până când sufletul omului nu s'a înălțat încă la o abstracțiune, până atunci nu are cuvinte, ci numai gesturi sau exclamațiuni nearticulate pentru a și exprima dorințele și simțimintele. Când însă în conștiința copilului s'au adunat mai multe imagini despre acelaș fel de obiecte, atunci prin un proces psihologic cunoscut se întunecă din aceste imagini tot ce aveau individual și rămâne numai partea lor comună, prin care li se susține unitatea felului, și această restanță este ceea ce se numește noțiunea acelui obiect. De aci se vede, că orice noțiune este abstractă și că prin urmare nu se poate afla niciodată realizată în lumea sensibilă. Noțiunea carte d. e. nu se află nicăeri în realitate palpabilă, ci numai o carte individuală, care cuprinde o sumă de însușiri sensibile ce au a face cu cartea în genere, adecă cu acea nălucire intelectuală (dacă mi se iartă cuvântul), prin care suntem în stare să recunoaștem orice carte ce ni s'ar mai prezentă de acum înainte ca un obiect de acelaș fel, de care sunt și cărțile văzute până acum. Această abstracțiune generică se sensibilizează și se deosebește de altele prin cuvânt, și cuvântul este numai ajutorul fonetic pentru fixarea unei gândiri abstracte.

Însă această abstracțiune a gândirii are grade deosebite, și gradarea se face după cătățimea mai mare sau mai mică de sensibilitate, ce se mai păstrează în gândirea noțiunilor. Și ceea ce se întâmplă cu noțiunile comparate între o laltă, se poate întâmplă cu una și aceeaș noțiune, adecă cu unul și acelaș cuvânt, în deosebitele sale întrebuintări.

Se poate întâmpla, ca din suma de însușiri, a căror gândire se deșteaptă în mintea omului când aude un cuvânt, să fie mai ales una, care în cutare legătură cu alte cuvinte să ne pară cea mai importantă. Atunci, dacă această legătură se întâlnește mai des în conștiința omului, dispăre încetul cu încetul, însă numai pentru acel raport special, gândirea restului de însușiri sensibile și rămâne pronunțată în suflet numai însușirea particulară care a motivat raportul. D. e. când zicem noi Românii: *fuge mâncând pământul*, din *mâncând* nu ne gândim la toate însușirile sensibile, care altfel se deșteaptă în mintea noastră când îl auzim, nu ne gândim la punerea obiectului pe limbă, la mestecarea lui cu dinții, etc., ci numai la unul din efectele sensibile ale mâncării, adică la micșorarea succesivă a obiectului consumat, și ne închipuim că în acelaș mod vizibil se micșorează distanța de pe linia pământului, ce o parcurge cineva fugind. Aceasta este dar o nouă abstracțiune chiar în sfera noțiunii *a mânca*.

Precum însă se cere, ca un copil pentru a avea noțiunea unui obiect, și nu numai reproducerea imaginii lui individuale, să fi văzut acest obiect de mai multe ori și în mai multe exemplare, altfel contopirea psihologică a calităților individuale și răsărirea celei esențiale nu se întâmplă: asemenea pentru cazul deosebitelor abstracțiuni în gândirea aceluiaș cuvânt este neapărat necesar, ca acel cuvânt să se fi aflat adeseori în aceeaș legătură cu celelalte cuvinte, în privința cărora nu i se cere decât una anume din însușirile sale sensibile. Numai atunci locuțiunea devine, cum se zice, convențională, adică și-a șters în imaginațiunea noastră toată sensibilitatea afară de acea mică parte, care îi susține raportul cu celelalte cuvinte din locu-

țiune. O asemenea evaporare a sensibilității este așa dar rezultatul unui fel de educații intelectuale anterioare, este un fapt psihologic, care se află identic numai în acele conștiințe, în care s'a produs mai înainte prin uzul zilnic un grad egal de abstracțiune. Acum vom înțelege cauza, pentru care este cu neputință de a transplanta idiotismele unei limbi în altă limbă prin traducere literală a cuvintelor. Căci în cealaltă limbă, unde acea legătură de cuvinte nu s'a produs dela început și nu s'a lățit prin uz convențional până la ștergerea unei mari părți a sensibilității, fiecare cuvânt deșteaptă în conștiința celui ce l'aude întreaga masă de însușiri sensibile ale lui, și în această masă spiritul se confundă și nu găsește îndată și adese nu găsește niciodată anume acea însușire, care a justificat și care susține raportul.

Pentru a ne convinge de aceasta, să revenim la exemplul nostru de mai sus și să încercăm a l traduce literal în alte limbi: fuge mâncând pământul, franțuzește *il fuit en mangeant la terre*, nemțește *er flieht indem er die Erde isst*. Cine cunoaște aceste două limbi, simte îndată că traducerea sunt imposibile, și cauza este, că Francezii și Nemții, cari nu și-au micșorat prin uz convențional sensibilitatea acelor noțiuni, se gândesc la întreaga imagine a cuvântului *mâncare* și mai întâi la mestecarea în gură, și nu numai la acea parte, care a motivat idiotismul român, adică la dispărarea obiectului consumat. Prin urmare fraza astfel tradusă, pe lângă greșeala de a fi ridiculă, mai are și greșala mult mai mare de a rămâne cu totul neînțeleasă.

Nu avem să cercetăm aci, cum se produc asemenea raporturi de idiotisme; dacă este maniera înăscută a unui popor, sau influența climatică, sau invențiunea unui cap genial, a cărui expre-

siune nouă să se fi lătit îndată și să fi devenit proprietate comună a poporului, sau mai bine toate aceste împreună, care dau prima naștere idiotismelor. Ceeace e sigur, este, că întrebuițarea unui idiotism presupune deja formată acea dispozițiune a conștiinței intelectuale într'un popor, care să admită cuvântul locuțiunii numai în partea trebuincioasă a sensibilității sale și nu în celelalte. Fără această conformare anterioară a spiritelor, idiotismul este cu neputință, și traducerea lui literală dintr'o limbă în alta este cea mai mare eroare ce se poate comite în contra limbei și în contra spiritului unei națiuni.

Pentru a aduce acum toată explicarea precedentă la o formulă mai precisă, vom zice, că un popor are un idiotism de câte ori la un cuvânt împreunat cu altele nu gândește toată sensibilitatea lui, ci numai o parte mică prin care se află în legătură cu celelalte cuvinte din locuțiune; sau altfel zicând: idiotismul este o abstracțiune convențională. Prin urmăre înțelegerea lui atârnă dela o educațiune prealabilă și comună a inteligenței, care să fixeze în mod identic pentru toți gradul abstracțiunii, fără de care compunerea cuvintelor din locuțiune nu are înțeles. Toate erorile limbistice (nu gramaticale) în traducere provin dar din nepotrivirea cantității de sensibilitate ce la auzirea aceluiaș cuvânt se deșteaptă în conștiința a două popoare diferite, sau cu o expresiune tehnică: din incongruența sferelor cuvântului original și a celui tradus.

Nemții pot zice d. e. în frază convențională: *die Herren liessen die Köpfe wie begossen hängen*, dar noi nu putem traduce, cum face foaia *Albina* din 28 Aprilie 1868:

Domnii cei ce aşteptau spectacole plecară capetele ca vârşați cu apă rece.

fiindcă în această locuțiune neobișnuită noi ne gândim la toată acțiunea sensibilă a vărsării cu apă, și nu la efectul mai mult moral ce'l are în vedere fraza germană. Cuvântul nostru convențional este *pluat*, care din contră în traducerea literală de *beregnet* ar produce la Germani o impresie falsă.

Din aceeaș cauză *Telegraful* din 21 Aprilie 1868 face un germanism inadmisibil când zice:

Baronul B. se ridică din postul său de Ambasador din Paris.

Noi la aceste cuvinte vedem trupul domnului B. ridicându-se de pe scaun, pe când Nemții, când zic *Baron B. wurde seiner Stelle enthoben*, nu înțeleg decât o depărtare mai ideală dela funcțiune.

Asemenea și următoarele germanisme:

În *Albina* din 17 Aprilie 1868:

Comandantul Napier a devins pe Teodor regele Abisinilor în față de Magdala.

«În față de Magdala» nu e românește, ci trebuie să se zică: înaintea orașului Magdala. Nemțește: *im Angesichte von Magdala*.

În *Foaia Societății* din Bucovina (p. 120 din anul 1867, nefiindu-ne la îndemână numerii apăruți în 1868):

Teologul începător se va introduce într'un mod amăsurat în câmpia științelor teologice,

Nemțește: *wird in angemessener Weise in das Feld der theol. Wissenschaften eingeführt*.

La pag. 2 din acelaș an:

Vom înșira aici oarecare idei bătătoare în aceasta direcțiune.

Nemțește: *diese Richtung einschlagend.*

La pag. 100:

Având Românii un stat consolidat, adevărata lor misiune *zace* în cultul științelor și al artelor.

Nemțește: *ihr wahrer Beruf liegt in der Pflege der Wissenschaften und Künste.*

Federațiunea din 2 Iunie 1868, în critica ce face d. A. Densușanu asupra unei cărți publicate de noi, zice:

Asupra confuziunii ideilor despre deosebitele specii de poezie cari d. critic nu le ia în considerațiune, fără voește a le trage toate pe un calapod, vom reveni mai în jos.

Nemțește: *über einen Leisten ziehen sau schlagen.*

Și așa mai departe.

Pentru a varia lectura acestor citațiuni, vom arăta acum un altfel de germanisme introdus în foile române din Austria: germanismele mai fine în reproducerea idealismelor nemțești. Aceste idealisme se potrivesc cu gradul cel înaintat, până la care este în stare a se înălța conștiința poporului german în abstracțiunile sale, și în adevăr nu este popor modern, care să aibă atâtea idei abstracte și prin urmare atâtea cuvinte abstracte, câte le au Germanii. Cauza trebuie să fie o predispoziție naturală. În proporția, în care un popor este mai puțin impresionabil prin sensuri decât altul, în aceea proporție el va fi mai aplecat spre abstracțiunile științei, pe când celălalt va fi mai atras spre sensualitatea artelor. Cercetările cele mai înalte de filozofie abstractă sunt fapta națională a spiritului german și englez, precum reprezentarea, cea mai perfectă a frumosului în pictură este fapta naționalității italiene și spaniole, și cea mai mare claritate a formei și a stilului, fapta Francezilor, și

niciodată la Italiani și la Francezi nu se va putea naturaliza filozofia lui Hegel, precum niciodată Germanii nu au produs coloratura vie a picturii italiene, aceste osebiri fiind efectul unei predispoziții înăscute.

Limba este o reproducere credincioasă a acestei deosebiri. În vocabularul francez, italian, român sunt un șir de cuvinte, a căror sensualitate oare cum pipăită nu și află echivalent în nici un cuvânt german; și vice-versa sunt în limba germană cuvinte, mai ales noțiunile compuse, a căror abstracțiune este cu neputință de reprodus în limbele române. Or ce încercare de a confunda aceste margini de abstracțiune produce o falsificare a geniului propriu al națiunii și rămâne neînțeleasă pentru marea majoritate a poporului, prin urmare este osândită în fapt. Dar nici în teorie nu se poate justifica; fiindcă nu ar fi drept să zicem, că limba germană este preferabilă celei franceze sau vice-versa. Francezii cu plasticitatea lor sunt incapabili de ultimile abstracțiuni ale filozofiei germane, dar au în limbă o calitate tot așa de prețioasă: limpezimea practică, pe când limbei germane în noțiunile ei cele mai eterizate îi lipsește tocmai controlul experienței sensibile și prin urmare siguranța adevărului. Filozofia lui Fichte este imposibilă în limba franceză, și—să o mărturisim cu sinceritate—Francezii nu pierd prea mult prin aceasta.

Așa dar noi nu suntem și nu putem fi chemați a introduce în spiritul român toate finețele idealismului terminologiei germane, și orce cuvânt german, care trece peste nivelul mai coborât al abstracțiunii române, trebuie să fie redus la acest nivel, chiar cu pierderea unui grad din idealitatea sa: idealitatea pierdută i se compensează prin mai marea lămurire și simplitate ce dobândește.

De exemplu: adjectivele din *Foaia societății* bucovinene (pag. 215 din 1867):

Noi românii voim o viață națională conștiută și scoposită

ne par greșite în românește. Nemții zic cu deplină claritate *zweckbewusstes Leben*, dar pentru noi «viața conștiută și scoposită» este o abstracțiune fără înțeles. Noi nu putem zice decât «o viață națională care să și cunoască scopul».

Din aceeaș cauză

Cultura specială de chemare

ne pare un germanism. (*Spezielle Berufsbildung*).

Și propoziția, cu care își începe *Foaia societății* anul 1867:

Omul inteligent, care a devenit la cunoștința conștiută, că are etc.

este un germanism neînțeles pentru Români. Noi am zice: Omul, care începe să simță sau să știe că are etc., dar nici odată; care a devenit la cunoștința conștiută. (Nemț. *bewusstes Erkennen*).

Ne mărginim la exemplele citate și terminăm aceste observări asupra germanismelor, provocând juna generație de autori români din Austria să părăsească direcția urmată până acum de jurnalele lor. În mijlocul luptelor de naționalitate, ce în imperiul austriac se agită mai mult decât orunde, și în lipsa de o literatură română destul de bogată, compatrioții noștri de peste Carpați au îndoita datorie de a păstră cu scumpătate spiritul deosebit al limbei materne și de a nu-l fasifica prin elemente străine. Căci o cauză națională apărută cu o limbă stricată este pe câmpul literar o cauză pierdută, și de sigur cu «organe corporale» cu «muzică de pisici», cu «legători de atențiune», cu «cuțite canonice» nu vom putea întări împotrivirea

patriotică în contra germanizării și a maghiarizării din Austria.

II.

O altă grupare de greșeli caracteristice în numitele jurnale se deosebește prin disproporția între puterea gândirii și forma prin care se exprimă, atât în construcțiunea frazei cât și în întrebuițarea cuvintelor. Fraza nefiind decât exprimarea unei idei, înțelesul și puterea fiecărui cuvânt din ea se îndreptează numai după cuprinsul tutulor noțiunilor din gândire. Stilul prozaic este bun, când între cugetare și propoziție este cel mai strâns raport de congruență; stilul devine greoi, când numărul de cuvinte întrebuițat este prea mare pentru idea ce au să exprime; stilul este exagerat, când înțelesul sau intensitatea cuvintelor izolate covârșește intensitatea gândirii ce vor să o exprime în împreunarea lor, stilul este prea restrâns—dar de acest extrem nu e de trebuință să ne ocupăm, căci în scrierile române de până acum nu credem că se va constată vre undeva o prea mare îmbelșugare de idei în comparare cu cuvintele întrebuițate.

Ce e drept, întrebarea pusă în acest fel se apropie prea mult de ultimele margini ale unei critice îngăduite. Căci în fine stilul greoi provine din înțelegerea grea a celui ce scrie, și cine face vorbe multe la idei puține, are o cauză foarte firească pentru aceasta. Inșă din parte-ne ar fi o lipsă de rezervă neiertată, când am numi această cauză cu adevăratul ei cuvânt și când am aplica epitetul respectiv la majoritatea jurnaliștilor noștri. Aceasta nici nu ne este intenția.

Noi venim din contră a apăra inteligența cole-

gilor de peste Carpați în contra propriului stil al d-lor, care o ascunde întru câtva, și ne vom încercă să arătăm, că este numai o rea deprindere în forma din afară, și nu un defect al cugetării, care îi face să și întunece ideile prin introducerea unor cuvinte pe cât logicește de prisos pe atât urîte la uz.

După cât am putut constată, cele mai obișnuite din cuvintele, care îngreuiază stilul compatrioților noștri din Austria. sunt pronumele *acela* în toate genurile și cazurile lui și conjucțiunea *că* și *cumcă*. Exemplele următoare pentru această eroare stilistică probează întinderea răului și trebuința de a l' stavili odată.

Incepem citațiunile cu un pasagiu, care are meritul de a fi în felul său un model foarte lămurit:

Transilvania din 15 Fevruarie 1868 scrie (pg. 74 și 75):

Comitetul cu privire la opul d. I. Chițu decide, că acela să se retrimiță domnului auctor pe lângă observațiunile făcute la acelaș din partea Comisiunii esaminateoare, compusă din unii membrii ai Comitetului, cu acea indigetare, că numitul domn folosindu-se de acele observațiuni, să și prelucre opul în acel sens, și retrimițându'l la Comitet, acesta apoi îl va recomanda adunării generale.

Se poate o propoziție mai grea la înțeles și mai urită la auz? și aceasta numai din cauza pronumelor nesfârșite *acela, acelaș, acea, acele, acel, acesta*, a căror întrebuintare în cazul de față este cu atât mai inexplicabilă, cu cât din nici un punct de vedere nu erau necesare, fiindcă fraza întregă ar deveni mai simplă, mai clară și mai plăcută la auz înlăturând acele demonstrative. Pronumele demonstrative se pun pentru a îndreptă atențiunea în cazurile unde altfel ar rămânea nefixată asupra cuvântului important. Dar unde direcția este de

la sine indicată prin celelalte cuvinte, îndreptările nu pot produce decât confuzie. Proverbul german: Sunt atâți arbori, în cât nu mai vezi pădurea.

Cele zise se vor ilustra și mai mult prin următoarele citațiuni :

Telegraful român din 25 Apr. 1868 :

O cestiune nouă se vede pe orizontul politic, și aceea este ceea a fortăreței Mainz.

După logică și eufonie : O cestiune nouă se vede pe orizontul politic, aceea a fortăreței Mainz.

Albina din 18 Aprilie 1868 :

Dr. Maniu e de părerea aceea, că emendamentul acesta e numai etc.

Mai românește : D. Maniu e de părere, că acest amandament etc.

Transilvania No. 1 :

Avem a înregistra împrejurarea cum că d. Eötvös etc.

A înregistra împrejurarea cumcă...!

Telegraful din 14 Martie 1868 :

De aci urmează și aceea că învățătura...

Adecă : de aci mai urmează, că învățătura.

Federațiunea din 15 Aprilie 1878 :

Ne dăm un cont destul de chiar despre aceea, că ce va să zică când poporul francez este nemulțămît.

Mai simplu : despre ce va să zică etc.

Telegraful din 25 Aprilie :

Cugetând acum puțin asupra lucrului, apoi venim la convingere...

«Apoi» e cam târziu ; dacă se poate : îndată, și atunci nu se exprimă a parte, ci se zice : cu-

getând asupra lucrului, venim la convingere. Numai în stilul epistolarielor din Germania secolului 18 se mai află construcțiuni cu *sintemal und alldieweil wir über die Sache nachdenken, alsdann gelangen wir zu der Ueberzeugung.*

Transilvania din 1 Mai 1868:

D. Vice-președinte a primit de la Excelenția Sa d. Președinte o scrisoare a d-lui secretar privitoare la redigerea foii, cu acea însărcinare, ca aceea să se propună comitetului.

Tot *Transilvania* din 10 Ianuarie:

Propunerea însă cade prin acea declarațiune a d-lui Chifa, că comisiunea respectivă încă nu și-a încheiat lucrările.

Familia pag. 143:

R. C., acesta e numele unui nebunatic din Viena, a fost fiul unui teatralist excelente și a avut acea idee fipsă, că el e adunător de tesaure.

Românește fără *acea* și fără *el*: a avut idea fixă, că e adunător de tesaure.

Tot *Familia* la pag. 144:

Vă rugăm să ne înștiințați încă odată, că cum să strămutăm adresa.

Că cum să strămutăm o adresă!

Albina din 17 Aprilie 1868:

A. Csasy interpelează pe ministrul de interne, că pe care lege s'a bazat...

Că pe care!

Telegraful Român din 14 Martie 1868:

După aceasta Parohul gr. or. din Romos Vasiliu Basaraba adause din parte-și cam următoarele:

Ilustrisime domnule Comis-locuțiitor!

Cu acela simț de respect îmi iau îndrăznire a face cunoscut, precum că și eu fiind ales ca deputat din Sc. Orestei spre a veni și a gratulă Ilustrății Voastre, pe lângă aceea căți poftim să tră-

ești la mulți ani, îndrăznesc a-ți face cunoscut și aceea că înțelegând parochii noștri de legea gr. reser. din Sc. Oraștiei că sunt ales a-ți gratulă, m'au rugat, ca în numele d-lor se descoper II. Voastre și acea dureroasă împrejurare, etc.

După asemenea citări de stil îngreuiat, face o impresie îndoit de neplăcută în scrierile acestor jurnaliști exagerarea cuvintelor întrebuințate pentru a exprima lucruri simple de natura lor. Dar se vede că și aci, ca în toate lucrurile, un extrem greșit naște greșeala celuilalt extrem, și mintea autorului întârziată prea mult prin cuvintele sale cele de prisos caută a-și răzbună prin zborul fără de veste spre o idee nepotrivită în exagerarea ei.

De exemplu un corespondent al *Albinei* (de la 12 Mai 1868) vrea să scrie ceva despre o societate de cetire, ce s'a înființat în Beiuș, și se exprimă așa :

Mult onorații patroni ai societății noastre de lectură (din Beiuș) doresc poate ferbinte unele înștiințări despre starea acelei Societăți.

Dacă inimele patronilor dela Beiuș fierb numai la dorul de o înștiințare despre starea societății de lectură, în ce stare de temperatură se vor afla la întrebări mai importante? Nouă ne e teamă, că celui ce fierbe la lucruri așa de mici, nu'i mai rămâne la lucruri mai mari decât să se evaporeze cu totul.

Când asemenea exagerări în expresiune ar fi izolate, nici nu ar merită vre-o relevare critică. Dar o repetim: numărul lor este așa de mare, încât au stricat stilul jurnalelor române, atât a celor austriace, cât și a celor din România, și ce este mai rău: cu cât lucrarea cere un stil mai simplu și mai rece, cu atât acele salto mortale de vocabular sunt mai dese.

Se poate, de exemplu închipui o scriere mai stâmpărată și mai diplomatică decât protocolul

unei ședințe? sau o dare de seamă pentru intrarea banilor de subscripțiune, etc.? Ei bine, tocmai asemenea prilejuri le caută jurnaliștii pentru a-și colora limbajul cu expresiunile cele mai vii.

Transilvania (1 Februarie 1868), continuând publicarea protocolului adunării dela Cluj din anul trecut, zice într'un loc :

Adunarea primește ambele aceste propuneri între cele mai sincere și însuflețite aclamațiuni; și când vine a-și descoperi aci votul său de mulțumită profundă tuturor locuitorilor români de Clusiu, precum și d-lor diletanți, ce luă parte în concert: cu bucurie răpesc ocaziunea a însemna pe aceste pagine mai vârtos două nume, numele grațioaselor domnișoare *Aurelia Popu* și *Isabela Vasiciu*, dintre care una mai întâi ne încântă prin jocul său pre forte-pian, executat cu desteritatea unei artiste, ear cealaltă ne fermecă prin frumusețea melodiilor etc.

În *Federațiunea* din 9 Mai 1868 se vorbește de o altă societate de lectură, în care se propune a se luă nu mai știm ce măsură secundară,

propunere pe lângă care se alipiră cu infocare inimile membrilor.

Transilvania, într'un prea faimos discurs asupra literaturii române și *lipsa unei istorii critice a literaturii române*, zice într'altele (numărul din 15 Februarie 1868):

Din aceste înșirate până aci, deși numai pe scurt și așa zicând ca prin treacăt, v'ați putut convinge, Domnilor! că avem și noi literatură și încă ce literatură! Însemnată prin anticitatea sa, remarcabilă prin estensimea sa și demnă de considerat prin prestanța sa!

Ce nu avem, ce ne lipsește dar?

Nu avem, ne lipsește, domnilor, un *panteon*, unde *atleții* adormiți ai literaturii noastre să-și afle recunoștința și remunerarea meritată, și lângă tipurile lor să vedem strălucind acolo icoanele atleților, cari sunt în viață și lucră încă, ca văzând exemplele lor mărețe, să învățăm etc.

În acelaș discurs aflăm fraza :

Să punem o sărutare fierbinte și pe modesta cruce a poetului *Ioan Văcărescu*. El a cântat amoarea, poharul, primăvara, glo-

riile pierdute. Și când cântă naționalismul, părea că auzi umbra plângândă a lui Ștefan pe ruinele mucezite ale patriei căzute.

Miraculoase exemple de astă manie a exagerării se află în scrierile beletristice, în *Familia*, în novela d-lui Marinescu *Petru Rareș*, în almanahul de la Oradia mare *Fenice*, etc. În acest din urmă, dacă ne aducem bine aminte, se povestește iarăș pe lung și pe larg istoria propriei sale înființări, și se spune între altele că «ceștiunea vitală a almanahului flăcără neconținut pe buzele conducătorului», etc. etc.

În chiar interesul jurnaliștilor români din Austro-Ungaria noi nu putem decât să ne exprimăm părerea de rău la aflarea unor asemenea abateri stilistice. Căci din cauza lor foile de peste Carpați nu vor putea pătrunde niciodată în masa popoului și nu vor avea prin urmare nici o înrăurire asupra societății române. În starea de față a culturii noastre este încă o ceștiune controversată, dacă prin literatură în deobște, fie cea mai bine scrisă, putem produce cu oare care siguranță o deșteptare a simțului de viață în poporul român. Dar ceea ce e sigur și mai presus de controversă este, că niște scrieri pline de germanisme, de exagerări și de confuzii stilistice, ca cele arătate, nu pot avea nici cel mai mic rezultat pozitiv asupra națiunii noastre. Și aceasta este o daună cu atât mai mare, cu cât de altminteri jurnalele române din Austria se deosebesc prin silința neobosită, prin regula și consecința, cu care își urmează fiecare direcția sa politică.

III.

Ne rămâne a vorbi în fine despre ceea ce am numit falsa originalitate în limba jurnalelor române

austriace. Cu această numire am voit să calificăm atât introducerea de prisos a cuvintelor nouă acolo unde avem alte cuvinte vechi cu acelaș înțeles, cât și întrebuințarea nemotivată de cuvinte vechi pentru alt înțeles, decât cel obișnuit. Prin urmare nu or ce introducere de cuvinte nouă și or ce aplicare de cuvinte vechi la înțelesuri nouă constituie o originalitate falsă, ci eroarea se comite numai acolo, unde introducerea este de prisos și aplicarea falsă. In cazurile din urmă însă ne credem cu atât mai mult datori a combate o asemenea tendență spre invențiuni nouă, cu cât fenomenul ei nu este izolat, ci stă în raport cu un șir de alte procedări analoge în literatura noastră. Aceeaș originalitate falsă a autorilor și aceeaș tendență de a schimbă toate o întâlnim și în sfera gramaticală și pe tărâmul discuțiunilor ortografice.

Greșala fundamentală în toate aceste provine din necunoașterea valorii proprii, ce o are limba unui popor. Limba în or ce manifestare a ei, în gramatică ca și în expresiuni și idiotisme, este un product necesar și instinctiv al națiunii, și individul nu o poate nici odată modifica după rațiunea sa izolată. Fără îndoială, limba nu există decât în rațiunile indivizilor, și toată viața îi este atârnată de cugetarea și reproducerea în mințile generațiunii prezente și a celor viitoare. Inșă această viață în esență nu este reflexivă, ci instinctivă, și se produce în majoritate cu forța fatală a legilor naturale, și nu după arbitriul reflecțiunii individului. De aceea limbile s'au înavuțit și se înavuțesc totdeauna prin scrierile poeților geniali, cari, fără a se gândi la teoriile limbistice, se exprimă după simțimântul ce l au despre ceea ce este potrivit cu limba lor; dar nu se înavuțesc niciodată prin filologi, prin membri de societăți academice, etc., al

căror studiu reflexiv îi face capabili de a afla legile ascunse ale simțământului, după care poporul cu poezii săi și-a creat și și mărește limba, dar îi face totdeodată prin chiar faptul acestei reflecțiuni incapabili de a o forma și reforma din nou.

Singurul rol ce scriitorii reflexivi, filologii mai întâi, dar apoi și ceilalți prozaiști ai științei, îl pot avea în privința limbei lor materne, este de a i se supune fără împotrivire, de a o recunoaște ca autoritate legală a naturii proprii a poporului lor. În această privință ei se află în pozițiunea oamenilor de știință fizică, a căror chemare este de a descrie fenomenele și de a le explica, constatându-le legea după care se conduc, iar nu de a face ipoteze, despre ceea ce ar fi trebuit să fie acele fenomene. Ce am zice de un astronom, care în loc să ne explice legea lui Jupiter, ne-ar spune că Jupiter după calculul lui s'ar cuveni să se miște mai bine între Mercur și Venus, decât între Mars și Saturn?

Tot așa de nepotrivită ne pare procederea filologului, care ar voi să ne silească astăzi să zicem *ursili* în loc de *urșii*, sau *ul Domn* în loc de *Domnul*, sau *meniciune*, în loc de *menire*, motivând asemenea schimbare prin faptul că așa i se pare lui mai rațional.

Singura rațiune de îngăduit în această materie este uzul poporului, care face lege, și care își are totdeauna cauza lui binecuvântată și mai profundă decât rațiunile filologilor. Astfel scrierile, care se încearcă a silui o limbă, precum sunt de exemplu la noi *Tentamen criticum* al lui A. T. Laurianu, *Gramatica* d-lui Cipariu, *Dicționarul Academic* Laurianu-Massimu, nu merită să fie calificate decât de curiozități literare fără valoare practică în ceea ce privește direcția lor originală la formarea limbei.

Între forma limbistică, ce unui individ îi pare mai rațională, și între forma obișnuită în dialectul cel cult al poporului, nu este iertată nici măcar șovăirea. Forma individuală trebuie să fie înlăturată și uzul trebuie să fie primit ca lege superioară.

Este de cea mai mare importanță pentru direcția sănătoasă a unei literaturi de a se pătrunde de acest adevăr. Căci în opoziția dintre formele gramaticale sau expresiile limbistice originale primite de un număr mărginit de autori, și dintre formele și expresiile obișnuite în dialectul cult al poporului, limba poporului rămâne totdeauna deasupra, și nu este exemplu în istorie, ca vreodată să se fi întâmplat altfel. Rezultatul necesar este dar, că o literatură scrisă în asemenea mod rămâne înapoi și se pierde pentru popor, și că acesta își continuă calea sa fără a se putea lumina de învățătura altminterlea poate folositoare a literaturii săi.

Când astfel de originalități se produc în scrieri ca cele citate ale d-lor Laurian și Cipariu, eroarea, deși nu rămâne mai puțin eroare, arată totuși studiul răbdător și consecuent, din care a izvorit și, scuzând prin aceasta pe autorii săi, poate produce prin lumina altor întrebări dealătura oare care folos.

Dar când se vede mania originalităților din partea multor autori ai noștri, care poate niciodată nu au gândit cu seriozitate asupra inovațiilor ce le încearcă, ci le introduc numai din deprinderea ne-coaptă de a face altfel decât cum face toată lumea, atunci arma adevărată ce li se cuvine, nu este cercetarea serioasă, ci persiflarea satirică precum a încercat-o domnul Alecsandri, și locul propriu pentru ilustrarea acelor elucubrațiuni originale ar fi scena comică sau jurnalele de felul «Ghimpelui» și al «Nichipercei».

Câteva exemple vor arăta, că această judecată nu este prea aspră.

Junele poet de peste Carpați, d. J. C. Fundescu, autorul frumoasei poezii «Florica», publicată într'unul din numerii trecuți ai foii noastre, reintornând din străinătate petrecu o zi în jurul nostru și avu frăgezimea de a ne promite conlucrarea sa.

Așa cetim într'o pagină 411-a *Familiei*.

Lăsând la o parte imaginea petrecerii domnului Fundescu în *jurul* colaboratorilor «Familiei», ne întrebăm numai, ce însemnează «frăgezimea unui poet de a promite o lucrare»? Adjectivul *fraged* prin uz convențional se poate aplica și în înțeles mai ideal. Dar substantivul *frăgezime* aplicat în sfera ideală își aduce cu sine tot parfumul meseriei, de la care este împrumutat, și dă frazei întregi un aer de măcelărie.

Și apoi ce construcțiune este acea a verbului reintornare! «D. Fundescu reintornând din străinătate?» Reintornând pe cine? Pe sine însuși? Atunci românește se zice *reintornându-se*, cu construcțiunea reflexivă.

Asemenea pe o pagină 144 a aceluiaș jurnal se zice:

Forcade *reintorcând* din Venetia a nebunit.

Românește: *reintorcându-se*.

Nu cumva *Familia* are dorința originală de a stârpi verbi reflexivi din limba română?

Pentru a ne despăgubi, *Federațiunea* din 9 Mai anul 1868 introduce un reflexiv acolo unde nu trebuie să fie:

Oare putem noi să *ne uităm de* acele zile?

Românește *uităm ceva* și *ne uităm la ceva*, dar nu *ne uităm de ceva*.

În acelaș număr vorbește *Federațiunea* de un document de concesiune *referitoriu* la calea ferată dela Oradea mare.

Noi am apucat odată a zice *relativ*, precum zic toate limbele romanice. Pentru ce să inventăm cuvântul *referitoriu*? și nota-bene când *document referitoriu* este un non-sens? Un om poate fi referitoriu—formă activă, dar un document este numai relativ—formă pasivă.

Însă dacă originalitatea a născocit forma de *referitor* în loc de *relativ*, o compensează prin o întoarcere inversă a altei expresii obișnuite. După ce toți ne am obișnuit să zicem *o ofertă de bani*, aflăm în *Albina* din 12 Mai :

Consemnarea bunevoitoarelor *oblate* în favoarea Alumneului roman.

Și expresia *bunevoitoarea* este falsă. Noi zicem *bună-voință*, însă zicem *binevoitor*, *binevoește*. Cu drept cuvânt; căci substantivul se califică prin adjectiv, dar adjectivul și verbul se califică prin adverb.

Prin urmare *oblata bunăvoitoare* este o eroare atât în contra obiceiului cât și a gramaticii. Dar ce e drept — e originală!

Verbul *ferre* mai are și altele de suferit în jurnalele austriace. În No. 1 al *Transilvaniei* cetim despre

Referata d-lui secretar,

unde obiceiul întrebuițează forma pasivă *relațiunea* sau, când aceasta e ambiguă, *raportul*. *Referata* are pentru noi un aer desprețuitor. *Transilvania* nu fuge de cuvântul *raport*, căci îl vedem întrebuițat în acelaș număr mai la vale; însă această concesiune la uzul comun ne o rescumpără și aci

prin adjectivele baroce cu care își însoțește substantivul :

un raport *informativ* și *opinativ*.

În *Federațiunea* din 9 Mai cetim trei expresii stranie de acelaș fel :

Protocolul ședinței trecute se *străpune* casei deputaților,
și apoi

Moțiunea să se *transpună* la Ministeriu,

și înfine

Se decide *îndrumarea* epistolelor la comisia de zece inși.

Nu cunoaștem ce păcate are verbul a *trimite* de se ferește d. colaborator al *Federațiunii* cu atâta stăruință de el și 'l înlocuește cu expresii care de care mai extraordinare ? Ce e drept, după mulțimea sinonimelor se judecă bogăția unei limbi și gradul de fineță al deosebirilor intelectuale într'o națiune. Dar aceasta este un fapt, care se află sau nu se află în masa poporului, și dacă nu se află, nu se poate creă în mod artificial de fie cine. Este o procedare nevrednică și neadevărată, când își dă cineva aerul de a avea mai mult decât are. Deosebiri fine ale noțiunilor, care trec peste sfera uzului primit în popor, sunt iertate numai în tratate științifice, și atunci întrebarea încetează de a fi limbistică, căci pentru cuvântul cel nou se dă o definițiune proprie a lui și prin urmare s'ar putea numi tot așa de bine X sau Z.

În acelaș număr

În fiecare ședință ne surprind șese *până în zece* membri cu opuri frumoase originarie, cu poezioare mândre și cu traduceri bune.

Noi zicem; șease până *la* zece membri, dar nu până în.

S'a dețermurit

cu înțeles de: s'a hotărât, pe când înțelesul propriu al cuvântului *dețermurit* ar fi mai curând *s'a mărginit*, *s'a îngrădit*.

Numărul din «Musa română» a eșit și suntem foarte indestuliți.

Limba de rând zice mult mai bine *mulțumiți*; *indestuliți* este un compliment îndoios pentru numărul 1 al acelei muze române.

Intr'o *conversare cu cetitoarele* în *Familia* se zice:

De aceea vă spun din capul locului, să nu vă mirați, de cumva veți căscă prea des cetind aceste orduri.

Ordurile *Familiei* însemnează rânduri.

Telegraful din 25 Aprilie vorbește de

Mișcămintele politice,

adică mișcăările.

Parte integritoare,

expresia consacrată din franțuzește este *parte integrantă*.

Când ar zice *Telegraful*: *intregitoare*, ai crede cel puțin, că vrea să romanizeze forma; dar *intregitoare* nu are nici un motiv binecuvântat. După aceeaș analogie am trebui să zicem *delict flagrator* în loc de *flagrant*. Tot așa aflăm mai jos

Putere impunătoră,

în loc de impozantă. Dar apoi și

Prusia reprezentantă a întregului.

Va să zică nu este antipatia în contra formei *ant*, ci numai tendența de a vorbi altfel de cum vorbesc ceilalți.

Foaea Societății din Bucovina vorbește de

tineri capaci.

O farfurie poate fi *capace*, un tânăr este *capabil*.
In *Albina* din 15 Aprilie

A dăruit două stele de metal pentru *instinctul* emulațiunii (la școlari),

adică pentru instigarea.

Steagul s'a *binezis*,

adică s'a binecuvântat.

Transilvania din 1 Mai :

Comitetul fû așa zicând improvizat cu punctele declarațiunii d-lui secretar, neavând comitetul timp a cugeta cu seriozitatea cerută asupra aceloră.

Comitetul improvizat cu puncte însemnează că punctele s'au proclamat în pripă membri ai comitetului. Înțelesul însă este: Comitetul fu surprins prin.

Transilvania în No. 1 din 1 Februarie.

Domnul I. R. *pledează pre lângă* propunerea d-lui dr.

A pleda pe lângă o propunere!

Acia, cari se cuprind cu asemenea lucrări,

adică se ocupă de.

D. B. ia cuvântul și între atențiunea generală aduce la cunoștința adunării.

Intre atențiune?

Se rapoartă și despre fondul destinat pentru *eternizarea* memoriei laureatului poet Andrei Mureșanu.

Aci originalitatea este de scuzat. Limba română cu bunul simț profan ce o caracterizează, nu ar fi aflat nici odată în vocabularul ei cel de

rând un cuvânt vrednic de a exprima o idee așa de încântătoare în originalitatea ei! Ce simptom admirabil al timpului! Fonduri pentru eternizarea memoriilor! Imortalitate după măsuri și greutate!

Membrii asociațiunii se adună împreună cu un număr respectat de oaspeți.

Număr respectat? Poate respectabil.

Telegraful din 14 Martie:

Treaba *cestiunată* nu se va decide.

Adică treaba în *cestiune*. Ce înțeles poate avea *treaba cestiunată*?

Multă supărare face acelor jurnaliști și cuvântul *Francez*. *Francez* e un cuvânt bun românesc, obișnuit de mult timp în România liberă, format după analogia curată a limbei noastre, Genova — Genovez, Holandă — Holandez, etc. Dar aceasta nu l'apără de respingerea confrăților de peste Carpați, cari caută care de care numiri mai originale pentru a l'înlocui. *Transilvania* vorbește de un poet *franc*; *Albina* de o parte *francească*, alții de *francic*, alții de *franco galic*, și cu toate aceste *francez* este și rămâne cuvântul cel mai bun. *Franco-galic* se rapoartă la timpurile evului vechiu și nu se potrivește cu însemnarea actuală, ear *franc*, *francese*, *francic* sunt de-a dreptul false referindu-se la Franci, seminție germană (*Franken*), și nu la Francezi (*Franzosen*).

Transilvania în primele sale numere publică o *privire fugitivă peste literatura română*, în felul ei un model caracteristic. Autorul din extasă în extasă ajunge la culmea sublimului, face și pasul despre care vorbește răutăciosul proverb francez, și conchide că noi avem și eroi și literatură în calitate și cantitatea dorită și că acum ne lipsește

numai un *Plutarch* și o *Istorie critică a literaturii naționale* (pag. 84). Aceste idei sunt exprimate într'un stil, a cărui originalitate se va aprecia din următoarele două probe :

Enache Cogălniceanu, eroldul de pe urmă al cetății naționali în Moldo-România, a depus trompeta sa.

Și în partea finală :

Eacă colea falanga politicilor și a publiciștilor...: mai colea alții, care își culeg merite pe câmpul verde al științelor naturali; alții cari asudă pe piscurile țepeșe ale filosofiei, etc.

Să mai continuăm cu citațiunile? Să mai vorbim de *lucrătivitatea științală*, de *limba propunețivă* și *ființală*, de *menictunea și de repețiciunile*, de așezămintele *pusătive* ale *Foaei* din Bucovina, care urmează îndemnul d-lui Aron Pumnul?

Credem, că exemplele de până acum sunt de ajuns, și că cetitorii sunt puși în stare să judece înșii în cunoștință de cauză despre dreptatea unei împotriviri critice în contra degenerării limbei din jurnalele austriace.

Această datorie odată împlinită, putem recunoaște fără rezervă, că publicistica română în Austria se află într'o poziție mai grea decât cea din România liberă, prin elementele străine, în mijlocul și în contra cărora este silită a se lupta. În această împrejurare scriitorii jurnalelor politice (dar nu ai celor literare) vor putea afla o scuză pentru neîngrijirea formei, sub care își prezintă ideile — o scuză, nu atât înaintea publicului, cât mai mult pentru liniștirea conștiinței d-lor private. Căci înaintea publicului și privind lucrul în sine însuș, precum trebuie privit, fără considerări per-

sonale, cerința unei limbi curate este o cerință absolută, dela a cărei împlinire nu se poate dispensa niciun jurnal, care își respectă publicul sau cel puțin se respectă pe sine însuși în misiunea ce și-a ales-o de a fi conducătorul poporului pe calea progresului național.

OBSERVARI POLEMICE

(1869)

I

— A critică este ușor; e greu a face mai bine.

— Fără îndoială. Dar de aci nu urmează, precum par a crede cei ce ne întâmpină cu asemenea opinii nouă, că a critică este de prisos. Ușoară sau nu, critica a fost și va rămâne o lucrare necesară în viața publică a unui popor. Înțelegerea răului este o parte a îndreptării.

Din acest punct de vedere înființarea unei reviste (*Convorbiri literare*) cu o tendință critică mai pronunțată ne pare a împlini un gol lăsat în mica noastră mișcare literară.

În adevăr publicistica română prezintă deocamdată în tonul și maniera criticelor sale spectacolul a două extreme greu de împăcat. Foile politice, cu prea puține excepții, sunt pline de personalități la adresa celor ce susțin o opinie contrară, jurnaliștii se tractează de inimi, nu de adversari, «oameni corupți, trădători de patrie», în timpul din urmă «conspiratori austro-maghiari» sunt epitețele obișnuite, cu care un partid atacă pe celălalt, și fiindcă acesta răspunde tot așa celui dintâi, publicul cu bun simț a sfârșit prin a le crede pe amândouă și s'a depărtat cu oarecare desgust de la asemenea polemici fără demnitate.

În sfera literară procedarea este tocmai contrară. Aci toți autorii par a fi, dacă nu amici, cel puțin camarazi în înțeles de camaraderie. Unii caută a întrece pe ceilalți în atribute lingușitoare, și în literatura română nu se află decât poeți și prozaiști admirabili, în genere capete de geniu. Și fiindcă toți se ilustrează cu atâta mărinimie unii pe alții, publicul cu bun simț a sfârșit prin a nu crede pe nici unul și a se depărta cu acelaș desgust dela o asemenea «societate lăudăcioasă», cum o numește d. I. Negruzzi în «poeticele».

Explicarea citatei deosebiri între maniera scriitorilor politici și a celor literari ar scoate articolul nostru din marginile exclusive ale *Convorbirilor literare*, care au binevoit a-l primi în coloanele lor. Trebuie să ne îngrădim în sfera curat literară. Dar și aci am aduce o probă de prisos, când am voi să mai cităm întregul șir al încercărilor de mistificare îndreptate în contra opiniei publice, dela celebrarea lui Țichindeal până la încrederea formulată în o adunare solemnă a unei asociații de cultură, că după ce avem

o literatură însemnată prin anticitatea sa, remarcabilă prin estensiunea sa și demnă de considerat prin prestanța sa,

ne lipsește

un panteon, unde atleții adormiți ai literaturii noastre să și afle recunoștința și remunerarea meritată, și lângă tipurile lor să vedem strălucind acolo și icoanele atleților, care sunt în viață și lucră încă ¹⁾.

Va fi de ajuns să caracterizăm numai creșterea acestei mișcări nesănătoase, și ca măsură a judecării simptomelor vom lua raportul în care scrii-

¹⁾ Vezi *Transilvania* din 15 Februarie 1868, discursul d-lui Justin Popfii.

torii noștri pun cultura occidentală cu propria noastră cultură.

Pe treapta dintâi noi căutăm numai să imităm. Recunoaștem superioritatea străină, însă ne dăm aerul a păși tot în direcția ei și a o ajunge cât de curând, și confundând extensiunea cu intensitatea și cantitatea cu calitatea, ne grăbim a arăta rezultatele dobândite.

O lucrare caracteristică pentru această treaptă este *Lepturariu rumânesc* al lui A. Pumnul, de la Cernăuți. În gimnaziile austriace există pentru literatura germană o carte de lectură întocmită de un Mozart, în care se află culese bucăți de model din poezia și proza germană. După deosebitele clase materia e deosebită, în volumele din urmă sunt adăogate tractate estetice și biografii scurte ale autorilor celor mai renumiți. Pentru a înzestră și cursul de limba română din gimnaziile Bucovinene cu o asemenea carte de lectură, reposatul A. Pumnul a publicat nu mai puțin decât 6 volume de exemple din literatura noastră, cele din urmă cu notițe biografice asupra celebrităților române! 6 volume de modeluri literare la Români? Mare descoperire și grea — în aparență. Dar când te uiți mai de aproape, te miri de ce au eșit numai 6 volume. Căci în această colecție, după cum se vede, sub literatură se înțelege adunarea tuturilor literelor tipărite și chiar netipărite, și în acest chip se puteau umple zeci de volume cu extracte de aceeaș valoare.

În partea I, a tom. IV, unde ajung citatele literare până în secolul nostru, întâlnim la pagina 104 pe literatul român Ioan Pralea¹⁾. O notiță biografică ne spune că, acest Pralea a fost

¹⁾ Într'o seară a «Junimii» la Iași ne povesteă Alecsandri despre

cu un spiret plin de artele frumoase : poet, muzic, architect, croitor, ciobotar și aflător de lucruri nouă. Spiretul lui țintează la universalitate și cu un cuvânt că eră

un bărbat genial și ciudat în felul său.

Despre cel dintâi din aceste adjective nu vedem probe în citările ce urmează, dar cel de al doilea se explică. Căci ni se înfățișază întâi un psalm, care începe așa

Doamne Dumnezeu! mântuirii mele,
Ziua, cum și noaptea ți-am strigat la grele,
Între'ți înainte a mea rugă, bunul:
Urechia ți-o pleacă rugii mele, unul.

Cu cei ce's în groapă socotit fui troinic,
Om neajutatu-s între cei morți volnic.
Depărtați de mine ai mei cunoscuți,
Au-mă de ură și rămâi cu muți.

Apoi vine *Viata și vitejia lui David*, care se termină astfel :

Eșii spre întâmpinare
La filisteanul cel mare.
Și pentru a lui lungime
Sudui-mă cu asprime,

Ear smulgându'i lung-lat-taiul,
Pre Criș ceva mai scurtaiul.
Și am ridicat ocară,
Și așa am scăpat țara.

Curios om răposatul Pralea ! Inșă după descrierea d-lui Pumnul înțelegem că începe secolul al XIX al scriitorilor noștri, fiindcă este o figură tipică pentru mai toți. Mai toți suntem spirite universale,

Pralea. Pralea locuia în Iași pe șesul Bahluiului lângă mănăstirea Frumoasa. În odaia lui își alcătuisse un pat mișcător, scânduri atârinate la părete, ce le tot schimbă după direcția soarelui și pentru care își bătuse câțiva pari în zid după punctele geografice. Pe lângă acești pari se mai află în părete un șir de cuie de lemn, bătute în linie dreaptă de la ușa și până la locul, unde se întâmplă să'i fie patul în acea zi. Când intră Pralea în odaie seara pentru ca să se culce, începe să se desbrace la ușa, și de cuiul dintâi își acăță căciula și așa mai încolo de fiecare cui câte o parte a îmbrăcăminteii, până când ajungea la pat în starea lui Adam. Dimineața începea apoi procedura inversă și descuind și vesmânt după vesmânt ajungea gata la ușa. Pentru asemenea anecdote eră bun Ioan Pralea. Cine ar fi crezut, că va ajunge și model de literatură într'un «lepturariu» gimnazial.

Luca din...

ca Pralea, și, ca dânsul, bărbați geniali, însă—cam ciudați în felul nostru.

Pe lângă acest faimos literat aflăm pe Dr. Vasile, sau cum zice d. Pumnul: *Văsiliiu*, Pop

un bărbat deștept și plin de zel...,

apoi pe George Săulescu, Vasile Ianovici *e tutti quanti* până la d. A. Densușanu. Cu o lungă biografie, de patru ori mai lungă de cât a lui Grigorie Alexandrescu, și în care ni se povestesc multe intrigi călugărești¹⁾, figurează între poeți — Neofit Scriban. Neofit Scriban model de literat român? Cum nu! La pag. 216 vedem lista operelor Sfinției Sale «științale și literale», peste tot 14 numere, însă bine cifrate ar ieși mai multe, căci No. 10 cuprinde

mai multe deșertăciuni (citește: disertațiuni) politice, mai multe cuvinte și cuvântări; toate în număr mai bine de 60.

Cu părere de rău aflăm, că din aceste cea mai mare parte încă nu s'au publicat! Și între celelalte 14 numere sunt vr'o câteva afectate de aceeaș soartă. Cum se vede, multe opere ale acestui literat se țin de literatura nepublicată.

Păcat că nu se țin toate de această literatură. Cel puțin dacă este să le judecăm după proba de la pag. 217 și 218 ale «Lepturariului». Acolo se află o poezie a Părintelui Scriban, scrisă cu ocaziunea sfințirii temeliei de la arcul, care împreu-

1) De exemplu: «Văzând neamicii lui N. Scriban sporirea școalei, și-au mijlocit derădicarea de la această școală. Cu toate acestea nu târziu fu chemat de Epitropia Seminarului central din Mon. Socola, ca să ocupe acolo catedra de Istoria universală, unde a rămas până la 1854, când iarăș printr'o intrigă mitropolitană, condusă de Preasfințitul Suhopan, fu nevoit a demisiona etc». Cel mai mic defect al acestei narațiuni este neadevărul. Întrebarea cea mare este, dacă e iertat a tractă asemenea lucruri într'o carte de școală? Să nu uităm, că Păr. Suhopan trăește încă și în timpul publicării «Lepturariului» eră Profesor de Teologie la Universitatea Iași.

nează cele două binale ale liceului din Iași. Poezia începe așa :

Oh! obiect de veselie și de întristare plin!
O! lucrare, care mesteci bucuria cu suspin

și are refrenul:

Veselia și mâhnirea de odată o ocupează,
Că în om e mestecare de moarte și de viață.

În tomul III întâlnim între literați pe Daniil Scavinschi. O mică probă din acest autor hazliu, dar cam vulgar, merită poate un loc într'o hrestomatie română. Dar d. Pumnul consacră pentru scripturile lui nu mai puțin de 76 de pagini din «Lepturariu». La pag. 402 începe traducerea lui *Democrit* cu următoarele versuri de introducere ale domnului Scavinschi :

A lui Democrit ce vesel întâmplare comiecească
De Regnard alcătuită în limba cea gălicească,
Dar astăzi este tradusă întru această rumână
Pentru obșteasca plăcere de a unui tânăr mână,
De un Dăniil Scăvinschi cel mititel la statură,
Pe care plăcu naturei a'l lucră 'n miniatură.

Mai înainte se află curioasa *călătorie la Borsec*, în care Scavinschi se vede foarte maltratată de tovarășii săi de drum, boerii Vasilică Milu, aga Costache, hatmanul Palade cu cocoanele lor și care se termină așa:

La Borsec cu feredee, cu mese, cu adunare
Se uitase mai cu totul a drumului supărare.
Adeseori făcea baluri nobilemea ungurească
Să le pară mai plăcută clima cea chiar ursască.
Făceau și plimbări cu toții pe jos pe la sticlărie,
Ba încă și peste munte până la o vizunie...
Săvârșind deci toată cura în cinci săptămâni de zile,
Trimețându-ni-se caii de paharnicul Vasile,
Ne-am pornit cătră Moldova cu nespuse nerăbdare
Ca s'ajungem pe acasă mai curând fieștecare.

După aceste probe credem, că cetitorii ne vor

scuți de a le mai culege și alte flori din câmpia *Lepturariului românesc*, și nu ne rămâne decât a dori studenților din Cernăuți să se înveselească cât se poate de mult cu asemenea modeluri de stil, dar să le imiteze cât s'ar putea mai puțin. Alecsandri, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Constantin Negruzzi pot servi de model în multe poezii ale lor; dar cât pentru ceilalți, să ne întoarcem mai bine la traduceri din cartea d-lui Mozart și din alte antologii străine, până când vom avea noi înșine o literatură mai îmbelșugată¹⁾.

Pe a doua treaptă a cochetării cu alte literaturi noi nu suntem numai imitatori încă slabi, ci începem a ne crede ajunși la un nivel egal și provocăm compararea cu occidentul cel cult. Caracteristică pentru această treaptă este opinia, ce «Societatea academică română» din București, dela care *Gazeta Transilvaniei* din 6 August 1869 așteaptă «cu mare sete urdirea grandetei romane antice», a publicat-o asupra gramaticelor prezentate în anul trecut la concurs. Lucrarea premiată a fost cea cu deviza *si consuetudo vicerit* etc., ce s'a văzut apoi a fi a d-lui Cipariu. Academia începe lauda acestei scrieri în următorul mod:

La operatul, care porta deviza: *Si consuetudo vicerit, vetus lex sermonis abolebitur*, Comisiunea s'a aflat facia cu una lucrare în adevăr serioasă, conștiincioasă și plină de profunză erudițiune și vaste cunoscențe asupra obiectului, lucrare care ar face onore și literaturilor celor mai avute și mai dezvoltate în această parte a filologiei, și pre care orice Academie ar putea-o încoronă cu amândouă manele,

De unde o știe, de unde o poate ști această Academia din București? Că o gramatică a domnului Cipariu va fi «în adevăr serioasă», aceasta

¹⁾ Articolul e scris la 1869.

o crede ușor oricine cunoaște lucrările distinsului nostru filolog. Dar ce caută aci academiile străine?

Nouă ne-ar părea mult mai cu tact a lăsa în judecata «literaturilor celor mai avute» înse-le, dacă ele s'ar simți onorate de lucrările noastre, și întrebarea dacă o academie străină ar încoronă gramatica ieșită din academia română, se cade a fi deslegată — nu de academia română.

Atât pentru buna cuviință. Cât pentru stil academic, suntem la toată întâmplarea de părere, că atunci când o academie occidentală va veni să-și exprime aprobarea ei pentru cartea d-lui Cipariu, o va face cu o metaforă de mai bun gust, decât încoronarea cam pripită «cu amândouă mâinile», la care aspiră «academicii» din București.

Intre acești academici nu vedem încă figurând pe d. Justin Popfiu. Cu toate acestea d-sa are buna voință a ne spune (*Poesia și Prosa*, I, 146), că «lira română de sub degetele lui Murășanu, Sion, Tăutu, Baronzi se aseamănă cântărilor lui Orațiu și Dante». — Dante și Baronzi! După această declarație patriotică nu ne îndoim, că d. Popfiu va fi și d-sa celebrat între «anteluptătorii națiunii», și va deveni cât mai curând membru al Academiei Române.

A treia treaptă a relațiunii noastre cu literaturile străine este cea mai înaltă. Ajunși până aci, noi răspândim încrederea, că am întrecut cultura occidentului, și susținem pe toate tonurile că, prin un privilegiu special al naturei, tot ce iese din capul nostru este mai presus decât tot ce se află în capetele altor popoare.

O foaie în multe privințe interesantă și care caută a se menține mereu la înălțimea acestui punct de vedere, este Adunarea Națională, jurnal

nou și serios din București. În numărul de la 8 Iunie 1869 găsim acolo un foileton al d-lui Vasile Alexandrescu Ureche intitulat:

Văcărescu și Goethe,

din care scoatem următoarele:

Mai multe din poemele (lui Văcărescu) sunt pline de reminiscenți de la scriitorii germani; câteva sunt chiar imitațiuni de la Goethe... Când Văcărescu traduce numai, noi nu'l cunoaștem, când însă numai construiează cu material împrumutat, atuncea el este *mare*. Iată un singur exemplu, dar care va lămuri ~~ser-cui~~ cine-i Văcărescu, alături chiar cu marele Goethe.

Apoi se citează cunoscuta poezie a lui Goethe.

Ich ging im Walde
So für mich hin
Und nichts zu suchen,
Das war mein Sinn.

Im Schatten sah ich
Ein Blümchen stehn,
Wie Sterne leuchtend,
Wie Aeuglein schön etc.

Și apoi urmează imitarea lui Văcărescu și observările *Adunării Naționale*.

«Intr'o grădină
Lângă-o tulpină,
Se află o floare
Ca o lumină. . .

S'o tai?—Se strică!
S'o las?—Mi-e frică
Că vine altul
Și mi-o ridică!

Suntem oare pretențioși proclamând superioritatea poeziei lui Văcărescu? În ea se *simte*, și dilema neresolută ce face poetul cu floarea, s'o taie sau s'o lase, satisface, incânta ânima. La Goethe e germanul practic, el desleagă dilema ca un grădinar de la Erfurt; scoate floarea cu rădăcină cu totul și o resădește în grădina frumoasei sale case... Bravo omul practic! Bravo grădinar ales! Dar sublim este:

S'o tai?—Se strică.
S'o las?—Mi-e frică
Că vine altul
Și mi-o ridică.

Goethe și Văcărescu? *Ἡρακλῆς καὶ Πιθῆμος*? Goethe un om practic și Văcărescu un poet sublim?... Cum spuserăm, *Adunarea Națională* e o foaie foarte interesantă!

În numărul din 6 Iulie 1869, acelaș d. Alexandrescu Ureche vorbește de noua *exposițiune de opere artistice* la muzeul din București, care este așa de frumoasă în cât nimeni n'a putut ieși de acolo

fără ca cu inima plină de recunoștință și speranță să strige odată mai mult :

*Să trăiască Carol I
Impământenitorul și protec-
torul frumoaselor Arte!*

Intrând în descrierea celor expuse, autorul ne zice :

Nu știm care din sculptură și pictură poate reclama preferința noastră. Sculptura totuși ne-a lovit mai mult atențiunea, pentru că ea este încă cea mai înapoiată în renașterea noastră artistică, ea care altă dată a creat sublime ornamente de temple la Argeș și Trei-Erarchi, ea care a creat porți de altare și de biserici ce ar face invidioși pe Nicolae de la Pisa, pe Giotto, pe *Cimabue*.

Nicola Pisano și Giotto invidioși de sculptura și arhitectura noastră? Dacă e vorba să gratificăm numai decât pe vre unul din acești Italieni cu vițiul invidiei, atunci unica probabilitate ar fi pentru Cimabue, care fiind ilustru în pictură, și nu în arhitectură, poate tot s'ar mulțami să fi făcut măcar biserica de la Trei Ierarchi.

Ne pare folositor să arătăm prin mai multe citări, că această glorioasă încredere în sine nu se mărginește la câteva exemple izolate, ci se produce așa de des în scrierile române, în cât pare a fi una din tendențele caracteristice ale spiritului public.

În *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, se află publicată o biografie a lui Vasile Fabian (Bob) care e reprodusă *in extenso* în Tom. III al «Lep-turariului» lui Pumnul. Și acest scriitor este dar silit să fie model de literatură română pentru car-

tea din Cernăuți, și într'un articol al lui *Traian*, eșit din pana domnului tahigraf Misail, îl vedem figurând între bărbații cei mari ai Românilor, despre care ni se spune, cum au învățat carte.

În biografia acestui bărbat mare cetim următoarele :

Trista stare a Moldovei de atunci nime nu e în stare a o descrie mai frumos și mai viu, de cum a descris-o pana acestui talent deosebit. Iată câteva versuri din acea poemă :

«S'a întors mașina lumii, s'a întors cu capu'n jos,
 Și curg toate din potrivă, anapoda și pe dos.
 Soarele de-acum răsare dimineața la apus,
 Și apune despre sară către răsărit în sus.
 Apele schimbându-și cursul, dau să 'ntoarcă înapoi
 Ca să bată fără milă cu izvoarele resboi.
 S'a smintit, se vede, firea lucrurilor, ce la cale
 Aflându-se din vechie, urma pravilelor sale.
 S'au schimbat, se vede, încă și limbele graiul lor ;
 Că tot una va să zică, de mă suiu sau mă pogor».

Câtă înălțime, câte frumuseți și măiestrie este în aceste versuri ! Drept că aceste idei le-a împrumutat din Ovidiu, favoritul său, și anume din *libr. tristium eleg. XIII.*

Alături acuma cineva versurile de mai sus cu ale lui Ovidiu, și va vedea prea ușor, că într'ale lui Ovidiu este numai un schelet de idei, numai întâiele trăsuri ale unui tablou, fără față, fără colori și fără nici o umbrire, așa cât cetitorul e nevoit a-și suplini însuși cele ce lipsesc. Acest schelet și aceste linii primare ale unui tablou le-a suplini geniul lui Fabian cu colori așa de firești, cu umbriri așa de potrivite, și cu atâta măiestrie poetică, cât din acelea nu mai poți șterge nimica, niși adăogă ceva, și ești la îndoială, de al căruia geniu să te miri mai mult : de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet și acele linii primare, or de al lui Fabian, carele a suplini acel schelet cu atâta măiestrie ?

Ovid și Fabian ? Iarăș *Ἡρακλῆς καὶ Πίθηκος* ? Iacă începutul elegiei lui Ovid despre care vorbește biograful lui Fabian :

Spre izvoarele lor vor curge adâncele râuri
 De la mare fugind, și înapoi va mânâ
 Soarele caili cerești ; pământul stele purtă-va.
 Iară cerul de plug se va vedea spintecat ;
 Flacări eși-vor din ape, și din flacări iar apă ;
 Nu-și va păstră nimic drumul său cel hotărât ;

Toate se vor opune în contra legii naturei,
 Și ce n'aș fi crezut, totuș se va întâmpla:

|| Căci de unde credință să mai rămâie în lume,
 Când amicul la nefericiri m'a trădat!

Compară acum versurile lui Ovid cu acea caricatură a lui Fabian, și vei fi «la îndoială de al cărui geniu să te miri mai mult: de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet și acele liniamente primare, or de al lui Fabian, carele»... ?

În politică «megalografia» noastră este mai pronunțată chiar decât în sfera literară, și multe pagini ale proclamațiilor și jurnalelor române sunt în stare să ne umple inima de fală și de uimire. În Românul din 3 Martie 1866 d. D. Brătianu se adresează cu următoarele cuvinte către compatrioții săi:

Români!

În mai puțin de două luni ați trăit mai mult de doi seculi. Voi, născuți de ieri la viața libertății, ați devenit învățătorii lumii civilizate... Europa, uimită de înțelepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucrărilor sale și așteaptă tot de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul-Messia al întregii omeniri gemânde de durere și palpitânde de speranțe... Nu simțiți, fraților, nu simțiți că Dumnezeuira furnică în toată ființa voastră?

Dar coroana dintâi în această luptă pentru gloria «națională» și-o merită Adunarea Națională din 24 Iulie 1869 prin următoarele rânduri:

Două din cele mai mari evenimente în Istoria Europei moderne au priimit direcțiune, sau cel puțin s'au născut, la signalul dat pe pământul nostru: revoluțiunea franceză și cele două uniuni naționale ale Italiei și Germaniei.

|| Revoluțiunea franceză este numai continuățiunea revoluțiunii lui Hora, cu singura deosebire că a lui Hora avea o direcțiune națională pre lângă cea socială. De altminteră până și scăderile, erorile revoluțiunii lui Hora, le aflăm și în cea franceză.

La sunetul eraldului, anunțând unirea Moldovei și a Munteniei, se deșteaptă Garibaldi și Bismarck: unirea Românilor este semnalul lucrărilor spre unirea Italiei și a Germaniei. Vorbind în con-

ferința de la Paris care dădă convențiunea pentru Principate, vorbind în această conferință despre unirea Românilor, comitele Cavour se deprinse a vorbi mai târziu despre cea a Italiei.

Mai puțin zgomotoasă, dar de rezultat nu mai puțin mare, fu revoluțiunea Românilor în sensul liberalismului, a democrației. Constituțiunile ce ne am dat în anii acești din urmă sunt și ele premergătoare noului spirit în Europa. După noi Austria își reveni la parlamentarism; după noi Spania face revoluțiunea sa; după noi însăș Franca va face câțiva pași înainte în sensul democrației.

In urma acestor cuvinte foaia citată ne dă sfatul:

Să nu suradă nimeni cetindu-le.

Aceasta trece peste glumă, onorabilă *Adunare Națională!* Surâsul cel puțin trebuie să ne fie iertat! Căci una din însușirile cele mai fericite ale neamului omenesc și care formează un mijloc de apărare în contra multelor greutăți ale vieții sociale și literare, sunt tocmai acele mișcări jumătate trupești jumătate sufletești, care încep cu simplul surâs și se termină cu izbucnirea de veselie, ce din recunoștință pentru vioiciunea geniului antic ne-am dat a o numi un răs homeric.

In mijlocul unei tendențe a spiritului critic, precum am văzut-o din exemplele citate, câți-va juriști s'au întâlnit în credința, că pentru onoarea bunului simț și în interesul tinerimii noastre, ar fi timp a se restabili odată măsura lucrurilor; și de aceea la înființarea *Convorbirilor literare* s'au încercat fie prin explicări teoretice, fie prin schițe humoristice, a răspândi o judecare mai serioasă a literaturii române. Pentru noi patriotismul nu putea fi identic cu imperfecțiunea, și o lucrare slabă nu merită laudă prin aceea că eră românească.

Din contra, tocmai încercarea de a învăli greșelele sub mantaua «Românismului» ne-a părut a fi o înmulțire a pericolelor deja prea multe, în contra cărora avem să ne luptăm, și o îndoită pro-

vocare de a ne împotrivi în contra lor. Eram prin urmare datorii a pune acelor domni întrebarea, nu cumva cred că există un naționalism al științei, capabil de a face din eroare adevăr, dacă numai eroarea provine dela un autor român? că d. e. Academia din București, care pentru orice stat cult ar fi o concentrare de neștiință pretențioasă, să poată fi un focar al științei adevărate cel puțin până unde curg apele Dâmboviței? că teoriile limbistice ale d-lui Cipariu, care pentru orice filolog apusean nu sunt decât un șir de erori, să fie bune și drepte măcar în hotarul Tărnavelor? că *dreptul public* al d-lui Barnuțiu, care pentru un jurist cu noțiuni elementare de știință este o țesătură de interpretări false și de confuzii neiertate, să rămână «tablele dreptului român» cel puțin pe malul Bahluiului? că scrierile lui Pralea, Tăutu, Țichindeal, Săulescu, A. Densușanu, etc., care în alte state ar deveni un izvor nesecat de împrumutare pentru foi umoristice, să fie destul de bune pentru «Lecturariul» serios al d-lui Pumnul, din care să se nutrească mintea tinerimii române?

Demnitatea noastră de oameni nu ne permite, ca din produceri, ce la popoare culte ar fi obiecte de răs sau de compătimire, să facem o colecție venerabilă și să o depunem pe altarul patriei cu tămâia lingușirii. Ce este rău pentru alte popoare, este rău și pentru noi, și frumoase și adevărate nu pot să fie decât acele scrieri române, care ar fi frumoase și adevărate pentru orice popor cult.

Că această direcție a criticei din *Convorbirile literare* va atrage asupra și luarea aminte a jurnalelor române, eră prima noastră speranță. Că va deșteptă mânia celor ce se simțiau atinși și că această mânie își va afla răsunset în organele lor, eră speranța noastră a doua. Speranță, și nu temere.

Căci polemica jurnalelor, când produce vre-un folos (adese nu produce nici unul), pune numai în mișcare interesul publicului pentru punctul în discuție; publicul începe a ceti—iacă rezultatul cel bun; iar opinia definitivă se fixează de regulă după puterea argumentelor, nu după gândul jurnaliștilor, și astfel un autor, dacă merită a se nimici, se nimicește numai prin propriile sale scrieri, dar niciodată prin scrierile altora, și cu cât acestea sunt mai numeroase și mai violente, cu atât mai puțin.

Aceste două speranțe ale noastre s'au îndeplinit. *Trompeta Carpaților, Federațiunea, Familia, Transilvania*, în timpul din urmă *Archivul filologic, Traian* etc., au binevoit a susține cu vioiciune critica literară și a confirma ruperea pactului tacit de lăudare reciprocă, ce se încheiase mai înainte în această parte a vieții noastre intelectuale¹⁾.

Lucrul important este acum, ca această direcție mai bună să se ferească de celălalt extrem ce-l văzurăm în jurnalele politice, de necuviința de a pierde din vedere obiectul și de a discuta numai cu personalități.

Din nenorocire unele din anti-criticele menționate ne par că alunecă tocmai pe acest povârniș, și, văzând că se adună tot mai multe exemple de alunecare, credem că obiectul merită o observare polemică.

Personalități într'o critică literară se pot face în două moduri: sau se atinge deadreptul persoana privată a autorului criticat sau se afirmă prea mult persoana privată a autorului care critică. Vom

¹⁾ Articolul de mai sus a fost publicat, cum am zis, în 1869. Astăzi se cuvine să amintim și lupta noastră cu *Revista Contemporană*, foaie literară înființată la București în Martie 1873 și acum de mult dispărută. (Vezi cele două «studii» dela sfârșitul acestui volum).

începe cu câteva exemple pentru maniera a doua, fiindcă este mai fină.

În *Convorbirile* din 15 Aprilie 1870 s'a publicat o poezie a d-lui Pogor, «*Sfinx egiptean*». Puține zile după aceea, Traian într'un articol anonim citează câteva versuri din ea, spune că nu le înțelege, și conchide că poezia este un «galimatias». Aceeaș manieră în No. 19 din 8 Iunie 1869 :

Sub pomposul titlu de «Istoriile civilizațiunii», d. A. D. Xenopol începe prin niște «considerațiuni generale», un lung studiu, care promite de a fi și mai obscur în «considerațiunile sale speciale».

Ne-a fost peste putință de a înțelege ceeace vrea autorul.

În adevăr, însuș Edip n'ar fi în stare să priceapă o frază, ca aceasta bunăoară :

«Se sfarmă forma specifică de înțelegere a lunei cu crierii celor din care ea pornește».

Și acest articol din Traian este nesubscris.

Cum stă acum întrebarea? D. Pogor sub numele său publică o poezie, d. Xenopol asemenea un studiu istoric. Vine un anonim și declară, că nu le înțelege pe amândouă. Aceasta o credem, fiindcă o spune. Dar ce urmează de aci? Lăsând cu totul la o parte meritul sau nemeritul poeziei și al studiului citat și privind numai la buna cuviință literară, ne pare evident că ar trebui să fie cineva de o inteligență și competență recunoscută pentru a putea conchide dela neînțelegerea lui la confuziunea altora. Dar un anonim? Aceasta o știm cu toții, ca o poezie și un studiu, fie chiar din cele mai lămurite și populare, vor găsi totuș capete, peste a căror grad de inteligență au trecut. Prin urmare în faptul, că cineva vine și mărturisește că nu le-a înțeles, singurul lucru interesant este publicarea acestei mărturisiri.

O manieră analoagă o vedem într'un pasagiu al lungei anticritice, ce d. Densușeanu face în No.

82, 83 et sqq. din *Federațiunea* (1868) asupra cercetării noastre despre poezia română :

Mai în sus-am promis, că voi reveni și asupra acelei împrejurări, că d. critic are desastrul a se împedica tot de poeziile cele rele, care nu mai au trebuință de critică, fiind criticate ele prin sine înseși.

D. critic pentru a ilustra sau mai bine susțineă teoriile d-sale cu exemple, scoate *în cea mai mare parte* exemple din poeziile (!) studinților dela Oradea-Mare, parte din versificațiunile altor copii tineri sau bătrâni, cari joacă și ei d'a poezia.

A critică poezia sau versuri d'acestea, nu înseamnă nici mai mult nici mai puțin, decât a demonstra că negrul e negru și nu alb.

Dacă d. critic a voit să dea junei generațiuni române o îndreptariu pe terenul poeziei române, pentruece nu a descoperit și probat totdeauna în critica d-sale efectele acelor poeți români, cari până acum taliter-qualiter îi ținem de autorități de rangul prim.

De ce n'a demustrat, pentruece nu sunt bune poeziile lui Bolintineanu, Alecsandri ș. a., pe care generațiunea jună le citește cu plăcere și alții le și imitează.

Acî toată argumentarea se face așa : d. Densușeanu neaflând din cunoștințele d-sale literare, de cine sunt versurile criticate în *Poezia română*, conchide că sunt de autori obscuri, «copilași dela Oradea», și că prin urmare critica lor eră de prisos.

In fapt, lucrul e altfel.

In toată cercetarea noastră critică asupra poeziei române, se află citate 44 exemple de poezii rele. Autorii lor nu sunt numiți în text. Din aceste 41 sunt luate din operele d-lor Alecsandri, Bolintineanu, Sion, Văcărescu, A. Mureșanu, Tăutu, Boliac, Baronzi, Pelimon, Asachi, Istrati, Orășanu, Aricescu, etc.. Rămân dar din poeziile citate numai trei, care sunt estrase din «Versuințe române» compilate de studenți oradiani, și anume cele dela pag. 43, 51, și 52 sau 59. Dar și extragerea lor se explică prin faptul, că numita compilare nu coprinde numai poeziile studenților oradiani, cum crede d. Densușeanu, ci o antologie «din foile naționale dela a. 1838», precum

este scris pe coperta cărții, și precum am relevat și noi expres în citarea dela pag. 38. Aci sunt poezii dela Vasici, Istrati, Babeș, C. Negruzzi, Paris Momuleanu, I. Mureșanu, H. Ioanid, etc.

Dar să nu ne mirăm atât de știința literară a d-lui A. Densușanu, ci să ne păstrăm mirarea pentru știința mai gravă a unui urmaș al d-sale. D. Justin Popfiu a publicat o disertație a sa despre istoria literaturii române, cetită înaintea societății *Transilvania*, și cu toate că obiectul cercetărilor d-sale este tocmai literatura română și de și rectificarea noastră de mai sus apăruse în *Convorbiri literare*, d-sa face totuși nota următoare:

Eară T. Maiorescu în opul său *Poezia română, cercetare critică*, ne-a dat o critică a poeziei române, care însă ocupându-se mai mult cu criticarea produsurilor de puțină reputațiune, ne face a concluda, că autorul nu avu curajul a face o serioasă critică a poeziei române.

(*Poezie și Proză*, I, 261).

Domnii aceștia nu sunt în stare să recunoască un adevăr? În cercetarea noastră critică, a cărei intenție eră de a se ocupa de obiect, și nu de persoane, autorii criticați sunt «celebrități» în înțelesul d-lor Densușanu și Popfiu. Însă numele lor ne-au fost indiferente pentru text; căci publicul de rând putea ignora persoanele, iar puținii «scrutatori» literari, căroro persoanele le sunt interesante, trebuiau să aibă destulă cunoștință de cauză pentru a afla îndată paternitatea ilustră a exemplelor citate. — A cui este vina, dacă d-nii Densușanu și Popfiu nu vor să intre în categoria dintâi, și nu pot să intre în categoria a doua?

Trecând acum la personalitățile, prin care se atacă deadreptul caracterul privat al unui autor,

ne vom sfii a cită exemplele, în care o asemenea necuviință ni s'a prezentat fără încunjur. Este rău, că astfel de lucruri s'au putut produce odată în coloanele unui jurnal; nu este bine să se reproducă încă odată.

Insă trebuie să admirăm în public lipsa de generozitate a acelor scriitori, care au început la noi felul de critică amestecată. Aceasta consistă în a introduce în acelaș articol și personalități și argumente *ad rem*. La cele din urmă am răspunde, dar cele dintâi ne impun tăcere, și astfel se împedică o discuție, de altminteri poate folositoare.

De această categorie se ține critica lungă de 24 de coloane ce reverendisimul domn I. M. Moldovan, profesor la Blaj, face în contra sub-scri-sului ¹⁾. Între o apărare a lui Șincai și o interpretare a lui Petru Maior, asupra cărora s'ar putea discuta, ne spune că observările noastre în contra lui Șincai provin din *invidie*.

O lungă combatere a broșurei noastre *Despre scrierea limbei române*, în care combatere se susține din nou etimologismul și care ar putea fi din nou criticată, se termină așa:

Numai una singură observare voi mai face.

D. M. se clătenă în coace și în colo și întru scrierea numelui nostru gentile și acuș îl scrie: «rumân, acuș român, și acuș roman.

Dela rectorul unei universități române, dela un membru al societății literare române, cu drept cuvânt poate pretinde orice român, (și mai vartos acelia, de intru ale căror dări își capătă plata de rector și banii de drum la ședințele societății literare), că și se știa și se vrea ai scrie numele cum se cade.

Se înțelege, că după asemenea cuvinte acest domn a pierdut dreptul la o discuție cuviincioasă, și întrebarea interesantă despre *rumân* și *român* trebuie lăsată pentru altă ocazie ²⁾.

¹⁾ În N-rii XXIII și XXV ai *Archivului filologic* din 1869.

²⁾ Vezi mai jos *Direcția nouă, proza*.

În fine, *last not least*, mai citim apostrofarea ce ne face la pag. 460 :

La ce este cineva învățat, dacă nu spre a lucra și judeca întru toate mai presus și nu după modul vulgar?

De aceea d. M., se nevoește a se destinge de judecata vulgariă, nu numai pe câmpul literaturii și filologiei române, ci și pre al celei latine, — de și acest din urmă, doar va recunoaște d. M., eră cultivat destul de bine și înainte de ivirea d-sale.

Că cine a mai auzit până aci de verbul lat. *meno* care d-sa îl pune de două ori în «scrierea limbei rom.» p. 150 și derivă din el *pre eminere*?

Lumea ținea până aci, că *eminere* este delă rădăcina *mineo*, ce ocure la Lucretiu în două locuri ne-ndoite, cartea VI, v. 563 și 1193. Vom vedea, aflase-va măcar un filolog, carele să se cucerească prin d. M. și să accepteze pe *meno* în tezaurul limbei latine ca rădăcină a lui *eminere*, — sau d. M. va declara că în l. c. al scrierii d-sale *bonus dormitat Homerus*.

Ațâțarea personală se vede din aceea că *emineo* este indiferent pentru etimologismul și fonetismul ortografiei române, cărora le este consacrată disertațiunea noastră despre scriere. În privința obiectului în discuție nu are nici o însemnătate, dacă este rea sau nu derivarea noastră și bună aceea a d-lui Moldovanu, și o simplă amintire într'o notă, fără atâta ironie, ar fi fost de ajuns.

Din întâmplare lucrul este tocmai dimpotrivă, și ironia și-a greșit adresa. Latinescul *emineo* se află derivat delă rădăcina *meno* (*mineo* în nici un caz nu putea fi rădăcină) în o carte fundamentală pentru etimologia limbei latine, adică în *L. Doederlein, lateinische Synonimen und Etymologien*, vol. V, pag. 226, și această deriyare este reprodușă și în lexiconul latinesc al lui Georges, edit. 10, nu sub rubrica *meno*, nici la *emineo* sau *mineo*, unde va fi căutat d. Moldovanu, ci la cuvântul *mensa, a*.

Georges este un lexicon lățit printre scolarii gimnaziilor austriace, și reverendisimul Moldovanu

va fi dar în stare să controleze exactitatea notiței precedente.

Dar destul de această materie neplăcută!

A critică este ușor (revenim la începutul observărilor noastre polemice), însă pare a fi o lucrare a minții omenеști, ce reclamă totuș câteva cunoștințe, un grad de prudență și cel puțin simțimântul elementar pentru ceeace se numește bunăcuviință.

II.

Interesante sunt sofismele, ce se opun în contra direcției critice în literatura română, și cu arătarea lor vom termina deocamdată observările de față.

Așa dar: ce este de zis în contra criticei în genere? Această întrebare se înțelege că nu se adresează la partizanii convinși ai tendințelor criticate. Cei ce cred în adevăr, că limba și scrierea română se va îndrepta după dd. Cipariu sau Pumnul, că operile d-lui Barnuțiu sunt cărți de știință și că d. Heliade este poet, cu aceia nu avem de discutat. Timpul își ia sarcina asupra-și de a le arăta perspectiva adevărată, și nu va fi a noastră vina, dacă în această schimbare optică ceeace astăzi pare figură serioasă devine din zi ce merge mai mult caricatură până când dispăre de tot. Dar avem de discutat cu acei adversari, mai numeroși decât s'ar crede, cari în opinia lor intimă recunosc ca și noi greșelele criticate, însă își dau aerul de a le susține din alte considerări.

Și mai întâi se zice, că așa numita «epocă de tranzițiune» a fost la toate popoarele o epocă imperfectă și că prin urmare nici starea noastră literară nu poate fi deodată bună, ci trebuie să treacă încă prin multe schimbări până va ajunge la o expresie mai estetică.

Să admitem că este așa. Ce dovedește aceasta în contra criticei? Oare din starea imperfectă a unei epoce, poporul s'a ridicat lăudându-și imperfecțiunea, sau s'a ridicat criticând răul pentru a prepara binele? Din momentul în care se recunoaște, că suntem în tranzițiune, din acel moment se recunoaște legitimitatea criticei și se osândește lenevirea, care așteaptă binele în viitor fără nici o luptă și care, văzând răul, îl măgulește cu speranța că se va îndreptă dela sine. Dela sine nu se îndreptează nimic în capetele unei generațiuni; căci orce cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenței libere, și datorită de a afla adevărul și de a combate eroarea, se impune fără șovăire fiecărui om, care nu se mulțumește cu existența sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă în sine, ce răsună la fericirea și la nefericirea națiunii, din care s'a născut.

Cine a tăgăduit vreodată, că ceea ce este, are cauza și motivele sale de a fi așa cum e? Desigur noi Românii, dacă suntem într'o stare deplorabilă, a trebuit să fi fost cotropiți de atâtea elemente nefaste în lăuntru și în afară, încât să nu putem ajunge la o stare mai bună. Dar a înțelege necesitatea unui lucru, nu va să zică a'l primi fără împotrivire, ci ar putea să zică numai a provoca o judecată mai blândă pentru persoanele, care au marcat viața publică a poporului. În contra persoanelor însă în valoarea lor privată nu s'a îndreptat niciodată critica noastră. Fiecare din noi simte și este gata să afirme, că Petru Maior, Șincai, Cipariu, Pumnul sunt bărbați de valoare personală, care și-au jertfit viața lor la binele public așa precum l-au înțeles, și anume și-au jertfit-o fără a căuta interese personale, precum face marea mulțime a urmașilor lor. Dar această onoare

și demnitate personală nu schimbă întru nimic judecata obiectivă asupra operelor, ea nu poate face din cartea lui Petru Maior o istorie, din compilarea fără critică a lui Șincai o hronică, din etimologismul d-lui Cipariu și din limba lui Pumnul un adevăr limbistic. Din contră, cu cât persoanele sunt mai presus de critică, cu atât erorile literare trebuiesc supuse unei critice mai serioase, și numai simțirea și combaterea acelor erori e mijlocul propriu de scăpare. Căci dacă istoria scrisă admite explicări, adevărul de realizat nu admite transacțiuni. El neagă eroarea absolut, oricare ar fi fost motivele ei, precum se neagă în dezvoltarea omnirii orice popor, care nu a știut să-și însușească elementele de cultură în timpul priincios.

Prin urmare din aceea, că o stare de lucruri se poate explica istoricește, nu rezultă că se poate justifica, și numai prin o raționare sofistică s'ar aduce de aci un argument în contra criticei.

Dar în genere toată idea aceasta are trebuință de o meditare mai strânsă. De câte ori se arată nulitatea unei lucrări literare, fie tractat științific, fie culegere de poezii, ni se obiectează: nu descurajați! toate începuturile sunt mici.

Toate începuturile sunt mici! Atârnă dela înțelesul, ce se dă cuvântului mic. Dacă e vorba de cantitate sau mai bine de extensiune, atunci e adevărat, că începuturile sunt mici; dar dacă e vorba de calitate, de valoare intensivă, atunci toate începuturile sunt mari. Un început de cultură, în orice ram al ei s'ar întâmplă, trebuie să cuprindă întâi ceva ce nu a fost până atunci în viața publică a aceluia popor, dar al doilea tot deodată ceva, ce poate servi de fundament pentru o clădire și urmare mai departe. Numai cu aceste două elemente este un început. Din cel dintâi se vede, pentru

ce la prima sa ivire este mic, adecă mic extensiv. In generația, în mijlocul căreia se prezintă, află cu necesitate un număr mai mare de adversari, decât de amici; fiindcă este o nouă combinare și percepțiune de forme ale viitorului, pe care numai spiritele eminente le pot înțelege și primi îndată; și aceste sunt în minoritate. Inșă numărul cel mic de adepti crește din zi ce merge, și pe când în scurta actualitate domnește eroarea învechită, ideilor de reformă li se păstrează o viitorime fără margini.

Dar pentru ca această continuare în viitor să se întâmple, începutul cel mic la întindere a trebuit să fie mare prin adevărul ce-l cuprinde, prin valoarea energetică, ce-i dă putere de a rezistă și, biruind greutatea timpului, a produce șirul neîntrerupt de forme nouă de viață.

La erorile contimporane se observă tocmai contrarul. Corul de apologiști în cantitatea lui stă în proporție inversă cu valoarea din lăuntru a obiectului laudat, și soarta prea blândă, fiindcă a rezervat nulităților desprețul uitării în viitor, le mângâie cu parfumul ieftin al lingușirilor majorității contimporane.

Prin urmare obiecțiunea cu începuturile cele mici este sofistică în aceea, că se folosește de cuvintele tezei adevărate: toate începuturile sunt mici (în cantitatea adeptilor, dar mari în valoare), pentru a-i substitui înțelesul absurd, că toate începuturile pot fi mici în valoare și mari în adepti.

Asemenea încercări nu sunt nici un început, ci sunt timp pierdut, și toată cifra partizanilor nu le poate da viața din lăuntru ce le lipsește dela naștere.

Critica neobosită în contra lor este una din datoriile cele mai urgente în împrejurările noastre.

Căci Românii nu mai sunt acea *tabula rasa*, care erau la începutul secolului prezent, un câmp roditor și nesticat pentru a primi semințele culturii adevărate. De două generații încoace direcția lor s'a pronunțat, și s'a pronunțat într'un mod primejdios pentru chiar existența poporului. A încercă prin toate mijloacele să punem o stavilă curentului de idei bizantine, ce învârtește capetele generației prezente, ne pare singura misiune oportună a publicității bine înțelese.

În această încredere nu ne poate slăbi opoziția de bună și de rea credință, ce am întâmpinat în marea majoritate a publiciștilor români, ea ne servește numai pentru a măsură întinderea răului. Căci să nu confundăm! Majoritățile sunt un fapt de cea mai mare însemnătate în politică, fiind termometrul sigur pentru a arăta, până unde certe idei au intrat și s'au înrădăcinat într'o societate și când se pot prin urmare formulă ca legi practice ale ei. Dar când e vorba de o lucrare în sfera ideală, fie operă de artă, fie teorie științifică, fie numai o critică, majoritățile nu însemnează nimic, fiindcă totdeauna asemenea lucrări au fost primite la început de o minoritate și, dacă și-au câștigat teren, și l-au câștigat numai în viitorul poporului lor.

Este o adevărată mângâere de a se pătrunde de acest fapt al progresului culturii, mângâere trebuincioasă în contra prea multor sarcini ale situației impuse. Căci nu fără lupte grele poți rupe roadele din pomul cunoștinței, și îndărătul fiecărui adevăr, la care ai ajuns, lași o iluzie pierdută. Cu simțiminte de recunoștință și cu inima plină de speranțe ai intrat în templul tuturilor, și în loc de statue ai găsit idoluri, și în locul templului visat te-ai deșteptat într'un haos de ruine, fericit dacă

află în mijlocul lor o inteligență amică, care să simtă cu tine dezolarea generală.

În asemenea momente este bine să nu cauți înapoi nici împrejur, ci, pășind înainte, să-ți păstrezi încrederea, că progresul adevărului *trebuie* să se facă și că formula lui este aceasta: Mulți din cei ce astăzi sunt în rătăcire, vor veni mâine pe calea adevărului, dar nici unul din ceice au înțeles odată adevărul, nu se va mai întoarce la vechiele erori.

IN CONTRA
DIRECTIEI DE ASTAZI
IN CULTURA ROMÂNĂ
(1868)

«Convorbirile literare» au publicat un șir de cercetări critice asupra lucrărilor mai însemnate, prin care s'a caracterizat cultura română în timpul din urmă, asupra poeziei de salon și poeziei populare, asupra etimologismului d-lui Cipariu și «Lepturarului» d-lui Pumnul, asupra Dreptului public al Românilor după școala Barnuțiu și asupra limbei române în jurnalele din Austria.

Aceste critice nu au rămas fără răspuns; însă toate răspunsurile, după obiceiul introdus la noi, erau pline de personalități, așa încât, din respect pentru publicitate, au trebuit să fie trecute sub tăcere. Căci ce are a face în asemenea discuții persoana scriitorului!

O excepție se poate admite numai în privința ultimului răspuns al *Transilvaniei*, fiindcă unele observări din el dau ocazie de a caracteriza întreaga cultură română din ziua de astăzi și prin urmare merită să fie relevate. Afară de aceasta, *Transilvania* este organul public al «Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român», redactat de unul din cei mai cunoscuți bărbați ai noștri, de d. Bariț, și întrucât reprezintă astfel floarea dezvoltării intelectuale din Ardeal, are drept să ceară a nu fi ignorată.

Transilvania ¹⁾, răspunzând la articolele noastre

¹⁾ *Transilvania* din 1 August 1868.

despre limba română în jurnalele austriace, retipărite în volumul de față, începe prin a reproduce anticritica *Familiei* din Pesta, care este de opinie, că erorile limbistice criticate de noi sunt numai niște «bagatele». *Transilvania* însăș recunoaște că jurnalele austriace scriu rău românește, se miră însă, pentru ce și cele din Iași scriu rău, și citează ca exemplu niște pasaje pline de erori din *Săptămâna*. În celelalte observări ale sale pare a se uni cu opinia *Familiei* despre «bagatelele» criticate de noi și zice :

În marele număr de proverbia românești este și unul care zice : satul arde, baba se piaptână. Acuma, uităte, acuma la anul 1868 și află d. T. Maioreșcu timpul de a cere de la publiciștii de dincoace stil neted, gramatică, ortografie.

Cine ne face aceste întâmpinări? Am înțelege, când ele ne-ar veni de la *Albina*, *Federațiunea*, *Telegraful*, fiindcă acestea sunt foi mai ales politice, care în sprijinirea importantelor interese constituționale, cărora sunt consacrate, se pot cel puțin scuză, dacă nu au avut destulă luare aminte pentru limba în care scriu. Dar ca tocmai cele două foi literare *Transilvania* și *Familia* să aibă drept a ni le face, aceasta nu o putem primi.

Este din contră caracteristic pentru starea, în care a ajuns cultura noastră intelectuală, dacă organul oficial al asociațiunii Transilvănene pentru *literatura* română și *cultura poporului* român are — cum să o numim cu un termen parlamentar? — are *inspirațiunea* de a ne răspunde, că este o «pieptenare de babă», dacă în anul 1868 îi cerem gramatică, stil și ortografie!

Nu știm ce vor fi gândit membrii acelei asociațiuni la cetirea unui astfel de răspuns din partea reprezentantului d-lor. Noi însă ne-am pus următoarea întrebare: Dacă o foaie literară nu este în

stare să scrie după gramatică, dacă se declară incapabilă de a avea ortografie și stil bun, atunci de unde a luat curagiul de a se mai prezenta pe arena publicității? și ce folos își închipuește că va putea produce prin lucrarea ei literară?

Răspunsul neapărat la aceste neapărate întrebări aruncă o lumină așa de tristă asupra organului asociațiunii Transilvane, pentru a nu mai vorbi de *Familia*, în cât ne simțim provocați a căuta înșine împrejurările ușurătoare, care i-ar putea explica purtarea într'un mod mai puțin defavorabil și care i-ar lua o parte din răspunderea ce și-a atras-o.

Asemenea împrejurări ușurătoare există, și datoria noastră este acum de a le pune în vederea cititorilor.

Foaia *Transilvania* și atâtea alte foi literare și politice ale Românilor sunt așa de slab redactate, așa de stricăcioase prin formă și cuprinsul lor, fiindcă trăesc într'o atmosferă stricată și se inspiră de ideile și de simțimintele ce caracterizează marea majoritate a «inteligențelor și anteluptătorilor» români. Vițiul radical în ele și prin urmare în toată direcția de astăzi a culturii noastre, este neadevărul, pentru a nu întrebuiți un cuvânt mai colorat, neadevăr în aspirări, neadevăr în politică, neadevăr în poezie, neadevăr până în gramatică, neadevăr în toate formele de manifestare a spiritului public.

Cufundată până la începutul secolului XIX în barbaria orientală, societatea română pe la 1820 începù a se trezi din letargia ei, apucată poate deabiã atunci de mișcarea contagioasă, prin care ideile revoluțiunii franceze au străbătut până în extremitățile geografice ale Europei. Atrasă de lumină, junimea noastră întreprinse acea emigrare extraordinară spre fântânele științei din Franța și

Germania, care până astăzi a mers tot crescând și care a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăților străine. Din nenorocire nu mai lustrul din afară! Căci nepregătiți, precum erau și sunt tinerii noștri, uimiți de fenomenele mărețe ale culturii moderne, ei se pătrunseră numai de efecte, dar nu pătrunseră până la cauze, văzură numai formele de deasupra ale civilizațiunii, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adânci, care au produs cu necesitate acele forme și fără a căror preexistență ele nici nu ar fi putut exista. Și astfel, mărginiți într'o superficialitate fatală, cu mintea și cu inima aprinse de un foc prea ușor, tinerii români se întorceau și se întorc în patria lor cu hotărârea de a imita și a reproduce aparențele culturii apusene, cu încrederea, că în modul cel mai grăbit vor și realiza îndată literatura, știința, arta frumoasă și mai întâi de toate libertatea într'un stat modern. Și așa de des s'au repetit aceste iluzii juvenile, încât au produs acum o adevărată atmosferă intelectuală în societatea română, o direcție puternică, ce apucă cu tărie egală pe cei tineri și pe cei bătrâni, pe cei cari se duc spre a învăța și pe cei cari s'au întors spre a aplica învățătura lor. În deosebire de poetul antic, care admirând greutatea enormă ce le-a învins Statul Roman până la constituirea sa, exclamă faimoasa frază *tantae molis erat Romanam condere gentem*, coborâtorii acestor Romani își cred ușoară sarcina de a așeza gîntea română pe bazele civilizațiunii, și mulți din ei sunt chiar încredințați, că astăzi această așezare este aproape de a fi terminată. Avem de toate cu îmbelșugare, își închipuesc ei, și când îi întrebi de literatură, îți citează cifra coalelor înnegrite pe fiecare an cu litere române și numărul tipografiilor din Bu-

curești, și când le vorbești de știință, îți arată societățile mai mult sau mai puțin academice și programele discursurilor ținute asupra problemelor celor mai grele ale inteligenții omenești; dacă te interesezi de arta frumoasă, te duc în muzee, în pinacoteci și gliptoteci, îți arată expozițiunea artiștilor în viață și se laudă cu numărul pânzelor spânzurate pe părete; și dacă în fine te îndoești de libertate, îți prezintă hârtia pe care e tipărită Constituțiunea română și îți citesc discursurile și circularile ultimului ministru, care s'a întâmplat să fie la putere.

Față cu această direcție a publicului român, noi nu putem crede, că adevăratul mobil care l-a îndemnat spre cultura occidentală, să fi fost o prețuire inteligentă a acestei culturi. Mobilul propriu nu a putut fi decât vanitatea descendenților lui Traian, vanitatea de a arăta popoarelor străine cu orice preț, chiar cu disprețul adevărului, că le suntem egali în nivelul civilizațiunii.

Numai așa se explică vițiul, de care este molișită viața noastră publică, adică lipsa de orce fundament solid pentru formele din afară ce le tot primim.

Și primejdioasă în astă privință nu e atât lipsa de fundament în sine, cât este lipsa de orice simțire a necesității acestui fundament în public, este suficiența cu care oamenii noștri cred și sunt crezuți, că au făcut o faptă atunci când au produs sau tradus numai o formă goală a străinilor. Această rătăcire totală a judecăței este fenomenul cel mai însemnat în situațiunea noastră intelectuală, un fenomen așa de grav, încât ne pare că este datoria fiecărei inteligenți oneste de a'l studia, de a'l urmări de la prima sa arătare în cultura română și de a'l denunța pretutindenea

spiritelor mai june, pentru ca acestea să înțeleagă și să primească sarcina de a-l combate și nimic fără nici o cruțare, dacă nu vor să fie înșiși niemiți sub greutatea lui.

La 1812 Petru Maior, pentru a nu pomeni compilarea de citate făcută de Șincai fără nici o critică, scrie istoria sa despre începutul Românilor în Dacia. În tendența ce are de a dovedi că noi suntem descendenți necorupți ai Romanilor, Maior susține în paragraful al patrulea, că Dacii au fost cu totul exterminați de Romani, așa încât nu s'a întâmplat nici o amestecare între aceste două popoare. Pentru a proba o ipoteză așa de nefirească, istoricul nostru se întemeiază pe un pasaj îndoios din Eutrop, și pe un pasaj din Julian, cărora le dă o interpretare imposibilă de admis cu mintea sănătoasă, și astfel începe demonstrarea istorică a romanității noastre cu o falsificare a Istoriei.

La 1825 apare Lexiconul de la Buda, «romănesc — latinesc — unguresc — nemțesc», care se încearcă să stabilească prin derivări de cuvinte, că limba noastră este cea mai pură romană și foarte puțin amestecată cu cuvinte slavone. Câteva exemple vor arăta valoarea acestor derivări:

Verbul nostru *găsesc* se derivă de la latinescul *consecuor*, substantivul *boier*, de la *voglia*, i. e. *voluntas*, substantivul *ceas* de la *caedo*, *caesum*. *caesura*, *quia dies in 24 partes quasi caesuras est devisa*.

Cu asemenea procedare începe știința noastră despre lătinitatea cuvintelor române, și primul pas se face prin o falsificare a etimologiei.

La 1840 se publică *Tentamen criticum în linguam romanicam*. Scrisă în latinește, această carte are scopul de a arăta străinilor, ce fel de limbă curată este aceea, care se vorbește de poporul ro-

mân, însă arată o limbă, care nu s'a vorbit și nu se va vorbi nici odată în poporul român. Acolo întâlnim forme gramaticale și fraze ca cele următoare:

Aburiu și abureru auditu, abébiu, abebimu, abeboru făcutu, abiu, voliu fire cantatu; do invetiasses aleque, nu abi fire asi supers-tiosu, que e fedu, do se et asconde, do me et laudi cu gula la, quomu ari, asi secili, etc. etc.

Și astfel gramatica română începe cu o falsificare a filologiei.

O repetim: ceea ce surprinde și întristează în aceste produse, nu este eroarea lor în sine, căci aceasta se explică și uneori se justifică prin împrejurările timpului, dar este eroarea judecății noastre de astăzi asupra lor, este lauda și suficiența, cu care se privesc de inteligențele române ca adevărate fapte de știință valabilă, este orbirea de a nu vedea că zidirea naționalității române nu se poate așeza pe un fundament, în mijlocul căruia zace neadevărul.

Dacă străinii știu astăzi și recunosc, că noi suntem de viță latină, meritul este nu al nostru, ci al filologilor Dietz, Raynouard, Fuchs, Miclosich, Max Müller și alții, cari nu prin iluzii pretențioase, ci prin legile solide ale științei au dovedit latinitatea esențială a limbei române. Iar cărți de natura tentamenului critic și a lexiconului dela Buda nu puteau decât să împedice adevărul, producând neîncredere în contra unei teze, care avea trebuință de argumente așa de greșite pentru a fi susținută.

Direcția falsă odată croită prin cele trei opere dela începutul culturai noastre moderne, inteligența română a înaintat cu ușurință pe calea deschisă, și cu acelaș neadevăr în lăuntru și cu aceeaș pretenție în afară s'au imitat și s'au falsificat toate

formele civilizațiunii moderne. Înainte de a avea partid politic, care să simțã trebuința unui organ, și public iubitor de știință, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice și reviste literare, și am falsificat și desprețuit jurnalistica, înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate, și înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnazii și universități și am falsificat instrucțiunea publică. Înainte de a avea o cultură crescută peste marginile școalelor, am făcut Atenee române și Asociațiuni de cultură, și am desprețiat spiritul de societăți literare. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate științifică originală, am făcut Societatea Academică Română cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-archeologică și cu secțiunea științelor naturale, și am falsificat idea Academiei. Înainte de a avea artiștii trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică; înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut școala de bele-arte; înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fundat teatrul național — și am desprețiat și falsificat toate aceste forme de cultură.

În aparență, după statistica formelor din afară, Românii posed astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune. Dar în realitate toate aceste sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte ale Românilor este nulă și fără valoare și abisul, ce ne desparte de poporul de jos, devine din zi în zi mai adânc. Singura clasă reală la noi este țăranul român, și realitatea lui este suferința, sub care suspină de fantasmagoriile

claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificului fictiv, ce-l numim cultură română, și cu obolul cel din urmă îl silim să ne plătească pictorii și muzicanții noștri, academicii și atenianii din București, premiile literare și științifice de pretutindenea, și din recunoștință cel puțin nu-i producem nici o singură lucrare, care să i înalțe mîma și să 'l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele.

Ca să mai trăim în modul acesta, este cu neputință. Plîngerea poporului de jos și ridicolul plebei de sus au ajuns la culme. Pe de altă parte, prin înlesnirea comunicărilor, vine acum însăși cultura occidentală la noi, fiindcă noi nu am știut să mergem înaintea ei. Sub a ei lumină biruitoare va deveni manifest tot artificiful și toată caricatura «civilizațiunii» noastre, și formele deșerte, cu care ne-am îngâmfat până acum, își vor răzbună atrăgînd cu lăcomie fondul solid din inima străină.

Mai este oare timp de scăpare? Mai este oare cu putință ca o energică reacțiune să se producă în capetele tinerimii române și, odată cu desprețul neadevărului de până acum, să deștepte voința de a pune fundamentul adevărat acolo unde se află astăzi numai pretenții iluzorii? Poate soarta ne va acorda timp pentru această regenerare a spiritului public, și înainte de a lăsa să se strecoare în inimă nepăsarea de moarte, este încă de datoria fiecărei inteligențe ce vede pericolul, de a se lupta până în ultimul moment în contra lui.

^ O primă greșală, de care trebuie astăzi ferită tinerimea noastră, este încurajarea blîndă a mediocrităților. Cea mai rea poezie, proza cea mai lipsită de idei, discursul cel mai de pe deasupra, — toate sunt primite cu laudă, sau cel puțin cu

indulgență, sub cuvânt că «tot este ceva» și că are să devie mai bine. Așa zicem de 30 de ani și încurajăm la oameni nechiemați și nealeși! Domnul X e proclamat poet mare, domnul Y jurnalist eminent, domnul Z bărbat de stat european, și rezultatul este, că de atunci încoace mergem tot mai rău, că poezia a dispărut din societate, că jurnalistica și-a pierdut orice influență; iar cât pentru politica română — fericite articolele literare, cărora le este permis să nu se ocupe de dânsa!

De aci să învățăm marele adevăr, că mediocritățile trebuiesc descurajate dela viața publică a unui popor, și cu cât poporul este mai incult, cu atât mai mult, fiindcă tocmai atunci sunt primejdioase. Ceeace are valoare, se arată la prima sa înfățișare în meritul său și nu are trebuință de indulgență, căci nu este bun numai pentru noi și de o cam dată, ci pentru toți și pentru totdeauna.

Al doilea adevăr, și cel mai însemnat, de care trebuie să ne pătrundem, este acesta: Forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de dreptul stricăcioasă, fiindcă nimicește un mijloc puternic de cultură. Și prin urmare vom zice: este mai bine să nu facem o școală de loc, decât să facem o școală rea, mai bine să nu facem o pinacotecă de loc, decât să o facem lipsită de arta frumoasă; mai bine să nu facem de loc statutele, organizarea, membrii onorarii și neonorai ai unei asociațiuni, decât să le facem fără ca spiritul propriu de asociare să se fi manifestat cu siguranță în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem de loc academii cu secțiunile lor, cu ședințele solemne, cu discursurile de recepțiune, cu analele pentru elaborate, decât să le facem toate aceste fără maturitatea științifică, ce singură le dă rațiunea de a fi.

Căci dacă facem altfel, atunci producem un șir de forme, ce sunt silite să existe un timp mai mult sau mai puțin lung fără fondul lor propriu. Inșă în timpul, în care o academie e osândită să existe fără știință, o asociațiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă și o școală fără instrucțiune bună, în acest timp formele se discreditează cu totul în opinia publică și întârzie chiar fondul, ce neatârnat de ele s'ar putea produce în viitor și care atunci s'ar sfii să se îmbrace în vestmântul lor desprețuit.

Intorcându-ne dela aceste reflecții generale la punctul concret, de unde am plecat, vedem, cât de ușor ne putem explica acum purtarea foaei *Transilvania* și a altor colege ale ei. *Transilvania* este cuprinsă de ameteala formelor deșerte, prin care se caracterizează așa numita cultură română din zioa de astăzi. Ea crede că înaintează literatura când înmulțește cifra coalelor periodice în literatura română; că referatele despre asociațiunea Transilvăneană, ce le publică și din care se vede o lipsă totală de activitate inteligentă, produc un folos, fiindcă sunt protocoale subscrise de un Președinte și de un Vice-președinte și de un Secretar; că elucubrațiunile de gimnaziast ale d-lui T. asupra economiei politice și trâmbițările d-lui P. asupra literaturii române cu «prestanța» ei și asupra necesității unui Panteon, în care să figureze și învățații români «cari asudă pe piscurile țepeșe ale filozofiei», sunt fapte laudabile de știință fiindcă s'au rostit ca discursuri solemne într'o adunare anuală a asociațiunii pentru cultura poporului român. Ea se miră, cum de noi în anul 1868 îi cerem fond pentru aceste forme, cerem limbă bună, ortografie, gramatică pentru o foae literară,

și ne declară, că nu are timp să se ocupe de asemenea «bagatele».

Cum am zis: noi înțelegem și ne explicăm această purtare; dar tot așa de bine înțelegem datoria impusă junimii române de a o osândi și de a părăsi odată pentru totdeauna direcția acestor «anteluptători» ai Națiunii.

Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi și această formă binefăcătoare a vieții omenеști; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, și dacă stăruеște în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechia lege a Istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată și între o națiune rezistentă, se nimicește națiunea, dar nici odată adevărul.

DIRECȚIA NOUĂ
IN
POEZIA SI PROZA ROMÂNĂ
1872

I.

POEZIA.

ALECSANDRI, EMINESCU, BODNARESCU, MATILDA

CUGLER, SERBANESCU, PETRINO.

Sunt întrebări, care în starea normală a unei societăți nu există, dar care, odată născute, se impun atenției tuturilor și cer neapărat un răspuns de la cei ce se gândesc la interesele publice.

Va avea România un viitor? Se mai află în poporul ei destulă putere primitivă pentru a ridica și a purta sarcina culturii? Căci cultura e o sarcină, care cere și consumă neîntrerupt puterile vitale ale unei națiuni. Va putea să pășească în lucrare pașnică pe aceeaș cale, pe care civilizația apuseană a adus atâta bine omenirii?

O parte a răspunsului atârnă de la direcția spiritelor din societatea de astăzi, direcție, a cărei manifestare este literatura în înțelesul cel mai larg al cuvântului.

Pe când în lumea noastră politică neliniștea a ajuns la culme și totul pare întunecat în confuzia unor tendințe lipsite de princip, se dezvoltă alături cu acele mișcări nesănătoase o literatură încă

jună și în parte încă nerecunoscută, dar care prin spiritul ei sigur și solid ne dă primul element de speranță legitimă pentru viitor. Această speranță va deveni o realitate în proporția, în care noua viață pe de o parte se va întări în cercul ei, iar pe de alta va fi înțeleasă și primită de societatea română, mai ales de juna generație, în mijlocul căreia trăim.

Starea literaturii noastre și direcția spiritului public până la 1867 le am analizat într'un șir de critice anterioare și le vom mai atinge în decursul cercetărilor de față. Din criticile științifice văzusem falsitatea și pretențiile necoapte ale istoricilor, filologilor și jurnaliștilor noștri în marea lor majoritate; din «critica poeziei» ne încredințasem despre lipsa de valoare a celor mai mulți contemporani și urmași a lui Alecsandri și Bolintineanu până la acel an.

Din norocire, o reacție salutară a spiritului nostru literar se constată în producerile ultimilor patru ani. Noua direcție, în deosebire de cea veche și căzută, se caracterizează prin simțimânt natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor, ce omenirea întreagă le datorește civilizației apusene. și totodată prin păstrarea și chiar accentuarea elementului național. Ne pare timpul venit de a atrage atenția publică asupra'i, și în paginile următoare ne încercăm a arunca o scurtă privire asupra câtorva reprezentanți ai acestui început de scăpare, ai acestei nașteri sau renașteri literare. Valoarea lor nu este deopotrivă; sunt câteva talente inferioare, și unii și alții însă sunt pe calea naturală și aspiră cu bună credință spre adevăr. Din acest punct de vedere toți împreună merită o atenție binevoitoare.

În fruntea noiei mișcări e drept să punem pe

Vasile Alecsandri. Cap al poeziei noastre literare în generația trecută, poetul *Doimelor și Lăcrămioarelor*, culegătorul cântecelor populare, păruse a și fi terminat chemarea literară. Și nici atenția publicului nu mai era îndreptată spre poezie, o agitare stearpă preocupă toate spiritele. Deodată, după o lungă tăcere, din mijlocul iernei grele, ce o petrecuse în izolare la Mircești, și iernei mult mai grele ce o petrecea izolat în literatura țării sale, poetul nostru reînviat ne surprinse cu publicarea «Pastelurilor.»

În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare un negru punct s'arată:
E cocostârcul tainic în lume călător,
Al primăverii dulcea, iubit prevestitor.

El vine, se înalță, în cereuri line sboară
Și repede ca gândul la cuibu-i se coboară,
Iar copilașii veseli, cu pieptul desgolit,
Alerg sărind în cale-i și i zic: bine-ai sosit!

În aer ciocârlia, pe case rândunele,
Pe crengile pădurei un roi de păsărele
Cu lungă ciripire la soare se 'ncălzesc,
Și pe deasupra bălții nagății se 'nvârtesc.

Ah! iată primăvara cu sânu-i de verdeață!
În lume-i veselie, amor, sperare, viață,
Și cerul și pământul preschimbă sărutări
Prin raze aurite și vesele cântări!

«Pastelurile» ¹⁾ sunt un șir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate însuflețite de o simțire așa de curată și de puternică a naturii, scrise într'o limbă așa de frumoasă, încât au devenit fără comparare cea mai mare podoaabă a poeziei lui Alecsandri, o podoaabă a literaturii române în deobște.

¹⁾ Apărute în «Convorbiri literare» de la 1868 — 1871.

R O D I C A.

Purtând cofița cu apă rece
Pe ai sei umeri albi, rotunjori,
Juma Rodică voioasă trece
Pe lângă junii semănători.

Ei cu grăbire îi sar în cale
Zicând: «Rodico, floare de crin,
«În plin să-ți meargă vrerile tale,
«Precum tu, dragă, ne ieși cu plin!

«Până la toamnă s'ajungi mireasă!
«Calea să-ți fie plină de flori,
«Și casa casă și masa masă
«Și sânul leagăn de pruncușori!»

Ei zic ș'o seamăn cu grâu de vară,
Apoi cofița întreag'o beu;
Copila râde și'n cale-i sboară,
Scuturând grâul din părul seu.

Am citat două din ele, le-am putea cită pe toate: nicăeri declamații politice, simțiri meșteșugite, extazieri și desperări de ocazie, pretutindeni concepție naturală și un aer răcoritor de putere și sănătate sufletească.

Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum așa de puțin format, încât ne vine greu să'l cităm îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului este d. Mihail Eminescu ¹⁾. De la d-sa cunoaștem mai multe poezii publicate în «Convorbiri literare», care toate au particularitățile arătate mai sus, însă au și farmecul limbajului (semnul celor aleși), o concepție înaltă și pe lângă aceste (lucru rar între ai noștri) iubirea și înțelegerea artei antice.

¹⁾ Despre Eminescu, ajuns la culmea desvoltării lui, vezi o cercetare mai întinsă în volumul din urmă al acestor «Critice.»

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândeă în basme și vorbeă în poezii,
O! te văd, te-aud, te cuget, tânără și dulce veste
Dintr'un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alți zei.

Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scânteie,
Braț molatic ca gândirea unui împărat poet.
Tu ai fost divinizarea frumuseții de femeie,
A femeii, ce și astăzi tot frumoasă o revăd —

astfel începe strania sa poezie «Venere și Madonă»
Ironia amară, care străbate din puținele poezii
ale răposatului N. Nicoleanu, este mult mai pu-
ternică și mai aprofundată în Eminescu.

Iară noi? noi epigonii —

întreabă el, după ce a cântat frumusețele poezilor
anteriori,

simțiri reci, harfe sdrobite,
Mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte,
Măști răsând puse bine pe-un caracter inimic:
Dumnezeul nostru: umbră, patria noastră: o frază,
În noi totul e spoială, totu-i lustru fără bază;
Voi credeți în scrisul vostrul, *noi nu credem în nimic!*

Și de-aceea spusă voastră eră sfântă și frumoasă,
Căci de minți eră gândită, căci din inimi eră scoasă,
Inimi mari, tinere încă, de și voi sunteți bătrâni.
S'a întors mașina lumii: cu voi *viitorul* trece;
Noi suntem iarăș *trecutul* fără inimi, trist și rece,
Noi în noi n'avem nimica, totu-i calp, totu-i străin!

Reproducem în fine din «*Mortua est*» ultimele
strofe:

Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,
Gândirile-mi rele sugrum cele bune,
Când sorii se sting și când stelele pică,
Imi vine a crede, *că toate-s nimică.*

Se poate ca bolta de sus să se spargă
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă,
Să văd cerul negru, că lumile-și cerne
Ca prăzi *trecătoare* a morții *eterne*...

Ș'atunci, de-ai fi astfel... atunci în vecie
Suflarea ta caldă ea n'o să învie,
Atunci graiu-ți dulce în veci este mut...
Atunci acest inger n'a fost decât lut.

Și totuș, țărăină frumoasă și moartă,
De racla ta razim eu harfa mea spartă,
Și moartea ta n'o plâng, ci mai fericesc
O rază fugită din haos lumesc.

Ș'apoi cine știe, de este mai bine
~~A fi sau nu fi~~; dar știe or-cine,
Că ceea ce nu e, nu simte dureri,
Și *multe* dureri-s, puține plăceri.

A fi? Nebunie și tristă și goală!
Urechea te minte și ochiul te 'nșeală;
Ce-un secol ne zice, ceilalți o dezic —
Decât un vis sarbed, mai bine nimic.

Văd vise 'ntrupate gonind după vise,
Păn' dau în morminte ce-așteaptă deschise,
Și nu știu, gândirea-mi în ce să o sting:
Să râd ca nebunii? să blăstem? să plâng?

La ce? Oare *totul* nu e nebunie?
Au moartea ta, inger, de ce fu să fie?
Au e *sens* în lume? Tu, chip zâmbitor.
Trăit-ai anume ca astfel să mori?

De e sens într'asta, e'tors și ateu,
Pe palida-ți frunte nu-i scris Dumnezeu.

Ocazia la observări critice nu lipsește în aceste poezii. *Venere și Madona* cuprinde o comparare confuză. Femeea a fost divinizată în Venerea antică și apoi (de Rafael) în Madona. Tot așa poetul asupra unei fețe «pală de o bolnavă beție»,

aruncă «vălul alb de poezie» și o divinizează. Însă madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venerea antică o realitate brută pe lângă Madona modernă, și strofa

O, cum Rafael creat-a,

prin care poetul rezumă încă o dată compararea, nu o lămurește mai bine, ci slăbește poezia prin repetiție. Originală și plină de efect, însă prea calculată (*recherchée*, cum ar zice Francezii) este tranziția «Plângi copilă?...»

«Epigonii» cuprind o antiteză foarte exagerată. Pentru a arăta micimea epigonilor, se înalță peste măsură poezii mai vechi, și lauda ditirambică a lui Tichindeal d. e. și a lui Heliade cu greu va putea încălzi cetitorii mai critici de astăzi.

Cea mai bună din cele trei poezii ale d-lui Eminescu ne pare a fi cea din urmă, *Mortua est*, un progres simțit în precizia limbajului și în ușurința versificării.

Dar și aici, ca în celelalte, sunt greșeli ce trebuiesc neapărat îndreptate.

Abuz de cuvântul *pală*, care poate n'ar trebui uzat de loc, uneori gândiri și expresii prea obișnuite, multe rime rele.

Nu înțelegem, nu putem primi această neglijență a formei. Nepăsarea publicului român, care în aceeași linie cu adevărații poeți pune și pe Tăutu și pe Sion și pe *tutti quanti*, și pe de altă parte precipitarea întregii noastre activități intelectuale, ce se vede produsă sub neliniștea unei amenințări statornice, explică, dar nu excuză greșala arătată.

Tocmai spre deșteptarea publicului român din nepăsarea lui trebuie prezentate numai formele estetice cele mai curate, și în mijlocul agitărilor po-

litice și sociale arta este anume chemată a ne da un liman de adăpost. Când mișcarea altfel trecătoare a unei inimi pline de simțiri vrea să se intruzeze în forma poeziei, ea prin chiar aceasta intră într'o lume, unde timpul nu mai are înțeles. Cea mai scumpă îngrijire pentru curățenia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concepția lui să rămână o moștenire neatinsă a generațiilor viitoare. Și care poet, în momentul adevăratului entuziasm, nu ar trebui să uite marginile actualității și, încălzit de raza unei încrederi adese iluzorie, nu și-ar înălța aspirarea spre o nemurire omenească?...

Eră într'o seară lină de Mai din anul 1871; dar în salonul, unde se adunase atâta mulțime de oameni, nu se observă frumusețea naturei renăscute: pasiunile politice erau la ordinea zilei și cu cea mai mare încordare se agitau întrebările momentului. ¹⁾ În fundul acestei săli, atinsă încă de razele luminilor, se înălță pe un pedestal închis o marmoră albă, frumoasă imitare a unei statui antice; și pe când toți oamenii erau cuprinși de discuțiile lor politice, în mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii și a emoțiunii tuturilor, în confuzia acestei mișcări țintite spre un singur punct din viața reală, punct trecător, de o importanță peste măsură în prezent, de o nulitate fără măsură în viitor: statua albă, cu surâsul ei blând, stă senină deasupra haosului, forma ei trece neatinsă peste valurile timpului: păstrată în trecut, sigură de viitor, ea își purtă înaintea noastră cu o liniște supranaturală viața-i eternă. Da, în lumea fericită a artei timpul nu mai are

¹⁾ La Iași în casele lui «Beizadè» Grigore Sturdza (acum seminar), care propunea membrilor partidului conservator adoptarea așa numitei, «petiții dela Iași», concepută și redactată de el.

putere și nu mai are înțeles, și cine, înălțat în sfera ei, a știut să plăsmuiască forma frumoasă, acela de sigur, dar numai acela, a ajuns pe calea nemuririi.

Cine a fost Tiberius? A fost în realitate așa tiran, a fost acea pildă de spaimă, precum trăește astăzi în conștiința omenirii? Cine o mai poate hotărî! Inșă figura lui a intrat astfel sub forma maestrită a lui Tacitus, și pe când actualitatea lui s'a confundat în întunericul istoriei, el e osândit la aspectul sub care ni l-a păstrat clasicul autor.

A fost Lordul Granby, a fost ducă de Grafton așa de înjosiți, precum stau astăzi în memoria poporului? Cine se mai întreabă? Scrisorile lui Junius, cu forma lor strălucită și nepieritoare, i-a stigmatizat pentru totdeauna. Și pastorul Goeze și consilierul Klotz mai există numai prin critica nimicitoare a lui Lessing — insecte efemere, păstrate într'un chihlibar mai trainic.

Și degeaba veniți astăzi și voi, cei cu gândirile groase, cu forma incultă, cu stilul greoi, filologi, academici, jurnaliști, sau cum vă mai numiți: degeaba vă încercați să loviți cu atâta patimă în direcția cea nouă: voi n'aveți formă, zioa de mâine nu vă mai cunoaște.

Al treilea poet, despre care credem că merită să ocupe atenția publică, este d. Bodnărescu. D. Bodnărescu s'a introdus în literatură noastră prin tragedia *Rienzi* (publicată în 1868), apoi au urmat *epigrame*, câteva poezii lirice, *mici excursiuni* în proză, etc. Înaintea publicului celui mare aceste produceri par a fi trecut fără aprețiere dreaptă, poate fără nici o aprețiere. Cu toate acestea nu încapе îndoială, că lucrările d-lui Bodnărescu sunt demne de studiat, de și stilul d-sale, mai ales în tragedia *Rienzi*, este prea greoi.

E drept să nu uităm, că greutatea limbei se explică în parte și prin greutatea materiei. Alta e tragedia, alta e balada sau poezia lirică. În această din urmă vedem pe poetul nostru mult mai ușor și îndemănat.

DE LA MARE.

I.

«Iată-ne în altă lume!
 Dragă luntre, stai la mal;
 Voi să cerc de-i pentru mine,
 Tu te leagăna pe val».

Și așa am priponit-o
 De-un țărăș și m'am tot dus,
 Când în dreapta, când în stânga,
 Când spre-amiază, când spre-apus.

Dar n'am fost, ah! nici aicea
 Fericit cu al meu dor.
 «Mai departe, mai departe,
 Dragă luntre, zbori ușor!»

II.

Călător pe-a lumii valuri,
 De-i vedeă în calea ta
 Luntre, vâslă părăsite,
 A cui sunt, nu întrebă.

Un cârmaș avu și ele,
 Unde-i azi, nu se mai știe:
 Valul greu când le lovește,
 Ele sună a pustie.

Înțelegi tu, al meu suflet,
 Glasul lor ce vrea să zică?
 A pustiu grăesc cu valul,
 A pustiu și a nimică.

Terminăm citările din d. Bodnărescu prin câteva epigrame:

Mult iscusită spre geamul ferestrei încet inclinat-a
 Vesela față zâmbind, drag imieră s'o privesc.

Înțelepțește apoi a suflat și gingaș pe sticlă

Ceața din sufletul ei mândru, deprins cu senin,

Și a nceput să se joace, ștergând-o cu degetul ager,

Semne de farmec făcând numai pe ici pe colea;

Drepte erau pentru dânsa, întoarse pe dos pentru mine:

Poate a scris te iubesc, eu am citit te-amăgesc.

Draga-mi e tristă, albastra-i privire în lacrimi se stinge --

Fug în grădină: viola stropită cu rouă-i frumoasă.

Este fânarul lumina din zare, or lampa iubitei?

Ea mă așteaptă, prin ochii ferestrei privește lumina-i;

Calea mi de-a lungul și vântul și ploaia s'o stingă se'ncearcă,

Însă zadarnic: curând voi ajunge, Amor o va stinge.

Pe lângă acești poeți însemnați prin înălțimea ideilor și în parte prin felurimea formelor poetice ce le au introdus, ar fi nedrept să uităm încercările altora mai noi, care în sfera lor mai restrânsă ne prezintă o mișcare naturală, exprimată în limbă corectă, adese elegantă, totdeauna ferită de înjosiri.

Plăcerea noastră, și poate nu e exagerat să zicem: un fel de recunoștință pentru producerile literare ale d-rei Matilda Cugler (astăzi d-na Poni) și ale d-lui Șerbănescu va fi cu atât mai ușor de explicat, cu cât ne vom aminti mai mult mijlocul literar, în care le aflăm. Intenții politice, afectări sentimentale, limbă forțată, expresii crude sunt încă la ordinea zilei pentru majoritatea scriitorilor noștri de poezii, și sperăm că generația viitoare își va explica cu greu, cum cu o formă așa de puțin plăcută și cu un bagaj așa de ușor de idei au îndrăsnit atâția contemporani ai noștri să se introducă în literatură. Să nu mai vorbim despre dd. Aricescu, Tăutu, Hasdeu, Boliac (Hasdeu și Boliac ca poeți; ca autori prozaici sunt fără contestare dintre cei mai buni), etc. Despre aceștia s'a

vorbit destul în singura revistă critică, ce a avut-o România, în *Convorbiri literare*. Dar să ne aducem aminte și de alții, să ne reprezentăm încă odată societatea, în care sunt siliți să trăiască poeții noștri cei adevărați.

În vremile noastre, pentru a cită *ex abrupto* câteva exemple, d. Vulcan, redactorul *Familiei*, ¹⁾ trece de poet, când cântă:

Sum calic ca vai de mine
Și amar mă mai trudesce,
Totuși fără de suspine
Și voios eu vețuesc.

* * *

Nici dânsa nu-i vr'o eșecțiune,
Nu-i unică 'n genul seu;
Nici despre ea nu mai pot spune,
Că-i fara de greșeli, nu zeu!

* * *

Ce-i mai scump aci sub soare?
Libertatea 'ncântătoare,
Imnul de eliberare,
Cântul de triumful mare?
Că mai scump ești zeu,
Angerelul meu.

* * *

Am avut o crengușoară
Ce mult a intinerit
Cu plăcuta-i umbrășoară — etc.

În vremile noastre apar poeți ca d. Pătărlăgeanu, care în «orele de repaos» (București 1861) ne arată «dorința» d-sale

Nu-i nimic în astă lume
Să mă facă fericit.
Nici averi, nici mare nume,

¹⁾ Astăzi membru al Academiei Române. *Dignus erat intrare*. (Notița e de la 1872).

Nu e ținta ce-am dorit;
 Ci dorința mea e toată
 Să-mi văd țara c'a 'nflorit.

Se văd legea electorală
 Că o dată s'a lărgit,
 Și comisia centrală
 Din Focșani că s'a urnit,
 Curtea de casațiune, etc., etc.

Dar, ce e drept, prefața d-lui Pătărlăgeanu desarmează critica, rugându-ne:

Să fiți indulgenți, aducându-vă aminte că smerita mea muză se află încă în fașe.

În vremile noastre apar poeți ca d. Petre Grădișteanu, care a scris:

«Uă noapte pe ruinele Târgoviștei, sau umbra lui Mihai Viteazul, tablou într'un act cu versuri (București 1857)».

cu următoarea arătare de persoane:

Umbra lui Mihai Viteazul învălită în lînțoliu și purtând pe dedesupt costumul seu,

Viorica	} fete de țărani gătite de la horă.
Marica	
Florica	

Costache Ghimpeanu, june Român de 25 de ani, grav și plin de scepticism, începând a se întoarce la credință prin sentimentul naționalității și convingându-se de puterea divină numai la luptă etc.

În scena I între cele trei țerance se declamă o poezie lirică cu 63 (cetește șaiszeci și trei) de strofe d. e. ca aceste:

Două împreună
 Noi facil putem
 De or ce furtună
 Să ne apărăm.

Să cercăm Unire,
 Aci e speranța,
 Căci în desunire
 Nu cunoaștem viața.

Și să nu uităm, că de altminteri d. Petre Grădișteanu e un om de spirit.

În vremile noastre d. Iustin Popfiu își întocmește limba maternă în rime ca aceste:

XII.

DOMNIȘOAREI CONSTANTIA DUNCA ¹⁾

(Camil'a D'albu)

Catrina tine suna debil'a-mi cantare;
 Va ajunge ore colo 'n departare?!
 Fiica Romei vechie! svava floriara!
 Va petrunde ore bland'a-ți animiara?!...
 Când națai la ceriuri santa rogatiune
 Se-i cer îndurarea pentru-a mea națiune,
 De aceste fiice densei i-am doritu,
 Ruga mea ferbinte eca s'a-implinitu!
 Nu te cunosc înca, scumpa floriara!
 N'am privit eu înca faci'a-ti rumeniara,
 Nece ale tale buze mititele,
 Nece ochii-ti mândri, aste blande stele;
 Peptulu meu cel fraged totuși venereza etc.

Și trebuie să știți, că d. Popfiu este preot, conector al unui Seminar clerical, bărbat chemat să fie cel puțin serios înaintea publicului și de altminteri plin de zel pentru literatura națiunii.

În vremile noastre d. dr. I. C. Drăgescu, acela ce cu o rară necuviință a adresat scrisorile publice către generalul Türr și d. Carp, tipărește «Amor și Patria» (Turin, 1870) și acolo ne zice:

De unsprezece seculi Romanul se ostește,
 De atâta timp îl sugă un crunt infam vampir:

¹⁾ «Domnișoara Constantia Dunca petrece în Paris, secerând prin operele sale scrise în limba franceză despre romani și educațiune apretierea și aplaudurile învățaților Franciei. După cum îmi face îns'a-și magulitorea declarațiune, această poezie contribuie și ea încât-va, spre a o îndemna să întoarne la frații sei, în patria sa.»

(Nota D-lui Popfiu.)

Iar azi *tigrul* și *ien'a* de nou se înfratește
Voind să nimicească pe acest popor martir.

Horia strânge pe Români,
Domnii fug ca niște căni.

DOMNIȘOAREI ELENA P.

Copila grațioasă, ești tu o moritoare,
Ori ești un candid ânger din câmpii elizei ?
Din rai căzută-aici o belă, scumpă floare,
Sunt soarele și lun'a și Venus frații tei ?

Venus fratele d-rei Elena !

Populi, voi care'n sclavie
Gemeți încă umiliți,
Pe altariul de frăție
Punând dreapta vă uniți
Tirania veți strivi
Când uniți ve veți oști.

Cât ești de belă și încântătoare
Zână gentilă, nemuritoare,
Pe pura-ți frunte porți cu mândrie...

Sosit'a popoli, ora... sculați-vă din tină
Și'n apa libertății vestmintele spălați,
Sub steagul independinței cu fruntea-vă senină
Pe biblia iubirei, jurați că veți fi frați.

«Pe pura-ți frunte porți cu mândrie, când uniți
vă veți oști, jurați că veți fi frați» — cât de pă-
răsit de toți dumnezeii trebuie să fie cineva pentru
a crede că asemenea tâstiitură este limbă poetică !

Și să nu uităm prefața :

Cetitorului Salute !

Aș fi publicat toate încercările mele poetice, le-aș fi ilustrat,
dacă nu mă impedecau circumstanțe nedependinți de voința mea.

Poeziile cuprinse în acest mic volum sunt o parte din visele mele, sunt copii mei de aur,

În ele am depus partea cea mai bună din mine: anima și conștiința mea.

Foarte bine! Dar nu s'ar putea, ca «inima și conștiința» acestui domn să fie mai mult modeste și mai puțin cacofonice?

În vremile noastre «junimea clericală din Arad» îndrăznește a publică un Almanah pe 1859 cu poezii ca aceste (de dd. E. B. Stanescu, N. Cristian, M. Bota):

CATRA DEMOSELL'A S. P.

Eram în o seară.
 Într'o zi de vară,
 Când me preumblam
 Printr'o luncă mare
 Pe malul unei
 Ape curgătoare;
 Când în *cea mai prima amoare*
 Foarte melancholizam.
 Cugetu 'mi începui să zboare.
 Și 'n tine m'amorizam.
 În amoarea *cea mai noua*
Ce e ca o prima roua
 Pre cutarea *nouă frunză*
Ce e ca o primă rază
 Cărea *mai întâiu o zerește,*
Cel ce pe lume se ivește,
Ce e ca o primă legănare,
 Dar tocma ca un somn ultim mare;

și cu faimosul «Foc al Lipovii»

Juh! cum dete tresnet din cer!
 Pocnind — durr, durr — se prade,
 Fum a pucioasă dă în crier,
 Vai! ce 'i? Lip'a 'n foc arde.
 Pif — paf, — puf, trosc cu puștile.
 Bătaia lui Dumnezeu!
 Dur, — bumb, — și cu bombeștele,
 Lângă Mureș vaet reu!

În vremile noastre, la Lugoj în a. 1861, d. «doctorand în medicină din Viena» B. Petric, care își bate joc de almanahul precedent, publică:

POEZII NAȚIONALE

ca

UNA MITUTICĂ FLAMURĂ

cu

Deviza simțirilor sale naționale

Și'n aceasta flamură cu simțirile naționale ale d-lui Petric ni se spune:

SALUTARE,

(Cucoanelor române din *Lugoj*)

Când eram de voi departe
Și de voi numai prin carte
Câte odată 'nțelegeam,
Cumcă sunteți sănătoase,
Tot fidele, tot voioase —
Eu tare mă bucuram.

Primiți-mă dar bucuroase,
Fete de Lugoj frumoase.
Și să nu vă fiu străin,
Să-mi fiți mie tot voioase,
Plăcute, petrecănoase,
Că sum june de român.

Tot voios sum eu pe lume,
De când maica m'a făcut:
Superat nine n'a spune,
Vre odat'că m'a văzut.
Când am bani, pornesc pe stradă,
Fluer, cânt, ca ș'un boer,
Mă arăt pe promenadă
Par'că-sum milioner.
Când n'am bani, iar nici că-mi pasă,
Cu amicii ospitez.
Președinte sum la masă,

Fiind c'atunce eu contez.
Niren-Brateń, Schweins-Cotlet
Eu numai ce poruncesc,
Un Pfiff Wein și omelet
Beu, mănânc. dar nu plătesc.

Să citim acum precuvântarea, care este interesantă ca tip carateristic al celor mai multe de acest fel:

In onoarea si, cât se poate zice d'in partea mea fără vătămarea modestiei, în folosul și distrațiunea publicului cititor aduc și eu pe altarul națiunei niște floricele, sperând ca toți autorii dacă nu complimente, cel puțin bună primire, pentru că am cutezat ca un ziar nou fără multă experiență, a pune și floricelele mele în stratul comun a Națiunei, care are acum literați demni de cel mai destins respect ce și eu îl port în mine; unde a greșit mintea mea doară încă nu destul poleită după dorința cetitorilor, acolo fac apel la simțirile mele dinlountru, la cugetul meu curat, care mă îndeamnă a aduce și eu mica ardere.

Ce are a face mâncarea neplătită a d-lui doctorand Petric cu «stratul comun» al națiunei?

In vremile noastre *Revista Contimporană* (1 Ianuarie 1874) publică o poezie a d-lui Ciru Oeconomu, care sfârșește cu următoarea strofă:

Cânta-voi, combăte-voi cu furie nebună,
In mâna mea sdrobi-voi și monstrul și-ai lui pui,
Și dac'a mele cânturi ave-vor o cunună,
Veni-voi l'ale tale picioare s'o depui.

Ș'ai lui pui? Cântă-voi, combătè-voi, sbrobi-voi,
avè-voi? Și semai îndoiește d. Ciru Oeconomu, dacă
ale sale cânturi armonioase avè-vor o cunună?

Aci, scrutând abisul imens. fără hotare,
Bravând exilul, moartea, dând suflet la fricoși,
Scotând dintr'a ta harpă mâinii vizionare,
Persecutai cu biciul tiranii scrofuloși.

Tiranii scrofuloși! — Aceste versuri minunate le dedică d. Ciru Oeconomu lui Victor Hugo și le începe cu modestul motto: *ed io anche son pittore*.

Ed io anche son pittore! — — Și adecă de ce nu, vă rog? Victor Hugo și domnul Ciru Oeconomu! După «tiranii scrofuloși» toate sunt cu puțință.

Dar să nu mai continuăm exemplele de acest fel! Când s'ar ivi izolate, când ar formă excepția, cine și-ar impune datoria de a le răsfoi din literatura zilei! Însă ele formează astăzi încă majoritatea literaturii noastre poetice, și în modul cum se produc, ne par a fi simptomul unui rău destul de însemnat pentru a merita o atenție serioasă.

Citatul d. Petru Grădișteanu eră aproape copil, când și-a publicat «Umbra lui Mihai Viteazul»; asemenea Almanacul din Arad este lucrarea unor juni necopți; și dd. Vulcan și Drăgescu, dacă este să-i judecăm după publicările de până acum, nu pot fi departe de această vârstă fericită; și poate autorii celor mai multe poezii ce primejduesc cetera jurnalelor politice pe la noi, se află în acelaș cas.

Că în acest timp al vieții lipsa de cugetare matură și o deșertăciune neînfrănată împinge pe atâția juni nechemăți și nealeși a maltratà limba torturând-o în rime și metruri imposibile, acesta este un fapt general, pentru care nu avem nici un motiv să credem, că junii români să fie mai mărginiți sau mai deșerți, decât junii altor popoare înzestrate cu o literatură. Dar ce nu se va întâlni la nici un popor cult și ce se petrece numai la noi, este necuviința, cu care asemenea «păcate ale tinereței», cum ar fi zis răposatul C. Negruzzi, se publică, se impun în literatură și se primesc de o

părte a publicului drept poezie; incorigibila suficiență ce o păstrează autorii lor, și încrederea în care se susțin, că au făcut o faptă meritorie pentru literatura țării lor, când au sustras atâtea coale de hârtie dela o destinație mai firească.

Altundeva societatea este destul de bine organizată pentru a se garantă în contra unor asemenea abnormități; respectul pentru public, respectul, în care au știut să se ție jurnalele, și curagioasa veghere a unei critice neobosite formează la suprafața vieții intelectuale o pătură destul de puternică, pentru a apăsa și menține în întunerecul ce li se cuvine, acele produse stricăcioase. La noi însă ele se reslățesc în toată voia și amenință a falsifică judecata publicului și a înneacă lucrările cele bune. O sumă de tineri se molipsesc de epidemia literară, își părăsesc studiile regulate și se încântă cu laurele eftine ale publicității de o zi, și le este așa de însemnat numărul, încât astăzi își fac unii altora un echo destul de tare pentru a se înșelă întreolaltă asupra meritului producerilor lor. Lucrul a ajuns până acolo, încât cine din tinerii noștri este numai incapabil, rămâne scriitor pe la tribunale și prin poliții, dar cine pe lângă incapacitate adaugă aroganța, devine «om de litere», jurnalist, poet, și îndată ce cu o limbă și cu o ortografie deplorabilă știe să rimeze libertate cu dreptate, colegii săi se grăbesc să'i deschidă «cu fericire coloanele» d-lor, să'l patenteze drept literat și «ante-luptător al culturii naționale».

De aci înainte timpul și activitatea acestor nefericiți se pierde cu producerea de maculatură literară, și o parte a timpului și activității generației june se pierde cu cetirea acestei maculaturi.

Aci e răul; din acest punct de vedere partea

nesănătoasă în mișcarea literaturii române merită să fie observată, și poate cetitorul nepărtinitor nu va găsi de prisos, dacă vom mai releva și procedarea uniformă, tipicul, după care acei scriitori exploatează atenția tinerimii și profanează una din cele mai frumoase aspirații ale ei.

Drapelul, sub care se introduc aceste deșertațiuni personale și crudități estetice, este totdeauna Națiunea și Libertatea; și astfel două idei din cele mai înalte au ajuns a fi scara, pe care călcând-o în picioare se urcă oamenii cei mai lipsiți de orice merit. Și atunci numai vezi pe d. Drăgescu făcând din cacofoniile sale un omagiu «libertății și nedependinței», pe d. Petric producând înjosirile sale «ca una mitutică flamura cu deviza simțirilor naționale», pe d. Pătărlăgeanu scoțindu-și muza din fașe pentru a o depune pe altarul națiunii; și apoi vin în precuvântările d-lor, care sunt totdeauna lipsite de demnitate, sau prea smerite, sau prea arogante (și nu știi ce este mai arogant: arogața sau smerenia), și ne explică, ce mare iubire pentru patrie i-a făcut să ne înzestreze literatura cu prețiosul nume al d-lor! Și foile noastre publice, *Familia, Telegraful, Plebeul, Poporul, Secolul, Armonia* și cum le mai chiamă, salută cu entuziasm pe «confratele» cel nou, și, continuând mistificarea mai departe, îndrăsnesc a identifica națiunea română cu aceste anomalii ale ei și strigă, că se atacă românismul îndată ce se atacă aceste rătăciri bolnăvicioase ale literaturii române.

Cine cunoaște calibrul unor asemenea poeți și jurnaliști, nu se miră de purtarea lor, o găsește naturală și — la dreptul vorbind — indiferentă. Nu ar fi însă natural, când publicul român ar continua să-i încurajeze crezând că astfel încurajează literatura; și pe de altă parte ar încetă de a fi in-

diferent, îndată ce am privi la înrâurirea ce o poate avea asupra tinerimii noastre.

De aceea împotrivirea energică în contra direcției false arătate în aceste rânduri ne va părea totdeauna o datorie literară, și încercarea de a pune o stavilă în contra ei atât prin criticarea producerilor rele, cât și prin relevarea scrierilor mai bune, și de a produce un fel de presiune îndestulătoare a opiniei publice în contră-i, va trebui să fie repetită fără obosire și cu puteri unite, până când va isbuti — presupuind că va isbuti vreodată.

Este dar o parte mai fericită a aceleiaș datorii literare, dacă de la privirea rimărilor citate mai sus trecem printr'un contrast cam violent la reamintirea lucrărilor acelora, care în încercările lor, fie cât de restrânse în privința sferei de idei, în care se mișcă, arată o natură mai aleasă, simțiri simple, dar neafectate, și produc în cetitor acea impresie senină, care este adevărata binefacere a artelor frumoase. Din numărul lor ne-am propus să vorbim despre d-ra Cugler și dd. Șerbănescu și Petrino.

Poeziile d-rei Matilda Cugler (mai târziu d-na Burlă ¹⁾) sunt publicate în *Convorbiri literare* și înavuțesc multe numere ale acestei reviste de la prima ei ivire. Ne cerem voie a reaminti cetitorilor câteva din cele mai caracteristice.

Ai plâns și tu odată?
Eu, zeu, nu pot să cred.
Ah! lacrimi lasă urme
Ce ani întregi se văd.

Un ochiu care odată
A plâns de dor și chin,
Mă crede, nu degrabă
Se face iar senin.

Un ce fără de nume
Rămâne 'n el ascuns —
Dar' ochii tăi sunt limpezi:
Nu pot să cred c'ai plâns

¹⁾ Astăzi d-na Poni.

Floarea 'n câmp când vestejește,
 Alta'n locu-i înflorește.
 Dar in pieptul omenesc
 Florile când vestejese,
 Cade roua în zadar —
 Alte'n loc nu mai resar.

El a venit spre mine
 Și mâna mi-a luat,
 Și'n ochii lui atuncea
 Adânc am căutat.

Dar ce-am văzut în dâșii,
 Ah! nime n'a află,
 Căci toat' a mea durere
 Și dorul meu eră.

Ceea ce va fi atras pe cetitorii acestor poezii lirice, este eleganța limbajului lor și, poate, sinceritatea simțirii. Un merit deosebit este precizia, cu care sunt compuse, și care le ferește de lungile repetiții ale aceleiaș idei ce de altminteri se întâlnesc în atâtea poezii ale literaturii noastre. Pe de altă parte nu este de tăgăduit, că din poeziile d-rei Cugler apare o înrâurire predominantă a lui Heine și a lui Lenau; dar în fine: avem cel puțin a face cu înrâurirea lui Heine și a lui Lenau.

Intre cele mai plăcute produceri ale literaturii române sunt și vor rămâne poeziile d-lui Șerbănescu. De la cele d'întâi încercări a le d-lui Bolidineanu, care se deosebeau prin aceeaș însușire, nu cunoaștem poezii, a căror limbă să fi produs auzului aceeaș plăcere, ca poeziile citatului autor. Intr'o literatură, unde limba poetică este deja formată, meritul aparent al unei versificații elegante consistă adesea numai în reproducerea credincioasă a formelor de stil obișnuite de autorii recunoscuți, și în Franța și în Germania se găsesc rar poeți

începători, ale căror versuri să fie mai mult decât o imitare palidă a lui Musset și a lui Heine. La noi însă unde în toate ramurile literare stilul caută încă să se formeze și este încă foarte crud, farmecul limbei într'o poezie rămâne un merit ade-vărat și primitiv.

LACRIMA.

Ah! in ochiul tău cel negru ca o noapte fără lună
Eu o lacrim' am zărit,
Și pe geana ta cea brună
Lunecând, ea s'a oprit.

Ce' nsemnă, copila jună ca și o simțire nouă,
Acel ud mărgăritar,
Acel grăunte de rouă,
Semnul dorului amar ?

Lacrima-i o poezie ce se scrie în tăcere
La tulpina unui dor:
Bătrân — lacrima-i dureră,
June — lacrima-i amor.

Tu ce jună ești ca raza ce în faptul zilei luce,
Nu'mi mai spune al tău dor:
Lacrima din ochiu'ți dulce
E un gingaș trădător.

Un nor vine să'mi ascunză
A vieții mele stea . . .
Vântul tremură în frunză,
Ș'amoru'n inima mea !

Negrul nor iată păsește
Cătr'a vieții mele stea.
Vântu 'n frunză greu mugește,
Ș'amoru 'n inima mea !

Norul dușman crește, crește
Ș'acopere draga'mi stea...
Frunza'n vânt se risipește,
Moare'n dor inima mea !

În anul 1870 s'a publicat la Cernăuți *Lumine și Umbre*, o culegere din poeziile d-lui Petrino. Printre multe prea de jos, despre care credem că ar fi fost mai bine să rămână nepublicate, întâlnim și câteva poezii adevărate; mai ales din «florile de mormânt» vorbește o simțire adâncă și bine exprimată. Vre-o două exemple:

Că te iubesc, că te iubesc,
Știu toți ce'n cale mă 'ntâlnesc,
Știu cei ce m'au văzut plângând
Și cei ce m'au văzut râzând.
Căci răsul ca și plânsul meu
Nasc numai din cuvântul teu,
Și răsul lumea mi'l impune,
Când plânsu-mi despre tine spune,
Încât toți cei ce au iubit
Și de amor au suferit,
Ei știu, de-abia ce mă zăresc:
Că te iubesc, că te iubesc!

Pe furiș dă'mi o guriță,
Jur că nime nu va ști;
Fălfăind a ta rochiță
Nime n'o va auzi.
De va fi ușa închisă,
Pe fereastă vei sări;
Dragostea când e decisă,
Ea intrare-și va găsi.
Intr'o taină a pus cerul
Tot ce-i mai dumnezeesc:
Fericirea și misterul
In amor se înfrățesc.

Steaua care nu se vede,
Nu 'ncetează a fi stea;
Omul in zeire crede,
Crede, fără' de-a o vedea.
Căci ce-i tainic pentru lume
Este mult mai răpitor;
Sărutarea fără' de nume
Poartă numele — *amor*.
Pe furiș dar or ce bine
De pe buza-ți aș sorbi,
Să 'nchizi ochii lângă mine,
Și-atunci — taină tot va fi.

Ne-a părut însă că tristețea pentru nefericirea, de care ne spune poetul că a fost lovit prin moartea soției sale, este o coardă prea întrebuintată, așa încât se apropie de monotonie. Observarea noastră va avea mai multă putere, dacă o vom însoți de sfatul, ce'l dă Goethe poetilor tineri; «Intrebați-vă la orce poezie, dacă cuprinde o simțire ce ați avut-o

În adevăr în viața voastră, și dacă această simțire v'a înaintat întru ceva. Nu sunteți înaintați, dacă nu faceți decât a jeli o iubită ce ați pierdut-o prin despărțire, necredință sau moarte. Aceasta nu e niciodată bine, or cât de mult talent ați jertfi pentru asemenea poezii. Țineți-vă de progresul vieții și examinați-vă când se ivește prilejul: atunci se vede îndată, dacă aveți viață, și mai târziu, dacă ați avut-o».

În privința limbei am însemnat câteva cuvinte ce nu ne par îngăduite în poezii serioase (*electrizată, constatată, etc.*), multe expresii înjosite,

Insfârșit azi încă-odată
Călcă 'n tine-al meu picior,
Bucovină adorată. etc.,

abuz de cuvântul *sbârcit* și înfine întrebuintarea multor e-liziuni greșite (*zidur'le, valur'le etc.*).

În altă privință suntem siliți a protesta în contra exagerărilor bolnăvicioase ale fantaziei d-lui Petrino. O poezie ca aceasta:

In mormânt ah, mult e rece,
Mult e trist și'ngrozitor!
Dar' din viața care trece,
Acolo trebui să plece
Or și care muritor!
Pe gurița ce o dată
De iubire înfocată
Mii de sărutări primeă,
Suge-un vierme hrana sa.
Deci mi-e groază când gândesc,
Că în sânul pământesc
Inimile putrezesc,

nu este de publicat. Arta e senină, trebuie să rămâe senină, chiar când exprimă disperarea; și o disperare ce nu se poate deslipi de cugetări așa de întunecate, e semnul unei mari nefericiri private, dar nu ocazia unei concepții poetice. Să

nu uităm antichitatea binecuvântată! Moartea, care după simțul corupt al simbolizării creștine se înfățișează de moderni sub forma unui schelet hidos, eră în fantazia greacă și romană un geniu frumos cu facla întoarsă.

II.

P R O Z A.

ODOBESCU, STRAT, SLAVICI, A. XENOPOL, BURLĂ, VARGOLICI, I.
NEGRUZZI, PANU, LAMBRIOR, P. P. CARP, T. ROSETTI.

A fi regisorul unui teatru trebuie să fie un lucru foarte plăcut. Te încrezi în convenția tăcută încheiată între tine și public, din partea ta de a-l amăgi, din partea lui de a se lăsa să fie amăgit, și conduci cu mâna sigură iluzia spectatorilor. Îți trebuie un rege, arunci pe umerii unui actor o mantă cusută cu codițe de iepure alb, îi pui o coroană pe cap și un sceptru în mână, și iluzia este gata. Vrei un ministru, iai alt actor, îi coși pe frac o stea de decorație în locul inimei și-l pui să facă gesturi cam înțepenite. Se cer doctori, magistrați, academici, profesori (se înțelege: în comedii), ia câți-va figuranți, le pui o perucă mare pe cap și ochelari pe nas, îi îmbraci în talare negre, în fracuri cusute cu verde sau în fracuri descusute, și ți-ai îndeplinit scopul.

Cu vremea, spun cei ce cunosc meseria, regisorul ajunge să fie foarte pătruns de însemnătatea lui și crede, că el este cauza de căpetenie pentru succesul unei piese. Insuș cuprinsul și spiritul piesei îi pare lucru de a doua mână, pentru dânsul or-ce dramă nu e decât un balet.

Regisorul este de răs cu această închipuire a lui. Dar când o parte mare a unei societăți ar împărtași acest ridicol, și încă în întrebările cele mai reale ale vieții publice?

Intreabă pe cineva de progresul culturei literare și artistice la noi: îți va cită cifrele din statistică, atâtea școli de «bele-arte», atâtea conservatorii de muzică, atâtea ziare, atâtea «expoziții ale artiștilor în viață» etc. Dar dacă este o țară menită să ducă *ad absurdum* concluziile obișnuite ale statisticeii, este a noastră. Mai toate acele cifre nu sunt interesante decât prin curajul de a fi așezate în rubricile, unde le vedem, și nouă zecimi din «progresul» nostru se întemeiază pe delictul prevăzut de art. 208 al codicelui penal, care pedepsește uzurparea de titluri ce nu se cuvin. Singura realitate în toate aceste o au tablele cu inscripțiile cele pompoase, pe care publicul are une ori naivitatea de a le lua în serios.

De aci se explică starea cea hazlie a opiniei publice în România.

Pentru ce d. X. este învățat? Pentru că e profesor la universitate. O stare mai sănătoasă ar cere, ca acest domn să fie profesor la universitate, numai fiindcă este învățat. Căci dacă nu este învățat, atunci forma goală a înfățișerii sale publice nu'l înalță, ci'l face mai întâi de răs și apoi pri-medios.

Pentru ce d. Y. este om politic? Fiindcă e redactorul a câtor-vă coli de hârtie, ce se publică în intervaluri regulate. — O stare mai solidă ar cere, ca numai aceia să publice ziare, cari sunt oameni politici.

Și așa mai departe.

Opinia ce o vedem astfel predominând în jude-

care a lucrurilor în ființă, o întâlnim firește și în privința lucrurilor de înființat. Ne lipsește activitatea științifică, cercetări originale în toate ramurile științei sau nu există de loc, sau sunt prea puține și prea puțin îndestulătoare. Dar îndeplinirea acestei lipse nu se poate improviza sau lua în întrepriză de comisii guvernamentale; din contră toate mijloacele, de care dispunem, trebuesc deocamdată concentrate la un învățământ mai elementar; școale mai multe și mai bune, profesori din ce în ce mai puțin ignoranți, încetul cu încetul gustul științei deșteptat în tinerețe, și apoi speranța, că peste câteva generații va începe și o mică activitate științifică originală în mijlocul nostru. — Nu așa au gândit «anteluptătorii» noștri de progres grabnic, naționaliștii zeloși cu privilegiul exclusiv al focului patriotic: într-o dimineață guvernul a decretat și promulgat în *Monitorul Oficial* cultura României prin Societatea Academică din București, a patentat 21 de învățați, împărțiți în 3 categorii: categoria istoricilor, categoria filologilor și categoria fizicilor. Dar cei mai mulți membri ai acestui înalt Institut se țin de o a patra categorie, pe care politeța ne oprește să o numim.

Nu avem activitate literară, și, lucru caracteristic: romanuri și novele nu se scriu de loc, toate se traduc. Chiar poeziile păreau a fi dispărut, Alexandri eră izolat, proza în cea mai deplorabilă stare. Cu încetul se va schimba și aceasta: și mai întâi ceva liniște politică, dacă ne o va îngădui soarta: apoi îndreptare materială, cu aceasta — după câte-va generații — și deșteptarea gustului pentru produceri estetice. Vor veni atunci oameni, cari să simtă puternic și să și exprime frumos ceea ce au simțit, și alții, cari să gândească bine și să și exprime simplu ceea ce au gândit.

Nu așa crede majoritatea publicului nostru: un reprezentant al ei, într'un discurs ținut sub aplauzele «Asociațiunii Transilvane pentru cultura poporului român» a cerut de urgență o istorie a literaturii române, *Panteonul*, în care să se venereze deja eroii spiritului nostru, și pe de altă parte, cu o încântătoare consonanță de idei, guvernul român a recunoscut gravitatea trebuinței și — pe când cele mai multe sate nu au de unde să învețe a ceti și a scrie — a deschis la universitate catedra de istoria literaturii române.

Toți cunoaștem importanța teatrului pentru un popor, toți știm asemenea, că ne lipsește acest element de cultură. Vom traduce dar dramele eminate din alte literaturi, vom încuraja începuturile noastre cele bune, dacă le avem, vom descuraja pe cele rele și ne vom interesa, la timp oportun, de a forma actori adevărați... zeci și zeci de ani vor trece înainte de a se putea compune o singură trupă de actori, care să merite acest nume. — Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreață, scrisă de bărbați celebri, însuflețită prin adunări numeroase, condusă de un comitet al națiunii: este vorba de a strânge banii pentru ca mai întâi de toate să zidim casele teatrului. De aci încolo lucrurile vor merge repede și bine: zidurile să le avem, dramele vor veni.¹⁾

1) *Familia* din Pesta publică (1872) în contra celor zise mai sus următoarea rectificare:

«Trebuie să protestăm în contra acestor șire din urmă. Nu existe nici o provocare a comitetului pentru fond de teatru, prin care acesta ar fi făcut apel d'a contribui, ca mai înainte de toate să zidim casele teatrului. Astfel de provocare nici s'a putut face, căci scopul societății este numai de a crea un fond, «din care cu timpul să fie posibil înființarea unui teatru național român». (§ 1 din Statute). Va să zică, este vorba numai d'a aduna bani. Cum se va înființa apoi cu timpul acel teatru: formă-se-va întâi un repertor și o trupă de actori și apoi zidise-va un teatru și unde? — sunt cestiuni, la care va răspunde acea adunare generală, care (§ 21) se va convoca anume spre acest scop atunci când vor fi bani».

În contrastul arătat până aci se cuprinde cea mai lămurită explicare a direcției nouă în osebire de cea veche. Direcția veche a bărbaților noștri publici este mai mult îndreptată spre formele din afară; direcția nouă și jună caută mai întâi de toate fundamentul din lăuntru, și unde nu 'l are și până când încă nu 'l are, desprețuiește forma din afară ca neadevărată și nedemnă.

După această explicare introductivă ne vom încerca să urmărim mai deaproape aspirările celei din urmă, și fiindcă vorbim aici de literatură prozaică, vom împărți cercetarea noastră, după cele două specii a le ei, în cercetarea științifică și în cea estetică sau cel puțin stilistică. Reproduseri din chiar operele autorilor, precum le-am făcut în studiul asupra poeziei, nu pot avea loc aici: întinderea lucrărilor prozaice se împotrivesc la aceasta. Trebuie să ne mărginim a cita numai titlul scrie-

Familia, în această rectificare, ne citează §§ 1 și 21 din statutele societății constituite cu scop de a înființa «un fond pentru teatrul național român». Dar critica noastră a avut în vedere idea începătoare și a citat «provocarea» Comitetului, adică «apelul către publicul român» făcut la Pesta în 7 Aprilie 1870 din partea d-lui «Președinte» dr. Iosif Hodoș, a d-lui «secretar» Iosif Vulcanu și a d-lor membri ai «Comitetului» V. Babeș, P. Mihalyi și A. Mocioni. În acest apel se publică «programul preparativ la înființarea unui fond pentru teatru național român», votat de «inteligința română din Buda-Pesta», și se zice între altele:

«Nu este aici vorba despre posibilitatea unei realizări grabnice, pentru care și alte națiuni au avut trebuință de mai mulți ani, ci scopul și intențiunea noastră este numai de a înființa cu încetul un fond, din care mai târziu națiunea să poată înălța un templu al *Thaliei* române».

Nedeprinși cu metafore poetice în programe pentru strângere de bani, noi am crezut că «templul *Thaliei* române», are să fie în adevăr un edificiu pentru teatru.

Dacă însă, precum ne observă *Familia*, acel templu nu vrea să zică numai decât un templu, ci poate însemna și un repertoriu și o trupă de actori, și dacă această interpretare este autentică (?), atunci, mulțumindu-i pentru observarea făcută, ne grăbim a rectifica interpretarea noastră și, păstrând cu toate aceste critica în înțelesul ei propriu, schimbăm propoziția citată în următorul mod:

«Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreață, scrisă de băr-

rilor și a scoate la iveală elementele comune, care le împreunează în una și aceeași direcție.

A

Ca reprezentanți ai direcției noue în privința științifică privim pe dd. A. Odobescu (*Cercetări archeologice*, disertații publicate în *Revista Română* 1861: despre cântecele poporane, poezii Văcărești, satira romană, etc.), Strat (*Economia politică*, 1870), Slavici, Burla, Xenopol, P. P. Carp, Vârgolici, Panu, Lambrior, T. Rosetti (scrierile acestor din urmă publicate în *Convorbiri literare*).

Caracterizarea acestor autori să o începem însă cu o rezervă, fără de care observările noastre ar părea exagerate. Nici una din scrierile citate, primate din punctul de vedere al științei generale, nu este de vre o însemnătate extraordinară: nici o creație nouă, nici o suflare de acea puternică ori-

«bați celebri, însuflețită prin adunări numeroase, condusă de un comitet al națiunii: este vorba că mai întâi de toate să alcătuim o societate, să i alegem comitete, să i facem statute și se strângem banii pentru înființarea unui fond teatral. De aci încolo lucrurile vor merge repede și bine: societatea, comitetul, statutele, poate și banii «ii vom avea, dramele vor veni».

Căci ceea ce ne lipsește mai întâi de toate sunt dramele; aceste însă nu se înființează nici prin comitete, nici prin statute, nici prin bani, și cu teatrul din Ungaria are să se întâmple în mic ceea ce s'a întâmplat cu Societatea Academică din București în mai mare. Acolo eră vorba să se înalțe un «templu» al Minervei române: Zappa a dat banii, guvernul a numit membrii, universitatea a dat localul — lipsește numai Minerva.

Dar ce e de făcut! Așa sunt zeițele antice, cam toate caprițioase; și dintre toate, cele mai caprițioase se zice că sunt tocmai Minerva și Thalia. —

La această notă, scrisă în 1874, e interesant să adăugăm o înștiințare despre soarta acelu «fond de teatru», după vre-o 16 ani. În *Tribuna* de la 7 Sept. 1889 găsim următoarea corespondență din Banat:

«Societatea pentru adunarea unui fond, din care ar fi să construim și să întreținem un teatru românesc dincoace de Carpați, își ține în fiecare an regulat adunarea generală. Rezultatul este când mai bun,

ginalitate, care de pe înălțimea culturii secolului împreunează elementele date spre o nouă combinare sau află în intuiție primitivă un adevăr până atunci nepătruns de înțelegerea omenească; nimic din toate aceste nu se află în scrierile române de până acum, și nici nu se poate afla deocamdată. Căci o dezvoltare așa de înaltă a lucrării științifice presupune alte pături de cultură din trecut, prin care să i se fi format pământul roditor pentru hrana și creșterea ei.

DD. Odobescu, Lambrior, Strat și ceilalți sunt dar reprezentați ai literaturii noastre științifice numai în marginile restrânse, în care o asemenea activitate a fost cu puțință pe treapta de cultură, pe care ne aflăm. Dar în aceste margini scrierile lor, în deosebire de celelalte analoage din literatura noastră, se razimă pe fundamente solide și sunt însemnate prin două însușiri bune ale autorilor: cunoștința ce o au despre starea științei de astăzi în privința materiei de care se ocupă, și sinceritatea, cu care spun rezultatul cercetărilor lor.

când mai slab, după împrejurări. De mai mulți ani încoace, primirea ce se face societății nu se prea poate numi din cele mai însuflețite. Toată reușita adunărilor generale se mărginește la partea așa numită socială: banchet, bal, câte o producțiune teatrală, excursiuni etc.

«Să o spunem curat în public ceea ce mereu ni-o spunem unui altuia: *Nu ne putem însufleși pentru o idee, care deocamdată ni se pare nerealizabilă.*

«Astăzi, când avem atâtea neajunsuri de înlăturat, atâtea instituțiuni de folos practic urgent de întreținut și de creat, mi se pare o greșală economică, o idee eronată, ca să aducem jertfe materiale pentru o instituțiune — în sine foarte măreață, — dar de care încă mulți ani putem și trebuie să ne lipsim.

«Fiindcă nu se poate, ca publicului mereu să i ceri, fără a-i da or cât de puțin în schimb, mai anii trecuți s'a hotărât a se da din venitul capitalului un premiu pentru vre-o piesă teatrală sau a se premia cutare societate de diletanți. Iacă o idee practică, potrivită de a mai încălzi inimile pentru fondul teatral. Dar la idee a rămas. În public n'a mai transpirat nimic despre realizare. Noi așa știm că statutele sunt astfel de nenorocit compuse, că nu permit nici cea mai mică abatere de la marea idee de a zidi un teatru. Astfel nu ne rămâne de cât în fiecare an a da, mereu a da și a trimete parale acolo, de unde nu este întoarcerea».

Cum rămâne cu vechia rectificare a «Familiei»?

Căci la noi, cari suntem vecini cu o cultură superioară, or ce întrebare de știință este mai întâi de toate o întrebare de conștiință, și conștiința ne impune aici două datorii: întâi, să studiem materia, despre care scriem, într-atât încât nici unul din principiile fundamentale, la care a ajuns Europa cultă, să nu ne fi rămas ascuns, așa dar să ne aflăm la nivelul culturai în acea privință sau, cu o expresie franceză, să fim în curentul ei. Cetiți disertația d-lui Odobescu despre cântecele poporane, sau articolele filologice ale d-lui Burla, sau criticele d-lui Carp, etc., îndată veți simți siguranța fundamentului, pe care autorul își ridică clădirea sa fie cât de mică, și folosul ce'l puteți trage din cetirea unei lucrări, care rezumă în sine rezultatul progresului științei în acea materie. Și acest folos este mare chiar atunci, când opinia autorului este greșită; căci și în acest caz ea are lângă sine propriul său corectiv, arătând izvoarele de unde a provenit.

A doua datorie de conștiință este; să avem destulă iubire de adevăr pentru a spune cu sinceritate ceea ce am aflat, în bine sau în rău. Introducerea d-lui Strat la Economia politică, studiul d-lui Slavici asupra Maghiarilor, al d-lui T. Rosetti în contra lipsei noastre de progres real, criticele d-lui Panu în contra părților fantastice din Istoria de altminteri interesantă a d-lui Hasdeu, etc., ne dau asemenea exemple de sinceritate și nepărtinire și ne fac impresia multămitoare a unei fapte oneste și bărbătești.

Cele două însușiri despre care vorbirăm acum, se găsesc în mii de cărți germane, englezești și franceze, sunt chiar regula autorilor științifici în țerile Europei culte. La noi însă sunt excepție, și o excepție așa de rară, încât ele singure au fost în stare a

marcă o adevărată direcție nouă, în opoziție cu cea obișnuită până acum. Meritul autorilor de care ne ocupăm este dar cu atât mai mare, cu cât ei își păstrează acele însușiri în mijlocul unei vieți publice, în care cel dintâi titlu pentru pretenții exorbitante pare a fi lipsa de cunoștință de cauză și cea dintâi misiune amăgirea opiniei publice.

Această calificare a vieții noastre de până acum nu este exagerată, toți cei cu experiență și cu bună credință o recunosc, și dacă în rândurile următoare ne încercăm să mai aducem un șir de dovezi pentru a o întări, o facem din încrederea, că prin chiar aceasta se va înțelege cu atât mai lămurit în ce consistă însemnătatea direcției celei nouă, ca una ce s'a produs mai întâi din trebuința instinctivă de a ne scăpa de pe povârnișul, pe care ne-au lăsat anteluptătorii cei vechi.

Tinerimea de astăzi, de la care atârnă îndreptarea în viitor, trebuie să înțeleagă odată, unde este adevărul și unde este eroarea în această luptă de idei; înaintea ei trebuie dar susținut și terminat acel proces de curățire; înaintea ei trebuie dovedită acuzarea ce am adus-o în contra celor mai mulți din publiciștii noștri literari și științifici, acuzarea lipsei de conștiință atât în privirea cunoștinței de cauză, cât și în privirea voinței de a spune adevărul în chestiile, de care se ocupă. Vom reveni dar la dovedirea acuzării printr'un nou șir de exemple, care în împreunarea lor sperăm că vor face o impresie destul de adâncă asupra oricărei inteligențe nestricate.

Incepem cu acele grade de neștiință, care prin mărimea lor față cu datoria poziției și cu pretenția autorului constituie o adevărată lipsă de conștiință. Nu vom vorbi de acel înalt funcționar al ministerului instrucțiuni publice, care propune reforma

metoadelor învățământului primar și care, auzind de la noi numele de Pestalozzi, ne întrebă cine este? (V. Alecsandrescu-Urechia, director general la 1865) Nici de acel director de gimnaziu (Petrescu la Iași), care la provocarea ministerului de a face o programă pentru învățământul clasic, adună din cataloage nume de autori latini și propuneă prin adresă oficială studierea poemii lui Ovid *Ars amandi* pentru clasa a V-a gimnazială. Vom cită numai exemple, a căror controlare să fie destul de ușoară pentru a se putea face de or cine va voi.

Cel dintâi exemplu îl găsim iarăș în *Societatea Academică din București* ¹⁾.

Această academie a științelor, pe lângă alte misiuni, se crede mai întâi de toate menită a stabili și promulgă regulile pentru limba și scrierea română și a susține unitatea națională în această privință. După opinia noastră, acea încredere este iluzorie. Dar să zicem că este întemeiată. Ce fac atunci membrii academei, pentru a corespunde misiunii ce inșii și-o atribuiesc? — Întrebările limbistice și ortografice se hotărăsc în acel areopag al științei prin votare: se ridică mâna pentru sau contra unei propuneri, și majoritatea părerilor hotărăște. E dar lucru firesc să ne întrebăm, dacă majoritatea e competentă pentru această hotărâre. Toți membrii votanți ai Academiei s'au pus oare să studieze limbistica? Sunt «în curentul» ideilor europene în această privință?

1) Cetitorul nu ne va lua în nume de rău, dacă ne ocupăm așa des de acest Institut: căci majoritatea membrilor săi se compune tocmai din anteluptătorii cei mai recunoscuți ai noștri, iar rangul ce'l ocupă în ochii mulțimii a atras atenția publicului asupra lucrurilor lui, și astfel critica noastră, îndreptându-se în contra unui obiect mai cunoscut, oarecum în contra unui model de cristalizare neregulată, va cuprinde mai sigur în sine elementele pentru judecarea chestiei. În fine să nu uităm că *Gazeta Transilvaniei* (6 Aug. 1869) așteaptă de la Societatea Academică «cu mare sete urzirea grandetei romane antice».

Bopp, Dietz, Renan, Max Müller, etc, le sunt familiari? Pentru cei ce cunosc membrii și lucrările Societății Academice, răspunsul este neîndoios. O minoritate de specialiști se află acolo, marea majoritate votează fără a și da osteneala ca să și dobândească știința trebuincioasă pentru votul ce l dau și pentru locul ce l ocupă.

Chemarea naturală a acestei Academii eră de a adună tezaurul limbei române așa cum a vorbit-o și cum o vorbește poporul în toate provinciile locuite de Români — lucrare foarte însemnată, pentru care numirea membrilor din deosebite țări eră nemerită și pe care membrii înșii, cu bună plecare și silință, ar fi putut-o îndeplini. În locul acestei simple lucrări de culegere credincioasă, academicii și-au arogat autoritatea de a pronunța, cum ar trebui să fie limba și scrierea și au început a tortura ortografia și cuvântarea, dând sentințe în privința fonetismului și-a etimologismului, în privința «corupțiunii eufonice» și radicalismului în derivare. Dar dacă majoritatea membrilor Academiei eră în stare să facă serviciul modest însă foarte important al unor culegători de cuvinte, le lipsește or ce competență de a se pronunța în materii controversate ale științei filologice și de a prescrie națiunii lor, cum să vorbească și cum să scrie, în contra uzului comun, și dacă totuș în asemenea chestii își ridică mâinile pentru *da* sau *nu*, dovedesc lipsă de conștiință. Ce să ne mirăm de cei obscuri, când însuș d. Cipariu, de altminteri un reprezentant eminent al etimologismului între Români, respunzând în *Archivul* său filologic la niște obiecții limbistice ce i făcusem în Academie, afirmă că nu cunoaște scrierile limbistice ale lui Max Müller și după atâta timp nu căutase încă să le cunoască. Dacă d. Cipariu, iacă

tot ce putem răspunde la aceasta, nu cunoaște pe Max Müller, paguba nu este a lui Max Müller.¹⁾

Un alt academic, d. Barit, vorbind în *Transilvania* (15 Aprilie 1872) despre dicționarul și glosarul Societății Academice Române, adaogă câteva observări la adresa *Columnei lui Traian* și a *Convorbirilor Literare*. Extragem pe cele din urmă :

Oamenii serioși n'au aflat demne de atențiunea lor criticele ieșite în Iași, care presupun că filologii români, dacă voiesc a studia, vorbi și scrie bine limba românească, au se învețe mai întâi toate limbele Asiei, antice și moderne, să călătorească până pe sub muntele Himalaya precum fac unii literați maghiari, în interesul limbei lor, și numai după aceea să se apuce de gramatică și de dicționar. Limba elină are expresiunea *Morosophos*, care în limba noastră și în alte limbi mai mult analitice decât sintetice nu se poate traduce cu o singură expresiune. Nu ar fi vre un lucru plăcut când unii literați de ai noștri ar da românilor ocaziune de a se folosi de această expresiune în limba lor. Acela care voește să critice cu bun rezultat pentru limba și literatura noastră, trebuie să lase ori ce jucărie la o parte, să se și ferească de ori ce pedanterie.

Această critică pare a fi îndreptată în contra articolelor d-lui Burla, care, arătând erorile filologice ale d-ui Cipariu, dovedește prin chiar acest exemplu importanța neapărată a studiului sanscrit pentru filologia modernă. Acum ce vrea d. Barit? D-sa găsește nemerit ca *filologii*, care vor să studieze

1) Autorul acestor *Critice*, numit membru al Societății Academice Române încă din anul înființării ei (1867), luase parte la discuțiile ortografice și limbice din primele sesiuni. Văzând însă direcția etimologică ce majoritatea membrilor de atunci căută să impue vorbirii și scrierii române, și-a dat formal demisia și a rămas multă vreme străin de lucrările academice, nevoind să ia nici o răspundere pentru înstrăinarea limbei culte de limba poporului după modelul gramaticii Cipariu și al dicționarului Laurian-Massimu. Peste vre-o 10 ani, după reconstituirea «Academiei Române» prin legea de la 29 Martie 1879 noua delegațiune a invitat pe vechiul membru să reintre în Academie, de oare ce membrii acestei instituții, fiind numiți și aleși «pe viață» nu pot demisiona și de altminteri înlăturarea nepotrivitelui etimologism devenea acum posibilă, precum s'a și întâmplat. Vezi mai jos, în vol. 2, cele două rapoarte asupra ortografiei.

limba lor, să *nu* învețe limba sanscrită? și găsește lucru de răs, când d. Burla pretinde că după starea științei limbistice de astăzi aflarea legilor variației, analogiei și eufoniei unei limbi este cu neputință fără studiul filologiei comparate? Dar d. Barit pe ce studii se întemeiază pentru a susține această în contra d-lui Burla? De unde își scoate autoritatea de a nega valoarea neapărată a studiului sanscrit? În Europa cultă de astăzi nu există un singur filolog, care să îndrăsnească a se numi astfel și a se ocupa de legile vre unei limbi, când nu posedă acel studiu comparativ: și opoziția ce d. academic o face în contra filologiei moderne, este o dovadă mai mult... pentru ceea ce voim să vedim cu aceste exemple.

Dar să cităm un alt caz dintr'o sferă cu totul deosebită. Este obicei cunoscut al guvernelor noastre de a se ocupa de lucrări de prisos, neîngrijind pe cele trebuincioase. Nu ne vom mira dar, văzând și pe actuala administrație a instrucțiunii publice bântuită de grijile ortografiei și limbei române, care nu sunt de competența ei. Dar ce este de mirat, e modul cum a încercat să se ușureze de aceste griji. Uitând, că Societatea Academică a publicat odată regulele ortografice ale limbei, sau nevoind a le ține în seamă, consiliul permanent al instr. publice cu ministrul în frunte publică un nou regulament pentru îndreptarea limbei și scrierii române. Acest act literar este născut în ședința consiliului de la 28 Octomvrie 1871 și se caracterizează în ortografia și spiritul lui prin următoarea citație:

Având în vedere diversitatea orthographielor que se observă în limba scrisă și typărită inquat nu numai fie-quare carte, ci și fie-quare individ și are orthographia sa particulară;

Considerând greutățile que intimpină din această confusiune, atât

scolari quăt și chiar publicul maturu, neavând o regulă de quare să se țină;

Consiliulu permaninte, sub președinta d-lui Ministru al cultelor și instrucțiunii publice, in dorința de a face să dispară aquesta anarhie orthographică și ajunge la o uniformitate in modulu de a serie și a ceti etc. etc., decide :

MODIFICAREA UNORU FORME ALE DICERILOR

Substantivele derivate de a treia declinațiune latine, facu nominativulu in limba română qua ablativulu in cea latină, precum : *professore, revisore, pontifice, carnifice*, ș. c. l.

Adiectivele participiale, derivate de la a 2-a și a 3-a conjugare latină, facu după regula precedinte, nominativulu qua ablativulu latinu ; dar după analogie se scriu și se pronunță *inte* prequam : *presinte, absinte, putinte, existente, dependinte, descendinte*, ș. c. l. Asemenea se scriu și se pronunță și substantivele formate din acele adiective participiale, precum : *presință, absință, existență*, ș. c. l. Aceste regule orthographice se vor introduce in scoale in mod obligatoriu, atât in cărțile didactice și in ocupațiunile scripturistice ale scolarilor, quăt și in corespondința corpului didacticu cu autoritățile instrucțiunii publice și vor servi de normă generală.

Pretenția regulamentulu este dar de a hotărî întrebările controversate ale limbei și ortografiei române pe cale administrativă, și de a impune hotărîrea sa tuturor scolarilor și profesorilor filologi, a căror chiemare este în parte de a susține tocmai acea controversă științifică. Subscriși sunt ministrul Chr. Tell, membrii consiliulu A. Orescu, Aaron Florian, I. G. Zalomit, A. Marin și D. Petrescu. Cine sunt acești domni ? D. Christache Tell e general, d. Orescu architect, d. Aaron istoric, d. Zalomit profesor de filozofie (pentru a nu zice filozof), d. Marin fizic și d. Petrescu matematic. Nici unul din dumnealor nu este limbist. Dar atunci de unde își aroagă dreptul de a impune opiniile d-lor nemistuite asupra scrierii și limbei ca regule obligatorii scoalelor române ? Cum !, generalul Tell, arhitectul

Orescu, fizicul Marin, și ceilalți vor să ordoane filologilor Laurianu, Massimu, Circa, Burla, Lambrior, etc. profesori specialiști în această materie, ca să și părăsească scrierea lor de pân'acum și să primească pe aceea a consiliului permanent? Nemții au un proverb de batjocoră: cui-i i-a dat Dumnezeu un post, i-a dat și mîntea trebuincioasă pentru el. Nu cumva domnii de la consiliu au luat acest proverb în serios?

Trecem acum la o altă ordine de idei. / A nu cunoaște lucrul, de care vorbești, este un grad mic de greșală în comparare cu deprinderea, de a ascunde adevărul, de a răspândi cu intenție știri false și de a nu le rectifică nici odată. Acesta însă este viciul caracteristic al publicității, în special al jurnalisticăi române, și de aceea presa noastră, cu rare excepții, deși toți «anteluptatorii» contribuiesc la conducerea ei, a ajuns a și pierde din valoare și a devenit un obiect de desgust pentru mulți oameni cuminte.

Un exemplu destul de tare, și cu el începem dovedirea acuzării, este strigătul de «comopolitism!» prin care de câți-va ani încoace presa română, nu cea de rînd, s'a obișnuit să combată juna direcție din Iași. Atacul s'a încercat întâi într'un discurs solemn rostit la 1869 în Societatea Academică din București de către d. Bariț, care cu claritatea și mai ales sinceritatea limbajului, pentru care este renumit, s'a pronunțat în contra direcției noastre «cosmopolite». D. Misail, *par nobile fratrum*, l-a secundat îndată pe calea jurnalistică, aplicându-ne cu acea ocazie toată eleganța stilului d-sale.

De aici încolo Columna lui Traian, Trompeta Carpaților, Federațiunea, Uniunea Liberală, Revista

contemporană, s'au grăbit care de care a'și pune cunoscuta gingășie și bună cuviință a limbajului d-lor în serviciul sfintei cruciade în contra cosmopolitismului, pe care jurnalul *Prahova* îl numește în ultimul rând o «immondicitate».

Foarte bine ! Păcat numai că tot strigătul acesta e o mistificare a opiniei publice. Adevărul este, că poate în România întreagă, dar de sigur cel puțin în Junimea din Iași, nu există cosmopolitism, dacă sub acesta se înțelege frumoasa utopie de a căuta fericirea omenirii într'o constituire comună a ei cu negarea individualității naționale ¹⁾. Nici un singur articol din *Convorbirile literare* în genere, nici o singură propoziție scrisă sau pronunțată de mine în deosebi nu susține cosmopolitismul ; atât eu cât și ceilalți membrii ai *Junimii* din Iași suntem partizani ai ideii naționalității și ne-am pronunțat totdeauna în acest înțeles.

Iacă o declarație foarte lămurită, pe care o vedim îndată.

Incepând istoricește, prima atingere a acestei întrebări din partea vre-unuia din noi s'a făcut în 1874, în una din prelecțiile publice populare ce le țineam în sala universității din Iași. (Vezi «Convorbiri literare» dela 1 Martie 1867). Eră prelecția a zecea din acel an, ținută de mine asupra temei *individualitatea poporului și cosmopolitismul*. Ținta acestei prelegeri fusese de a ne pronunța pentru individualitate și în contra cosmopolitismului.

În anul 1866, având trebuință pentru lucrările societății *Junimea* de a ne lămuri asupra ortogra-

¹⁾ Și în acest înțeles s'a făcut critica în contra noastră, după cum probează următoarele cuvinte delicate din suscitatul discurs al d-lui Bariț : «în zilele noastre a început a se formă o școală așa numită a cosmopolitilor care și bat joc de ideea naționalității, pe care nici că o pricepe de loc».

(*Analile Societ. Acad. Rom.* II. pag. 65).

fiei române, am scris și publicat studiul *despre scrierea limbii române*¹. Cuvintele puse în fruntea acestei cărți sunt următoarele :

Secolul XIX se va numi în Istorie cu drept cuvânt secolul naționalităților. În el s'a lămurit și se realizează idea, că popoarele sunt chemate a se consolida în cercuri etnografice, specializându-și fiecare misiunea istorică după propria sa natură.

Noi suntem de viță latină — iacă punctul de plecare al civilizațiunii noastre, iacă adevărul ce este menit a deveni cel mai important în ziua, în care pentru toate sferile dezvoltării noastre vom ști a'i trage consecințele practice.

În *Convorbiri literare* de la 15 Iulie 1867 publică d. Al. Xenopol disertația sa despre cultura națională, care începe cu cuvintele :

Trebue bine să ne însemnăm noi Românii, că orice progres pe calea civilizațiunii nu are pentru noi o adevărată valoare, decât întru cât influențează asupra naționalității noastre. Cosmopolitismul nu e pentru noi.

În fine tot în *Convorbiri literare* au apărut articolele noastre în contra germanizării limbii române din partea jurnalelor de peste Carpați, care se încheie cu următoarele cuvinte :

Terminăm aceste observări asupra germanismelor, provocând juna generațiune de autori români din Austria să părăsească direcția urmată până acum de jurnalele lor. În mijlocul luptelor de naționalitate, ce în imperiul austriac se agită mai mult decât or. unde compatrioții noștri de peste Carpați au îndoita datorie de a păstră cu scumpătate spiritul distinctiv al limbii materne și de a nu'l falsifica cu elemente străine. Căci o cauza națională apărută cu o limbă stricată este pe terenul literar o cauză pierdută.

Tocmai această apărare a elementului național în limbă în contra germanizării d-lor Bariț, Babeș, Roman, Vulcan, etc., a fost punctul de plecare al polemicei între noi, și dd. Bariț și Vulcan,

1) Retipărit în vol. II al ediției de față.

declarând de *bagatele* germanizările d-lor, au început printr'o stratagemă de mult cunoscută să strige în contra anti-naționalismului nostru.

Ne-am oprit poate prea mult la constatarea acestui fapt. Dar fiindcă s'a făcut atâta vorbă deșeartă despre el în jurnalistica română (numai din lunele Iunie, Iulie și August 1871 avem înaintea-ne 86 numere de jurnale române pline de insulte la adresa noastră ca preținși cosmopoliti), ne-am crezut odată datori să restabilim adevărul faptelor în mijlocul falsificării, cu care jurnalisticii noastre îi place să și îngâne publicul.

Este dar dovedit, că societatea *Junimea* din Iași nu e cosmopolită, că în *Convorbirile literare* s'a susținut totdeauna naționalismul de către fiecare din noi, dar — ce e drept — nu ca pretext pentru a ascunde sub drapelul și sub strigătul lui «Ștefan cel Mare» și «Mihai Viteazul» toate mizeriile și cruditățile celor nechemăți și nealeși, ci ca punct de pornire pentru o dezvoltare mai energică și mai conștiențioasă a activității literare și științifice în mijlocul poporului român.

Dar dacă este așa, atunci cum rămâne cu acușările d-lor Bariț, Boliac, Misail și celorlalți în contra cosmopolismului nostru? Răspunsul la această întrebare îl lăsăm în sama cetitorilor.

Pentru a termina, să cităm un ultim exemplu mai nou. Cu prilejul dezbaterii unui budget al instrucțiunii publice, în Iunie al anului 1871, autorul acestei cărți împreună cu alți deputați am propus în camera României a se schimbă două catedre politice de la universitatea din Iași cu două alte catedre, pe care le credeam mai importante, a se înlocui adecă dreptul constituțional și economia politică prin istoria națională și limba română. De eră întemeiată sau nu propunerea,

nu examinăm, dar ceea ce trebuie să examinăm este modul, cum a fost discutată în jurnalistică noastră.

Românul a început corul prin a zice că am făcut propunerea în înțelegere cu d. Radovitz, consul general al Prusiei! Aceasta erà un neadevăr și o necuviință, dealminteri și un non-sens. Au urmat apoi *Telegraful*, *Trompeta*, *Uniunea liberală*.

Federațiunea, relatând cele petrecute în cameră, spune în No. ei din 11 Iulie 1871:

Titu Maiorescu calomniază ginta română, numind-o necultă, necapabilă de pe înălțimea tribunei, în parlamentul român. — Iată programa camerei prezente:

1. Stârpirea a tot ce este românesc. 2. Inlocuirea Românilor prin străini și evrei. — Și ministerul? Ministerul a promis, că va lucra întocmai după programa lui Maiorescu.

Toate aceste ziceri ale *Federațiunii* sunt neadevărate, din cuvânt în cuvânt. Monitorul oficial, unde stau reproduse discursurile din cameră, o atestă. Aceleași neadevăruri, cu plângeri duioase asupra cinismului și cosmopolitismului nostru, le cuprinde și articolul *Albinei* din 18 Iulie 1871. Că și d. Babeș a putut aluneca pe această cale, am înțeles la început. D-sa se va fi luat după confrății d-sale în jurnalistică, și fiindcă aceștia spuneau neadevăruri cu voie, d-sa le va fi spus fără voie. Dar după ce au apărut discuțiile budgetare în *Monitor*? Dar după ce s'au reprodus într'un supplement al *Curierului din Iași* anume propunerile și cuvintele subscrișului și i s'au trimis și d-sale? De ce a tăcut *Albina* și nu și-a rectificat neadevărul?

Înțelegem foarte bine, ca cineva să tacă asupra cuvintelor noastre, dar dacă le ia în băgare de seamă și vorbește asupra lor, atunci nu face bine, când spune neadevăruri.

Nu face bine nici pentru demnitatea sa, nici pentru scopul, ce în acel moment îi poate părea folositor, adevă de a ne discretă pe noi.

Calomniez, il en reste toujours quelque chose poate să fie un proverb adevărat în relațiile personale. Acesta nu o știm și ne este indiferent. Ceea ce știm însă este, că în privința vieții publice proverbul e foarte greșit. Și dovada ne o dă tocmai rezultatul atacurilor făcute pe acea bază de cea mai mare parte a jurnalisticeii române în contra Junimiștilor. Sutele de jurnale, care au vorbit în contra noastră, au susținut mai întâi neîntreruptă atenția publicului asupra-ne. Marea majoritate a cetitorilor în primul moment a trebuit — ce e drept — să rămână sub impresia neadevărurilor cuprinse în acele jurnale. Dar fiindcă cel puțin atenția eră deșteptată în privința noastră, a fost cu neputință, ca această ascultare unilaterală să țină mult timp. *Audiatum et altera pars* e o regulă prea naturală a dreptății, încât să poată rămâne totdeauna neaplicată.

Cei dintâi, care au simțit trebuința de a ceti înainte de a osândi, au fost de sigur cei mai drepți și ceimai cuminte dintre adversarii noștri. Ce impresie însă a putut produce asupra unui om drept și cuminte descoperirea țesăturii de neștiință și neadevăr, cu care jurnaliștii au crezut că e bine să ne întâmpine, aceasta și-o poate închipui or cine: neîncrederea în contra celor ce l-au amăgit până acum, și interesul de a urmări mai de aproape o direcție, în contra căreia nu s'a întrebuintat încă armele adevărului. Pe cât însă este de sigur, că un om cu minte face mai mult decât o sută de mărginiți, pe atât este de sigur, că îndată ce din mijlocul unui public este câștigată opinia celor cu judecată neatârnată, și ceilalți din public vor urmă în curând

ca unii ce sunt deprinși a se lua după judecata altora.

Și iată cum se explică neapărata răspândire a teoriilor foarte combătute, dar rău combătute. Căci nu ceeace spun alții despre scrierile noastre, ci numai ceeace este cuprins în chiar aceste scrieri poate hotărî despre soarta lor. Soarta lor este astăzi de a fi mult mai răspândite decât la început, și va fi mai greu acum, decât a fost înainte, de a lăși atâtea neadevăruri asupra-ne.

Dacă dar în rândurile de mai sus am deplâns lipsa de iubire de adevăr în majoritatea publiciștilor noștri, nu a fost din teamă, că invectivele lor vor fi putut rămâne puternice în potriua noastră: căci asemenea săgeți se întorc totdeauna în contra celui ce le-a slobozit.

Cauza deplângerii este alta. Este simțirea însemnătății, ce o are critica în orice manifestare, a vieții publice, și părerea de rău, că juna noastră direcție a fost lipsită de un asemenea control, fie cât de aspru, numai să fi fost adevărat. O mie de insulte și de calomnii am primit, dar o mie de insulte nu fac încă o singură critică, și o singură critică încă nu am primit.

Bărbații, pe care din copilărie eram obișnuiți a-i admira în fruntea mișcării noastre naționale, în loc de a fi venit, în experiența și maturitatea ce o aveau, să lumineze și să modereze cu bunăvoință aspirările cele nouă, par a fi privit viața publică a poporului român ca o stăpânire exclusivă a lor, și astfel, uitându-și demnitatea vârstei, au început a se purta în contră-ne în modul dovedit mai sus prin atâtea exemple neplăcute.

Din vina lor, viața noastră publică a ajuns astăzi într'atât, încât deziluzionarea a devenit semnul de recunoaștere pentru oamenii de bună credință. Din

vina lor, junimea este osândită să și caute singură calea viitorului: în combinare nefirească, ea trebuie să împreune energia vârstei sale cu prudența altei vârste și, bătrână înaintea vremii, să ia asupra și sarcina îndoită, ce un timp mai fericit o împarte între deosebite generații.

Ne lipsește însoțirea celor bătrâni întru căutarea adevărului, ne lipsește controlul experienței și critica oamenilor mai maturi.

Cine însă fără critică poate pași cu siguranță? Și de când lipsa de combatere leală nu ar fi fost primejdioasă? Curat îți este focul, ce l aduci pe altar; va fi însă curată și flacăra — aceasta numai urma o poate alege, urma, pe care o aștepti, lucrând deocamdată cu inima împărțită între încredere și îndoială.

B.

Intre cei de mai nainte însă a fost o excepție; a fost un bărbat, a cărui inimă rămăsese destul de tânără pentru a continua împreună cu juna generație lucrarea comună: Vasile Alecsandri. Și tocmai exemplul lui dovedește, cât bine poate aduce împreunarea autorității mature cu aspirările tinereții.

Vasile Alecsandri, prin scrieri și sfaturi orale, ne-a întărit în tendența de a ne emancipă limba din pedantismul filologilor și de a o primi așa cum iese ca un izvor limpede din mintea poporului. El a dat susținerii noastre teoretice sprijinul renumelui său literar, și dacă încercările de îndreptare limbistică vor isbuti, o mare parte a meritului îi revine lui.

Cu aceasta trecem la partea din urmă a expunerii noastre: la proza estetică în juna direcție, adică

la proza privită în forma ei, în limbă și stil. *Copiile de pe natură* a le d-lui Iacob Negruzzi, *Nuvelele* istorice a le d-lui A. Odobescu, studiile d-lor Vărgolici și Lambrior, *Nuvelele* d-lui Nicu Gane, sunt exemple pentru explicarea rândurilor următoare.

Forma limbei române în cei mai mulți scriitori ai ei eră și este apăsată de stilul limbăștilor din Transilvania. Înfrăurirea școlii transilvane asupra stilului nostru a fost cu atât mai firească, cu cât tot începutul nostru de cultură — bun, rău, cum este — îl datorim ei. Școlile (Lazăr, Laurianu), știința (Cipariu), jurnalele (Bariț și Mureșanu) au fost începute sau cel puțin susținute de ei, merit cunoscut și recunoscut al confrăților noștri de peste Carpați ⁽¹⁾. Dar pe lângă aceste, transilvănenii ne-au adus și o deprindere greșită în limbă și stil, și datoria noastră este acum, după ce am primit înfrăurirea cea bună, să ne desfacem de elementele cele rele ale lor.

Stilul transilvănenilor, cu puține excepții, este dictat de școala etimologică. Însă stilul etimologilor, chiar al celor mai buni, este pedant și greoi, și ceea ce la magistri s'ar putea numi uneori nebăgare de seamă, devine la școlari un sistem întrebuintat înapoi, oarecum un principiu de întunecare al limbei.

Pentru un cap cu înțelegere sănătoasă este îndestul stilul Ciparianilor pentru a osândi sistemul, din care a putut izvori. Căci un sistem limbistic, care produce confuzia și îngreuierea limbei, nu poate fi decât fals. Asemenea capete însă sunt totdeauna

¹⁾ Incepătorii proprii ai ziaristiceii române sunt Heliade și Asachi. Albina lui Asachi ținu 20 ani (1829 — 1849), iar Curierul lui Heliade 19 (1821 — 1840), însă Gazeta Transilvaniei datează de la 1838 și se publică și astăzi (chiar la 1908, când și-a sărbătorit aniversarea de 70 de ani).

rare, și fiindcă ne e teamă, că cei mai mulți Cipariani au pierdut chiar putința de a mai judeca, ce este limbă lămurită și ce este limbă încurcată revenim din nou, de și numai în scurt și din alt punct de vedere, la critica sistemului etimologic.

Ciparianii, și întru aceasta foile și cărțile școlare din Transilvania și Ungaria sunt mai toate Cipariene, urmează în limba lor după două reguli: întâi după regula etimologiei și al doilea după regula analogiei cuvintelor, această din urmă păzită și de fonetiștii Bucovineni.

În ceea ce privește etimologismul ¹⁾ este știut că el nu e atât un sistem ortografic, cât mai mult un sistem limbistic. El vrea ca forma cea mai veche a cuvintelor să fie și cea mai bună, fiind mai apropiată de latina, și declară schimbările eufonice, ce le a făcut cu vremea poporul român, de *spurie*, adecă false, corupte, pe care trebuie să le alungăm, păstrând regula gramaticii și etimologiei d-lui Cipariu.

Să ne încercăm a face o aplicare a sistemului.

În muzeele de curiozități vechi, d. e. în muzeul Sauvageot de la Paris, se află printre sticlării, săpături în inoroc, etc., și frumoasele pahare rotunde, stil rococo, cu desemnuri emblematice și inscripții în medalioane. Unul din aceste arată un brad cu frunzele verzi și are deasupra înscrisura.

Je ne change jamais.

Să o traducem. «Nici odată nu mă schimb!» Chiar această exprimare este cam nepotrivită pentru o deviză: «nicio dată» e prea lung în comparare

¹⁾ Combaterea lui științifică specială se află în partea a patra a disertației noastre *despre scrierea limbii române*, publicată din nou în volumul 2 al ediției de față. Vezi și articolele d-lui Burla din vol. V al *Convorbirilor literare*.

cu *jama*s; dar în fine este cea mai precisă traducere a acestui emblem epigramatic. Dar lăsați să'l traducă un Ciparian! El va zice:

Nece una data nu me scaimbu!

E cu putință să fii mai greoi și mai ridicol? Pentru ce *nece* și nu *nici*? Pentru ce *una* și nu *o*? Pentru ce *scaimbu* și nu *schimb*? — Fiind că sunt forme vechi. — Dar de ce forma mai veche să fie mai bună decât cea populară de astăzi? — Pentru că e mai apropiată de regulile etimologice. — Dar acum la întrebarea proprie: pentru ce regulile etimologiei filologilor să fie mai bune decât legea eufonică a poporului, nu se dă nici un răspuns rațional.

Scopul vorbirii și scrierii este numai unul: împărtășirea eugetării. Cu cât eugetarea se poate exprima mai iute și mai exact, cu atât limba e mai bună. Unul din izvoarele vii, din care decurge legea eufonică a popoarelor, pe lângă elementul fiziologic, etnic, etc., este și iuțeala crsescândă a ideilor și trebuința unei împărtășiri mai grăbite. Până când cuvântul latin *una* arată numai un număr, a putut să rămâe sub forma *una*. Când a devenit la noi articol nehotărit, cum se zicea în gramatica veche, s'a schimbat într'o formă mai scurtă, mai curentă, și s'a făcut *o*. *Nece* e greoi și nu a sunat bine Românului, *nici* a fost mai scurt și mai eufonic pentru el; și așa mai departe întru toate. Aceste variații eufonice ale cuvintelor sunt oarecum sufletul limbei poporului, elementul intelectual și estetic al progresului lui.

În contra acestui progres, în contra puterii organice a limbagiului, etimologia unui gramatist cu paralelismul paradigmelor lui nu poate să aibă nici

cea mai mică valoare. Alcătuirea paradigmelor este operația seacă și uscată a unui cap teoretic. Latinește *neque* așa dar la noi *nece*, latinește *una* așa dar la noi *una*, sunt formalisme goale, dar nu viața reală și împlinită a unui popor. Poporul caută spirit tot mai precis și potrivit în limba sa, nu pe trificările trecutului, și fraze ca aceste: «discușionea de una camu data este fipsata si nu lassa nece una indoentia asupr'a coprensului ei» din «prefaționea» dicționarului limbei române de dd. Laurianu-Massimu (1871) sunt pentru vremea de astăzi curiozități literare, dar nu model de limbă românească.

Acest adevăr trebuie să se lățească și se va lăți cu timpul în toată tinerimea noastră. Ceea ce-i stă încă împotriva, este lipsa de cultură estetică în acea tinerime, neputința de a prețui stilul cel bun, la unii poate chiar plăcerea cam barbară de a face paradă cu lucruri baroce și stranie. Poate mulți își par că sunt învățați când scriu *doptore* în loc de *doftor*, *indoentia* în loc de îndoială. Dar aceștia să-și aducă aminte, că o limpezime inteligentă a fost totdeauna prima calitate a unei limbi bune, și galimatia medicilor și filologilor a deșteptat totdeauna, de la Rabelais și Molière până astăzi, numai batjocura oamenilor cu minte. Această batjocură a avut în Europa cultă de rezultat a respândi iubirea și deprinderea unui limbagiu lămurit și a alungă pedantismul simplilor erudiți din sfera vieții publice. Ni s'ar cădea oare nouă să'i deschidem un adăpost național și să'l patentăm drept institut de adevărată cultură? ¹⁾.

¹⁾ Se înțelege, că filologii, în contra cărora se îndreptează critica de mai sus, sunt numai cei învechiți, care își inchipuiesc a avea misia formării unei limbi. Reprezentații limbisticii moderne cum sunt Bopp, Dietz, Littré, M Müller, etc., sunt din contra oameni de adevărată știință, care fără a-și întinde pretențiile peste marginile cuvenite, au făcut din filologie un sistem de cercetări exacte cu acelaș metod și mai cu aceeaș siguranță ca și științele naturale.

Tot așa de greșită este aplicarea legii analogiei. Ni se cere să zicem «direptore» în loc de director, fiindcă la cuvintele latine de declin. a 3-a se pretinde că noi primim forma ablativului și fiindcă *c* înaintea de *t* în multe cuvinte românești se schimbă în *p*, și un profesor de la universitatea din Iași a ajuns să fie vestit prin stăruința ce o pune pe la toți studenții lui ca să zică pândepte în loc de pandecte.¹⁾

Toată această cerință a analogiei este nedreaptă. În privința schematismului conjugării ea există în orice limbă, dar în privința formei cuvintelor izolate nu există în nici una și nu a existat niciodată. Mai întâi în chiar limba / poporului de pân' acum analogia nu e regulat observată; sunt multe cazuri, în care cuvintele noastre, de și se refer la substantive latine de a 3-a declinare, nu au forma ablativului în *e*: leu (și nu leune), lotru (și nu lătrune), nucă (în loc de nuce), nume (în loc de numine), piept (și nu pieptore), fulger (și nu fulgure), șarpe (și nu serpente), păun (și nu păune), secetă (și nu secetate) etc.

Dar al doilea: nu se poate ști în nici un moment dat, dacă împrejurările care au produs odinioară forma limbistică, mai sunt și astăzi în lucrare; și dacă nu sunt, atunci poporul nu mai are nici un motiv ca să și tortureze cuvintele cele nouă în patul cel vechiu al lui Procrustes. Când pentru noi trăia încă limba latină, când eram în legătură mai strânsă cu Grecii, cu Bulgarii, cu Polonii, am putut urmări unei imitări eufonice, pe care astăzi nu o am mai aveâ. Poate a dispărut și viața organică a unei certe părți a formărilor (căci în această privire viața limbei seamănă cu viața plantelor), și atunci cuvintele nouă rămân așa cum le intro-

¹⁾ Răposatul P. Suciu.

ducem fără a se înfrânge după formele vechi. D. e. de și din *rogatio*, *rogationis*, am ajuns de mult să zicem *rugăciune*, totuși nimeni nu poate fi sigur, că izvorul viu al limbajului poporului nostru de astăzi mai cere ca să zicem tot prim analogie *năciune*, *stăciune*: poate (și e chiar probabil) că vom rămânea să zicem *nație*, *stație* ¹⁾, etc.

Și celelalte limbi arată asemenea încetări ale formărilor analoage dintr'un timp, le arată uneori chiar pentru unul și acelaș cuvânt. D. e. Francezii, cari au schimbat odată cuvântul latin *fragilis* în forma lor analogică *frêle*, au primit mai pe urmă încă odată forma *fragile*, o întrebuintează astăzi alătura cu *frêle*, și nu o mai schimbă după analogia veche. Tot așa au alătura cu *hôpital* forma *hôtel* din *hospitalis*, *impliquer* și *employer* din *implicare*, *grave* și *grief* din *gravis*, *natif* și *naiv* din *nativus*, *pâtre* și *pasteur* din *pastor*, *rigide* și *raide* din *rigidus* etc. (Vezi *Fuchs, Roman. Sprachen.* pg. 125). Dar or cum ar fi cu aceste observări, un lucru rămâne sigur: limba se dezvoltă în mod instinctiv de poporul întreg și nici un individ izolat nu este chemat a așeză prin reflecție apriorică regula după care să se primească formele cuvintelor nouă. Generațiile viitoare ale poporului nostru se vor pronunța prin «uzul lor general» de atunci, dar astăzi nimeni nu poate legifera în această materie.

Așa dar noi scriitorii, cari printr'o sărire fără de veste în dezvoltarea poporului ne vedem siliți a introduce o sumă de idei nouă, pentru care limba noastră de pân'acum nu are cuvinte, suntem liberi să alegem acele forme care ne par mai potrivite cu geniul limbei, și anume fără nici o monotonie

¹⁾ Cu introducerea drumurilor de fier la noi s'a constatat, că nici un țaran nu zice *stațiune*, de și acesta este termenul oficial; totuși zic *stație*.

și uniformitate. La întrebarea: — *ție* sau — *țiune?* *român* sau *rumân?* noi răspundem: și una și alta, după cum i se pare scriitorului mai bine la auz.

Acesta este înțelesul practic al mult citatei fraze, că ne aflăm într'o «epocă de tranziție».

Dar, ni se objectează, se poate ca un popor să nu aibă o singură formă nici măcar pentru numele său? Să serie când român, când rumân, când romîn?

Se poate foarte bine, și s'a putut la multe popoare. Francezii până când eră șovăiau între *françois* și *français*; academicii se țineau de *françois*. Voltaire își bătea joc de ei și scria *français*; și se înțelege, scrierea lui Voltaire a rămas cea bună. Nemții scriau cu vr'o 30 de ani în urmă când *teutsch* când *deutsch* etc.

Într'o asemenea nehotărâre suntem și noi astăzi pentru foarte multe cuvinte, și pentru câteva este or-ce limbă în or-ce moment dat. Italienii zic astăzi *deschiude* și *schlude*, *oscuro* și *scuro*, Nemții *etwan* și *etwa*, *fragte* și *frug* etc.; urma va alege, care din aceste scrieri va rămâne sau dacă vor rămâne amândouă.

Limba este o ființă organică, și nu o figură geometrică, ea poate avea grație și fără să aibă simetrie și regulă paradigmatică, ea cere forma și dezvoltarea liberă a copacului natural și nu primește subjugarea pedantă, precum o încercă Ludovic XVI la merisorii de pe terasa din Versailles, ciunțiți în piramide regulate și — urâte.

Că la noi sunt prea multe forme nefixate, aceasta o recunoaștem, că o asemenea stare a limbei e bine să se schimbe și că se va schimba, și aceasta ne pare sigur. Dar drumul schimbării și reformei nu sunt legiferările vre-unei academii sau vre-unui filolog individual. Diversitatea limbei la

noi provine din lipsa unei poezii și proze recunoscute de clasice între toți, și prin urmare unificarea nu se poate naște de cât odată cu nașterea acelei poezii și proze, care va fi proza autorilor estetici, nu proza filologică.

Germanii secolului nostru, după ce Luther le dase o limbă comună, au primit proza lui Lessing și a lui Goethe, Francezii proza lui Voltaire, iar înaintea răspândirii acestor autori și la ei eră o deplină varietate sau, cum ar zice etimologii, confuzie în limbă.

Cine însă poate să știe, dacă vre unul din contemporanii noștri și care din aceștia va fi primit de către generațiile viitoare ale poporului nostru ca formatorul limbei sale? În această privință, ca în atâtea altele, viața instinctivă se sustrage de la ori ce calcul al reflecțiunii și și păstrează o neatârnată oare-cum caprițioasă. Și istoria cuvintelor unei limbi, pentru a da un exemplu, ne-o dovedește pe fie-care pagină. Lessing (în scrisoarea literară de la 1 Fevr. 1759) citează cuvântul *entsprechen* ca un dialectism șvițeran în stilul lui Wieland; de la Wieland însă l-a primit literatura germană, și astăzi se întrebuintează de toată lumea. În *critique de l'école des femmes* a lui Molière se ia cuvântul *obscénité* drept inovație ridiculă, astăzi este pretutindeni întrebuintat în Franța, pe când altele au devenit «obsolete». De la Goethe au primit germanii cuvintele *anempfinden* și *mitgeboren*, iar provincialismul lui *gegen ihm über* în loc de *ihm gegenüber* nu s'a primit. Și așa mai departe. Prin urmare noi cei de astăzi nu putem avea nici o știință despre ceea ce va primi și va respinge poporul de mâine dintre toate formele și cuvintele de acum. Tot ce știm este numai, că această alegere se face instinctiv, și nu după reflecție, și că se îndreptează

mai ales după poeți; și datoria noastră este dar de a ne împotrivi în contra or cării monotonizări a limbii sub jugul vre unei filologii și a așteptă venirea acelei poezii și proze clasice, care să fixeze limba. Cel mult mai putem constata, că pentru epoca de acum autorii cei mai buni și mai răspândiți ai Românilor sunt Alecsandri, Bolintineanu și Odobescu ¹⁾ și că multe forme ale vorbirii adoptate de ei au dintre toate cea mai mare probabilitate de a rămâne, tocmai fiindcă Alecsandri, Bolintineanu și Odobescu sunt scriitori estetici și nu erudiți reflexivi, și fiindcă în materie de limbă urechia lor singură face mai mult de cât capul a o sută de filologi.

În emanciparea limbii dar de sub jugul filologiei transilvane vedem un alt semn caracteristic al direcției celei nouă și pentru noi în special un alt obiect de critică salutară în contra direcției celei vechi.

Cât de necesară eră critica în această parte se vede din modul, cum s'a primit din partea adversarilor. Ei nici nu vor să intre în discuție, sunt așa de deprinși a se vedeà stăpâni în domeniul limbistic, încât o controversă nu le mai pare o deprindere legitimă a vieții literare, ci oare cum un act de rebeliune. D. Hășdeu, întrebuițând un drept recunoscut al comediei, a personificat în Ortonerozia tendințele limbistice ale Ciparianilor și le-a luat în răs, cu acel spirit viu ce'l are în scrierile satirice. Jurnalele de dincolo de Carpați nu au tactul de a luà gluma cum se dă, sau, dacă privesc lucrul ca o critică serioasă, de a o cercetă

¹⁾ Articolul e scris acum 36 de ani. Astăzi am numi și pe Eminescu, Creangă, Caragiale, Duiliu Zamfirescu, Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu, Coșbuc etc.

cu seriozitate, ci vorbesc despre această scriere a d-lui Hășdeu ca despre o felonie. Vezi *Federațiunea și Transilvania*.

În *Convorbiri literare* a publicat d. Alecsandri dicționarul său *grotesc*, unde își bate joc, uneori cu haz, de diformările limbistice la noi. Răspunzând la aceasta, *Arhivul filologic* din Blaj a contestat d-lui Alecsandri competența, dându-i a înțelege ca să nu se amestece unde nu are ce căută. — În privința limbii române să tacă poetul Alecsandri și să vorbească filologii Târnavelor? Iacă o perucă din vremurile trecute, cu care nu se mai poate face paradă în ziua de astăzi.

Cel din urmă semn caracteristic în stilul direcției nouă, despre care ne-am propus să vorbim, este depărtarea neologismelor celor de prisos. Neologismele au ajuns a fi o adevărată îmbolnăvire lirică la noi ¹⁾. Punctul de plecare fusese tendința de a depărta din limbă cuvintele slavone înlocuindu-le cu cele latine, dar sub acest pretext cei mai mulți scriitori ai noștri întrebunțează fără nici o critică cuvinte nouă latine și franceze chiar acolo, unde avem pe ale noastre de origine romanică, și alungă și acele cuvinte slavone, care sunt prea înrădăcinate în limba noastră încât să le mai putem scoate din ea. Atât punctul de plecare însuși cât și aplicarea lui, sunt de o potrivă greșite și provin iarăși din formalismul cel gol al teoriei, de care limba reală a poporului nu s'a ținut niciodată.

Căci «puritatea» limbii e o cerere nedreaptă, care nicăeri nu s'a putut realiza. Genealogia limbilor se judecă după schematismul lor flec-

1) Vezi o cercetare mai întinsă asupra neologismelor în volumul 2 al ediției de față.

ționar: acesta arată de exemplu netăgăduit, că noi suntem de viță latină. Dar lexiconul limbei este totdeauna pestriț și arată, ca o oglindă credincioasă, popoarele, care au înrâurit asupra'i împreună cu ideile ce le-a primit de la dânșii. Asemenea legături limbistice între popoare nu se pot tăia și sunt cu atât mai dese, cu cât poporul a rămas mai puțin izolat și a putut mai mult împurutată din comunicarea cu vecinii. Așa a fost totdeauna și așa va rămâne. Limba latină e plină de cuvinte grecești, cea franceză plină de cuvinte nemțești, cea spaniolă de arabe, cea engleză de frantuzești etc. Așa fiind, depărtarea tuturilor cuvintelor slavone este o utopie, și înlocuirea lor prin cuvinte latine sau franceze o îngreuiare a limbei, cu atât mai primejdioasă, cu cât înstrăinează poporul de mișcarea literară deabiă începută a claselor mai culte. Se înțelege de la sine, că acolo, unde pe lângă cuvântul slavon există un cuvânt curat roman, acesta trebuie menținut și acela depărtat. Vom zice dar bine-cuvântare și nu blagoslovenie. Se înțelege asemenea, că acolo unde astăzi lipsește în limbă un cuvânt (nu numai la terminii tehnici), ear idea trebuie neapărat să fie introdusă, vom primi cuvântul întrebuințat în celelalte limbi romanice de astăzi. Vom zice dar primitiv, constituție, disciplină etc.

Dar nu se înțelege, cu ce drept am introduce fără nici o noimă cuvinte nouă chiar acolo, unde avem pe ale noastre de origine romană. Dacă d. e. am primit să se zică bine-cuvântare în loc de blagoslovenie, nu putem primi să se zică benedicțiune în loc de binecuvântare. D. Laurianu scrie în istoria sa donuri în loc de daruri; alții zic terra în loc de pământ, cêrcustanța în loc de îm-

prejurare, nu am op în loc de nu am trebuință, surg în loc de se nasc, etc.

Un exemplu foarte tare, până unde poate merge introducerea greșită de cuvinte nouă, ni-l dă limba răposatului Heliade.

Ești belă, Serafita ! belisimă 'ntre zee,
 Tu ești al frumuseței și gemmă ș'ornament.
 Te văz și văz olimpul, grădinele-empiree,
 Ești fericirea lumii și centru 'n firmament.

O belă ești, dilecto ! și capelura-ți blondă,
 De voluptate peplu, ca crimii lui Amor
 Cu bucelele lui Phebu te-ammantă te circondă
 Electric radioasă. Te-acoperă că mor !

(*Serafita-Poesii inedite. București, 1872.*)

Un alt exemplu îl luăm din scrierile lui Pumnul. Pumnul voiă să gonească din limbă toate cuvintele străine, chiar terminii grecești, și păzeă totodată cu scumpătate regula sus criticată a analogiei. Cu aceste două «principii filologice» a isbutit să scrie așa :

Intruducăciune pregătițivă în filosofie sau sciemânt. Prodata intruducăciunii este cunoscăciunea insemnînței sciemântului ca mama nascațivă a celorlalte sciințe !

Astă cercetăciune este cu puțință pe trei drumuri *a*) pe drumul verbământal (etimologic) *b*) pe drumul suflemîntal (psichologic) ; *c*) pe drumul tâmplătural (istoric) etc.

(Din manuscriptul despre filozofia populară).

Direcția nouă a făcut dar un pas spre progres, când, desrobindu-ne de acele sisteme greșite, ne-a îndreptat luarea aminte spre o limbă mai potrivită cu vorbirea poporului de astăzi, spre limba frumoasă, în care scriă Constantin Negruzzi și pe care nu am fi trebuit să o părăsim, rătăcindu-ne după confuziile filologilor. Multe întrebări și îndoeli se nasc firește și aici. Că e mai bine să zi-

cem roditor decât *fertil*, mai bine a unelti decât a *machină*, mai bine *obicei* decât *abitudine*, ne pare vederat. (Vezi și critica d-lui Vârgolici în contra *Transacțiunilor literare* în *Convorbiri literare* dela 1 Mai 1872 și interesantul articol al d-lui Lambrior în No. dela 1 Decemvrie 1873). Trebuie însă totdeauna să zicem priincios în loc de *favorabil*? nădejde în loc de *speranță* etc.? Este bine să împrespătăm vorbirea cea veche în întinderea, în care o face d. Lambrior? Aceste sunt întrebări, al căror răspuns ni'l va da instinctiv acelscriitor, pe care natura îl va fi înzestrat cu darul de a cunoaște firele, din care se țese limbagiul poporului român. Nouă celorți nu ne rămâne decât a urmă, depărtați de ori ce silă teoretică, simțului nostru limbistic, știind bine, că judecata din urmă nu o pot pronunța decât urmașii noștrii.

Terminând această expunere, sperăm, că prin ea se va fi lămurit mai bine deosebirea între ceea ce s'a numit direcția nouă și între direcția mai veche.

A explică această deosebire ne-a părut o temă foarte însemnată. Căci poziția morală, în care se află poporul român, este poate unică în istorie cât pentru greutatea ei și cere cu atât mai multă luare aminte asupra mișcării lui literare, ca una ce este oglinda acelei poziții.

Indată ce în apropierea unui popor se află o cultură mai înaltă, ea înrăurește cu necesitate asupra lui. Căci unul din semnele înălțimei culturale este tocmai de a părăsi cercul mărginit al intereselor mai individuale și, fără a pierde elementul național, de a descoperi totuș și de a formula idei pentru omenirea întregă. Aflarea și reali-

zarea lor a fost de multe ori rezultatul experiențelor celor mai dureroase ; dar jertfa odată adusă, ele se revarsă acum asupra omenirii și o chiamă a se împărtăși de bine-facerea lor îmbelșugată. La această chemare nu te poți împotrivi : a se uni în principiile de cultură este soarta *neapărată* a fie-cărui popor european. Intrebarea este numai, dacă o poate face ca un soț de asemenea, sau ca un rob supus ; dacă o poate face scăpându-și și întărindu-și neatârnamarea națională sau plecându-se sub puterea străină. Și această întrebare se desleagă numai prin energia vieții intelectuale și economice a poporului, prin buna voință și iuțeala de a înțelege și de a-și asimila cultura în activitate potrivită.

Pe noi Români ne-a scos soarta fără de veste din întunericul Turciei și ne-a pus în fața Europei. Odată cu gurile Dunării ni s'au deschis și porțile Carpaților, și prin ele au intrat formele civilizației din Franța și din Germania și au învălit viața publică a poporului nostru. Din acest moment am pierdut folosul stării de barbari fără a ne bucura încă de binefacerea stării civilizate.

Când am fi singuri într'o insulă, când ne-ar fi dat să trecem prin or ce schimbare a vieții publice fără a fi amenințați din afară în chiar existența noastră, am putea aștepta în liniște deslegarea problemelor lăsând timpului viitor sarcina de a ridică încetul cu încetul greutatea de astăzi.

Așa însă nu este situația noastră. Timpul desvoltării ne este luat, și tema cea mare este de a-l înlocui prin îndoită energie. Tot ce este astăzi formă goală în mișcarea noastră publică trebuie prefăcut într'o realitate simțită, și fiind că am introdus un grad prea înalt din viața din afară a statelor europene, trebuie să înălțăm poporul nostru

din toate puterile până la înțelegerea aceluia grad și a unei organizări politice potrivită cu el.

Pentru aceasta se cere mai întâi o cultură solidă a claselor de sus, de unde pornește mișcarea intelectuală.

Aci însă este greutatea! A vota, a guvernă a scrie jurnale, a ține prelecții necontrolate, a fi membru de Academii și profesor de universitate, această formă a culturii apusene convine anteluptătorilor noștri, mai ales când forma se întâlnește și cu un ș corespunzător din bugetul statului. Dar a îndeplini cu aceeași seriozitate sarcina ei intelectuală, aceasta nu le convine; și când îi critici în această parte a vieții lor publice, atunci se indignează, spun, că suntem încă într-o stare nepregătită, că noi să ne asemănăm cu Franța de acum 300 de ani, că meritele lui Șincai, Asachi, Bariț, Tăutu, Laurianu, trebuesc privite dintr'o perspectivă istorică seculară!

Dar dacă vă asemenați cu Franța de acum 300 de ani, de ce îi luați formele de cultură ale anilor din urmă?

Aci este contrazicerea cea primejdioasă. Nu e cu putință ca un popor să se bucure de formele din afară ale unei culturi mai înalte, și să urmeze totodată în lăuntru apucăturilor barbariei. Și fiindcă a da înapoi e cu neputință, nouă nu ne rămâne pentru existența noastră națională altă alternativă, decât de a cere de la clasele noastre culte atâta conștiință, câtă trebuie să o aibă, și atâta știință, câtă o pot avea.

Iacă pentru ce lupta neîmpăcată în contra ignoranței pretențioase și a neadevărului ne-a părut cea dintâi datorie, și pentru ce nu am putut primi punctul de vedere al acelora, care sunt deprinși cu o privire mai blândă și se mulțumesc cu o lungă așteptare a îndreptării în viitor.

Românii, anticipând formele unei culturi prea înalte, au pierdut dreptul de a comite greșeli nepe-depsite și, depărtați din starea mai normală a dezvoltărilor treptate, pentru noi etatea de aur a patriarhalismului literar și științific a dispărut. Critica, fie și amară, numai să fie dreaptă, este un element neapărat al susținerii și propășirii noastre, și cu or ce jertfe și în mijlocul a or câtor ruine trebuie împlântat semnul adevărului!

BETIA DE CUVINTE
IN
«REVISTA CONTIMPORANĂ»
STUDIU DE PATOLOGIE LITERARĂ
(1873)

Darwin ne spune, că multe soiuri de maimuțe au aplecare spre bătura ceaiului, a cafelei și a spirituoaselor; «ele sunt în stare, zice el, să fumeze și tutun cu multă plăcere, precum însumi am văzut.

Brehm povestește, că locuitorii din Africa de meazănoapte prind pavianii cei sălbatici puindu-le la locurile, unde se adună, vase pline cu bere, de care se îmbată. El a văzut mai multe maimuțe în această stare și ne dă o descriere foarte hazlie despre purtarea lor și despre grimasele ciudate ce le făceau.

A doua zi erau foarte rău dispuse și mahmure, de durere își țineau capul cu amândouă mâinile și înfățișau o privire din cele mai duioase. Dacă li se oferă bere sau vin, se depărtau cu desgust, dar le plăcea mult zama de lămâie. O maimuță americană, un ateles, după ce se îmbătase odată cu rachiu, n'a mai vrut să'l mai bea și a fost prin urmare mai cuminte decât mulți oameni». (*Ch. Darwin*, Descendența omului și selecțiunea sexuală, I, 1).

Va să zică plăcerea noastră pentru ameteala artificială, produsă prin plante și preparatele lor, este întemeiată pe o predispoziție strămoșească, comună nouă cu celelalte rudenii de aproape, cu maimuțele de exemplu, din al căror neam ne coborîm.

Nu ne vom miră dar de lățirea cea mare a aceluia obicei și de felurile mijloace pentru mulțumirea lui. Cânepa, macul, vița de vin, tutunul, etc. etc. sunt produse ale naturei, cu care omul își nutrește pasiunea lui pentru ameteală.

Există însă un fel de beție, deosebită între toate prin mijlocul cel extraordinar al producerii ei, care se arată a fi privilegiul exclusiv al omului în ciuda celorlalte animale: este beția de cuvinte.

Cuvântul, ca și alte mijloace de beție, e până la un grad oare-care un stimulant al inteligenței. Consumat însă în cantități prea mari și mai ales preparat astfel, încât să se prea eterizeze și să și peardă cu totul cuprinsul intuitiv al realității, el devine un mijloc puternic pentru amețirea inteligenței. Efectele caracteristice ale or cării beții sunt atunci și efectele lui, *la debilitéé des fonctions intellectuelles et le penchant à la violence*, cum ne arată Cabanis în memoarul 8 din *Rapports du physique et du moral de l'homme*.

Simptomele patologice ale amețelii produse prin întrebuințarea nefirească a cuvintelor ni se înfățișază treptat după intensitatea îmbolnăvirii. Primul simptom este ¹o cantitate nepotrivită avorbelor în comparare cu spiritul, căruia vor să i servească de îmbrăcăminte. În curând se arată al doilea simptom ²în depărtarea or căru spirit și în întrebuințarea cuvintelor seci; atunci tonul gol al vocalelor și consonantelor a uimit mintea scriitorului sau vorbitorului, cuvintele curg într'o confuzie naivă și creerii sunt turburați numai de neconținuta vibraire a nervilor acustici. Vine apoi slăbirea manifestă a inteligenței: pierderea or căru șiir logic, contrazicerea gândirilor puse lângă olaltă, violența nemotivată a limbajului.

Ar dà poate un caracter prea pedant acestei neînsemnate cercetări literare, dacă am voi să așezăm exemplele practice pentru teoria mai sus expusă după chiar gradele arătate : ne mărginim a le cità în total, lăsând binevoitorului cetitor sarcina de a le clasà în ordine, de va voi.

Pentru alegerea exemplelor ne-a fost un singur semn patologic hotărîtor: întrebuințarea cuvintelor pentru plăcerea sonului lor și fără nici un respect pentru acea parte a naturei omenești, care se numește inteligență.

În București a apărut la 1 Martie al anului 1873 o gazetă lunară sub numele de Revista Contemporană. Litere. — Arte. — Științe. Se spune, că vr'o 20 sau 30, alții zic chiar 40 de redactori-colaboratori însuflețesc tinerețea acestei plăpânde ființe. Noi deocamdată ne îndeplinim datoria de a'i mulțumi pentru îmbelșugată culegere de exemple, ce ne ofere în primele sale numere în folosul și spre ilustrarea tratatului de față asupra beției de cuvinte în toate fazele ei, și nu ne îndoim, că, de va merge mai departe pe aceeaș cale, va deveni una din cele mai importante întreprinderi pentru acest scop.

În primele două numere ale Revistei Contemporane neatrage mai întâi suvenirea d-lui Sion despre poetul Conachi. Bietul Conachi! Nu știm, prin ce nefericită împărțire a materiei s'a întâmplat, că în întregul număr de la 1 Martie, de și cuprinde vr'o 15 pagine despre el, nu i se citează decât două exemple: oda la Moruzi, «cea mai sarbădă și cea mai prozaică», după chiar părerea d-lui Sion, și următoarele versuri:

Na, vouă banilor! Na, ție Conachi!
Bravo ție, Mihalachi!

Pas acum și te mai îndoeste de încântătoare frumusețe a muzei lui Conachi!

Oda sus citată în lauda Domnului Alexandru Moruzi începe așa:

După ce cu 'ndestulare
Din milă, cu bunătațe,
Aduci ape curgătoare
În orașele 'nsetate;

și aici d. Sion ne lămurește, că în adevăr Moruzi a adus apa la monastirea Golia din Iași, «de unde vărsându-se prin o gură de leu se împărțeà pe la mai multe cișmele», și apoi continuă:

am citat aceasta pentru ca să arăt, că inspirațiunea lui Conachi nu erà o adulațiune, *ci exploziunea unui entusiasm nobil* pentru îmbunătățirile ce poetul vedeà că se fac în țară.

Cum? Câteva cuvinte rimate asupra unor țevi de apă aduse de Prințul Moruzi, se și numesc de d. Sion «exploziunea unui entusiasm nobil» din partea poetului?

De și aceasta este deocamdată un abus încă neînsemnător, poate chiar neobservat pentru cetitorii mai puțin deprinși, totuș el constituie primul simptom al suferinței, de care este cuprins d. Sion. Cele următoare vor fi mai tari.

La pagina 15 ni se citează câteva versuri din Psaltirea lui Dositei, d. e.

Limbele să salte
Cu cântece nalte,
Să strige 'n tărie
Glas de bucurie.

Simpla citare a acestor versuri este foarte nevinovată, de și versurile sunt urâte, dar nevinovăția încetează din momentul, în care d. Sion cu ele se amestecă în prozodie: d-sa își permite a numi aceste trochee ale lui Dositei... *hexametre!*

Versurile de la pag. 17.

Ascultă-mi ruga Dumnezeu sfinte
Și nu mă trece, ci-mi ia aminte.

d. Sion le numește... *pentametre!*

În împrejurări normale nu ar fi iertat unui literat, fie chiar membru al Societății Academice Române, să scrie asemenea lucruri. Dar în starea, în care se află d. Sion când scrie, și în care, precum vom vedea mai jos, se află și alți scriitori principali ai *Revistei Contemporane*, asemenea fenomene trebuie privite mai mult cu un fel de interes psihologic.

D. Sion, în urma acelei stări, pare uneori a pierde conștiința sigură despre ceea ce face, scrie când fără înțeles, când în contradicere, când cu o violență de expresii nemotivată, de exemplu pag. 22 :

prima simptomă a *perfecționării* sufletului lui Conachi fu predilecțiunea sa pentru poezie,

și îndată mai jos :

toți știm, cum ajunge cineva poet: el mai întâi trebuie să se nască cu asemenea predilecțiune.

Apoi la pag. următoare:

de la 1806 până la 1834 Conachi a fost *mereu* în funcțiuni,

și îndată mai jos :

dar în intervalul *interupțiunilor sale din funcțiuni* se ocupa cu profesiunea specială de inginer hotarnic.

Apoi la pagina 90:

Pe atunci însă, câtă să știm, amorezații nu-și făceau curte în *modul prozaic de astăzi*, pe la teatruri, pe la baluri și pe la grădine : damele nu ieșeau fără bărbații lor nicăierea, nici primeau visite când erau singure acasă ; apoi bilete dulci și parfumate nu erau în data timpului. Curte se făcea, precum ne spune poetul Alecsandri în Barbu Lăutaru : amantul umbla cu lăutarii cântând toată noaptea pe sub ferestrele Dulcineei ;

sau dacă eră poet ca Conachi, făcea versuri, pe care... nu le da la gazete nici la tipar, ci puneă pe lăutari să le cânte.

Nu voiu să zic *că cu moduri atât de prozaice*, Conachi, făcea curte nobilei sale amante; nu e însă mai puțin adevărat că de la 1812 — 1828 versurile lui făceau gloria lăutarilor dintr'un capăt până la cel alt al Moldovei.

La pagina 24 d. Sion ne vorbește despre

Junele adolescente.

Poate îi eră teamă, că vom crede adolescentele bătrân!

Tot acolo ne spune, că

țara eră în *convulsiunile* cele mai *înflăcărate*,

și la pagina următoare vrea să examineze cartea lui Conachi și să vadă

de ce *calibru* este.

La paginile 102 și 103 d. Sion, vorbind de sine însuș, scrie:

Apoi când m'am *ridicat* din adolescență și m'am *așezat* în Capitală...mă duceam la casa lui Conachi adeseori, și ospitalitatea aceasta o plăteam cetindu-i câteodată vre o compunere...

Demn de observat e d. Sion, când se desfată în tăria expresiilor. La pag. 96, vorbind despre ochi, zice:

Cine nu-și a scădat sufletul în deliciul acestor stele, care se zice că sunt scaunul sufletului și al inimei?

A și scăda sufletul în deliciul unor stele, care sunt un scaun — iacă o imagine, a cării soață se

află numai în următoarea strofă a d-lui A. Pelimon (nu este și d-sa între cei 30—40 de redactori-colaboratori ai *Revistei*?)

Aste inimi prea'nfocate
Cu stilpări de nemurire
De al păcii imn legate
Cânt a patriei iubire.

Departa duce pe om beția de cuvinte!

La pag. 90 d. Sion ne arată, cum

Conachi revârșea florile imaginațiunii sale în adorațiunea idolului ce încântase sufletul său,

dar la pag. 93 se întrece și zice

poetul vărsa tezaurii imaginațiunii sale cu profuziunea unui crater în irupțiune.

Despre întrebuintărea de neologisme, precum sunt *alegre*, în loc de vesele, *tandrețe*, *abandonez*, etc. nu este locul să vorbim aici; ne grăbim a termina critica în ceea ce privește partea d-lui Sion din *Revista Contemporană* prin citarea ultimelor sale cuvinte:

Eată materia mea *epuizată*. Fie ca această lucrare să se urce ca fumul de tămâe către sufletul acestui veteran al Parnasului român, care a depus *premiile geniului și cugetării* sale pe altarul culturai naționale! *Respect, venerațiune și glorie memoriei numelui său!*

Premiile geniului și cugetării (adecă poeziile) și *gloria memoriei numelui* sunt un non-sens și un pleonasm, care încheie într'un mod armonic lucrarea d-lui Sion, cetită la Atheneu, cetită la Cernăuți, cetită la Bacău și în sfârșit tipărită în *Revista Contemporană*.

Un alt autor, care umple coloănele acestei reviste, este d. Pantazi Ghica. D-sa ne îmbie cu o novelă istorică, intitulată *Marele Vistier Cândescu*. Ce palid devine d. Sion, cu toată «inflăcărară convulsiunilor» și cu toată «profuziunea craterului în irupțiune», îndată ce-l punem alături de violența limbajului d-lui P. Ghica care ar fi înmărmurit și pe mai sus pomenitul *Cabanis*.

Pag. 80:

Mihnea nu săvârșise încă aceste cuvinte, când o mulțime de femei, copii, bătrâni, sângerânzi, palizi, cu hainile rupte, sfâșiate, cu părul smuls, cu mâinile rănite, intrară în gloată, în desordine, înspăimântați, alergând, în sala sfatului domnesc. Din acea mulțime speriată, exasperată, două fete, două copile se repeziră în brațele Vistierului Cândescu, strigând: «scăpare, tată! scăpare!»

Simțiți, vă rog, toată gingășia logică a acestei îmbelșugări de cuvinte: mulțimea intră în gloată și în desordine, ea este nu numai înspăimântată, ci și speriată și exasperată, ea are hainele nu numai rupte, ci și sfâșiate, și atunci în brațele Vistierului Cândescu se reped două — nu numai fete, ci și copile.

La pag. 82.

Boeri, femei, copii, bătrâni, oșteni, ieșiră toți în liniște, dar având pe figuri aceeaș durere, aceeaș exasperațiune, aceeaș desperare.

Durere, exasperațiune și desperare!

Armașul Dincă Sârbu, șearpe incolăcitor, ființă târătoare, astucioasă, hipocrită, furbă și trădătoare, suflet damnat, spion și confident al lui Mihnea, când intră Domnitorul în biserică, opri pe comisul Comăneanu la ușa sfântului locaș.

Grozav e Dincă Sârbu, și ar fi și mai grozav, dacă nu ar deveni ridicol în această descriere.

Astfel se făcù trista și rușinoasa instalare a lui Mihnea III, cu pronosticuri atât de lugubre, și în condițiuni atât de funebre pentru țară.

Condițiuni funebre? Aceasta nu prea are înțeles în românește. Dar pe d. Ghica nu'l supără neînțelegerea. În fantazia d-sale cea învăpăiată adjectivele înnoată cu grămada, și d-sa pescuește când pe unul când pe altul și'l aruncă fără alegere în brațele vre unui substantiv. Folosul acestei procedări literare este, că poți petrece timpul cu variații asupra aceleiaș teme, cu combinări și permutări, în marginea numărului de cuvinte date. Înțelesul rămâne acelaș și uneori fraza câștigă. D. e.

Astfel se făcù lugubra și funebra instalare a lui Mihnea cu pronosticuri atât de triste și în condițiuni atât de rușinoase pentru țară.

Și mai sus, pag. 75 :

Nici o voce nu răspunse, toată lumea tăcută și cuprinsă de o adâncă întristare păstra un silențiu lugubru.

Lumea tăcută păstrà un silențiu! Sau, tot așa de bine, lumea silențioasă păstrà o tăcere. Sau mai amplificat: lumea lugubră păstrà un silențiu tăcut.

Am cità mai multe simptome ale d-lui Pantazi Ghica, dacă am fi avut răbdarea să cetim novela d-sale și în numărul revistei de la 1 Aprilie 1873. Dar această răbdare n'am avut-o, și ne mărginim să spunem că d. Ulysse de Marsillac în *Journal de Bucarest* o laudă foarte mult și o numește savantă.

Intre expresiile, cu care d. Pantazi Ghica îna-

vuțește sermana limbă română, figurează pe lângă silențiul lugubru, rapace, avaricios, astucios, furb și adat (*adonné*).

Mult mai fin e d. Vasile Alexandrescu Ureche.

Oh, d-sa vorbește cu preferință despre lucruri, pe care — necunoscându-le însuș bine, presupune că nici cititorii nu le cunosc, și pe acest fundament înșiră la cuvinte de o fenomenală combinațiune.

După un tipic cunoscut încă din Adunarea națională, pe care o inspiră d-sa odinioară, d. Alexandrescu Ureche în studiul asupra lui *Miron Costin*, cu care începe juna *Revistă*, vrea să ne arăte meritul lui Miron Costin ca om de știință, și ne zice:

După cum Cantù definește istoria, *conform ultimelor, modernelor teorii*: «l'histoire est le récit d'événements importants afin de connaître le passé et par lui de conjecturer l'avenir probable...» așa a zis Miron Costin, când ne spune că istoria ne învață: «*Cu acele trecute vremisă pricepem cele venitoare!*»

Care e meritul lui M. Costin ca om de știință? — Dar ce desvoltare mai admirabilă de inteligență, ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la concluziunile științei, *cu secole mai nainte de atâți nemuritori lucrători* în ogorul științific, în ogorul istoriei, la apusul Europei!

Ce mistificare mai este și aceasta? Nu este adevărat, că idea de a concepe istoria ca o știință a vremilor trecute pentru a pricepe pe cele viitoare este o «ultimă modernă teorie.» Aceasta a trebuit să treacă prin capul tuturilor istoricilor, de când istorici există și este anume relevată în Polybius, în Tacitus, în Cicero, dacă după dorința lui Cornelius Nepos îl numărăm și pe acesta printre istorici. Prin urmare Miron Costin în fraza citată nu a făcut alta decât a spus și el o cugetare de istoric, dar nu a anticipat «cu o admirabilă inteligență concluziunile științei» moderne.

La pag. 1 și 2 a revistei ni se susține că

istoria, fiica filozofiei, nu vine decât după ce poezia populară începe a tăcea.

și îndată se adoagă:

istoria Germanilor începe cu cântul lui Siegfried din poemul Analelor(?)

La pag. 2 d. Alexandrescu vorbește despre lăutarii, care singuri

fac istorie... pe timpul lui Atila (5), la palatul Biciului lui Dumnezeu.

Acel (5) pus lângă Attila ne trimete în josul paginei la autori anticii, din care îi isvorăște d-lui Ureche această știință. Acolo găsim numit, pe lângă Priscus, și pe *Am. Marcellinus*. Ammianus Marcellinus citat pentru timpul lui Attila? Mare descoperire! Ammian (născut pe la 330) era de mai mulți ani mort, când a început domnia lui Attila (434 — 453) și istoria lui merge numai până la 378 d. Chr.

La pag. 9 eruditul nostru profesor de istorie la universitatea din București ne spune că «istoria de caracter filozofic» se născu

cu Voltaire, abia în secolul XVII și XVIII.

Voltaire istoric în secolul 17? Dar Voltaire este de 6 ani, când se sfârșește secolul al 17-lea, și în această vârstă el deabiă ar fi putut scrie un tractat ca acela al d-lui Ureche, ne cum o istorie de «caracter filozofic.»

Dar unde este tare d. Ureche, este în citarea de nume proprii. Acolo d-sa se află în elementul

său, începe a'și pierde cumpătul, sonul gol al cuvintelor de botez și de familie îl transportă în acea lume fericită, unde prozaica lege a logicei și a exactității științifice nu mai domnește. Cu deosebire ne preumblă atunci prin țara Spaniolilor, pe unde controlul este mai greu, și ne încântă cu sonuri ca cele următoare:

— Nu, or cât am putea supăra yre-unul din acele spirite, de care altă dată rideam, pe care azi le deplângem — spirite pururea gata a depreciă ce este românesc, — nu, repetim, Miron Costin nu este Willehârduin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines, el nu este Olanyro Morales, Zurita, Garivay, Muntaner, Mariana, Moncada; nu este asemenea autorul cronicelor de Napoli, nici Villani; nu este a *fortiori*, catalogarii de date și domni ai Germaniei feudale.....
Miron Costin este în fond «istoric!»

Bietul zetar nu s'a prea orientat în așezarea literelor acestor Spanioli, și altfel *errata* de la sfârșitul numărului ne invită să cetim *Ocampo*, *Morales* în loc de *Olaniro Morales*. Fie și *Ocampo*, *Morales*!

Să ne atragem în treacăt, de și cu multă mândnire din parte-ne, răsul sau deplângerea d-lui Ureche, mărturisind cu sinceritate, că după părerea noastră nu ar fi nici o scădere pentru Miron Costin de a fi comparat lui *Comines* sau lui *Froissart*. D. Ureche crede, că Miron Costin le este fără comparare superior, după acelaș tipic, după care credeă altă dată într'un foileton al *Adunării Naționale*, că o palidă imitare a lui Văcărescu este superioară originalului lui Goethe.

La pag. 6 d. Ureche ne înșiră alte nume, spunându-ne că

Miron Costin este deja istoricul, care întreabă la fapte cauzele lor, și la cauze recunoaște o ordine, o sistemă oare-care, ca Vico, Leibnitz, Descartes, Rotek, Cantu, Thiery.

Ce-o fi căutând printre acești istorici Leibnitz și Descartes? — Altă dată d. Ureche, vorbind despre arhitectura noastră, ne spune că celebrii arhitecți ai Italiei ar fi invidioși de ea, și ne cită între aceștia și pe Cimabue, care însă este celebru în pictură.

Dar în starea intelectuală, în care se află d-sa când s-a auzit, nici nu e vorba de exactitate a citărilor. Totul e ca sonul gol al numelor proprii să producă efect, și în această privință trebuie să recunoaștem, că *Cimabue* e foarte bine ales.

În numărul *Revistei Contemporane* de la 1 Aprilie ni se înfățișează doi autori mai noi, cu lucrări mai scurte.

Unul este D. Aug. Laurianu. D-sa face o critică a unei traduceri din Molière și a dramei d-lui Scurtescu *Rhea Silvia*. Știți, că despre fabuloasa Rhea Silvia ne spune Livius în câte-va rânduri la începutul istoriei sale, că a fost vestală, dar că a născut totuși pe Romulus și Remus. Completa lipsă de tradițiuni mai lămurite asupra ei nu împiedică pe d. Laurianu de a scrie

Pentru a tracta asemenea subiecte, se cere pe lângă atâtea alte condițiuni, pe care d. Scurtescu le posedă în destul, și un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuvânt al mezului social în care se petrece acțiunea, și acest mez social să radieze în toate epizodele dramei *Rheei Silviei*

Mediul social de pe timpul Rheeli Silviei! Lucrul nu prea are înțeles, dar cuvintele sună a ceva. Același domn scrie la pagina 158 și 159:

Nu este aici locul de a căuta rațiunea preeminenței traducțiilor asupra compozițiunii și raportul ce există între autor și executor. Când vom scrie în special despre teatrul nostru, vom elucidă aceste chestiuni colaterale rândurilor de astăzi,

De-ocamdată ne mulțumim de a declara într'un mod categoric că n'avem idei preconcepute contra nici unuia din modurile în care se manifestă literatura scenală la noi.

Auzi frate ! junele Laurianu ne declară «într'un mod categoric,» că nu are «idei preconcepute !»

Ce fericire pentru «literatura scenală» a României și pentru «cestiunile colaterale rândurilor de astăzi !»

Cel din urmă autor însemnat în No. 2 al Revistei se numește George Marian. D-sa pare a fi de la Ploești, căci ne vorbește despre

un colț al țării, unde m'am ploștit — era să zic ploștit.

Acest domn de la Ploești, eram să zic... are mult spirit. D-sa iubește «la causerie» ca la Paris și o introduce în Revista Contimporană prin un «Ciaiu la doamna Cutare.» Ce mai eleganță în toată conversația ! Domnul de la Ploești o începe prin a face doamnei Cutare din București un

compliment pentru toaleta sa de un perfect bun gust,

și complimentul eră fără îndoială de un perfect bun gust, ca și cel următor, despre care ne spune d. Marian:

cultul frumosului există în țara Românească. Mă înbătai de acest cuvânt ca să spun că n'ar putea fi îndoiață despre aceasta, de cât numai când frumosul n'ar fi reprezentat la noi prin imagine vii ca d-na Cutare. Complimentul însă nu produse efect.

Dar nu pentru aceste galanterii ploștite, eram să zic. . . ., intră d. George Marian în această mică cercetare. D-sa merită a figură în ea, fiindcă împărtășește ameteala d-nului Ureche în privința nu-

melor proprii. După ce ne-a spus, de sigur cu multă competență, că concertele societății filarmonice sunt

destinate a face pe public să fugă văzând numai numele lui Beethoven pe afiș.

continuă :

Grație d-nei *Cutare* mă împăcam cu muzica clasică de care mă desgustase concertele puțin divertisante ale societății filarmonice. Un caet din Mozart se află pe piano. Doamna *Cutare* îl deschise și ne jucă nemuritoare uvertură a operei *Freischütz* (Robin des Bois).

Admirabila doamna *Cutare*! Deschide un caet din Mozart și joacă din el uvertura lui *Freischütz*. Ai să vezi, că în numărul viitor al *Revistei* are să deschidă caetul lui Weber și să ne joace uvertura lui *Don Juan*.

După exemplele fenomenale, citate până acum, am mai adăogă câteva cuvinte în privința întregii întreprinderi numite «*Revista Contemporană*», dar ne e teamă, că redactorii ei vor declara, cu modestia junelui domn Laurianu,

într'un mod categoric,

că nu au *idei preconceptute* nici măcar în contra
— beției de cuvinte.

RĂSPUNSURILE
REVISTEI CONTIMPORANE

AL DOILEA

STUDIU DE PATOLOGIE LITERARĂ

(1873)

Lupta între *Revista Contimporană* și critica din *Convorbiri literare* s'a încins cu multă căldură. *Revista* de la 1 Iunie 1873 publică un răspuns lung al d-lui P. Grădișteanu, un răspuns ceva mai scurt, dar foarte puternic al d-lui V. Alexandrescu Ureche și câteva cuvinte gentile ale d-lui D. Aug. Laurianu, iar d. Pantazi Ghica și-a ales un cerc mai întins de cetitori și își răspândește observările d-sale în contra noastră prin cel mai însemnat jurnal politic din capitală.

Fiind vorba de o luptă literară, să ne fie iertat a înlătură mai întâi tot ce ne pare că trece peste limitele ei.

Așa d. Petru Grădișteanu vorbește de victecele *artașului* meu, de *piticii* din *ortoaia* «Junimei», zice că noi tăgăduim *cu sfruntare*, *cu turbare* meritul părinților literaturii și spune, că *pamfletul* meu îi reamintește că *Voltaire compară pe unii critici cu broaștele care se zice că sug veninul pământului spre a'l comunica celor care le ating*.

D. Vasile Alexandrescu Ureche observă, că *unii zetar îi e permis să fie ignorant ca un redactor de la Convorbiri*, că de cetea mult «Convorbirile», de *tâmpire* nu scăpă, și împărtășește cetitorilor săi, că *în casa d-lui Maiorescu nu lipsește o clarinetă și un contrabas, pe lângă un piano*.

D. Pantazi Ghica numește pe adversarul său *un fel de farceur literar*, spune că unii membri ai

societății «Junimea» sunt *adați la umorism între mai multe pahare de bere în Borta rece* (o cârciumă cunoscută din Iași, citată și de d. Laurianu junior în contra noastră) și observă, că stilul meu *cam se aduce mult cu stilul și buna-cuviință ce ar găsi cineva în epistola unui comis-voyageur neguțătoresc.*

La aceste cuvinte și altele mai tari de felul lor nu am nici un răspuns. Ele sunt personalități fără interes într'o discuție literală; ar fi chiar de natură a tăia or-ce discuție, dacă alte considerări mai însemnate nu ar impune continuarea ei ca o datorie.

Lăsăm dar expresiilor reproduse mai sus tot caracterul lor fără a le mai atinge.

Căci ele nu ne înaintează în deslegarea singurei întrebări importante aici: cum rămâne cu obiectul propriu al criticei noastre literare?

Cum rămâne cu trocheele lui Dositei, pe care *Revista Contemporană* le numește hexametre? Cum cu *esploziunea entuziasmului nobil* pentru țevile de apă aduse de Prințul Moruzi? Cu *convulsiunile înflăcărâte*? Cu *profuziunea craterului în erupțiune*? Cu *ridicarea d-lui Sion din adolescență și așezarea d-sale în Capitală*?

Cum rămâne cu *lumea tăcută* a d-lui Pantazi Ghica, care *păstra un silențiu*? sau cu Armașul Dincă Sârbul, care eră

șearpe incolăcitor, ființă târătoare, astucioasă, hipocrită, furbă, și trădătoare, suflet damnat, spion și confident al lui Mihnea?

Cum rămâne cu Ammianus Marcellinus, pe care îl citează d. Ureche pentru timpul lui Attila? Sau cu Voltaire, care începe istoria de caracter filozofic în vârstă de 6 ani? Sau cu Cimabue, care devine celebru în arhitectură?

etc. etc. etc.

Cum rămâne cu aceste fenomenale..... scăpări din vedere, aceste... mici erori strecurate într'o cățătime cam mare în primele două numere, numerele de recomandatie, ale unei *Reviste* de literatură, artă și știință, publicată în anul 1873 în capitala unui stat, care aspiră la cultură și nu este cu totul lipsit de viața literară?

Iacă singura întrebare, la care se așteptă un răspuns din partea *Revistei Contimporane*, și tot odată singurul punct, în jurul căruia se poate mișcă discuția noastră mai departe.

I.

Așa dar: ce a răspuns *Revista* la erorile imputate și cum a răspuns?

Critica noastră relevase cinci articole: studiile literare ale d-lor Sion și Ureche, novela d-nului P. Ghica, recenziunea d-lui D. Laurianu și un articol al d-lui Marian. Incepem cu o mărturisire împăciuitoare: în privirea apărării ce d. Grădișteanu face în favoarea d-lui G. Marian de la Ploești, suntem aproape de a ne înțelege cu d-sa. D. Grădișteanu (pag. 390) numește scrierea d-lui Marianu

un articol de *blagues* — cuvântul în limba română n'are ecivalent decât, poate, *mofturi*.

Din momentul, în care *Revista* califică articolul d-lui Marian de *mofturi*, nu mai avem de discutat asupra acestui punct. S'ar simplifică discuția chiar și asupra celorlalte puncte, dacă *Revista* ar consimți să numească cu aceeași expresie calificativă și celelalte articole relevate de noi, critica d-lui

Laurianu, novela d-lui P. Ghica și mai ales studiul istorico-literar al d-lui Ureche. Căci *mofturi* este în deaproape înrudire cu numele ce ne-am permis noi a'l aplică de la început acelor articole din *Revista* și despre care presupunem, că nu este încă uitat.

Asemenea suntem datori să recunoaștem, că nu mai încapе discuție asupra uverturei lui *Freischütz* pe care d-nul de la Ploești o atribuie lui Mozart. În aceeaș zi (1 Mai), în care a apărut critica noastră în *Convorbirile literare* din Iași, a apărut în No. 3 al *Revistei* din București rectificarea. Pasagiul criticat de noi din No. 2 al *Revistei* eră:

Un caet din Mozart se afla pe piano. D-na Cutare îl deschise și ne jucă nemuritoarea uvertură a operei *Freischütz*,

și aici *Erata* din No. 3 observă

În No. 2 al *Revistei* la pag. 186 rândul 11 sărindu-se un rând din manuscris, după cuvântul *jucă* să se adauge: Sonata în sol major, apoi termină cu.»

Așa dar d-na *Cutare* jucă din caetul lui Mozart sonata a 8-a și apoi termină cu uvertura operei *Freischütz*.

Unii se miră, cum de zețarul sărise rândul din manuscript așa de bine, încât fraza tipărită aveă un aer foarte natural, mai natural chiar decât cea îndreptată și par a se îndoii de istoria cu rândul cel sărit.

Noi însă nu ne credem în drept a pune la îndoială erata *Revistei*, și prin urmare primim rectificarea făcută fără rezervă.

Mergem chiar mai departe: ne mirăm de ce *Revista* nu s'a folosit de *Erata* ei într'un mod mai bogat,

oarecum mai isteț? Nu vedeà că aici este mijlocul cel mai simplu de a scăpà de toate greutatele?

De exemplu: la pag. 15 din No. 1 al *Revistei* ziceà D. Sion

In adevăr, voiți exametre? ascultați

Limbele să salte
Cu cântece nalte.

De ce să nu zică erata din No. viitor al *Revistei*:

In No. 1 al *Revistei* pag. 15 rândul 6 de jos, sărindu-se câteva cuvinte din manuscris după cuvântul *voiți* să se adauge: «trochee care nu sunt»... exametre?

și toată greșeala a dispărut!

Asemenea pentru D. Ureche:

In No. 1 al *Revistei* la pag. 2 rândul 2 de jos unde se citează autorii pentru timpul lui Attila, sărindu-se două rânduri din manuscris după cuvântul *Am. Marcellinus* să se adauge: «din nenorocire nu scrie nimic despre Attila, dar cu atât mai mult scrie»... Priscus.

Și așa mai departe și pentru celelalte erori *in dulce infinitum*.

Dar revista nu a ales acest mod expeditiv și prudent de a întâmpinà critica făcută, ci și-a susținut erorile, încercându-se a aduce argumente în favoarea unora din ele.

Să le examinăm și pe aceste.

Constatăm însă mai întâi, că acea parte a criticei, care priveà disertația d-lui Sion asupra poetului Conachi, a rămas fără întâmpinare. O menținem dar deocamdată așa cum a fost făcută.

Trecem la d. Ureche, care s'a crezut obligat să și susție cele 7 erori ale d-sale cu or ce preț, vom vedeà îndată, cu ce preț.

1. Eroarea D-lui Ureche relativă la Ammianus Marcellinus.

Pasagiul din No. 1 al *Revistei Contemporâne* este în întregul lui următorul:

Mult timp, multe sute de ani, coloniștii lui Trajan n'auură alți istorici decât *tradițiunea* fidelă, și alături cu ea pre acei lăutari, cari, încă la Roma, aveau deprinderea a cântă la ospete faptele oamenilor celebri ⁴⁾. Pe timpul lui Attila ⁵⁾ la palatul *Biciului lui Dumnezeu*, ca și mulți secolii după aceea la curtea Domnilor Români, singuri lăutarii fac istorie.

⁴⁾ *Soliti* sunt primis temporibus in epulis canere convivae ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. — Salustiu.

⁵⁾ Am. Marcellinus. Priscus.

În contra acestui pasagiu făcusem noi în *Convorbirile literare* de la 1 Mai 1873 următoarea critică:

Acel (5) pus lângă Attila ne trimete în josul paginei la autorii antici, din care îi izvorește d-lui Ureche această știință. Acolo găsim numit, pe lângă Priscus, și pe *Am. Marcellinus*, Ammianus Marcellinus citat pentru timpul lui Attila? Mare descoperire! Ammian (născut pe la 330) era de mai mulți ani mort, când a început domnia lui Attila (434—453) și istoria lui merge numai până la 378 d. Chr.

Ce are de zis d. Ureche la această critică? Cum își va susține *singurul* punct în discuție: citarea lui Ammianus Marcellinus după cuvintele «pe timpul lui Attila»?

Iacă răspunsul d-sale (*Revista* din 1 Iunie 1873, pag. 320, 321, 322):

Un No. 5 sta pus după vorba *Attila* în scrierea mea (pag. 2) și nu știu de ce supără pe nervosul d. Maiorescu.

Oare nu este adevărată aserțiunea că *lăutarii* primii cântăreți, *poeți, fac istorie... până pe timpul lui Attila*?

Probeze-mi-se că nu, și va rămâne de minciună Voltaire cu opiniunea sa despre ignoranța criticilor.

Nu am să probez, că nu, și nu am să probez că da, fiindcă nu s'a vorbit nici un cuvânt despre aceasta. Singurul punct în discuție este: citarea lui Amm. Marcellinus pentru timpul lui Attila.

Să relevăm deocamdată cuvântul *până* vârat acum de d. Ureche înaintea cuvintelor *pe timpul lui Attila*. Acest *până* nu stă în pasagiul criticat.

D. Ureche continuă:

Ce este greșit în aserțiunea mea când, citând pe *Salustiu*, am scris că la Romani încă istoria începe cu poezia, cu cântecetele (*soliti sunt primis temporibus etc.*)?

De această aserțiune a d-sale nu e vorba în critica noastră.

De acest obicei ne vorbește și *Nonniu* (II. 70) care amintește că Varon numeă pe cântăreți: *pueri modesti*...

Poate să vorbească *Nonniu*: nu sunt în chestie *pueri modesti*. Departe de această!

Ce păcat făcui susținând că acest mod de a face *istoria* a trecut și la Dacia și că persistă până chiar sub *Attila*?

Nimeni nu a relevat vre un asemenea păcat, nu este în chestie.

Eră oare permis filozofului, literatorului din Iași a nu ști cine fură barzii la Gali (vezi *Lucan* I. v. 27), scaldi la Scandinavi etc.??...

Cetit-a eruditul d. Maiorescu pe *Tacit*? Apoi nu spune el cum se cântă la barbari pe timpul lui (*Canitur adhuc barbaras apud gentes, Annal. II. 88*)?

D-sa, care știe toate, nu știe oare că la *Goți* în *Dacia* încă se cântau la ospete faptele strămoșilor, după cum o spune *Iornandes* (după *Cassiodore* ministrul lui *Theodosiu*)?

Nu sunt în chestie nici barzii la Gali, nici *Tacitus*, nici *Goții* din *Dacia*. În chestie este un sin-

gur punct : citarea lui Amm. Marcellinus pentru timpul lui Attila.

Apoi nu cumva eruditul d. T. Maiorescu pretinde că Ammian Marcellin este rău citat pentru descrierea moravurilor Hunilor ?

întreabă d. Ureche. Nu pretinde aceasta d. Maiorescu.

Istoricilor de la *Convorbiri* aceasta poate să le pară lucru nou, dar Ammian Marcellin este autoritate pentru epoca aparițiunii Hunilor și isgonirea Goților de cătră ei din Dacia.

Nu este în chestie epoca aparițiunii Hunilor nici isgonirea Goților.

Ce ar zice acest ilustru Domn când într'o carte cu titlu *Histoire d'Attila et de ses successeurs* ar află citat pe Ammian Marcellin de nenumărate ori ?...

Histoire d'Attila și Amm. Marcellin !

— E un ignorant, ar esclama negreșit d. Maiorescu
Acel ignorant se chiamă însă *Amédée Thierry* !

De o fineță admirabilă ! D. Ureche își asociază pe Amédée Thierry și ne dă a înțelege, că în privința lui Ammianus Marcellinus este de aceeaș erudițiune.

Să nu batjocorim memoria lui Amédée Thierry deabiă răposat ! Nu el este în chestie ; nu el ar fi putut să aibă vreodată inspirările d-lui Ureche asupra isvoarelor istorice. Când în *Histoire d'Attila et de ses successeurs* a lui Am. Thierry se vede citat Ammianus Marcellinus, nu este pentru chiar timpul domnirii lui Attila ; ci pentru prima aparițiune a Hunilor în Europa și pentru moravurile lor de atunci, de care a trebuit să se ocupe Thierry în eminenta sa lucrare.

Dar, cum am zis, nu este aici punctul în discuție. Să revenim la el.

Pentru ce dar acel No. 5 îl pune în furie contra mea?

Lăsând *furia* la o parte: pentru că prin acel 5 se citează Ammianus Marcellinus pentru timpul lui Attila.

Dar aici d. Ureche răspunde:

Eu n'am citat pentru epoca lui Attila pe Ammian Marcellin și No. 5 pus după vorba lui Attila nu se rapoartă la Attila, ci la epoca Hunilor.

Așa? Apoi atunci de ce atâta sfadă? De ce acel nomol de erudițiune? Acele săgeți de întrebări îndreptate în contra criticului din Iași?

Chestia este cu mult prea simplă pentru aceasta:

No. 5 pus după vorba Attila nu se rapoartă la Attila.

Iacă cea mai simplă și cea mai elegantă ridicare a greutății.

Păcat atunci de întreaga pagină 321 din *Revista* și de jumătățile paginilor 320 și 322. Lucrul se făcea mai bine, după sfatul ce ne am permis să'l dăm adineaori, printr'o îndreptare în *Erata* acestei interesante *Reviste*. D. e.

Erata:

No. 5 pus la pag. 2 a Revistei după vorba Attila nu se rapoartă la Attila, ci...

nu mai știu la ce.

Mai bine se făcea lucrul de sigur în acest chip, dar de tot bine tot nu se făcea. De tot bine se

va face lucrul numai atunci, când *Erata* vre unui număr viitor al *Revistei* ne va zice:

La pag. 2 a *Revistei* No. 1. să se șteargă numele *Ammianus Marcellinus* cu totul.

Căci ce vrea să dovedească d. Ureche cu *Ammianus*? Să lăsăm la o parte, după dorința d-sale timpul lui *Attila*, și să presupunem, că d-sa ar fi citat pe *Ammian* numai pentru acel timp al *Hunilor*, despre care se ocupă în adevăr istoria lui.

Ei bine, *până* pe timpul lui *Attila*, în epoca *aparitiunii Hunilor*, pentru care *Ammian* este autoritate, ce vrea se ne arete d. Ureche prin citarea lui? Dacă'i recitim pasagiul în discuție, vedem că este vorba de afirmarea d-sale că:

singuri lăutarii fac istoria; lăutarii și *tradițiunea fidelă*.

De unde o scoate aceasta d. Ureche?

Pentru *Ammian Marcellin* eu n'am indicat o anume pagină,

zice d-sa cu oarecare naivitate. Dar *putea* să indice o anume pagină sau, mai exact, un anume capitol și o anume carte din *Ammian*?

Nu *putea*, fiind-că nu există. Am cetit din nou întreaga carte 31 din istoria lui *Ammian*, în care vorbește de *Huni*, am recitit capitolul 3 și în-deosebi capitolul 2, cel cu celebra descriere a acelei ginte sălbatice, nicăeri nu există nici cea mai mică aluzie la *cântăreți, lăutari, sau tradițiunea fidelă a Hunilor*; din contră, după ce *Ammian* a spus, că *Hunii* «rătăcesc» fără locașuri hotărîte, fără vatră și lege, fără obicei statornic», rezumă barbaria lor în frumoasele cuvinte: «*Nimeni* dintre ei nu poate răspunde la întrebarea: de unde ești?

Căci fiecare a fost aiurea zămislit, aiurea născut, aiurea crescut.»

La o asemenea ginte nu poate fi vorba de *tradițiune fidelă* și de *lăutari* care *fac istorie*, și dar citarea lui Ammianus Marcellinus trebuie suprimată.

2. Eroarea D-lui Ureche relativă la Voltaire.

Pasagiul d-lui Ureche criticat de noi este următorul (*Revista* No. 1, pagina 9) :

Metoda cealaltă «*ad probandum*» relată evenimentele nu mai spre a lua din ele ocaziunea de a discurge de organizarea politică a popoarelor, despre legile lor, despre progrese, civilizare.... Această din urmă metodă dădă naștere, cu Voltaire, abia în secolii XVII și XVIII, istoriei de caracter filozofic. După pilda acelu geniu dominant între enciclopediști, scriseră istoriile, disertațiunile lor Millot, Raynal în Franția; Hume, Robertson, Gibbon în Anglia etc.

La această am observat noi în *Convorbiri literare* de la 1 Mai 1873 :

La pag. 9 eruditul nostru profesor de istorie la universitatea din București ne spune că «istoria de caracter filozofic» se născu cu Voltaire, abia în secolii XVII și XVIII. Voltaire istorie în secolul 17? Dar Voltaire este de 6' ani, când se sfârșește secolul al 17-lea, și în această vârstă el deabiă ar fi putut scrie un tractat ca acela al d-lui Ureche, necum o istorie de «caracter filozofic».

Care este întâmpinarea d-lui Ureche în contra acestei critice? Va fi mai ușor de astă dată să o analizăm, fiindcă știm acuma din experiența cu Ammianus Marcellinus metoada d-sale de apărare, zig-zagurile prin care încercă a se feri de direcția dreaptă a discuției.

edit. 7, 1856, pag. 170) a zis «în secolii XVII și XVIII luă istoria caracterul filozofic propriu al său. Voltaire fù primul care în Franca îi dete această direcțiune.»

În adevăr, ce'mi pasă? Istoria a putut să ia caracter filozofic în secolii 17 și 18, Voltaire a putut să fie cel d'întâi care în Franța i-a dat această direcție: chestia nu e aici! chestia este, dacă istoria de caracter filozofic s'a născut cu Voltaire în secolul al 17-lea?

Această formă *sileptică* de cugetare să nu încapă în mintea filozofului supusă la atâtea *silepse*!

Forma *sileptică* poate autoriză împreunarea mai multor obiecte *felurite* într'o singură expresie, dar nu autoriză niciodată și nicăeri împreunarea sintactică de contraziceri, și dacă cineva d. e. în loc de a zice: *multe bătălii celebre s'au câștigat pe timpul Romanilor, asemenea multe, mai ales prin perfecționarea armelor de foc, s'au câștigat în zilele noastre*, ar zice: multe bătălii celebre s'au câștigat de la Romani până în zilele noastre prin perfecționarea armelor de foc, ar comite — nu o *silepsă*, ci o eroare, fiindcă timpul Romanilor exclude perfecționarea armelor de foc, precum vârsta lui Voltaire exclude scrierea istoriei filozofice din partea sa în secolul 17.

Zicând ca *Zarate*, că istoria filozofică este din secolul XVII și XVIII, făcut-am o erezie?

Nimeni nu a vorbit de o asemenea erezie.

Dar nu sunt din secolul XVII Rollin, Bossuet, Fleury?

Nu sunt în chestie Rollin, Bossuet, Fleury.

Și oare nu este adevărat că numai în secolul XVIII, cu *Voltaire*, istoria luă definitiv caracterul ce-l avu sub pana lui Millot, Raynal etc. *Voltaire* e acela care etc.

Aceasta poate să fie adevărat, dar nu e în chestie, precum nu e în chestie nici tirada următoare asupra meritelor lui *Voltaire*.

Intr'atâta se încheie întâmpinarea d-lui Ureche asupra acestui punct. Neprobând ea nimic, eroarea d-sale cu *Voltaire* rămâne nejustificată.

Când ar rămâneă numai atât! Dar prin întâmpinarea d-sale se înmulțesc erorile, erori de acelaș fel: contraziceri și citări false.

Să recapitulăm observările din răspunsul de la pag. 423:

Zarate a zis: «în secolii 17 și 18 luă istoria caracterul filozofic propriu al său. *Voltaire* fu primul care în Franța i dete această direcțiune.

D. Ureche crede în autoritatea lui Zarate, fiindcă ni'l opune. Așa dar cel dintâi, care în Franța dete istoriei caracter filozofic, fu *Voltaire*; însă istoricul *Voltaire* știm că a fost în secolul al 18-lea. Cu toate aceste d. Ureche zice îndată mai jos:

Zicând ca Zarate, că istoria filozofică este din secolul 17 și 18, făcut-am o erezie? Dar nu sunt din secolul 17 Rollin, Bossuet, Fleury?

Așa dar francezii Rollin, Bossuet, Fleury au scris după d. Ureche istorii filozofice în secolul 17. Dar atunci cum rămâne cu afirmarea de mai sus a lui Zarate, că *Voltaire* (din secolul 18) fu primul care în Franța dete istoriei direcțiunea filozofică?

Aceasta cam are aerul de contrazicere. Sau este numai o formă sileptică?

Să relevăm altă greșală, oare cum mai substanțială:

Dar nu sunt din secolul 17 Rollin, Bossuet, Fleury?

exclamă d. Ureche pentru a probă, că istoria filozofică este și în secolul 17.

Nu i-a fost destul experiența cu Voltaire; trebuie să-o mai pățească și cu Rollin!

Rollin nu este istoric în secolul 17. Rollin este, ce e drept, născut în secolul 17 (și Voltaire eră născut în secolul 17), dar nu devine autor decât în secolul al 18-lea. Prima lui publicare este din 1713, iar *Histoire ancienne* este deabiă dela 1730—1738.

Hotărât lucru: numele proprii sunt nefericirea d-lui Ureche.

3. Eroarea relativă la începutul istoriei germanilor.

În primele pagini ale *Revistei Contemporane* d. Ureche zisese:

«Ori ce neam începe întâi prin poezie
«Ființa de-și pricepe»

este un adevăr eșit din poetica până a lui Văcărescu. Și acest adevăr îl confirmă cercetarea dezvoltării cugetării la toate popoarele Europei. Acest studiu demonștră, ca regulă nestrămutată, că filozofia, că istoria, fiica filozofiei, nu vin decât după ce poezia populară începe a tace, nu vin decât atunci când națiunea s'a așezat și a gustat din viața liniștei publice. Mai mult încă, *Hist. Var.* ale lui *Elien*, în *Ermip* (1), în *Aristot* (2) aflăm că Grecii cântară până și legile lor înainte de a cunoaște scrisoarea.

La început istoria nu se scrie, ci se face, zice *Quinet*. Tradițiunile sunt conservate sub forma poetică și transmise din tată în fiu cu toate erorile proprii copilăriei popoarelor, fără conesiune de cauze cu efecte. Așa istoria Germanilor începe cu cântul lui *Siegfried* în poemul *Analelor*.

Între simptomele de suferință, de care se ocupă gluma noastră literară (glumă și nu prea), eră și «contrazicerea gândirilor puse lângă o laltă.»

Ca exemplu am relevat și acel pasagiu din studiul asupra lui *Miron Costin* cu următoarele cuvinte :

La pag. 1 și 2 a revistei ni se susține că istoria, fiica filozofiei, nu vine decât după ce poezia populară începe a tăcea, și îndată se adaogă : istoria Germanilor începe cu cântul lui Siegfried din poemul *Analelor* (?)

Cum se justifică acum d. Ureche? Revista dela 1 Iunie, pag. 319 și 320 :

Ce află d. Titu Maiorescu în aceste șiruri ale mele chiar și alese de domnia-sa, după trebuința cauzei sale?
O erezie?

Nu; de erezie nu este vorba.

Să probeze că nu e adevărat că :
«*Or ce neam începe întâi prin poezie, ființa deși pricepe*»
cum zice Văcărescu.

Nu am să probez, fiindcă nu e în chestie.

Am zis că primii poeți, că primii muzicanți fură primii croniciari ai popoarelor...

Istoria *Nemților* Domnului Maiorescu ea însăși începe, adause, cu un cânt din *Nibelungen*... Dar tot eu am arătat ce diferință este între *Linus*, *Peani*, *Treni*, *Rapsozi*, între cântăreții primi ai faptelor și între *istorici*. **Istoria** încă nu este balada lăutarilor cântând la mesele Domnilor faptele Domnilor trecuți cu laudă. Unde este contrazicere dară, când spunând ca *Quinet* (pag. 299 Tome IX ed. 1857 Paris) că «*L'histoire allemande commence par le chant de Siegfried*» — adaog că **istoria** (nu balada, nu cronicul, ci **istoria** fiica filozofiei) nu vine decât după ce poezia populară începe a tăcea ?

Unde este contrazicerea? În chiar aceste cuvinte! Dacă se susține, că *istoria* (or ce fel de istorie) vine după ce poezia populară tace, nu se poate susține îndată, că *istoria* Germanilor începe cu cântul lui *Siegfried*.

Aici este aceaș contrazicere ca în cazul citat mai

sus cu istoria filozofică în Franța din secolul 17, și din aceeaș cauză, adică din cauza citărilor nemi-stuite. Dar d. Ureche nu se liniștește cu atât. D-sa continuă :

«Istoria Germanilor începe cu cântul lui Siegfried în poe-mul *Analelor*.

D. T. Maiorescu pune aci un ?

Să adăogăm și noi la ? al D-lui Maiorescu pe unul al no-stru mai compact ?

Ce însemnează acel ? acel erudit ?

Privește el vorba *analelor*, cum a tipărit-o un zețar că-ruia e permis să fié ignorant cât un redactor de la *Convorbiri* ?

Poemul *analelor* !... Are de ce râde d. Maiorescu, căci ze-țarul tot atât de familiar ca d-sa cu numele unor istorici ca Ocampo, Morales le-a zețuit greșit, d-sa nu știu corige *Analelor* prin *Amalelor* !

Intr'adevăr Voltaire aveà dreptate : *nu este mai rea igno-ranță de cât a criticilor* !

Un semn de întrebare pus în paranteză după pro-poziția unui autor este știut că însemnează îndoiala aceluia, care a pus semnul de întrebare, despre adevărul propoziției.

Semnul de întrebare al nostru exprimă dar îndoiala despre adevărul afirmării d-lui Ureche, că istoria Germanilor începe cu cântul lui Siegfried din poemul *Analelor*, greșeala de tipar a Revistei d-sale, nu a noastră, pe care o îndreptează d. Ureche prin *Amalelor* (ar fi fost mai bine să zică Amalilor, fiindcă este vorba de Amali, eroii Go-ților). Poemul *Amalelor* d-lui Ureche este, cum ne spune d-sa însuș în răspunsul citat mai sus, poe-mul german *Nibelungen*.

Dar este oare sigur, că istoria Germanilor înce-pe cu cântul lui Siegfried din *Nibelungen* ?

Dacă pe la 1857 a fost poate iertat unui lite-rat francez să zică *l'histoire allemande commence par le chant de Siegfried*, în anul 1873 nu mai este iertat

unui literat să zică așa în treacăt: istoria Germanilor începe cu un cânt din Nibelungen. Astăzi, după polemica iscată la 1851 de I. Grimm în contra lui Lachmann, literatura germană este lămurită asupra timpului Nibelungilor și susține, că acest poem a fost compus în secolul al 12-lea după Christos din tradiții poetice mai vechi.

Nimeni însă nu va putea afirma, că istoria Germanilor începe cu un cânt tocmai din secolul al 12-lea d. Chr. Dacă eră vorba de a se cită cel mai vechiu poem însemnat al Germanilor, trebuiă să fie citat așa numitul *cânt* al lui *Hildebrand* din secolul al 8-lea, și nu *Nibelungen* din secolul al 12-lea.

Iacă ce voiă să zică acel semn de întrebare pus după afirmarea d-lui Ureche; și acum rămâne numai să ni se explice, ce voiă să zică semnul mai compact al d-sale?

4. Grămădirea nepotrivită a numelor proprii.

Dar unde este tare d. Ureche,

scrisesem noi în *Convorbiri literare*,

este în citarea de nume proprii. Acolo d-sa se află în elementul său, începe ași pierde cumpătul, sonul gol al cuvintelor de botez și de familie îl transportă în acea lume fericită, unde prozaica lege a logicei și a exactității științifice nu mai domnește. Cu deosebire ne preumblă atunci prin țara Spaniolilor, pe unde controlul este mai greu, și ne încântă cu sonuri ca cele următoare:

« — Nu, or cât am putea supără vre-unul din acele spirite, de care altă dată rideam, pe care azi le deplângem — spirite pururea gata a deprecia ce este românesc, nu, repetim, Miron Costin nu este Willeharduin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines, el nu este Olanyro Morales, Zurita Garivay, Muntaner, Mariana, Moncada: nu este asemenea autorul cronicelor de Napoli, nici Villani; nu este a *fortiori*, catalogarii de date și domni ai Germaniei feudale.... *Miron Costin* este în fond «istoric!»

La aceasta răspunde d. Ureche în *Revista* de la 1 Iunie:

Ce-mi mai impută d. T. Maiorescu?

«Unde estetare d. Ureche, scrie d. Maiorescu, este în citarea de nume propii... Cu deosebire ne preumblă prin țara Spaniolilor, pe unde controlul este *mai greu* și ne încântă cu sonuri ca cele următoare...»

Aici citează din scrierea mea pasagiul începând cu aceste vorbe: «Nu, or cât am putea supără pe vre-unul din acele spirite de care altă dată rideam, pe care azi le deplângem, spirite pururea gata a deprecia ceea ce este românesc, — nu, repetim, Miron Costin nu este Villehardouin, nici Sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines... Miron Costin este în fond istoric.»

Și d. Maiorescu ca să probeze că sunt ignorant, numește **spanioli** istoricii cronicari francezii și italieni. Când vorbește de Froissart, Comines etc. zice că mă preumblu în țara *Spaniolilor!* D. T. Maiorescu care știe cum s'a prăsit tot neamul redactorilor *Convorbirilor* din maimuțele lui *Darwin*, ignoră cine fu un Comines, un Morales!...

Ah! ignoranța criticului este cea mai rea din ignoranțe!

Ce mai fineță de procedare! Nu cum-va d-nul Ureche și-a scris răspunsurile d-sale pentru acel soi de cititori, cari într'o discuție se mulțumesc de a citi numai pe una din părți, fără a se întrebă, ce zisese și cealaltă? Atunci ne-am explică denaturarea prea fățișe ce o încearcă d-sa în privința tuturilor punctelor în discuție. Inșă pe lângă acel soi de public există fără îndoială, de și într'un număr mai mic, cititorii cu simțimântul elementar de dreptate, care într'o discuție, dacă o urmăresc, își dau osteneala să asculte *amândouă* părțile. Și înaintea acestor oameni mai cu minte cum va rămâne d. Ureche cu răspunsul d-sale?

În relevarea noastră critică reprodusesem *întreg* pasagiul d-lui Ureche cu acea duzină de nume proprii citate de d-sa, și fiindcă cea mai mare parte a acestor numiri sunt numiri de Spanioli, am zis: „cu deosebire ne preumblă atunci prin țara Spa-

niolilor.“ Cine zice: „cu deosebire țara Spaniolilor,“ zice două lucruri: întâi, că sunt și altele țeri în chestie, al doilea, că între ele țara Spaniolilor este deosebită. Și în adevăr d. Ureche în citatul pasagiu ne preumblă prin Franța, prin Italia, prin Germania, dar ne preumblă „cu deosebire“ prin țara Spaniolilor.

D-sa însă acum răspunzând criticei noastre lasă la o parte tocmai numele spaniole în reproducerea pasagiului său, și susține apoi că noi am numit Spanioli pe cronicarii francezi și italieni.

Prestidigitatorii obișnuesc cunoscutul *tour de passe-passe* de a prezenta mai întâi două obiecte și de a face apoi să dispară unul din ele în mânecă, spre marea surprinderea copiilor spectatori. — Tocmai pe Spanioli și-a găsit d. Ureche să și-i escamoteze ast-fel din propriul său citat? — Ce neagră ingraturitate!

5. Eroarea d-lui Ureche cu definiția Istoriei.

Intregul pasagiu în chestie, publicat de d. Ureche în No. 1 al *Revistei Contimporane*, este următorul:

Care sunt meritele lui M. Costin ca istoric, ca om de știință? Înțeles-a el ca și Ureche, predecesorele său, ce diferență este între un cronic și între o istorie? Înțeles-a el diferența ce trebuie să fie între el istoric, și între acei lăutari, care pe timpul său și a fiului seu N. Costin, „*la mesele Domnilor cântau cântecele Domnilor trecuți*“? „Este Miron Costin cronicarul sacon, alcătuitorul de o specie de almanah istorice seci și grele de mistuit, almanah care însemnă la anul cutare *nașterea cutăruia Domn*, la data aceasta *ivirea unei comete*, la luna cealaltă *împușcarea de către rege, la vânătoare a unei vulpe...*“; sau este M. Costin deja *istoricul*, care întreabă la fapte cauzele lor, și la cauze recunoaște, o ordine, o sistemă oarecare ca Vico, *Leibnitz*, *Descartes*, Rotek, Cantu, Thiery? etc, La toate aceste întrebări M. Costin răspunde cu câte-va cuvinte, când din convingere științifică ne spune, ne definește, care este după el, scopul istoriei. Vor-

niel Ureche, dezvoltând definițiunea dată despre *istorie de Valeriu Flacu*: „*rerum cognitio praesentium*“ a zis că: „*mulți scriitori s'au nevoit de au scris rându și povestea țărilor și au lăsat isovd pe urmă și bune și rele se rămână feciorilor și nepoților, să le fie cele bune de învățatură, iar cele rele ca să se poată ferire și să se socotească, și celor bune să urmeze.*“ Miron Costin a zis și mai bine decât Ureche. Acest al doilea cronicar al nostru ne-a spus, ca Herder, cum *istoria ne deschide mintea de ajungem cu credință spre Dumnezeu*“, cum ea, istoria „*depărtate „locuri de ochii noștri ne face de le putem vede cu cugetul nostru*“. Ca și Cicerone, care definia istoria prin „*testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae,*» și dupăcum Cantă o definește, conform ultimelor, modernelor teorii: «*l'histoire est le récit d'événements importants, afin de connaitre le passé et par lui de conjecturer l'avenir probable . . . așa a zis Miron Costin, când ne spune că istoria ne învață: «Cu cele trecute vremi să pricepem cele venitoare!*

Care e meritul lui M. Costin ca om de știință? — Dar ce dezvoltare mai admirabilă de inteligență, ca aceea a lui M. Costin care ajunge la concluziunile științei, cu secolii mai înainte de atâți nemuritori lucrători în ogorul științific, în ogorul istoriei, la apusul Europei!

In contra concluziunii de mai sus am scris noi în *Convorbiri literare*:

Ce mistificare mai este și aceasta? Nu este adevărat, că ideea de a concepe istoria ca o știință a vremilor trecute pentru a pricepe pe cele viitoare este o «ultimă modernă teorie.» Aceasta a trebuit să treacă prin capul tuturilor istoricilor de când istoricii există, și este anume relevată în Polybius, în Tacitus, în Cicero, dacă după dorința lui Cornelius Nepos îl numerăm și pe acesta între istorici. Prin urmare Miron Costin în fraza citată nu a făcut alta decât a spus și el o cugetare de istoric, dar nu a anticipat «cu o admirabilă inteligență concluziunile științei moderne.»

In adevăr mistificarea este manifestă.

Dacă recitim întregul pasagiu al d-lui Ureche, vedem următorul șir al ideilor d-sale: «care e meritul lui Costin ca om de știință? înțeles-a el diferența între cronică și istorie? *la toate aceste în-*

trebări răspunde Costin prin definiția istoriei conform ultimelor modernelor teorii.» Și acum d-nul Ureche revine cu aceleași cuvinte la întrebarea de la începutul pasagiului: *care e meritul lui M. Costin, ca om de știință? Dar ce dezvoltare mai admirabilă de inteligență, ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la concluziunile științei cu secolii mai înainte de atâți lucrători în ogorul istoriei.* — Așa dar, după d. Ureche, definițiunea lui Cantù este *ultima modernă teorie* și meritul lui Costin este de a o fi anticipat. Aici eră obiectul criticei. Să vedem acum întâmpinarea d-lui Ureche.

Probat-a d. T. Maiorescu că definițiunea adusă de mine de la Cantù: « *L'histoire est le récit* » nu este definițiunea la care s'a oprit, după certe *pro* și *contra* știința, istoricii moderni?

Nu am trebuit să o probăm, fiindcă nu am pus-o în chestie.

Invățatul Maiorescu... vine să spună, ca o infruntare, ignorantului Ureche, că M. Costin nu e *om mare*, căci a definit istoria ca Polibiu, Cicero, Tacit, lucru ce zisesem încă din 1860 și o și tipărisem în 1865!

Dacă d. Ureche la 1865 tipărește o opinie și la 1873 tipărește opinia contrară, atunci ne dă un nou exemplu pentru acel simptom de suferință ce i-l cunoaștem deja și care se numește contrazicere, iar noi din parte-ne nu facem alta decât să susținem pe d. Ureche de la 1865 în contra d-lui Ureche de la 1873.

Relevăm în treacăt neadevărul, că am fi contestat mărirea lui M. Costin în genere.

Dar va zice d. Maiorescu cu aerul său triumfal: dar aceste toate nu justifică asertiunea că Miron Costin «*a anticipat*

cu o admirabilă inteligență concluziunile științei moderne.»
 Ce apropiere face d-sa între vorba *Concluziunile* (la înmulțit) și între *definițiunea* istoriei de M. Costin?

Acele *concluziuni* ale științei moderne, întrevăzute de Costin se referă la multe alte puncte, pe cari le recomand cu generozitate de creștin d-lui Maiorescu, a le citi barem acum în dicționarul filozofic a lui Voltaire la vorba *Histoire* (pag. 195).

La alte puncte? la punctele din dicționarul lui Voltaire? Apoi atunci discuția iarăș s'a simplificat. Observăm numai, că despre aceste nu a fost vorba în pasagiul citat și că *concluziunile* (la înmulțit) sunt în deplină apropiere cu obiectul lor, adică cu *ultimele moderne teorii* (asemenea la înmulțit) conform cărora definește Cantu istoria, după d. Ureche.

Dar în fine, dacă d-sa retractează înțelesul pasagiului de mai nainte, dacă recunoaște, că meritul lui Costin este alt undeva decât în anticiparea definițiunii Istoriei, atunci nu mai avem nimic de zis, și rămâne chestia cum rămăsese cu acel 5 «pus după vorba Attila», «care nu se raportă la Attila».

6. Cealaltă grămădire nepotrivită de nume proprii.

În critica din *Convorbiri literare* se mai zicea în privința studiului literar al d-lui Ureche:

La pag. 6 d. Ureche ne înșiră alte nume spunându-ne că:

«Miron Costin este dejă istoricul, care întrebă la fapte cauzele lor, și la cauze recunoaște o ordine, o sistemă oarecare, ca Vico, Leibniz, Descartes, Roteck, Cantu, Thiery».

Ce-o fi căutând între acești istorici Leibnitz și Descartes?

La aceasta răspunde d. Ureche:

Eruditul d. Maiorescu ignoră că *Leibnitz* a scris *istorie!* Pentru numele lui Dumnezeu, erudite critic, *un coup de Bouillet*, iute... Ce zice? «Leibnitz mourut en 1716... Il fut à la fois jurisconsulte, publiciste, théologien, physicien, mathématicien et **historien!!**

Nu este în chestie, ce știe sau ce ignoră d. Maiorescu. În chestie este, dacă, într'un studiu literar asupra lui Miron Costin, citându-se istorici Vico, Rotteck, Cantù, Thierry în opoziție cu cronicarii, se poate cită și Leibnitz printre ei. Și aci susținem, că nu. Fiindcă Leibnitz este celebru ca filozof și matematic, iar nu prin faptul secundar, că a scris și *scriptores rerum Brunsvicensium* etc., așa dar nu ca istoric.

Tot așa de greșită ar fi d. e. următoarea grămadire de nume proprii: NN. este un adevărat pictor ca Ingres, Delacroix, Cornelius, Kaulbach, Goethe, și or cine ar fi în drept să întrebe

Ce o fi căutând Goethe printre acești pictori?

Căci de și Goethe a făcut multe picturi în viața lui și a avut chiar timpuri (în Frankfurt la 1772 și în Roma la 1787), unde s'a ocupat cu o pasiune aproape exclusivă de pictură și se credea destinat pentru această artă, totuș celebritatea lui fiind altundeva decât în pictură, nu se poate cită printre pictorii celebri ca un semen al lor.

Numele lui *Descartes* supără pe d. T. Maiorescu? De ce numele lui nu ar putea sta alătura cu ale unor istorici?

continuă a întrebă d. Ureche. De ce nu? Fiindcă nu este istoric, nu este istoric de loc, nici măcar atât cât Leibnitz.

«La recherche de la vérité dans tous les ordres d'idées et la communication de cette vérité par les moyens même que Descartes a employés, *toute la littérature du 17-e siècle est là* (Nisard. Hist. litt. franc. T. II 3-e ed 1863)

întâmpină d. Ureche mai departe. Ei și? Din aceea că Nisard zice *toute la littérature du 17-e siècle est*

lă, urmează că Descartes este istoric? În *toute la littérature* se cuprinde și poezia; urmează de aici, că s'ar putea zice: N. N. este poet celebru, ca Lamartine, Victor Hugo, Heine, Lenau și. . . Descartes?

Ce păcat făcui că vorbind de nouele căi ale istoriei mă referiiu la Descartes, acest *génie effrayant*, cum îl califică Nisard.

Nisard poate să califice pe Descartes *génie effrayant*, Descartes tot nu devine istoric.

Menținem dar și această parte a criticei noastre așa cum a fost făcută, și ne grăbim a închide dosarul d-lui Ureche cu ultima observare.

7. Eroarea cu Cimabue.

Altă dată d. Ureche, vorbind despre, arhitectura noastră ne spune că celebrii arhitecți ai Italiei ar fi invidioși de ea, și ne cită între aceștia și pe Cimabue, care însă este celebru în pictură.

La aceasta întâmpină d. Ureche:

Să admitem că aș fi zis aceasta cu ocaziunea vre unui discours improvizat la vre-o solemnitate, unde înlocuiam vre un Ministru ca Directore al cancelariei cultelor; dar mai întâi eu n'am pretențiunea de a ști toate, și apoi Giotto, școlarul lui Cimabue, nu eră arhitect?

Nu să admitem că aș fi zis, ci d. Ureche a zis-o în adevăr, și asemenea nu e vorba aici de vre o improvizare orală (de aceasta nu ne-am fi atins), este vorba de un articol publicat cu numele d-sale în *Adunarea națională* din 6 Iulie 1869. Și dacă nu am citat această foaie în *Convorbiri literare* de la 1 Mai 1873, cauza este, că o citasem deja în *Convorbiri literare* de la 15 August 1869, fără

a numi atunci pe d. Ureche, fiind că atunci puteam încă crede, că este un *lapsus calami* din partea d-sale, și a trebuit să vie *Revista Contimporană* să ne arete, ce fel de *lapsus* sunt acele ale d-lui Ureche și ale altor scriitori de tăria d-sale.

Așa dar, cum rămâne cu Cimabue *publicat* arhitect celebru?

Eu n'am pretențiunea de a ști toate,

zice d. Ureche. Însă cine afirmă ceva, pretinde de regulă, că ceea ce afirmă, este adevărat, și cel dintâi mijloc pentru d. Ureche, ca pentru or care altul, de a dovedi că nu are *pretențiunea de a ști toate*, este de a nu afirma nimic acolo unde nu știe nimic.

Și apoi,

mai adaogă d. Ureche.

și apoi Giotto, scolarul lui Cimabue, nu erà arhitect?

Acest argument îl lăsăm fără răspuns.

Or ce am mai zice noi, i-ar slăbi efectul.

Cu aceasta am terminat recapitularea criticei noastre în contra studiului d-lui Ureche și ilustrarea întâmpinării d-sale la acea critică.

Ne rămâne încă o datorie de îndeplinit: ne rămâne de arătat cetitorilor că o asemenea critică minuțioasă își are însemnătatea ei în starea literaturii române de astăzi și că nu este o lipsă de respect pentru publicitate, dacă ne am oprit așa de mult la cercetarea unei procedări puțin obișnuite în viața literară.

Ne vom îndeplini această datorie, după ce mai întâi vom fi încercat să ne explicăm și cu d. Petre Grădișteanu.

II.

Cu d. Petre Grădișteanu ne putem explica mai ușor.

D. Grădișteanu, într'un avânt de generozitate, a intervenit în discuția noastră cu unii (nu cu toți, cum pretinde d-sa) din scriitorii Revistei Contemporane, s'a pus neprovocat să apere pe dd P. Ghica, Laurianu și Marian și să critice apoi la rândul său «*Convorbirile literare.*»

D. Grădișteanu fusese, ce e drept, și d-sa criticat în *Convorbirile Literare* de la 15 Sept. 1871 pentru o mică fantazie dramatică asupra umbrei lui Mihai Viteazu¹⁾. Dar dacă acest fapt poate pune la îndoială imparțialitatea judecății d-sale asupra noastră, nu împuținează întru nimic generozitatea avântului d-sale.

D. Grădișteanu nu este erudit și literat *ex professo*, nu este ca d. Ureche profesor de literatură și istorie la o universitate a statului, și dacă d-sa ar comite chiar pe ici pe colo unele erori în afirmările sale, dacă ar arăta chiar oare care lipsă de cunoștință de cauză în cauzele, în care binevoiește a se amesteca, dacă d. e. ar cere (pag. 294) de la o rimă masculină a d-lui Eminescu să aibă

aceeaș silabă ultimă,

ca și când rima ar reclama aceasta vre o dată și

1) Vezi mai sus, pag. 178

nu s'ar cere numai *identitatea sonurilor începând de la vocala intonată* fără privire la celelalte sunuri ale silabei (d. e. *loi — foi, chaos — flots, gloire, — boire; Racine*): dacă, în alt exemplu, ar susține în contra d-lui Bodnărescu (pag. 395) că epigrama trebuie să fie

de genul satiric,

ceea ce, precum știu toți câți au studiat această materie, este neexact; dacă, în al treilea exemplu, ar crede (pag. 400) că după Darwin oamenii sunt descendenți direcți ai maimuțelor, pe când Darwin ca și Haeckel — precum este obiștuit cunoscut în lumea cultă — susține că oamenii se coboară numai din acelaș neam cu maimuțele de astăzi și nu sunt descendenți, ci ~~colateralii~~ lor: — totuș asemenea erori ale d-sale nu sunt primejdioase, nu se impun minții școlarilor cu autoritatea unui curs de literatură și știință și nu vițiază cunoștințele altora în urma vre unei încrederi deosebite în afirmările d-sale.

Trebue chiar să relevăm cu recunoștință în d. Grădișteanu, că înainte de a intra în arena luptelor critice, ne arată pregătirile d-sale pentru acest scop, ne învață (pag. 385) etimologia grecească a cuvântului critică

Κρίσις a judecă, τέχνη artă,

și ne spune înalta idee, ce și-o face d-sa despre misiunea criticului:

Criticul trebuie să semene cu acei înțelepți bătrâni ai lui Fernelon cari președ la luptele pașnice ale atleților în arena ce ei au implut odinioară de sgomotul triumfului lor.

Bătrânețea înțeleaptă și triumfurile anterioare

le cere d-sa cu tot dinadinsul de la un critic, pare a ne impută nouă lipsa de bătrânețe (pag. 390) și se întrebă cu ironie (pag. 391):

Dar unde este și arena, pe care d. Maiorescu să o fi umplut vre odată cu sgomotul triumfurilor sale?

Aceste aspre condiții ce le impune d. Grădișteanu unui critic în chiar momentul, când și d-sa îmbrățișează această misiune, produce o mare impresie în favoarea d-sale, și din parte-ne, fără a'l mai întrebă de vârstă, suntem pe deplin încredințați de *sgomotul triumfurilor*, cu care a *umplut* odinioară *arena* literară.

Așa dar cu un asemenea critic sperăm, că ne vom înțelege mai ușor, și ne grăbim de a o încercă.

Despre d. P. Ghica observase critica din *Convorbiri literare* că d-sa, într'un limbajiu violent, grămădește cuvintele cu prea mare îmbelșugare, de și cu *toată gingășia logică*.

D. Grădișteanu justifică unele din aceste grămădiri, explicându-ne deosebirea ce există între terminii lor, și așa ne arată, ce bine a împreunat d. P. Ghica *în gloată și în desordine, speriat și exasperat, rupt și sfâșiat, două fete și două copile, durere, exasperațiune și desperare*.

Noi credem, că d. Grădișteanu nu a nemerit punctul în discuție. Întrebarea nu eră, dacă în grămada de cuvinte a d-lui P. Ghica se poate găsi vre-o deosebire lexicală între fie-care cuvânt și celelalte puse lângă dânsul. Căci aceasta eră știut de mai înainte: limba nu-și crează cuvintele în zadar; din momentul, în care pentru acelaș fel de idei sunt mai multe vorbe într'o limbă, este sigur, că fie-care din ele va aveà o nuanță de înțeles, prin care se deosebește de celelalte: alt-fel nici nu s'ar fi creat.

Dar singura întrebare erà : dacă este iertat unui scriitor să grămădească cuvintele în modul, cum a făcut-o d. Pantazi Ghica, de și fiecare cuvânt are nuanța sa proprie de înțeles ?

Și aici noi am susținut și susținem, că nu. Căci tocmai operația logică de a distinge nuanțele prea fine ale unor cuvinte cam de acelaș înțeles, este contrară intenției unui stil de novelă.

Așa dar imputarea adusă scrierii d-lui Pantazi Ghica este acea «gingășie logică», precum anume am observat-o, și d. Grădișteanu a crezut că apără ped. P. Ghica, expunându-ne cu deamănuntul tocmai lucrarea intelectuală prin care se pot deosebi cuvintele d-lui Ghica cât pentru «gingășia logică»!

Dacă d. e. (variăm exemplele cu o citare din ultimul număr al *Revistei*) d. Pantazi Ghica scrie (pag. 350):

Radu erà tânăr, frumos, voinic, mândru și viteaz,

atunci face o grămădire de cuvinte greșită, cel puțin *mândru și viteaz* trebuiau să lipsească, și când d. Grădișteanu și-ar da ostenală să ne arete aici deosebirea ce există totuș între *voinic, mândru și viteaz*, noi i-am răspunde admirându-i «gingășia logică».

Un ultim exemplu din d. Pantazi Ghica (*Revista* pag. 353), și am terminat explicarea.

Dacă cineva a putut descrie bucuria, fericirea, ce simt niște vechi și buni amici, regăsindu-se în supreme momente de primejdie, își poate face o idee de bucuria și fericirea acelor nobili cai și a lui Radu Buzescu regăsindu-se: caii ninchezau, săriau, se jucau, puneau boturile lor pe obrazul său; el ridea, plângea, îi mângâia, îi sărută, îi îmbrățișă într'o nespusă frenezie de mulțumire.

Dcamna deșteptată și dânsa, privea pe fereastră această scenă poetică, lacrimi curgeau pe figura ei, lacrimi dulci și consolatoare astă dată: ea trăise până atunci lângă o fiară

selbatică, și acum se găsiă între oameni cari, ca dânsa, aveau o inimă, simțeau și lăudau pe Dumnezeu.

După ce așeză caii lui Radu la grajd, puse de'i curăță, îi țesălă, îi periiă, le așternu floare de fân și paie moale...

Nu le dete și ovăz?

Dar destul despre aceste lucruri elementare, așa de elementare încât d. Grădișteanu (pag 386) ne cam ia în nume de rău *puțina seriozitate* a punctului nostru de vedere, din care am criticat numai cuvintele, și nu *caracterele persoanelor, verosimilitatea situațiunilor, teza morală* a novelei d-lui Ghica. Pare că ar fi fost cu puțință să se vorbească despre caracterele și teza morală a unui scriitor, din a cărui pană au eșit pasagele miraculoase relevate mai sus.

Și cum eram să discutăm noi fie și cea mai mică finețe de stil cu d. Pantazi Ghica, când însuș d. Grădișteanu, care fără îndoială scrie mai bine decât d. Ghica, și are o simțire mai dreaptă despre conveniența stilistică, arată, cum am zice, sinceritatea de a ne impută din observările noastre asupra d-lui Marian, cel care băuse *ceaiul la Doamna Cutare*, următorul galicism :

Mai cu samă îmi displace, de la un critic atât de autorizat, galicisme ca acesta : «D-sa iubește *la causerie*» ; de când e țara românească, Românii au zis : «D-sale îi place» dar nu «D-sa iubește *la causerie.*» A trebuit să iasă la iveală un limbist de forță d-lui Maiorescu ca să se introducă asemenea locuțiuni.

Grozavă e slăbiciunea limbistului criticat de d. Grădișteanu ! Închipuiți-vă numai : el vrea să și bată joc de un autor, care într'un mod cam greoi imitează stilul francez de foiletoane, și în loc de a zice despre acest autor ca toți Românii că-i *place să stea la vorbă*, zice ca Francezii «D-sa iubește

la «causerie» ca la Paris și o introduce în Revista Contimporană.» Ce mai galicism !

Este aceasta o epigramă sau o enigmă? întrebă d. Grădișteanu (pag. 396). — Și una și alta ; epigramele, ca și finețele de stil, sunt uneori enigme, a căror deslegare atârnă de la înțelegerea cetitorului.

Ar mai rămâne să vorbim despre mica parte a d-lui D. A. Laurianu din critica noastră. Însă în privința modestiei acestui june autor de a declara *într'un mod categoric* că nu are *idei preconcepute*, nu credem, că se mai poate discuta, și nu am mai reveni nici la *moravurile și mediul social* de pe timpul Rheeli Silviei, dacă d. Grădișteanu cu această ocazie nu și-ar fi permis a pronunța cuvântul de lealitate imputându-ne că am înjumătățit în critica noastră idea d-lui Laurianu.

Chestia e așa. Noi zisesem în *Convorbiri literare*:

Știți, că despre fabuloasa Rhee Silvia ne spune Livius în câteva rânduri la începutul istoriei sale, că a fost vestală, dar că a născut totuși pe Romulus și Remus. Completa lipsă de tradițiuni mai lămurite asupra ei nu împedecă pe d. Laurianu de a scrie : «Pentru a tracta asemenea subiecte, se cere pe lângă atâte alte condițiuni, pe care d. Scurtescu le posedă în destul, și un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuvânt al mezului social în care se petrece acțiunea, și acest mez social să radieze în toate epizodele dramei *Rheeli Silviei*.»

Mediul social de pe timpul Rheeli Silviei ! Lucrul nu prea are înțeles, — dar cuvintele sună a ceva.

Să fie oare așa greu de a nemeri și aici punctul în discuție ? Singurul lucru criticat este, că s'a cerut studiul mediului social unui timp fabulos lipsit de or ce tradițiune mai lămurită. Însă, observă d. Grădișteanu, în pasagiul anterior se explicase d. Laurianu. Să'i cităm dar și pasagiul anterior :

Nu pretindem, că cel ce cântă o epocă greacă, romană etc, să scrie în limba acelei națiuni; departe de noi această aberațiune. Cerem însă ca Achile să nu facă tirade de amor, ca un gentilom de la curtea lui Ludovic XIV, cum ni-l prezintă Racine în *Iphigénie en Aulide*; și ni se pare că Romul e mai mult un democrat revoluționar din secolul al XIX decât un tâlhar crescut în codri, când se adresează la Amuliu în modul următor:

Urmează apoi câteva versuri din actul V scena VII.

Pentru a tracta asemenea subiecte, se cere pe lângă atâtea alte condițiuni, pe care d. Scurtescu le posedă în destul, și un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuvânt al mezului social în care se petrece acțiunea și acest mez social să radieze în toate epizodele dramei.

Aceasta lipsește Rheei Silviei.

În ce raport stă acel pasagiu anterior cu obiectul criticii noastre? Tot ce a putut zice d. Laurianu în pasagiul precedent nu-l autorizează *întru nimic* mai mult a adresa d-lui Scurtescu (și cu ce ton magistral!) cererea stranie de a face

un studiu aprofundat al timpului, al moravurilor, cu un cuvânt al mediului social, în care se petrece acțiunea.

mediu social fabulos, necunoscut, lipsit de or ce descriere istorică.

Prin urmare cuvântul de *lealitate* este aici ca și la pag. 387 aruncat cu nechibzuință din partea d-lui Grădișteanu.

Am terminat partea esențială a răspunsului, ce eram datori să facem adversarilor din București.

Dar acum vedem pe autorii criticați din *Revista Contemporană* uitându-se cu mândrie la atacul ce d. Grădișteanu la rândul său îl încearcă în contra *Convorbirilor literare*, a acestei *foițe* tâmpitoare

(expresia d-lui Ureche), din care toate numerele de 6 ani încoace nu au avut nici a zecea parte din succesul unui singur număr din *Revistă* (expresia d-lui Pantazi Ghica) și pe care se însărcinează *Revista* a o face cunoscută în țară prin binevoitoarea ei citare (expresia d-lui P. Grădișteanu, toți trei redactori-colaboratori ai *Revistei Contemporane*).

Însă față cu critica d-lui Grădișteanu în contra *Convorbirilor literare* poziția mea este ușoară, fiindcă este poziția unei complete rezerve. Datoria mea (datorie ce o cred de oare care importanță), eră de a susține critica începută în contra *Revistei Contemporane*, în primele sale numere. Aici eră toată chestia, și în privința acestei chestii stratagema d-lui Grădișteanu de a schimba obiectul criticei, nu mă privește, fiindcă nu contribue în nici un mod la întărirea sau slăbirea criticei făcute.

Să fi fost scrise alte jurnale literare de mai nainte or cât de rău ar fi vrut, aceasta nu micșorează greșele relevate ale *Revistei* de acum, și dacă în tot timpul lor de 6 ani provincialele *Convorbiri* din Iași nu ar fi fost alta decât o *foiță tâmpitoare*, aceasta nu eră un motiv suficient pentru ca în capitala României, în care se concentrează toate ilustrările ei, la 1 Martie și la 1 Aprilie 1873 să ni se prezente numerele din *Revista Contemporană* așa cum ni s'au prezentat.

Modul de apărare, ce se încearcă prin asemenea contra-atacuri, ne pare a se întemeia mai mult pe o sofismă oarecum populară, decât pe o idee bine cugetată, și nu înțelegem, cum s'ar putea vreodată examina legitimitatea unei critice din ceea ce s'ar fi zis mai înainte sau mai în urmă fără nici o relație directă cu ea însăși. Căci la întrebarea: care critică este autorizată? răspunsul este: acea care în limitele obiectului ei cuprinde ade-

vărul! alt criteriu pentru judecarea ei nici nu poate exista. Și spre a arăta eroarea acelei sofisme populare chiar în poziția ei cea mai favorabilă, să admitem, că — nu numai *Convorbirile literare* în totalitatea lor, dar, în deosebi noi, care am început critica contra *Revistei contimporane*, am dat prin scrierile noastre anterioare dovadă, că suntem cel mai de rând autor al limbei române, că avem un stil mai rău decât acela al d-lui Pantazi Ghica și o aparență mai falsă de erudițiune cu un fond mai slab de cunoștințe solide decât d. Ureche: totuș acest fapt nu ar nimici nici nu ar slăbi critica noastră în contra erorilor *Revistei*, dacă de altminteri este dreaptă în marginile ei; s'ar vedea atunci numai, că un scriitor, foarte mediocru în propriile sale scrieri, a fost cu toate aceste în stare să apere literatura în contra înjosirii ei din partea altora, și noi am semăna acelui medic, care — incapabil de ași face diagnoza sa însuș — este totuș folositor prin facultatea de a descoperi relele, ce bântue pe alții.

Dacă un autor ar avea această facultatea pentru viața literară, folosul lui nu s'ar putea tăgădui. Căci viața literară a dobândit caracterul unei deosebite gravități. Ceea ce se scrie și se tipărește, nu mai rămâne mărginit la cercul mic al amicilor și cunoșcuților: un public mare și necunoscut, uneori un întreg popor, o lume întreagă ia parte la acea lucrare, și nimeni nu poate prevedea cu siguranță, cât bine sau cât rău va produce cuvântul aruncat prin miilocul tiparului spre perceperea tuturilor inteligențelor. Or ce carte, or ce jurnal devine astfel o întrebare de *ordine publică*, și viața literară a unui popor în întregimea lui, crescută prin libertatea fie căruia de ași exprima opiniile, s'ar coborî la cea din urmă degradare, dacă nu s'ar simți

și nu s'ar recunoaște dreptul și *datoria* cel puțin a câtorva scriitori, de a veghia asupra celorlalți și de a le spune din când în când fără nici o cruțare: aici ați greșit, dacă în adevăr au greșit.

Numai așa se poate susține într'un popor acea neprețuită lucrare comună, care este primul semn de viață a inteligenței lui: căutarea sinceră a adevărului.

Și fiindcă s'a pronunțat cuvântul adevăr și fiindcă trebuie cu toții să dorim, ca sincera căutare a lui să fie scopul manifest în orice discuție, să ne fie iertat — revenind la *Revista Contimporană* — să protestăm în contra procedării ce și-o permite în numărul din urmă. Noi am fost surprinși în modul cel mai neplăcut, văzând alătura de d. Ureche și pe d. Petre Grădișteanu, de la care așteptam păzirea condițiilor elementare ale publicisticii, luând parte la o manoperă literară, despre a cărei demnitate se va judeca îndată. Ultimele citări și relevări critice, ce cu părere de rău ne vedem siliți să le mai facem în rândurile următoare, nu vor fi de prisos: căci în ele este vorba de lucrul cel mai grav, ce se poate întâmpla în publicitate, de răspândirea neadevărului cu buna știință că este neadevăr.

D. P. Grădișteanu, la sfârșitul articolului său din *Revista* de la 1 Iunie, își explică *atacul* nostru prin *sistemul întreg al direcției nouă*, susținute de societatea «Junimea» din Iași, ne spune că această societate e organizată pentru *admirațiunea mutuală* și că are următoarele principii:

Numai literatura și filozofia germană sunt ce sunt; în școală chiar se înlocuim pe autorii latini cu autori germani; limba să nu se mai poată înavuți cu nici un neologism împrumutat de la limba mună, se contestă chiar ca limba latină să fie limba noastră mună.

Sub pretest de adevăr istoric se pune înainte că Românii sunt o amestecătură de Romani, de Slavi și de Germani. Pe tărâmul economic și social pedeapsa de moarte și cosmopolitismul. Iacă în resumat direcția *nouă*.

Despre o parte a acestor afirmări ale d-nului P. Grădișteanu, cu toată inexactitatea lor, suntem siguri, că d-sa le-a făcut de bună credință, închipuindu-și că sunt adevărate. Dar o parte a afirmărilor d-sale sunt neadevăruri intenționate, și cu toată greutatea acestor cuvinte, nu le putem retrage.

Iacă dovezile: 1) Poate pentru a prepara critica admirațiunii noastre mutuale, d. Grădișteanu scrie la pagina 392:

Genialul d. Eminescu, pe care *direcția nouă* îl pune imediat alături cu d. V. Alecsandri!

Direcția nouă citată aici de d. Grădișteanu este titlul unui lung articol publicat de noi în *Convorbiri* ¹⁾, în care se cercetează producerile mai nouă ale literaturii române și, după ce s'au citat în fruntea lor *Pastelurile* d-lui V. Alecsandri, se face următoarea tranziție spre poeziile d-lui Eminescu:

Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern în faza lui trecătoare, blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste limitele permise, până acum așa de puțin format, încât ne vine greu a-l citi îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului, este d-nul M. Eminescu.

Simpla alăturare a acestor rânduri pe lângă afirmarea d-lui Grădișteanu, că noi am pus pe Eminescu *imediat alături* cu d. Alecsandri ne scutește de a mai insista asupra acestei prime dovezi ²⁾.

¹⁾ Vezi mai sus. pag. 161 și urm.

²⁾ Ce ar zice astăzi d. Grădișteanu, chiar dacă am fi pus pe Eminescu imediat alături cu Alecsandri, precum n'am făcut-o și nu o puteam face la 1872 numai după trei poezii începătoare ale lui!

2) D. Grădișteanu atribuie *Direcției nouă* că «limba să nu se mai poată înavuți cu *nici un neologism* împrumutat de la limba mămă».

Pasagiul nostru relativ la neologisme în citatul articol intitulat *direcția nouă* este următorul:

Cel din urmă semn caracteristic în stilul direcției noue, despre care ne-am propus să vorbim, este depărtarea neologismelor celor de prisos. D. Odobescu de la început, d. Vărgolici în timpul din urmă pot servi de model în această privință, care își are și ea asemnătatea ei. Neologismele au ajuns a fi o adevărată îmbolnăvire literară la noi.

Se înțelege de la sine, că acolo, unde pe lângă cuvântul slavon există un cuvânt curat roman, acesta trebuie menținut și acela depărtat. Vom zice dar binecuvântare, și nu blagoslovenie. Se înțelege asemenea, că acolo unde astăzi lipsește în limbă un cuvânt (nu numai la termenii tehnici), iar idea trebuie neapărat să fie introdusă, vom primi cuvântul întrebunțat în celelalte limbi romanice de astăzi. Suntem dar nevoiți să zicem primitiv, constituție, disciplină etc.

Dar nu se înțelege, cu ce drept am introduce fără nici o normă cuvinte nouă chiar acolo, unde avem pe ale noastre de origine romană. Dacă d. e. am primit să se zică binecuvântare în loc de blagoslovenie, nu putem primi să se zică *benedictiune* în loc de binecuvântare. D. Laurianu scrie în Istoria sa *donuri* în loc de daruri; alții zic *terra* în loc de pământ, *cercustanța* în loc de împrejurare, *nu am op* în loc de nu am trebuință, *surg* în loc de se nasc etc.

3) În școală chiar să înlocuim pe autorii latini cu autorii germani ne atribuie d. Grădișteanu. Nu putem susține că d-sa a scris acest neadevăr cu rea credință, fiindcă poate s'a încrezut în colegul d-sale de la *Revistă*, care afirmă acelaș lucru la pag. 324. Însă acest coleg de la *Revistă*, d. Alexandrescu Ureche, înaintează neadevărul cu rea credință, fiindcă ne citează însuș «*vestita*» noastră *disertațiune despre limba latină în gimnazii* și ne anunță că va publica asupra-i o *serie de articole* (pag. 317.) Ei bine, această *vestita disertațiune* de la 1863, prima noastră publicare în limba română, are titlul:

Pentru ce limba latină este *chiar* în privința educațiunii morale studiul fundamental în gimnaziu?

și zice la pag. 22 :

Gradul suprem între toate studiile gimnaziale se cuvine dar limbei latine. Având ca limbă și literatură în genere o sferă din cele mai întinse și predominitoare în inteligența școlărilor, acest studiu, ca studiu antic, mai are și propagă calitatea cea eminentă a întregii anticități, pe care unii o numesc obiectivitate, alții realitate, și a cărei esență este : a scoate egoismul sau mai bine individualismul din fiecare om și a l supune pe acesta unei sfere superioare, adecă întru cât este cetățean — statului și disciplinei, întru cât este spirit gânditor — naturei lucrului și adevărului. Astfel subiectivitatea cu luptele nefericite ce le produce, lipsește dintr'insa. Și de aici provine impresiunea de repaos și de mărimă ce ne o produce anticitatea, pare că dintr'un râu turburat întrăm în oceanul limpede ; de aici provine diferența că, pe când în scrierile modernilor auzim totdeauna vorbind un individ cu mărginirea sa egoistă, în operele clasicității, în Tucidide, în Cesar și în Salust nu auzim pe istoriograf, ci pare că auzim însăș Istoria, în epopeele lui Omer și în cântecele rustice ale lui Virgilie nu vedem pe poet, ci chiar întâmplarea și realitatea poetică. Cu un cuvânt : anticitatea și studiul ei nu ne dă o lume modificată prin creerii vre unui individ pronunțat, ci ne dă lumea simplă și adevărată precum este în ea însăș. Aceasta este calitatea nemuritoare, care impune spiritului junimii studioase direcțiunea cea mai sănătoasă, care îi deschide un câmp întins pentru activitatea rațiunii, însă o supune totde-odată sub legea naturei lucrurilor sau a adevărului și astfel îi taie din rădăcină aberațiunea egoismului. Această calitate este puternicul argument, pentru care studiile clasice au fost până acum nutrimentul principal al inteligenței în omenire și vor rămâne totdeauna până când va fi vorba de bine, de adevăr și de frumos. Însă această calitate o împărtășește limba latină cu limba elină. Ceea ce este *propriu* limbei latine și o înalță peste cea elină din punct de vedere al instrucțiunii gimnaziale, este simplitatea și regularitatea gramaticii. Gramatica latină cu cele mai puține excepțiuni, cu o brevităte lapidară, cu o rigoare și energie de stil pare că ar fi granit turnat, este unică între gramatice și va rămâne prin urmare dea pururea cel mai bun fundament și cea mai bună disciplină pentru or ce parte a gândirii noastre.

Multe lucruri sunt iertate într'o polemică. Dar

a atribui unui om, care a scris aceste pagine cu un entuziasm poate prea juvenil pentru limba latină în gimnaziu, a i atribui, că vrea să gonească autorii latini și să i înlocuiască cu nu știm care alții, iacă un lucru prea tare chiar pentru *Revista Contemporană*.

4) Se înțelege după toate aceste, că nu putea să nu ne atribue și d. Grădișteanu *cosmopolitismul*.

Însă asupra acestui punct în chiar articolul *direcția nouă*, la care se referă d. Grădișteanu, discuția eră lămurită. Am susținut acolo și am dovedit că :

Nici un singur articol din *Convorbirile literare* în genere, nici o singură propoziție scrisă sau pronunțată de subscrisul în deosebi nu susține cosmopolitismul; atât subscrisul, cât și ceilalți membri ai *Junimii* din Iași sunt partizani ai ideii naționalității și s'au pronunțat totdeauna în acest înțeles.)

Am citat acolo cuvintele noastre publicate în *Scrierea limbei române*, am mai citat cuvintele d-lui A. Xenopol din *Convorbirile literare* de la 15 Iulie 1868, am arătat, că tot strigătul acesta de cosmopolitism îndreptat contra noastră este

o mistificare a opiniei publice.

Mistificarea a fost inventată de aceia, cari s'au aflat loviți prin critica noastră tocmai în punctul, unde erau periculoși pentru întărirea naționalității române, a fost inventată de unii dintre scriitorii noștri din Austria, ale căror germanisme au fost criticate de noi (în *Convorbiri literare* de la 1 Iunie 1868), a fost inventată de partizanii școlii Barnuțiu, căreia i-am dovedit greșelele în contra dreptului roman; ²⁾ a fost dar inventată de aceia,

1) Vezi mai sus, pag. 200.

2) Vezi această cercetare critică în vol. 2 al ediției de față.

cari, spre a depărtă atenția publică de la o critică poate incomodă pentru d-lor, s'au tupilat sub steagul «românismului» și au strigat în o mulțime de jurnale, că se atacă națiunea, când se atacau cruditățile d-lor literare și științifice,

A trebuit să vie și d. Grădișteanu și să ia parte la o manoperă, devenită prea ieftină prin mulțimea celor ce au întrebuintat-o înaintea d-sale!

Am terminat observările noastre la răspunsurile Revistei Contemporane. Ele cuprind din parte-ne ultimul cuvânt în această discuție.

Răbdarea cetitorilor a fost prea încercată prin lunga expunere de până acum, și noi nu am avea nici un drept la indulgența lor, dacă analizarea procedării literare a d-lor Ureche, P. Ghica și Grădișteanu nu s'ar justifică prin înțelegerea răului, ce niște scriitori ca d-lor pot aduce unei literaturi începătoare.

Poporul român, de câteva decenii, se află inundat sub formele nenumărate ale civilizației apusene. Pentru el este astăzi o condiție de existență, de a resorbi din această inundare tot ce poate fi folositor spre înrodirea pământului său.

Un singur mijloc ne este dat aici: munca cinstită, și clasele cele culte, cărora în prima linie le este încredințată introducerea novelor forme în viața reală, sunt cele dintâi chemate la acea muncă cinstită. Cu încordarea tuturilor puterilor trebuie fiecare din noi să lucreze în sfera ce și-a ales-o: fie ea or cât de mică, numai lucrul să fie făcut în conștiință.

Într'o asemenea situație trebuie să ne ferim mai ales de un pericol: de fraza goală, de iluzia, că formele deșerte pot ține locul fondului solid, și

acest pericol este tot așa de mare în literatură ca și în politică.

Lupta încontra lui ne pare a fi misiunea principală a criticei române. Fără îndoială ea nu va fi niciodată în stare să stârpească cu desăvârșire fraza goală și acea iluzie deșartă din viața publică a poporului nostru: se vor găsi totdeauna oameni, cari, exploatând aparențele ușoare, vor pune năluca în locul realității și caricatura în locul ființei adevărate.

Totul este însă ca acestui fel de oameni să nu le fie îngăduit să ocupe locul cel de frunte în mișcarea intelectuală a poporului lor.

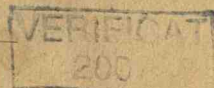
Datoria și folosul criticei este aici, de a le arăta treapta pe care stau, pentru ca nu cumva încurajarea lor să producă în juna generație, ce'i încunjură, falsă credință, că roadele se pot dobândi fără muncă și laurii fără merit.

TABLA DE MATERII A VOLUMULUI I

	Pag.
Notița editurii Minerva	V
Prefața autorului de la 1874	VII
 Poezia Română la 1867	 5
 I. CONDIȚIUNEA MATERIALĂ A POEZIEI	
Teorie	6
Cuvinte mai concrete	9
Epitete	12
Personificări	14
Comparări și metafore	16
Poezia politică	23
 II. CONDIȚIUNEA IDEALĂ A POEZIEI	
Teorie	26
Grabnica mișcare	32
Exagerarea	41
Diminutivele	46
Culminarea	56
Rezumat	61
 Asupra poeziei populare (1867)	 75
 Limba română în jurnalele din Austria (1868)	 75
Germanisme	76
Psihologia idiotismelor	87
Stil greoi	96
Expresii exagerate	100
Falsa originalitate	102
 Observări polemice (1869)	 114

	Pag.
Camaraderie literară	118
«Lepturariul» Pumnul	119
Academia Română	123
Megalografia	124
Personalități	131
Îndreptățirea criticei	137
Incontra direcției de astăzi (1868)	143
Direcția nouă (1872)	157
I. POEZIA	
Alecsandri, Pasteluri	161
→ Eminescu	162
→ Forma în poezie	165
Bodnărescu	167
Incontra poetaștrilor	170
D-ra Matilda Cugler (d-na Poni)	180
Șerbănescu	181
Petrino	183
II. PROZA	
→ Forme fără fond	186
→ Proza științifică (Odobescu, Strat, Slavici, Burla, Xenopol, Lam- brior, Panu, Carp, T. Rosetti)	191
lar Academia Română	195
Un regulament ortografic ministerial	198
Pretinsul cosmopolitism	200
Neadevărul în jurnale	205
→ Proza estetică (Odobescu, Negruzzi, Gane, Vărgolici)	207
Limba scoalei etimologice	208
Analogie	212
Neologisme	217
Greutatea situației	220
Beția de cuvinte (1873)	225
Răspunsurile „Revistei Contemporane“ (1873)	243

2000
2000

18
8

14

Routăți literare

datorite celor mai de seamă scriitori
români,

precum și traduceri după capod'ope-
rile străinătății,

APAR SAPTAMÂNAL,

în editura Institutului de arte grafice
și editură „Minerva“.

Cereți la toate librăriile GRATUIT ca-
talogul cărților și produselor INSTITU-

TULUI „MINERVA“.

AUTORII CLASICI

Alecsandri V. — Poezii	1.50
— Teatru, vol. I	1.50
— Teatru, » II	1.50
— Teatru, » III	1.50
— Teatru, » IV	1.50
— Teatru, » V	1.50
— Proză	1.50
— Poezii populare ale Românilor	1.50
Alecsandrescu Gr. — Versuri și proză	1.25
Bălcescu N. — Istoria Românilor supt Mihai- Viteazul	1.50
Bolintineanu D. — Poezii	1.40
Greangă I. — Opere Complete	1.50
Eminescu M. — Geniu Pustiu	2.—
Eminescu M. — Poezii postume	1.50
— Scrieri politice și literare	2.—
— Literatură populară	1.50
Filimon N. — Ciocoi vechi și noi	1.50
Ispirescu P. — Legende sau basmele Ro- mânilor	1.50
Ispirescu P. — Poveștile unchiașului sfătos	1.50
Negruzzi C. — Proză	1.50
Odobescu Al. — Opere complete, vol. I	1.50
— Opere complete vol. II	1.50
Pann Anton. — Opere complete	1.50
V. Stamati, V. Cârlova, N. Nicoleanu — Opere complete	1.50

Din autorii clasici se găsesc și în ediție de lucș, afară de «Geniu Pustiu» și Poezii Postume» de Eminescu, cu prețul lei 3.— volumul.

I. 6961.

Prețul: Lei 1.50

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
1987